

LINGÜÍSTICA

EL VALENCIÀ
A SANTA POLA
ESTUDI LINGÜÍSTIC
D'UN LLOC DE FRONTERA

ANTONI MAS I MIRALLES

PUBLICACIONS
UNIVERSITAT D'ALACANT

EL VALENCIÀ A SANTA POLA

ANTONI MAS I MIRALLES

EL VALENCIÀ A SANTA POLA

ESTUDI LINGÜÍSTIC D'UN LLOC DE FRONTERA

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT D'ALACANT

Aquest llibre ha estat degudament examinat i valorat per avaluadors aliens a la Universitat d'Alacant, amb la finalitat de garantir la seua qualitat científica.

Publicacions de la Universitat d'Alacant
03690 Sant Vicent del Raspeig
publicacions@ua.es
<http://publicacions.ua.es>
Telèfon: 965 903 480

© Antoni Mas i Miralles, 2024
© de la present edició: Universitat d'Alacant

ISBN: 978-84-9717-884-6
Dipòsit legal: A 667-2024

Disseny de coberta: candela ink
Composició: Mònica Giné
Impressió i enquadernació: Imprenta Universidad de Alicante

Aquesta editorial és membre de la UNE, fet que garanteix la difusió i comercialització nacional i internacional de les seues publicacions

Reservats tots els drets. Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar cap fragment d'aquesta obra.

Per a Ma. Àngels, la meua dona, per a Xavier i Beatriu-Llibertat, els meus fills, i també per a Mayte i Meritxell, que s'acaben d'incorporar recentment a la família. Amb ells he tingut la possibilitat de viure en plena normalitat lingüística fent ús sempre de la meua llengua.

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	13
1. INTRODUCCIÓ	19
1.1. EL CONTEXT GEOGRÀFIC	19
1.2. EL CONTEXT DEMOGRÀFIC	20
1.3. EL CONTEXT HISTÒRIC	25
1.4. EL CONTEXT ECONÒMIC	29
2. APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DEL VALENCIÀ A SANTA POLA	35
2.1. APARICIÓ I ESPLENDOR	35
2.2. EL CONTACTE LINGÜÍSTIC AMB EL CASTELLÀ	41
2.3. ELS INTENTS DE SUBSTITUCIÓ LINGÜÍSTICA	44
2.4. ELS ESFORÇOS PER LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA	57
2.5. CONCLUSIONS	63
3. SANTA POLA EN LA FRONTERA MERIDIONAL DE LA LLENGUA	65
3.1. INTRODUCCIÓ	65
3.2. UNA IMPRECISIÓ GEOGRÀFICA	67
3.3. LA RESOLUCIÓ I POSTERIOR RECTIFICACIÓ	73
3.4. CONCLUSIONS	78
4. ANÀLISI SOCIOLINGÜÍSTICA	81
4.1. INTRODUCCIÓ	81
4.2. EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA	82
4.3. ESTUDI DEMOLINGÜÍSTIC	87
4.3.1. <i>El coneixement</i>	87
4.3.2. <i>L'ús</i>	94
4.3.3. <i>L'actitud</i>	96
4.4. CONCLUSIONS	99

5. ANÀLISI DE LA TRANSMISSIÓ FAMILIAR	103
5.1. INTRODUCCIÓ	103
5.2. CONTEXT SOCIOLINGÜÍSTIC	106
5.3. ANÀLISI DE LA TRANSMISSIÓ	110
5.4. CONCLUSIONS	117
6. ANÀLISI ANTROPOLINGÜÍSTICA	119
6.1. INTRODUCCIÓ	119
6.2. ANÀLISI	122
6.2.1. <i>El lèxic</i>	122
6.2.2. <i>L'onomàstica</i>	126
6.2.3. <i>La cultura popular</i>	128
6.3. CONCLUSIONS	130
7. ANÀLISI DIALECTOLÒGICA	131
7.1. INTRODUCCIÓ	131
7.2. L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ	138
7.3. FONÈTICA	142
7.3.1. <i>El vocalisme</i>	142
7.3.2. <i>El consonantisme</i>	148
7.4. MORFOLOGIA	157
7.4.1. <i>El gènere</i>	157
7.4.2. <i>El nombre</i>	157
7.4.3. <i>Augmentatiu i diminutius</i>	158
7.4.4. <i>L'article</i>	158
7.4.5. <i>Els demostratius</i>	159
7.4.6. <i>Els possessius</i>	160
7.4.7. <i>Els numerals</i>	161
7.4.8. <i>Els quantitatius</i>	161
7.4.9. <i>Els indefinits</i>	162
7.4.10. <i>Els relatius</i>	162
7.4.11. <i>Els interrogatius</i>	162
7.4.12. <i>Els pronoms</i>	163
7.4.13. <i>Els verbs</i>	167
7.4.14. <i>Les preposicions</i>	173
7.4.15. <i>Els adverbis</i>	174
7.4.16. <i>Les conjuncions</i>	183
7.4.17. <i>Les interjeccions</i>	184
7.4.18. <i>La derivació</i>	185

7.5. LÈXIC	186
7.5.1. <i>Introducció</i>	186
7.5.2. <i>Glossari</i>	188
7.6. FRASEOLOGIA	283
7.6.1. <i>Introducció</i>	283
7.6.2. <i>Inventari fraseològic</i>	286
a) Locucions	286
b) Fórmules	327
c) Parèmia	334
d) Parells lingüístics	346
8. RECAPITULACIÓ	349
BIBLIOGRAFIA	353
ANNEX	363

PRESENTACIÓ

L'investigador és, ha d'ésser, en la seva qualitat d'investigador (i deixant de banda matisos temperamentals), fred, seriós, serè, crític; en un mot, ha d'ésser objectiu. Això no vol dir que l'home de ciència no perdi, alguna vegada, la serenor que ara li atribuïm com a característica. Una tal clivella apareix en la mesura que entren en joc els aspectes humans: ultra els temperaments (als quals acabo de fer al·lusió), recordem les polèmiques i discussions científiques, de les quals hi hauria molt a dir, de les quals només diré, però, que, en tot cas, són les excepcions que confirmen la regla. I la regla és, com diem, que l'home de ciència és —vol ésser— objectiu (Badia 1977, 12).

Alguns investigadors es plantegen si és possible conjuminar una dicotomia que per a alguns és fàcil d'encaixar, mentre que per a altres té un difícil aliatge. Em referisc concretament als sentiments enfrontats que sorgeixen a l'hora d'elegir determinats temes d'investigació. Pots treballar amb temes amb els quals mantens una clara afecció o és preferible guardar-hi una distància prudent? Pot afectar l'actitud subjectiva de l'investigador sobre el resultat final quan treballes amb un posicionament apassionat? Són aquests dos conceptes incompatibles per a fer una bona amalgama o més aviat arriben a comportar-se com l'oli i l'aigua? Partisc de la hipòtesi segons la qual qualsevol tasca investigadora suposa sempre una actitud d'apassionament per part del científic, ja que el cas contrari no l'intuïsc. Si bé és veritat que sempre es recomana mantenir un cert distanciament amb l'element estudiat a fi de conservar una actitud la més objectiva possible —Badia *dixit*—, no és menys cert que introduir-hi el component d'interés just al treball i a la recerca ajuda perquè els esforços, per una banda, assolesquen millors resultats i, per l'altra, per a alleugerir l'esforç que comporta.

Siga com fora, no negue que en moltes ocasions m'he trobat enmig d'aquesta dicotomia. Entenc que alguns consideren un inconvenient investigar sota aquesta espasa de Dàmocles damunt, l'amenaça que suposa el sentiment de la passió, ja que en moltes ocasions no et permet veure clarament el bosc de la «racionalitat»; en canvi, soc de l'opinió que en el meu cas concret els avantatges

han estat majors que els inconvenients, i que aquest suport passional m'ha ajudat perquè els viaranys de la investigació foren en moltes ocasions més atractius. Per a mi, haig de confessar que el bosc estava millor enfocat, i això em possibilitava indagar més pregonament en els seus components i, a més, em permetia dissenyar millor una realitat més pròxima.

És més, des de la meua perspectiva era, fins i tot, un deure ètic, deontològic podria dir també si se'm permet la consideració. Si estic arrelat a un lloc i forme part indestriable del seu paisatge, de la seua gent, dels seus costums, de la seua cultura, de la seua tradició, de la seua idiosincràsia, del seu imaginari col·lectiu, etc., d'alguna forma tinc afegit el compromís d'aportar-hi el meu granet d'arena per a enriquir, en la mesura que siga possible, el coneixement d'aquest espai vital que ocupe, per més insignificant que siga aquest granet, que en aquest cas segur que ho és. A més, era conscient que la disciplina a què em dedique encara no s'havia ocupat d'aquest indret i, per tant, em trobava davant d'un camp completament erm en aquest tipus d'estudis. Com podia viure-hi, passejar per aquestes terres, parlar amb la seua gent, compartir vivències i experiències mil, sense preocupar-me'n ni ocupar-me'n? Per això crec que he de correspondre al compromís que, vulgues o no, adquireixes quan vius o formes part d'un paisatge determinat. Aquest poble que tants sentiments ha produït en mi es mereix que li ho retorne amb el que està al meu abast, en aquest cas amb el producte del meu treball, isolat en la majoria de les ocasions, però que esdevé també el primer pas perquè en un futur altres puguin aportar-hi més i millors coneixements. Tot i això, la meua no deixa de ser una contribució primerenca i molt modesta, encara que jo ja sé que tota pedra fa paret.

Malauradament, haig de confessar també que, no sé si com a producte de l'edat o ves a saber per què, aquests sentiments d'afecció cap al meu indret vital s'han esvaït amb el temps, a poc a poc, lentament, sense adonar-me'n, sense que m'afectara emocionalment, o possiblement sí, no ho sé. Però explicar per què s'ha esdevingut aquesta presumible desafecció, buscar una resposta racional a aquest procés de menfotisme per la terra natal —i per les altres també—, això ja són figues d'un altre paner, sentiments que estan lluny dels interessos i objectius d'aquesta obra.

Aquest treball és un estudi del català a Santa Pola fet des de diverses òptiques. Hi trobareu tant anàlisis de la història de la llengua, de la geografia lingüística, com també de la demolingüística, de la transmissió familiar de la llengua, de l'antropolingüística i, per descomptat, de la dialectologia o, dit d'una altra manera, estudi de la variació diatòpica. Són aquelles subdisciplines que he intentat conrear, amb més o menys encert i fortuna, al llarg de la meua carrera investigadora, i sempre amb la finalitat d'analitzar des de diferents perspectives aquesta comunitat de parla, i així poder obtenir una radiografia com més completa millor de la situació d'aquesta llengua en aquest lloc.

Podem dir que en bona mesura aquesta obra és una recopilació de diferents treballs i investigacions publicats ja en part o totalment. Però cal matisar això. Si bé hi trobareu alguns dels meus estudis publicats l'objectiu dels quals era, com ja he exposat, aproximar-me a l'anàlisi de la varietat lingüística que m'acompanya des que vaig nàixer, i que porta en aquestes terres més de set segles, des de 1265, any en què va arribar Jaume I amb els primers repobladors, també és cert que he recollit treballs inèdits que estaven a mig embastar i que esperaven una bona oportunitat per a veure la llum. Amb això vull dir que aquest no és ben bé un volum factici, una mera reproducció fidedigna d'articles i capítols de llibres ja publicats. I no ho és perquè tots els treballs que conté aquesta obra, amb major o menor mesura, apareixen retocats o, si voleu també, esmenats i corregits pregonament.

Com a autor, jo m'he autoconferit una mena de gràcia: gaudir d'una segona oportunitat. Tot un luxe per a qualsevol investigador poder fer esmenes, correccions, ampliacions, actualitzacions, canvis estilístics, etc. I, sobretot, tot un privilegi, com dèiem, per a deixar la consciència més tranquil·la. És el benefici del dret a una oportunitat més per a rectificar, dins d'aquesta dinàmica d'inseguretat contínua. Amb tot, però, també soc conscient que, tot i aquesta nova possibilitat —una mena d'examen de consciència i de remissió dels pecats—, encara caldrà esmenar i millorar moltes coses, perquè ja he après al llarg d'aquesta vida que els camins de la investigació són impredecibles i inescrutables, i que no tenen fi perquè, comptat i debatut, una investigació no és mai finita. D'altra banda, com és just pagar els deutes, cal assenyalar que algunes d'aquestes esmenes i rectificacions provenen dels suggeriments i observacions que m'han apuntat gentilmente alguns amics i companys.

El primer capítol l'he dedicat a fer una introducció per a aproximar-nos d'una manera molt succinta a conèixer els aspectes socials que afecten la llengua, com la situació geogràfica, el context històric, el component demogràfic i el condicionant econòmic. A continuació expose una sèrie de capítols on analitze la llengua des de perspectives diferents. Enceta aquest correlat un capítol on faig un despullament de tota la documentació històrica local que tenia a l'abast relacionada amb aquesta varietat lingüística. És, d'altra banda, un treball inèdit i que he complementat per a traçar unes línies sobre la història d'aquesta llengua en aquest lloc. La resta de treballs ja han estat publicats, per això en començar cada capítol assenyalaré a peu de pàgina la procedència del treball. El segon treball és una anàlisi dels fets que van provocar que entre finals del segle XIX i la primera meitat del XX, un error, concretament una inexactitud d'un informant, fera creure a grans mestres de la filologia que Santa Pola marcava el límit meridional de la llengua. En un tercer capítol aporte una aproximació a la situació sociolingüística, sobre el coneixement de la llengua, a partir de les dades que proporcionen els darrers censos, i també sobre l'ús i l'actitud, ja que

he pogut incloure a última hora les dades d'una enquesta recent feta per l'AVL sobre la situació de la llengua a la comarca. Un quart capítol està dedicat a l'anàlisi de la transmissió intergeneracional, i també de retruc sobre l'actitud i la identitat d'un segment de la població, els joves estudiants que seran sobre els quals recaiga la responsabilitat de tenir en les seues mans el futur de la llengua. A continuació, hi incloc una anàlisi antropolingüística partint de la base segons la qual els fets culturals d'una comunitat es reflecteixen en la seua varietat lingüística; així, si aquesta població ha estat al llarg de la història relacionada amb el món mariner, no és estrany veure aquestes petjades com a trets característics del seu parlar. Finalment, el capítol més llarg el constitueix l'anàlisi dialectològica d'aquesta varietat on, a més d'una introducció i d'un repàs a l'estat de la qüestió, he intentat bastir un estudi aprofundit sobre els quatre nivells, ja que a més del fonètic, el morfològic i el lèxic —els tradicionals en aquesta classe d'estudi— hi he afegit també el fraseològic.

Cal advertir, però, que molts d'aquests capítols seran irrecognoscibles pels seus respectius arquetips per tot el que ja he exposat. De tal forma que en realitat alguns cal considerar-los com a treballs completament nous i inèdits després de desprendre's del cordó umbilical que els sostenia. En algunes ocasions he aprofitat l'oportunitat per a completar el que, per raons diverses —com per exemple la falta d'espai— no vaig poder realitzar en el seu moment. Apartats com el recull lèxic o el recull fraseològic multiplica per 4 o per 5 l'extensió que van tenir en un principi. En altres ocasions he tingut l'oportunitat d'actualitzar dades demolingüístiques a partir de l'aparició de noves investigacions i estudis. O de simplement actualitzar i d'afegir-hi la nova bibliografia. Tot plegat, puc afirmar que aquest treball es pot considerar a hores d'ara com una obra nova. Així mateix, volem exposar que aquest llibre no pretén ser una obra d'arribada, sinó que vol ser més aïna un producte d'inici per als qui vulguen en un futur continuar aquest projecte d'enriquir l'anàlisi lingüística d'aquesta varietat local.

Com ja he dit adés, aquest treball és un deure que jo sol vaig adquirir o, millor dit, un compromís que em vaig imposar fa ja molts anys —si fa no fa, al voltat de quaranta—, quan, en acabar els estudis de la llicenciatura de Filologia, vaig pretendre fer una tesi que analitzara la llengua del meu poble. D'aquesta manera, la publicació d'aquest treball suposa per a mi una gran satisfacció, entre altres coses perquè, per una banda, suposa complir amb aquell compromís moral —o ètic, no ho sé— i, per una altra, perquè puc dir que pague el deure que ja fa anys que havia contret amb el meu poble. I així, qui paga descansa, i espere que qui cobra més.

Per a finalitzar ja, és el moment dels agraïments. En primer lloc, a la meua dona, Ma. Àngels, còmplice des de sempre dels meus projectes i treballs d'investigació. Després a Brauli i a Marinela, companys de faena, col·laboradors

d'estudis i treballs científics, dels quals tant he après. També vull agrair la col·laboració de molts santapolers, la majoria informants involuntaris, i altres no tant involuntaris, als quals demane ja disculpes per totes les molèsties que els hauré causat al llarg de tants anys com a conciutadà. A alguns els demanava que em repetiren paraules, a altres els preguntava per tal accepció, altres eren enquestats o interrogats, i a altres —els de més confiança— els vaig comprometre a col·laborar en el recull lèxic i fraseològic, com Gaspar Ambit, Genís Ayala, Francisco Blasco, Vicente Blasco, Manuel Bonmatí, Francisco López, Pascual Molina, Adrián Ortiz, Pascual Orts, Maria Pérez, Rafael Pla, Marián Sempere, etc. Finalment al Servei de Publicacions de la Universitat d'Alacant per acollir aquesta publicació, ja que, de retruc, em permet saldar el deute moral ja comentat adés i, per un altre costat, marca el final de la meua carrera investigadora activa.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. EL CONTEXT GEOGRÀFIC

El terme municipal de Santa Pola forma part del Baix Vinalopó —juntament amb els municipis d'Elx i de Crevillent—, comarca costanera situada al sud del País Valencià. Aquesta és la comarca més meridional dels territoris de parla catalana, ja que, a excepció de Guardamar, que configura la frontera meridional de la llengua per la costa, la comarca limita al sud amb el Baix Segura, territori castellanoparlant des del segle XVIII.

El terme comprén el nucli urbà i part de les partides dels Bassars, la Vallverda Baixa, la Baia Baixa i la Marina. L'extensió total del terme són uns 58,2 km² i abraça, pel nord, la zona elevada que forma tot el promontori del cap de Santa Pola, una gran plataforma de roques calcàries situada sobre un escull fòssil —una mena de dom-illa— del període Messinià que des d'una altura de 142 m forma un penya-segat al costat de la mar. Aquesta serra, que conté una extensa pineda, s'inclina amb un suau declivi cap al ponent. Pel sud, tenim la zona baixa, on trobem tots els terrenys d'aiguamolls, carrissars i la zona que comprenia en segles passats l'antiga albufera d'Elx i la desembocadura del riu Vinalopó, una planura deltaica, de relleu uniforme i de perfil pla en tota l'extensió, actualment convertida en el Parc Natural de les Salines, on se situen les salines de Braç del Port i les del Pinet. Està banyat per la mar Mediterrània en la part SE, al llarg de tota la badia que forma la desembocadura del riu Segura i el cap de Santa Pola. La línia costanera del terme s'estén per 15 km i està formada majoritàriament per platges, entre les quals cal ressaltar les de Llevant, Gran Platja, Platja Llisa, el Tamarit i el Bancalet de l'Arena. La resta del territori fita amb el terme municipal d'Elx. Santa Pola es localitza enmig d'un triangle als vèrtexs del qual trobem la ciutat d'Alacant pel nord, al ponent hi ha la ciutat d'Elx i pel sud tenim Guardamar. Enmig d'aquestes dues zones, és a dir, entre l'espai que deixa la rocosa serra de Santa Pola més l'estreta franja costanera al llevant, els saladars i les salines, es troba el nucli urbà, i també les zones poblades de Santa Pola de l'Est, l'Eixample de Llevant, Gran Platja, Platja Llisa, el Tamarit i, a la part de la serra i pròxima al far, la zona residencial del Gran Alacant.

Dues carreteres creuen el terme. Una que el travessa de sud a nord, la carretera N-332 d'Alacant a Cartagena, ens posa en contacte amb la ciutat d'Alacant, que es troba a 18 km de Santa Pola. L'altra és la carretera comarcal C-3317, Asp-Santa Pola, que creua el terme de ponent a llevant i que ens comunica amb Elx, capital de comarca, que tan sols es troba a 15 km de distància.

Mapa 1. El Baix Vinalopó. Font: GEC s.v. *Baix Vinalopó*¹.

1.2. EL CONTEXT DEMOGRÀFIC

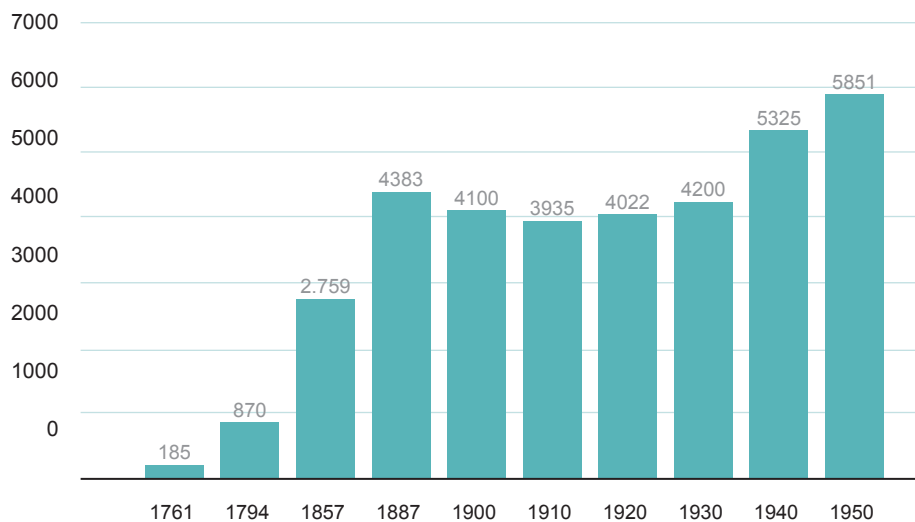
L'evolució demogràfica de qualsevol lloc està clarament determinada tant pels factors geogràfics com pels factors històrics i humans. Pel que fa a Santa Pola, si deixem al marge la població ibèrica de la zona de la Picola, la romana que vivia al Portus Illicitanus i la població fluctuant durant l'època medieval, que constava sobretot de mariners que venien en la temporada d'estiu a pescar, només podem parlar de població estable a partir de mitjan segle XVI, concretament el 1557, quan Bernardino de Cárdenas, marquès d'Elx i també virrei de València en aquell moment, construeix el castell de Santa

1. [https://www.enciclopedia.cat/cerca/gec]

Pola (Sánchez & García 1990)². Aquesta fortalesa actuava com una petita ciutat medieval, ja que a l'interior vivien l'alcaid, el rector i els soldats que l'ocupaven amb les seues respectives famílies. Si fa no fa, hi vivien al voltant d'un poc més d'un centenar de persones. Aquesta quantitat es mantindrà estable durant més d'un segle i mig. És a partir de 1730 quan els llistats del precepte Pasqual ja ens confirmen una població situada fora d'aquesta fortalesa (Mas 1992). D'aleshores ençà hi haurà un creixement demogràfic constant. Un altre fet que suposarà una nova embranzida demogràfica en la centúria diuitena serà l'arribada dels colons genovesos procedents de l'illa tunisiana de Tabarka. La construcció del nou poblat el 1769 a l'illa Plana farà de pol d'atracció perquè molta gent del voltant s'hi instal·le. Així, el 1770, entre la població militar que viu en 24 cases a l'interior del castell i la que viu a extramurs, 72 cases concretament, i que constituïran el Lloc Nou de Santa Pola, s'arriba ja als quasi 400 habitants (Gozálvez 1976, 21). A més, la situació social a finals del segle XVIII de la veïna població d'Elx, entre altres coses l'augment dels impostos per part del marquès, farà que molts elxans vinguin cap a zones sense tanta pressió fiscal³. Segons Gozálvez (1976, 21), si el certificat fet pel rector Llofriu de 1781 recollia que la parròquia comptava amb 164 veïns, i de 180 el 1794, podem calcular a partir d'aquesta última xifra que el recompte possible de població era ja a finals del segle XVIII aproximadament de 870 ànimes. D'aquesta manera sabem que, en iniciar-se el segle XIX, la població a Santa Pola superava ja el miler d'habitants, requisit indispensable d'acord amb l'article 310 de la Constitució de 1812 per a aconseguir municipi propi. Al llarg d'aquesta nova centúria també enregistrarem un increment demogràfic constant. Factors com el trasllat primer de la duana d'Alacant a Santa Pola el març de 1847 i la desaparició després —durant un breu període de temps— seran factors determinants per a detectar-ne l'evolució demogràfica⁴. Finalment, la renovació de nou de la duana motivarà

2. Cal assenyalar en aquest sentit que l'infant Manuel, immediatament després de conquestes aquestes terres, el 1267 ordena que els «pobladores que agora son et d'aquí adelante serán, que me tengan todavía casas pobladas en el mío puerto de Sancta Pola, luego que stá labrado, e los que ovieren cavallerías, que tengan cavallos et armas, et los que ovieren peonías que las mantengan, et que tengan casas pobladas en el mío puerto sobredicho» (Blasco *et al.* 1999, 110).
3. En aquest sentit Sánchez & García (1990, 63) afirmen que el «Castillo de Santa Pola, del ducado de Maqueda, con la Jurisdicción y señorío de su Fortaleza en solo el recinto de ella, mediante a que la nueva población que allí se reconoce y su término, es como Arrabal de la Villa de Elche».
4. Quan desapareix la duana, García ja comenta a partir del llibre de capítols que «La supresión de la aduana y en consecuencia la paralización del tráfico comercial, al margen de las incidencias económicas y portuarias, tenía repercusiones demográficas: 'Sus vecinos obligados a mantenerse de los mezquinos productos de la pesca, la cual no bastando para ocupar a más de mil almas que viven en aquel lugar ha hecho que muchos se hayan trasladado a Argel y Orán a buscar sustento» (1990, 61).

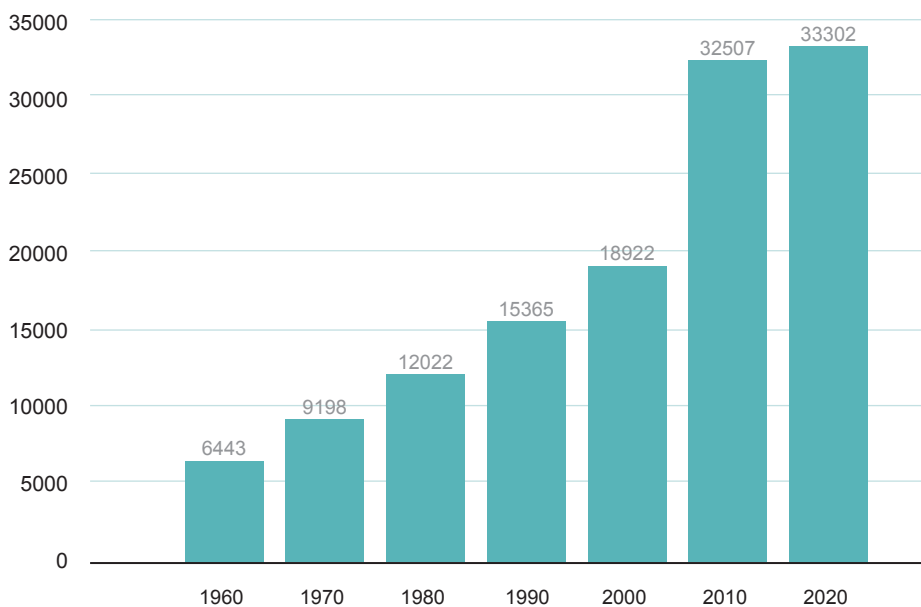
l'augment de comerç marítim d'aquest port, fet que justifica les xifres de finals del segle XIX, pròximes ja als 4.000 habitants. I, de forma correlativa, a principis de la centúria vintena la desaparició de la duana marítima constituirà la causa principal de la disminució demogràfica que tornem a registrar, tot just quan aquest organisme retorna de forma definitiva al port alacantí. És el moment en què algunes fonts parlen també d'immigrants santapolers cap a zones del nord d'Àfrica, tal com van fer també moltes poblacions veïnes. D'aquesta manera, el port local redueix la seua capacitat comercial, ja que quedarà restringit només a exportar sal, alguns cereals i marbre triturat (García 1990, 60). No és fins a la postguerra, dècada dels anys 40, quan podem tornar a parlar d'un altre augment demogràfic (vegeu gràfic 1).

Gràfic 1. Evolució demogràfica de Santa Pola entre 1761 i 1950. Font: GEC s.v. *Santa Pola*.

D'altra banda, a l'augment vegetatiu normal de la població cal sumar, a partir dels anys 60 del segle passat, l'arribada d'immigrants d'altres zones de l'Estat espanyol. Aquest procés origina un increment demogràfic significatiu, ja que en 20 anys la població es duplica, i així de 6.443 el 1960 es passa a 12.022 el 1980, i 40 anys després, en el 2000, es multiplica per 3 i s'arriba als 18.922. En 1970, sobre un total de 9.198 habitants, 2.024 eren immigrants, és a dir, un 22%. Aquesta immigració procedia majoritàriament de les comarques alacantines —un 11,2%, del Baix Vinalopó i de les comarques veïnes del Baix Segura i de l'Alacantí—, i un 10,7% d'altres parts de l'Estat, on hem

de destacar les comunitats de Múrcia, Andalusia i Castella-la Manxa. Pel que fa als estrangers, en aquell any només comptem amb fills d'immigrants que havien arribat de França i també del nord d'Àfrica, d'Algèria i del Marroc concretament: són els nomenats *pieds-noirs*. En total són uns 164 immigrants que representen només un 1,7% (Gozálvez 1976, 102-104). Tot i això, a partir de la nova centúria la població santapolera s'incrementa significativament, i en la primera dècada del segle arribem ja als 32.507. El creixement és, doncs, realment espectacular, i això que aquestes xifres no recullen tota la realitat demogràfica de Santa Pola, ja que sabem que un percentatge important de la població que hi viu, formada sobretot pels immigrants estrangers, no hi està empadronada i per tant no apareix en el recompte real. En la segona dècada anotem una reducció demogràfica a causa, segurament, de l'aparició de la crisi econòmica de 2007 que ha possibilitat el retorn de molts immigrants estrangers. Amb tot, en l'actualitat el nombre de santapolers supera ja els 33.000 (vegeu gràfic 2).

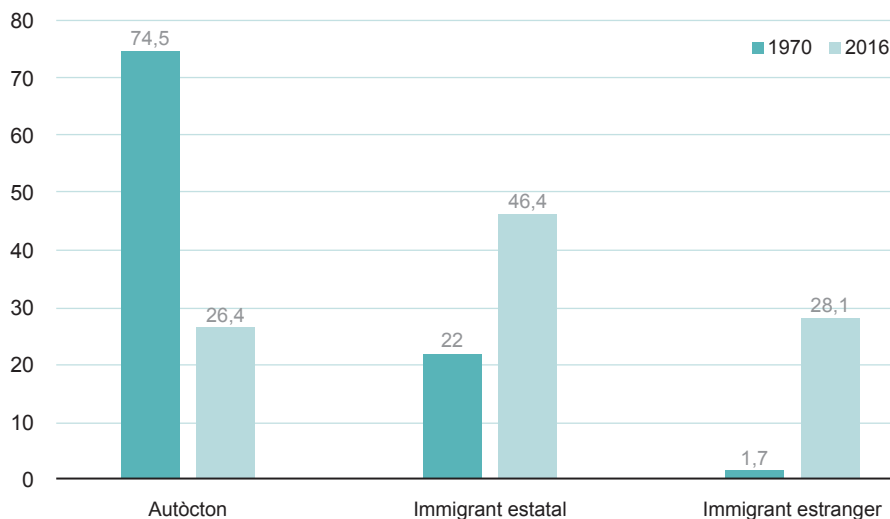

Gràfic 2. Evolució demogràfica de Santa Pola entre 1960 i 2020. Font: INE.

Si bé l'augment demogràfic dels anys 60 i 70 del segle passat es produí com a conseqüència de l'arribada d'immigrants de l'Estat espanyol, a

partir del nou segle en canvi aquests immigrants provenen majoritàriament de l'estranger, principalment de països sud-americans, de l'est d'Europa i del Magrib, sense oblidar tampoc la forta allau de població gran que arriba a aquestes terres a passar la jubilació i que provenen dels països del nord d'Europa. Tots aquests factors més el turisme estiuenc provoquen que la població en aquesta època de l'any supere els 150.000 habitants o, segons altres fonts, la quantitat s'aproxima als 200.000.

D'altra banda, en els darrers decennis la distribució demogràfica santapolera ha variat de manera significativa, tal com podem observar en el gràfic 3. Segons les dades de Gozávez (1976), en 1970 la població autòctona representava el 76%, i els al·lòctons només eren el 23,7%. En canvi, en dades de l'INE de 2016, la població santapolera, que en aquell any pujava a 33.372 habitants, estava distribuïda de la manera següent: 8.782 nascuts a Santa Pola, que representen un 26,4% de la població total; més 15.470 que procedeixen d'altres comunitats espanyoles, és a dir, un 46,4%, i, finalment, 9.120, que provenen de l'estranger i que fan un 28,1%. Per tant, a hores d'ara podem afirmar que, si sumem els al·lòctons espanyols i els al·lòctons estrangers fan un 74,5% enfront del 26,4% que representen els autòctons que viuen a Santa Pola.

Gràfic 3. Percentatge de la distribució demogràfica de Santa Pola en 1970 i 2016.

Font: Gozávez (1976) i INE 2016.

1.3. EL CONTEXT HISTÒRIC

Hui tenim notícies que en aquests indrets ja hi havien pobladors des de fa 40.000 anys arran de la troballa de rascadores, de puntes de llança de sílex i d'altres materials utilitzats pels neandertals. Són ferramentes que procedeixen del Paleolític mitjà trobades a l'aire lliure en tres punts de la franja costanera del cap de Santa Pola, el més important dels quals se situa prop de l'ermita de la Mare de Déu del Cap (Molina 2019). De l'època de transició del Neolític a l'Eneolític, és a dir, vora l'any 3000 a. de C., també podem parlar de presència humana a la cova dels Frases (i ara coneguda com de les Aranyes), situada igualment en la franja costanera del cap, prop de les esmentades troballes arqueològiques paleolítiques. Es tracta d'un conjunt de materials ceràmics que han estat investigats i datats per R. Ramos (1983, 242).

Les excavacions arqueològiques realitzades a la zona de Picola⁵ en aquests últims anys ens confirmen la presència dels ibers en aquestes terres. La troballa d'una fortalesa i de material divers corroboren la importància del poblat ibèric rescatat. Si bé en un principi hom pensava que aquí es trobava l'antiga Alone, darrerament els estudis arqueològics semblen decantar-se clarament per situar aquest topònim a la Vila Joiosa (Sánchez *et al.* 1986).

També tenim notícies d'una població d'època romana. Es tracta del Portus Illicitanus, és a dir, l'antic port d'Elx, per on passava tot el comerç marítim que produïa la colònia immune il·licitana. Al marge de la via marítima, també la via terrestre, com el camí dels Romans que enllaçava amb la via Augusta, ens posava en contacte amb la metròpoli. La documentació bibliogràfica i les troballes arqueològiques testimonien l'època d'esplendor que van viure aquestes terres durant el període de l'Imperi romà (Sánchez *et al.* 1986).

Aquesta població sembla que subsistí a la caiguda de l'Imperi. Són també troballes arqueològiques les que ens justifiquen el canvi a una població paleocristiana. I és en aquest nou període quan apareix el topònim Santa Pola a partir d'una llegenda —molt estesa per tota la Mediterrània peninsular— segons la qual l'apòstol sant Pau predicà per aquestes terres de l'occident de la Mediterrània (Mas 2021).

Uns segles després, és la toponímia la font que ens confirma la presència de població àrab en aquest lloc. Aquests nous pobladors provinents de les costes magribines s'introduïren a la península per aquestes costes del sud-est peninsular —l'anomenat Sharq al-Àndalus. El cap era denominat aleshores al-Nadur 'el mirador', i un aljub, possiblement d'època romana, que recollia l'aigua del barranc

5. És un petit nucli portuari situat al pla, de 3.350 m² de superfície interna, delimitat per una muralla de forma lleugerament trapezoidal, proveïda de torres i precedida per un fossat. L'interior està mal conservat, però s'hi ha pogut reconèixer un traçat viari molt regular, amb carrers rectilinis, i la utilització d'un sistema mètric grec. L'ocupació del lloc s'estengué aproximadament del 430 aC al final del segle IV aC. (GEC s.v. *La Picola*).

conegut com de l'Aljub, per on se situava l'antiga ciutat romana, donarà lloc a un nom molt destacat en la toponímia medieval. Aquest aljub ja era utilitzat pels àrabs antroponímicament, ja que el geògraf de finals del segle XII Mahomad-Ben-Abderrahman, natural d'aquestes terres, era anomenat l'Aljibi, és a dir, 'el de l'Aljub'. Però és en la nova etapa cristiana iniciada el 1265 amb l'arribada de Jaume I quan el topònim Aljub pren més ressò. En primer lloc, el cap s'anomenarà ara de l'Aljub i, en segon lloc, el port, que seguirà utilitzant-se per al tràfic marítim d'Elx en època medieval, serà conegut com el port del Cap de l'Aljub.

Cal dir també que, tot i la conquesta i repoblació majoritàriament catalana realitzada per Jaume I el 1265, com ja hem esmentat, políticament, però, seguíem pertanyent a la Corona castellana a causa del tractat d'Almirra que signaren l'esmentat rei Jaume I i el seu gendre, Alfons el Savi, el 1248, pacte que responia a la voluntat de les dues corones que ja recollien els tractats de Tudilén (1151) i de Cazola (1179). No serà, per tant, fins uns anys després, amb Jaume II, i amb el tractat de Torroella de 1304 primer i el tractat d'Elx de 1305 després, quan aquestes terres s'integren definitivament al regne de València i, per tant, a la corona d'Aragó, fet històric que marca l'inici d'un nou poble amb una nova llengua i una nova cultura, a la qual encara pertanyem hui en dia.

Si a partir de la conquesta cristiana aquesta comarca és de possessió de reialenc, diversos fets històrics faran que finalment esdevinga de senyoriu. En primer lloc, el rei Pere el Cerimoniós va lliurar aquestes terres a l'infant Martí, el qual per a finançar els seus capítols bèl·lics per Itàlia les vengué a la ciutat de Barcelona amb la possibilitat de retornar-les a la corona si prèviament restituïa la quantitat cobrada. D'aquesta manera podem dir que entre 1391 i 1473 les poblacions d'Elx i Crevillent actuaven com un carrer més de la ciutat comtal (Mayolas 2012)⁶. En segon lloc, les terres d'aquesta comarca foren fins el 1470 de pertinença reial, com ja hem dit, fins que, en mans de la reina Isabel la Catòlica, les regalà a Gutierre de Cárdenas com a recompensa per totes les negociacions realitzades a fi de fer viable el casament dels reis d'Aragó i de Castella⁷. D'aquesta manera es creava el marquesat d'Elx, alhora que aquesta vila

6. Segons els capítols signats la venda constà de trenta mil sous, segons un dels punts de l'acord: «Item, que la dita ciutat [Barcelona] aja a fermar per dret de senyoria en totes alienacions e transportacions que s'fassen en Els e Crivillent o en lurs térmens, axí com lo dit senyor ans de la present venda havia a fermar. E pusque axí matex la dita ciutat usar de fadiga e de tots altres drets qualque nom ajan, dels quals lo dit senyor usava e usar podia abans de la present venda e alianesió. E que los emoluments que yxiran de les dites fermes e fadigues e altres drets desús dits s'ian porrata de la dita ciutat, ultra los xxx m sous» (Hinojosa 1990, 340).
7. La reina Isabel I en un document fet a Dueñas el 24 d'agost de 1470 confirma la donació a Gutierre de Cárdenas en els termes següents «acatando los muchos e grandes e señalados servicios que vos me avedes fecho e faredes de cada día e espero que me faredes de aquí adelante (...) vos fago merced, gracia e donación, pura, propia, no revocable, que es dicha entre vivos, sin condición alguna, para vos e vuestros herederos e sucesores, para siempre

començava un llarg plet per deixar de ser possessió de senyoriu. Així, al llarg de gairebé tres segles, aquestes terres formaran part del patrimoni del marquès d'Elx, del duc de Maqueda, més tard del duc d'Arcos i, finalment, del comte d'Altamira (Ibarra 1895).

Durant aquesta època medieval els intents per establir-hi una població permanent no van fructificar. Així, l'establiment de la torre del Cap de l'Aljub a finals del segle XIII⁸ no va ser suficient per a contrarestar els inconvenients que la costa imposava en aquells temps. Hem de tenir en compte que les incursions barbaresques sovintejaven per aleshores i la població no estava disposada a patir aquest tipus de riscos. Per això el 3 de novembre de 1527 el Consell elxà acordava que:

En est dia de hui ordena lo magnífic Consell e té per bé que en lo Cap de l'Aljub, terme de la dita vila, se faça huna població ab sa murada, sie segons lo dit Consell ho concordarà ab lo molt il·lustre senyor, lo senyor adelantat de Granada, senyor de la dita vila. Per la qual concòrdia dona poder e facultat als magnífichs general procurador e batle justícia e jurats de la present vila per a que facen e concorden en nova del dit Consell ab lo dit senyor adelantat la forma e maneres que·s deu tenir per a fer dita població (*apud* Sánchez & García 1990, 28).

Aquest inconvenient, però, fou la causa perquè Bernardino de Cárdenas, senyor d'aquestes terres i també virrei de València, omplira, a mitjan segle XVI, la costa del terme municipal —i també de tot el Regne valencià— de torres de guaita, com la Talaiola, les Escaletes, el Tamarit i el Pinet i, a més, manara bastir el Castell, lloc on s'estableix la primera població santapolera el 1557 (Sánchez & García 1990, 43).

Aquesta fortalesa⁹ es converteix aviat en el futur nucli de l'actual població. Sembla que durant el segle XVI i XVII, l'única població que hi havia era la militar

jamás, de la villa de Elig, e del Lugar de Crevillen, con sus palacios e castillos, e fortalezas, e con todos sus lugares e con toda su tierra, término o distrito (...) e con la justicia e jurisdicción civil y criminal, alta y baja, e mero e mixto imperio, de la dicha villa y lugar con todas sus rentas y derechos» (González 2000, 43-44).

8. A diferència d'altres autors que dataven aquesta torre a mitjan segle XIV, González aposta per datar-la abans de 1284. A partir d'un privilegi que atorga don Juan Manuel a Elx el 18 de febrer d'aquest any, on es comenta que «pudieran vender francamente en el mío puerto de Sancta Pola pan, vino y demás comestibles, sin que el Alcaide lo impidiese a fin de que acudiesen a él los mercaderes. (...) Que todo vecino de Elche pueda vender pan et vino et toda otra vianda e no gelo pueda vedar el alcayde del logar», aquest autor dedueix: «Al aparecer la mención al Alcaide, sabemos que recibía ese nombre quien tenía la tenencia o arriendo de fortalezas y castillos, por lo que se deduce la existencia de una torre o fortaleza en el citado puerto de Santa Pola que ejercía ya una labor defensiva e incluso de carácter fiscal» (González 2000, 60-61).
9. Martí de Viciano diu d'aquesta fortalesa: «Mandó [el duc d'Elx] a costa suya con gasto de más de veintitres mil ducados, fundar y poblar un castillo llamado de Santa Pola [...]. Este castillo mandó fundar el Duque año de 1557. Tiene de contorno 134 brazadas a lo moderno, con mucha artillería, moniciones i bastimentos gente i orden para en todo tiempo» (*apud* Sánchez & García 1990, 41).

que estava a càrrec del castell, com ja hem assenyalat més amunt. És en aquest edifici també on el marquès d'Elx va reunir la població morisca de la comarca per a portar-la després a terres d'Algèria¹⁰. I no serà fins al segle XVIII quan apareix ja una població no militar a extramurs del castell gràcies a la protecció que oferia aquest edifici i també a la total desaparició del perill barbaresc. Aquests nous repobladors provenien, segurament, d'Elx, il·licitans que fugien de les nombroses revoltes i rebel·lions socials, situació que palesava l'estat de penúria econòmica d'alguns habitants de la veïna ciutat com a conseqüència dels impostos que gravava el marquès tot just en el període en què el senyor patia una greu crisi financera. Molt possiblement eren sobretot veïns del raval de Sant Joan, els quals estaven sotmesos a un gravamen fiscal major, els de la part de Magram. Molts d'aquells revoltats fugiren cap a Santa Pola perquè hi podien aconseguir de franc la barrella dels Saladars, la caça de la serra o la possibilitat de pescar tant a l'albufera com també a la mar. Aquests nous pobladors comencen a construir cases a la part nord del castell, i d'aquesta manera apareix el Lloc Nou de Santa Pola. La possessió d'aquestes terres s'allargarà fins el 1851, any en què, ateses les noves circumstàncies històriques, el senyor ven tot el seu patrimoni i les terres passen a ser de propietat particular.

El 1784 el marquès lliura el castell al patrimoni reial, ja que econòmicament no podia fer front a les reparacions que necessitava l'edifici ni tampoc podia ja sufragar el sou de tots els soldats. En aquella centúria, la fortalesa perd gran part de les seues funcions defensives i, per tant, el nou propietari, el rei Carles III, hi realitza algunes obres per adequar-lo als nous usos, sense desvirtuar-ne encara el caràcter militar. Però un segle més tard, quan el castell es volia declarar en ruïnes i ja no exercia cap activitat militar i, per tant, corria el perill de ser derruït, aquest fou cedit per la reina Isabel II com a edifici per a instal·lar-hi l'ajuntament del nou poble, això sí, després de satisfer una quantitat econòmica gens menyspreable.

Tant el castell com el Lloc Nou de Santa Pola pertanyien al Consell elxà i era considerat una partida més del terme municipal d'Elx. Però a finals del segle XVIII a Santa Pola comença a despertar-se un sentiment d'autonomia pròpia, moviment encapçalat pel rector Manuel Juan y Puig (Mas 2001, 30), que, a partir de la lamentable situació en què es trobava l'ermita del castell, comencen a reclamar-li al bisbe oriolà autonomia eclesiàstica i deixar de ser una ajudantia de l'església de Santa Maria d'Elx. Aquesta va ser la primera llavor d'un llarg recorregut històric que abastí quasi dues centúries. Així, entre

10. La documentació històrica recull el fet de la següent manera: «En 3 octubre 1609, disapte, a les onse del matí estaven los moriscos del arrabal de Sant Joan y els embarcaren en el castell de Santa Pola, terme de esta vila, en les galeres que a este fi allí estaven de sigilus per sa Exsa. el Sr. Dn. Jorge de Cárdenas, els acompanyarà hasta Horan y Masalquivir» (*apud* Sánchez & García 1990, 49).

finals del segle XVIII i la primera meitat del XX, els santapolers s'enfrontaren a un dels reptes més durs de la seua història: aconseguir independència municipal i terme propi. En iniciar-se el segle XIX, l'aprovació de la Constitució de la Pepa de 1812 va permetre que Santa Pola gaudira d'autonomia municipal, tot i que aquesta situació va perdurar mentre la Carta Magna va tenir vigència. Immediatament després dels nous avatars històrics, la població tornava a dependre administrativament de l'ajuntament elxà. No fou fins el 1844 que vam aconseguir independència administrativa, un ajuntament que governava només el que era el nucli urbà, ja que encara no disposava d'un terme municipal. La lluita per la secessió del terme s'allargà, entre propostes i contrapropostes d'Elx i de Santa Pola, durant tota la centúria dinovena. Enmig d'aquelles negociacions, el 1857, tres segles després de la construcció del castell, aquest passa ara a allotjar les instal·lacions del nou ajuntament santapoler. I vint anys després, a fi d'accelerar el procés d'assignació de terme municipal, Santa Pola aconseguí que el rei Alfons XII li atorgarà el títol de vila durant la visita reial que aquest monarca hi feu el 1877. Fou després de la guerra d'Espanya, primer el 1944 i després definitivament ja el 1946, quan l'administració posà punt final al conflicte i senyalà terme municipal a Santa Pola, després de vèncer no poques reticències per part d'Elx (Mas 2001).

1.4. EL CONTEXT ECONÒMIC

La nova població del segle XVIII engegà un cert conreu de secà i una petita ramaderia ovina, tasques que seguiren en el segle XIX i primera meitat del XX¹¹, activitats que hui pràcticament han desaparegut. El trasllat ja esmentat abans de la duana del port d'Alacant al santapoler el 1844 a partir de la rebel·lió del progressista Boné (Baile 2022, 32) proporcionà una època de bonança econòmica amb el comerç marítim de cabotatge, tal com ja hem apuntat més amunt. Aquest és, indubtablement, un període de puixança econòmica que es manifestarà amb l'augment de moviment portuari i també demogràfic. Cal assenyalar també que aquesta etapa d'esplendor mercantil durarà fins a principis de segle XX, quan Alacant reclamarà l'exclusivitat comercial per al seu port, i el santapoler quedarà reduït a ser considerat només un port pesquer. També podem assenyalar com a activitat desapareguda la recollida de la barrella per a fabricar sabó, a més de la confecció de filet amb l'espart per als estris i ormejos de pesca, faenes totes dues que compartim amb la resta de la comarca, les catifes a Crevillent i les espardenyes a Elx. A més d'aquestes activitats econòmiques del segle

11. Segons dades de la Gran Enciclopèdia Catalana, «la superfície de conreu abasta 1.240 ha, amb unes 300 de regadiu; els cereals, garrofers i ametllers dominen al secà. Són enregistrades com a pastures 2.280 ha i com a pantans 1.343 ha» (GEC s.v. *Santa Pola*).

xix, Gozávez (1976, 33) no vol deixar de mencionar el paper destacat que en aquesta centúria tingué també el contraban¹².

Més recentment, des de principis de segle xx, l'activitat salinera ha aparegut amb cert vigor en l'escena econòmica local. A finals de segle xix va començar l'empresa Braç del Port a produir sal, després la seguí Salines del Pinet. També hi havia una altra empresa, Salines de Múrtula, que després es va incorporar a la Salinera Espanyola, però que actualment ha abandonat l'activitat industrial.

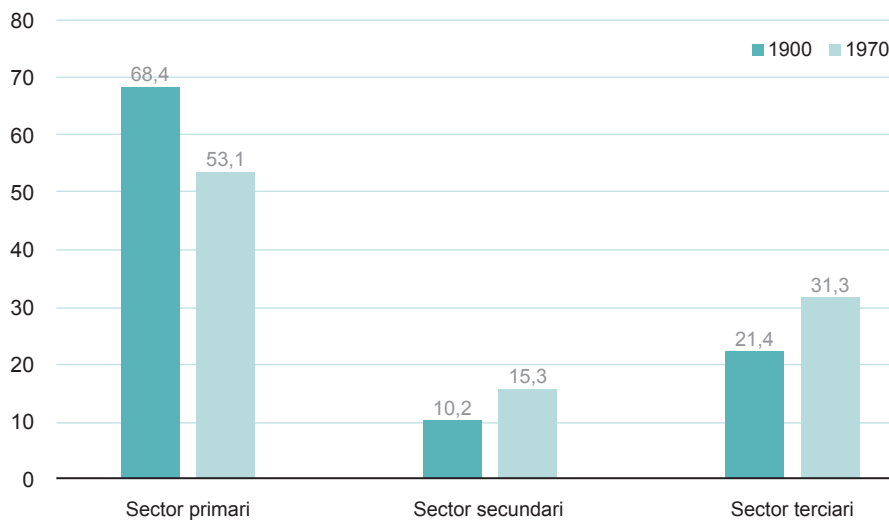
Tot i això, hem d'afegir que el contacte històric de la població santapolera amb la mar ha possibilitat al llarg dels segles que siga la pesca la principal activitat econòmica¹³. Amb aquesta activitat pesquera assolirem, durant la dècada dels seixanta i dels setanta del segle passat, esdevenir el port amb la major flota pesquera de la Mediterrània peninsular, condició que a hores d'ara encara manté. En aquelles dècades el nombre d'embarcacions dedicades a l'arrossegament superava les 160 (García 1990, 186), i es traslladaven a treballar a la zona dels Calamars, el Mar Gran i a Eivissa, i algunes embarcacions fins i tot creuaven l'Atlàntic i pescaven en la zona de Boston, lloc on faenaven per a pescar sobretot calamar. El desenvolupament d'aquesta activitat fou paral·lel a altres indústries com els tallers de xarxa, les empreses frigorífiques —com Frisanta o Marbamar— i les empreses de construcció de vaixells —com Astilleros Blasco, Martínez Torres i Vatasá— (Gozávez 1976, 47), a més d'altres de complementàries dedicades als motors i l'electricitat. Però a partir de 1980 l'augment de potència dels motors de les embarcacions, per una banda, i la pujada del preu del combustible, per l'altra, provocaran l'inici d'una greu crisi en el sector pesquer les conseqüències de la qual encara perduren. Aquesta crisi, a més, coincidí amb les directrius promulgades per la Unió Europea que eren contràries a la pràctica de la pesca d'arrossegament. Tot plegat provocà que moltes embarcacions foren desbastides. Arran de tot allò, en l'actualitat només queden 33 embarcacions que es dediquen a l'arrossegament. Aquest fet ha provocat un canvi en l'activitat pesquera local, ja que ara el nombre d'embarcacions d'arts menors, per damunt de la cinquantena, supera les d'arrossegament (Mas & Sempere 2019). També sabem que aquest sector que proporcionava a l'economia local diverses empreses que es dedicaven a la construcció de vaixells, com les esmentades drassanes Blasco o Vatasá, hagen desaparegut actualment del

-
12. Segons recull el *Libro Diario del año 1825* durant el mes de gener, «en este mes hubo mucho contrabando. Vinieron a Santa Pola tres vergantines y dos goletas [...] y particularmente vino a Elche todo el puerto con contrabando de musolinas, anascotes, panas y pañuelos de 2 vs. Percal no se vendió más que filadiz, cotones, franel, bayetas de colores» (Gozávez 1976, 33).
 13. Documents del segle xiv ja confirmen aquesta activitat pesquera. N'és un exemple una resolució del Consell elxà de 25 de maig de 1382 que parla de pescadors: «La torre del Cap de l'Aljub de vostre port de la mar està en rohina e desabitada la major part de l'any per en Thomàs Verdú et a qual li avets acomanat, no y està sinó en la partida de l'yvern mentre los pescadors y estan» (González 2000, 63).

panorama econòmic local. Per això, hui només podem comptar amb una drassana, Astondoa, dedicada a la construcció de iots i altres vaixells de luxe.

Tot i que la documentació històrica recull la incidència turística sobre la població santapolera ja a principi del segle XIX¹⁴, és a partir dels anys seixanta del segle passat quan l'activitat turística irromp de manera important en l'economia local. Aquesta activitat ha provocat i fomentat l'aparició i el reforçament del sector terciari, dedicat majoritàriament a la construcció i al servei, situació que s'ha trobat amb el suport involuntari de la crisi del sector pesquer d'aquestes darreres dècades. Per això aquest sector terciari no para de créixer en l'economia local, i fins i tot ha eclipsat el de la pesca, que hui se situa en un segon pla.

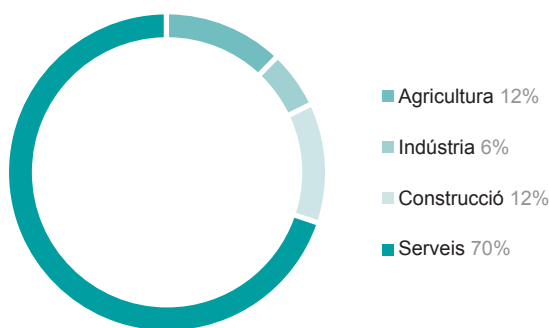
Aquesta dinàmica de pèrdua de força econòmica del sector primari a favor dels altres, ja l'atestava Gozávez quan analitza l'evolució de l'estructura professional. Segons dades d'aquest autor, entre 1900 i 1970 el sector primari baixa 15 punts, els que s'escolen entre el 68,4% de 1900 i el 53,1% de 1970. En canvi, correlativament, el sector secundari i terciari són els beneficiats, ja que tots dos experimenten sengles increments de 5,1 punts el secundari i de 9,9 el terciari, tal com podem comprovar en el gràfic següent:

Gràfic 4. Evolució de l'estructura professional entre 1900 i 1970. Font: Gozávez (1976, 113).

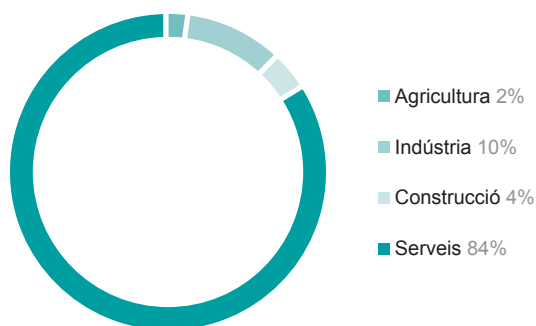
14. Ens referim a la publicació del "Reglamento o método de vida que debe observarse por los que vienen a Santa Pola con motivo de recreo o a bañarse" de juliol de 1810.

Tots aquests canvis esdevinguts han configurat una economia basada en un teixit empresarial el 70% del qual està dedicat als serveis, el 12% a l'agricultura, el mateix percentatge també a la construcció, mentre que a la indústria només es dedica un 6%, tal com veiem al gràfic 5.

Gràfic 5. Activitat de les empreses santapoleres en el 2009. Font: Caja España¹⁵.

Per un altre costat, amb dades de 2011 la població activa santapolera està formada per 16.560 individus, dels quals 10.765 estan ocupats. La distribució d'aquesta població activa és òbviament correlativa amb el teixit empresarial indicat adés. Així, el 84% es dedica al sector serveis, un 10% a la indústria, només un 4% a la construcció i tan sols un 2% a l'agricultura (vegeu gràfic 6).

Gràfic 6. Ocupació dels actius santapolers en el 2011. Font: Caja España¹⁶.

15. Plan de Acción Comercial Santa Pola (2009).

16. Plan de Acción Comercial Santa Pola (2009).

Per tancar aquest capítol, podem afegir que dos fets socials marcaran la configuració de la nova Santa Pola. Per una banda, el canvi de paradigma econòmic, un canvi que ha suposat passar del sector primari al terciari. Així, fins a la dècada dels 70 del segle passat l'economia local es basava majoritàriament en la pesca, sector que hui dia ha esdevingut testimonial i eclipsat totalment pel turístic. Per una altra banda, s'ha produït un augment demogràfic espectacular en companyia d'una distribució geogràfica totalment diferent. Si en 1970 la població s'aproximava als 10.000 habitants, en l'actualitat se superen els 30.000, tot i que la xifra real és encara major si comptem amb els no empadronats, gran part dels quals se situen al Gran Alacant, zona residencial situada a 5 km del nucli urbà.

2. APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DEL VALENCIÀ A SANTA POLA

2.1. APARICIÓ I ESPLENDOR

Dins de la història de les llengües que han estat utilitzades a Santa Pola, hem de començar per la ibèrica, una llengua paleohispànica que ocupà la part mediterrània de la península i de la qual tenim testimonis des del segle v abans de Crist. Amb tota probabilitat aquesta era la llengua que s'utilitzava a la fortalesa ibèrica de la Picola, amb una varietat compartida amb les altres poblacions de la Contestània. Després, amb l'expansió de l'Imperi romà per tota la península, es va produir un procés de substitució, molt conegut per nosaltres. Primer amb l'arribada del llatí en el segle II abans de Crist es produiria una situació de bilingüisme entre l'ibèric i el llatí, per a passar a una fase de diglòssia, on la llengua majoritzada seria clarament el llatí i, finalment, la llengua pròpia d'aleshores iniciaria un procés de pèrdua de tots els àmbits d'ús per a ser substituïda per la llengua nova. El llatí, per tant, fou la llengua de prestigi que van utilitzar els habitants del Portus Illicitanus fins al segle VIII, quan penetra en aquestes terres la civilització musulmana i pren el relleu l'àrab, la nova llengua que usaran els andalusins d'aquestes terres. Aquesta hegemonia àrab acabà amb l'arribada dels nous pobladors cristians a mitjan segle XIII, els quals aportaren una altra nova llengua: el català. Per això, els santapolers actuals estem directament relacionats amb aquells cristians catalanoparlants que repoblaren aquestes terres des del 1265.

En el projecte de conquesta de les terres del sud del regne de València, el rei Jaume I s'aturà en la línia històrica Biar-Bussot, davant els límits que marcava el tractat d'Almirra de 1244. Aquest acord, que signà el rei amb el seu gendre Alfons X, regularitzava altres pactes anteriors com el de Tudilén (1151) i el de Cazola (1179), com ja hem assenyalat abans. Segons aquest pacte, les terres situades al sud d'aquesta línia passen a formar part del regne de Castella. Però dues dècades després, el rei castellà sol·licità la intervenció del seu sogre en aquesta zona davant el perill que suposaven les revoltes dels sarraïns del regne granadí. És aleshores quan Jaume I inicià el 1265 una

nova campanya que el fa recórrer les comarques del Vinalopó fins a Alacant, després baixa per Elx, Oriola, passa per les ciutats de Cartagena i Múrcia i arriba, fins i tot, a Llorca. Segons esmenta el mateix rei Jaume I en la seua crònica *Llibre dels fets* sobre la seua arribada a Elx:

E per ço com era vespre pregaren-nos los moros que tro a l'altre dia al matí que ens sofríssem, e venrien a nós tots los sarraïns de la vila, e fer-los hiem atorgar les cartes e les convinences, e que ens rendrien la torre de Calahorre que és lo pus fort lloc d'Elx. E nós sofrim-ho perquè ells nos en pregaven. [...] E al matí faeren les carters, e a tèrcia hagren-nos atorgades les covinences e tot l'als e hagren-nos renduda la torre de Calahorre. E presa la torre, lleixam-hi lo bisbe de Barcelona que els guardàs que en els tallàs hom (Jaume I 1982, 345).

De resultes d'aquesta conquesta es produeix una repoblació sobretot de catalans, a més d'aragonesos i d'occitans, dins de la regió que conformava la taifa de Múrcia. Tot i que aquests cristians representaran un percentatge reduït enfront dels autòctons arabòfons, aquesta zona del rei castellà Alfons X passà a hegemonia cristiana, tal com hem apuntat abans. És aquest mateix rei el que en la seua *Crònica* ens parla de la procedència d'aquests pobladors quan fa referència a la ciutat de Múrcia:

E poblaba la tierra de los más cristianos que podía aver, e señaladamente facía mucho por poblar de cristianos la cibdad de Murcia e la villa de Orihuela e la villa de Lorca; e porque non podía aver gentes de la su tierra que los poblasen, vinieron y e poblaron muchos catalanes de los que eran venidos a poblar en el reino de Valencia (*Crónica del rey don Alfonso Décimo*, apud Montoya 2018, 51).

En aquest sentit, no podem oblidar tampoc el testimoni tan rellevant que ens aporta la *Crònica* de Ramon Muntaner quan parla igualment de la repoblació d'aquesta zona:

E així la dita ciutat de Múrcia fo presa per lo dit senyor rei en Jacme d'Aragó en lo mes de maig de l'any mil dos-cents seixanta-sis. E con la dita hac presa, poblà-la tota de catalans, e així mateix Oriola e Elx e Alacant e Guardamar, Cartagènia e en los altres llocs; si que siats certs que tots aquells qui en la dita ciutat de Múrcia e en los davant dits llocs són, són vers catalans e parlen de bell catalanesc del món; e són tots bons d'armes e de tots fets (2011, 48).

Més de tres segles després, els historiadors encara tenen ben clara la procedència d'aquells pobladors dels quals descendim els valencians actuals. Així ho recull Gaspar Escolano el 1611 en la seua monumental obra *las Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reyno de Valencia*:

Como fue poblado desde su conquista casi todo de la nación catalana, y tomó della la lengua, y están tan paredañas y juntas las dos provincias, por más de trescientos años han pasado los deste reyno debajo del nombre de catalanes, sin que las naciones extrangeras hiciesen diferencia ninguna de catalanes y valencianos (apud Ferrando & Nicolás 2005, 251).

A més, també tenim perfectament constància d'aquest repoblament de catalans gràcies, entre altres, al testimoni de l'historiador elxà del segle XVII Cristòfol Sanz, quan parla dels repobladors vinguts després de la conquesta:

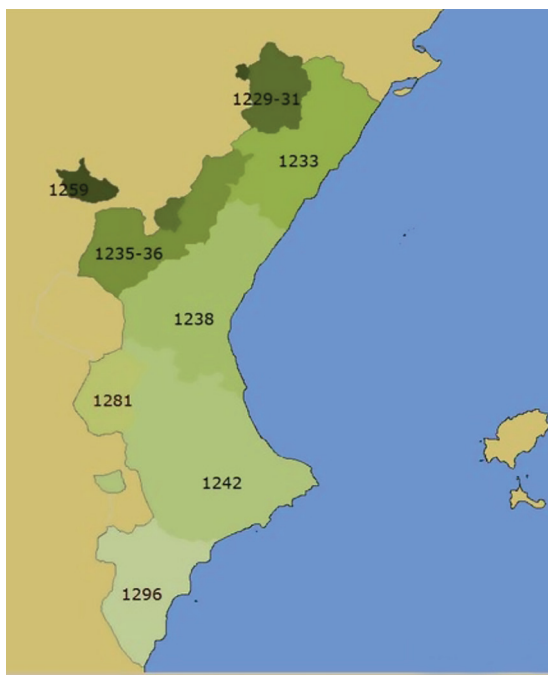
El mismo rey En Jaime, hallándose en Elche en 20 de Junio 1267, aprobó dicho repartimiento y establecimiento de tierras y casas, que conforme esto, consta que como señor absoluto de Elche ordenó lo que convenía al buen gobierno de los buenos pobladores que quedaron en esta tierra, de mucha gente lucida y linajes principales, que los más fueron catalanes, como algunos de ellos se honran diciendo haber venido con el rey En Jaime (Sanz 1621, 59).

Amb totes aquestes dades és fàcil deduir que la majoria de la població cristiana que s'establí a Elx era catalanoparlant. També podem reforçar aquesta hipòtesi si repassem el llistat dels cognoms dels nous repobladors: Soler, Miralles, Ripoll, Tàrrega, Oliver, Cortés, Pinyol, Perpinyà, Malla, Satorre, Despuig, etc. (Sanz 1621, 57).

En aquests moments, finals del segle XIII, la frontera pel sud del català se situava en les terres de Múrcia. Uns anys més tard, però, el net del rei Conqueridor, Jaume II, aprofità les circumstàncies històriques que viu la corona castellana per a incorporar a la corona aragonesa els indrets que havia conquerit el seu avi el 1265 i el 1266. Aquest fet provocarà un nou contenciós pel control d'aquestes terres, fins que el tractat de Torrelles primer (1304) i el d'Elx després (1305) resolgueren aquest conflicte amb el repartiment següent:

Sentenciamos, pronunciamos, decimos e mandamos que Cartagena, Alacant, Elche con su puerto de mar e con todos los lugares que recuden a ell, El·la e Novel·la, Oriol·la con todos sus términos e pertinencias, quantas han e deben haber e assí como taja l'agua de Segura ençá el Regno de Valencia entró al más susano cabo el término de Villena, sacada la ciudad de Murcia e Molina con sus términos, finquen e romangan al rey d'Aragón e a su propiedad e de los suyos para siempre, así como cosa suya propia, con pleno derecho e seniorio (Guinot 1999, 105).

D'aquesta manera, amb el tractat de Torrelles les terres murcianes passen definitivament a formar part del regne castellà, i un any després, amb el tractat d'Elx, s'hi incorporà també la ciutat de Cartagena. D'altra banda, la zona compresa entre la línia Biar-Busot fins a Oriola, les terres que constituïen l'antiga governació oriolana, entraran a formar part de la corona aragonesa, i d'aquesta manera es configurarà definitivament també el mapa del regne de València.

Mapa 2. Mapa de les fases de conquesta del regne de València. Font: Iberolingua.com

La comarca del Baix Vinalopó i les altres comarques veïnes van ser terres de frontera durant els segles XIII i XIV. Aquesta zona de transició entre les poblacions musulmanes i les cristianes se situava entre el riu Segura i el riu Vinalopó i, a més, va ser de contínua disputa entre els dos grans regnes: el de Castella i el d'Aragó. Els segles XIV i XV marquen un període de convivència entre els musulmans, jueus i cristians, encara que vivien en zones distintes dins de la ciutat, els primers al raval, els jueus al call i els cristians a la ciutat murada.

El context d'aquella època és de multilingüisme perquè, si bé el llatí i el valencià seran les llengües hegemòniques, l'àrab i l'hebreu seran utilitzades encara per les seues respectives comunitats. És un període de certa tranquil·litat econòmica i cultural: sant Vicent Ferrer visita Elx el 1410 per a predicar en la seua llengua, es porta a terme projectes significatius per a la ciutat com la reparació de la muralla medieval o la construcció d'importants edificis com les sales del Consell, esglésies (com Santa Maria per a la vila murada i Sant Salvador per al poblat de Sant Jordi), convents com el de la Mercè, l'hospital, etc. (Jaén 2017).

És en aquesta centúria quinzena quan l'antic regne de València viu un període d'esplendor en tots els àmbits, tant en el context cultural, arquitectònic, econòmic, etc., com també en el lingüístic i el literari. Així, mentre Ausiàs

March, Joanot Martorell, Isabel de Villena, Jaume Roig o Joan Roís de Corella escrivien les seues obres, Elx fa la millor aportació que podia fer a la nostra cultura i llengua: comença a representar-se la Festa o Misteri d'Elx. Aquest drama litúrgic escrit en valencià servia per a adoctrinar i ensenyar als feligresos l'episodi sobre la mort, la coronació i l'assumpció als cels de la Mare de Déu. Aquesta versió es basa en un capítol de la *Llegenda àurea*, obra que escrigué el monjo italià Jaume de Voragine vora el 1265. Hi ha suficients indicis per a pensar que la Festa es començà a representar a finals del segle xv. La Festa està considerada com un dels monuments més representatius de la cultura i la llengua dels valencians. Aquesta romanalla del teatre religiós medieval encara es representa hui, després de cinc segles. Per tots aquests mèrits va estar declarada patrimoni immaterial de la Humanitat per la UNESCO el 2001.

Aquest període medieval marca el moment de màxima expansió i esplendor de la llengua. Després de la normativització que va aconseguir la llengua gràcies a la intervenció de Ramon Llull, una de les grans figures de la literatura catalana i un dels intel·lectuals més grans de l'època medieval, també a la creació de la Cancelleria Reial, organisme de la Corona d'Aragó que utilitzarà el català com a llengua institucional, arriba ara la normalització lingüística, ja que aquesta esdevindrà llengua oficial; això vol dir que apareixerà en tots els àmbits d'ús, tant en els formals com en els no formals, tant en el nivell oral com en l'escrit. N'era una excepció l'eclesiàstic, on predominarà encara la fortalesa de la llengua llatina, ja que era considerada la llengua de la religió, tot i que en la predicació s'utilitzava la llengua vulgar des de feia ja segles. En aquestes centúries el català d'aleshores, el valencià d'ara, ocupa àmbits d'ús de fora de l'àmbit catalanoparlant: era la llengua d'ús al Vaticà amb els papes Borja (Calixt III i Alexandre VI), la llengua de les administracions de Nàpols, Sardenya, Sicília i la d'un gran nombre de consolats repartits arreu de la Mediterrània (Montoya 2018).

És a partir del segle xiv quan tenim documentació administrativa, la qual apareix sempre redactada òbviament en català, tal com podem constatar en aquest acord del Consell d'Elx de 6 de novembre de 1415 referit a la pesquera de Santa Pola:

Ítem, ordena lo Consell que ls peixcadors que pesquen en la pesquera de Sancta Pola e o en lo cap de l'Aljub, terme de la vila d'Elig, sien tenguts donar per cascun jorn provisió de peix bo e del millor que y exirà, ço és, lo dia de carn de dotze tro en catorze roves de peix, e lo dia que serà de dejuni o de no menjar carn, de vint tro en vint-i-quatre roves de peix per a provisió de la dita vila d'Elig. E dur tant temps com al Consell plaurà (Blasco *et al.* 1999, 110).

Igualment ocorre amb la documentació jurídica, que ja s'ha després del llatí i ara serà el català la llengua predominant en aquest àmbit. Així ho comprovem en aquest document que es tracta d'una època, on es justifica el cobrament d'un

deute ocasionat per la compra de fusta per a cobrir algunes cases del *cortijo* que havia sorgit al voltant de la torre del Cap de l'Aljub. El document té data de 9 de desembre de 1447 i diu el següent:

Sia a tots manifesta cosa que yo, Anthoni Scuder, patró de barca, vehí de Yviça, de grat e de certa sciència, atorch e en bona veritat regonech a vós, honrat senyor en Guilló de Pomar, vehí de la vila de Elig, present, que axí com a obrer del cortigo de la Torre del Cap de l'Aljub de la dita vila, me avets dats e pagats realment en diners contans a tota ma voluntat doents quaranta *sols.*, moneda real de València, los quals són per rahó e preu de quatre dotzenes de fusta, entre grossa e migancera, qui a vos vení a rahó la dotzena de *LX sols.* per a obs de cobrir les botigues del dit cortigo. On renuncian a tota proposició que no puxa dir, posar ni allegar qui de vos en mi los sobredits doents quaranta sous no aga aüts e rebuts del preu de les dites quatre dotzenes de fusta. E a tota proposició dengan en testimoni de veritat fac a vos fer per lo notari desús scrit la present carta de àpoca per haver de les dites coses memòria en lo sdevenidor feyt fo. Fo açò en la vila de Alacant, disapte, nou dies del mes de desembre, any de la nativitat del Nostre Senyor mil e quatre-cents quanta-e-set. Senyal de mi, Anthoni Scuder desús dit, qui totes les dites coses lo'n atorch e ferm.

Testimonis foren presents a totes les dites coses en Pere Martines de Lillo, scrivent, e en Loys Berenguer, vehyns de la vila de Alacant.

Senyal de mi, Pere Codines, per autoritat real, notari públich per tota la terra, e senyor del molt alt senyor rey de Aragó, qui a totes les dites coses present fuy e aquelles traure e scriure fiu e cloý ab lo IX dia e any dessus dits.

Foto 1. Àpoca sobre el deute d'unes fustes per a cobrir el *cortijo* en la torre del Cap de l'Aljub¹⁷.

17. Aquest document es troba a l'Arxiu Històric Municipal d'Elx en línia: [<http://www.archivo-historico.elche.es>]

2.2. EL CONTACTE LINGÜÍSTIC AMB EL CASTELLÀ

En canvi, aquesta situació de normalització i d'esplendor s'estroncà amb l'arribada del segle XVI. Les revoltes de les Germanies i el triomf de la noblesa a principis d'aquest segle suposa que la classe noble dirigent abandonarà el català a fi de diferenciar-se dels perdedors, mentre que les altres classes socials seguiran sent valencianoparlants. D'aquesta manera s'enceta el llarg camí de substitució de la llengua, procés en què encara estem immersos.

Però, tot i els infortunis que a principi del segle XVI començaven a caure sobre el català —la denominada decadència literària, l'universalisme del Renaixement, els primers intents secessionistes, la denominació de *llemosí* a la llengua, etc. (Ferrando & Nicolàs 2005)— arran de l'aparició d'una noblesa clarament diglòssica, s'anticipen, per dir-ho d'alguna manera, en uns quants decennis la ciutat d'Elx. Les terres que formen hui la comarca del Baix Vinalopó eren possessions de reialenc fins el 1470, any en què esdevenen de senyoriu, com ja hem comentat més amunt. Gutierre de Cárdenas va rebre de la reina Isabel la Catòlica la possessió de diverses propietats, i entre aquestes, el senyoriu d'Elx, com a recompensa a les gestions realitzades per al casament dels Reis Catòlics (Ruiz 1981, 47 i s.). Aquest noble, d'altra banda, va crear una de les dinasties aristocràtiques castellanes més importants del País Valencià. Com a exemple direm que Bernandino de Cárdenas, un dels membres de la família, esdevingué a mitjan segle XVI virrei de València. Les esmentades revoltes de les Germanies van ser aprofitades per Elx per a evitar que el fill del noble Gutierre de Cárdenas prenguera possessió de la vila. Però la intervenció del marquès de Vélez en companyia del mateix Diego de Cárdenas va suposar un triomf per al noble i una clara derrota per als elxans, els quals van haver de patir després una repressió brutal.

Al marge d'aquestes conseqüències de caràcter social, hem d'afegir ara que l'aparició d'aquesta dinastia de nobles castellans per aquestes terres va tenir també repercussions de caràcter lingüístic. Si bé des que es van establir a Elx els diferents nobles que ocuparen el marquesat acceptaren l'*status quo* lingüístic, a mitjan segle XVII la situació pren un nou rumb. Així ho podem comprovar en aquest document de 1643, on el procurador patrimonial del senyor marquès fa un informe de la situació de les torres de guaita i del castell de Santa Pola per a previndre possibles incursions barbaresques:

Juan Pomares, Procurador Patrimonial de la Villa y Marquesat de Elig, per lo Exm. Señor Duch de Maqueda y Nágera, Marqués y Sr. de dita vila, exposa lo que es segueix:

Primerament, fa, diu, exposa (...) que dita Villa de Elig té de costa marina dins lo terme de aquella que pren des de el molló que dividix dit terme de Guardamar fins el que dividix del de la Çiutat de Alacant, pus de quatre llegües. Y així és ver, públic y notori.

Ítem, diu *ut supra* que en dita costa marina de dita e present Villa té dit Señor Excel·lentíssim un castell appellat de Senta Pola, en el qual té dèset peses de artilleria, molts passa murs, moixquets, arcabuços y altres armes, un Alcayt, vint-y-quatre soldats, sargents, dos talladors y demés oficials per a la custòdia y guarda de aquell y de dita costa. Y així és ver.

Ítem, diu *ut supra* que en lo dit terme y ha quatre torres appellades lo Pinet, el Carabasi, les Escaletes y la Talayola. Y la de les Escaletes ab una peça de artilleria. Y en cada una hay tres soldats o guardes. Y en la una, quatre ab ses armes y cavalls. Y així és ver, públich y notori.

Ítem, diu *ut supra* que en la dita Villa de Elig havia set companyies de ynfanteria y dos de a cavall, que estan reduïdes les de ynfanteria a çinch, en les quals hay huit-çents hòmens de peleà poch més o menys. Y així és ver, públich y notori.

Ítem, diu *ut supra* que per a dites peses de artilleria, mosquets, pasa murs y demés armes de foch per a la custòdia y garda de la costa, castell, torres y de dita villa ordinàriament són menester y es solen guardar sexanta quintals de pólvora, y encara molt més si hay rebatos de moros, mostres y alardos, com sol haver. Y així és ver, públich y notori.

Sobre los quals capítols requir sia rebuda sumària informació de testimonis (...). Y dita informació sia vertida en llengua castellana (Blasco *et al.* 1999, 430-431).

Hi constatem, per una banda, que la situació normativa de la llengua ja no és la mateixa que la de segles anteriors. Ara ens trobem amb unes grafies, una sintaxi i un lèxic cada vegada més acostats als de la llengua de prestigi, una llengua, per tant, més deturpada. I, per una altra banda, subratllem en aquest punt la petició a l'esmentat procurador que usa la llengua institucional perquè a partir d'aleshores redacte els informes en llengua castellana, òbviament la seua. És una passa més dins del procés de minorització de la llengua pròpia.

Tanmateix, no fou sols aquesta família la que introduí i facilità l'ús del castellà a la comarca del Baix Vinalopó. Amb el pas del temps —el segle XVII— i amb unes condicions favorables per a l'economia local, unes quantes famílies començaren a ascendir socialment i, a poc a poc, assoliren un considerable poder econòmic. Aquestes famílies procedien d'antics cavallers medievals que ara havien aconseguit grans propietats de terres i, alhora, títols nobiliaris. Eren cognoms ben coneguts en la història local: Vaillo de Llanos, Ortiz, Santacília, Miralles de Imperial, Perpinyà, Malla, Soler, etc. i que ocuparen, lògicament, els càrrecs més rellevants dins de la vida municipal i eclesiàstica d'Elx. La irrupció d'aquesta petita noblesa en la societat elxana tindria, sens dubte, també conseqüències lingüístiques, almenys en algunes determinades capes socials i, sobretot, en els estrats socials que conformen els estaments de l'administració local, els jurídics i els eclesiàstics. I és que, òbviament, si el senyor feudal, que

representa la justícia i la jurisdicció civil i criminal i, a la vegada, és el propietari útil i directe de la comarca, volia controlar totes les seues terres, estava clar que la documentació que es relacionava amb la seua administració havia d'escriure's en castellà, tal com ja hem apuntat abans.

D'altra banda, amb l'expulsió dels moriscos el 1609, s'inicia així mateix un període de crisi econòmica. Cal tenir en compte que al País Valencià els moriscos representaven el 30% de la població, i que aquest sector es dedicava quasi exclusivament a l'agricultura. En el cas concret d'Elx, hi havia una incipient industrialització amb la producció de sabó. En aquesta cadena productiva, els moriscos s'encarregaven de la recollida de la barrella, amb la cendra de la qual, mesclada amb oli, produïen sabó, producte que després exportaven a diversos països d'Europa i del nord d'Àfrica. La seua expulsió va suposar trencar la cadena productiva i, a més a més, agreujar més encara la situació de depressió econòmica. Malgrat tot aquest context, a finals del segle XVII sorgeixen els primers símptomes de recuperació econòmica local, tot i que tenia en contra l'aparició i l'extensió per les serres de Crevillent del fenomen del bandolerisme, sense oblidar tampoc les grans despeses que ocasionaven els continus plets contra la classe senyorial.

En canvi, cal puntualitzar que, tot i que el context lingüístic de l'època era desfavorable, hem de fer referència a l'obra de dos copistes de la consuetat de la Festa. Es tracta de dos membres de la petita noblesa il·licitana que, al marge de la llengua per a copiar el text de la consuetat, van redactar altres textos usant també el valencià. Així, Gaspar Soler i Chacón, noble del segle XVII, utilitzà sempre aquesta llengua, tot i que les normes d'ús en aquells temps feien perfectament recomanable la redacció de les obres en llengua castellana. En el seu llibre *Excelencias de la Villa de Elche* tenim una carta introductòria adreçada a l'inquisidor —recordem-ho, un inquisidor de Múrcia i que es trobava aleshores a Oriola quan ja s'havia encetat el segle XVII—, a més de l'apèndix històric, un text on recull diverses dades històriques de la vila d'Elx i algunes anècdotes i miracles al voltant de la Festa —moltes recopilades del llibre del seu amic Cristóbal Sanz—, tot redactat en valencià. L'altre copista que volem ressaltar és Carles Tàrrrega. Es tracta d'un altre membre de la petita noblesa local, però que, a diferència de G. Soler, va viure tot just a mitjan segle XVIII, 125 anys després de l'anterior i amb un context sociolingüístic encara més hostil si tenim en compte els fets històrics esdevinguts en aquesta centúria. Així, és important assenyalar que, al marge de la consuetat i el resum històric, tots dos textos copiats de G. Soler, quan aquest redacta la seua relació genealògica, segueix utilitzant la mateixa llengua. Amb aquestes dades dels dos copistes esmentats ningú no pot dubtar de la seua actitud positiva i la seua consideració i lleialtat a la llengua (Mas 2004).

Més coherent amb la situació sociolingüística d'aquesta època és l'obra de Cristóbal Sanz, regidor i justícia del consell de la Vila, autor del segle XVII, per tant coetani de G. Soler, que ja escriu en castellà el primer llibre que coneixem sobre Elx: *Recopilación en que se da cuenta de las cosas así antiguas como modernas de la ínclita Villa de Elche, sacadas de diversos autores y entendidas personas fidedignas*.

Com ja hem repassat, aquestes podrien ser algunes de les raons que, si no justifiquen, almenys documenten l'aparició del castellà en els àmbits d'ús formal, en un bon munt d'escrits eclesiàstics, municipals i judicials. I sols ens estem referint als segles XVI i XVII, perquè a partir del segle següent, el XVIII, la història de la llengua catalana prendrà uns viaranys malauradament dissortats pel que fa a l'ús oficial.

2.3. ELS INTENTS DE SUBSTITUCIÓ LINGÜÍSTICA

Una lleu recuperació econòmica d'Elx al llarg del segle XVII no servirà per a compensar les conseqüències socials esdevingudes amb la guerra de Successió del segle XVIII. En iniciar-se aquesta centúria, la mort de Carles II sense descendència fa que apareguen dos pretendents per a la corona: Carles d'Àustria i Felip de Borbó. La corona d'Aragó és partidària majoritàriament de l'arxiduc Carles, que considerava que seria respectuós amb els drets de cada regne. Felip, en canvi, proposava un estat centralista, seguint el model que els seus parents aplicaven a França. En un altre ordre de coses, aquest pretendent va rebre el suport dels francesos, mentre que els anglesos —que van aprofitar aquesta guerra també per apropiarse de Gibraltar i de Menorca— feren costat als austracistes. En aquest episodi bèl·lic, els il·licitans, a excepció de la nova noblesa i algun sector del clero, se situaren en el bàndol de l'arxiduc. Recordem que Carles d'Àustria havia promès abolir els drets senyorials, fet que, segurament, pesà més en l'opinió il·licitana que les promeses de mantenir les institucions del regne valencià. A més, aquestes revoltes de caire camperol aprofitaren per a oposar-se als abusos fiscals que aplicava el senyor marquès. En aquest context, doncs, a final de l'any 1706, l'exèrcit de castellans i francesos, amb el comandament del duc de Berwick, entraren a la vila d'Elx per a assetjar-la i saquejar-la. Així ho conta Álvarez & Serrano (2007):

La població fou ocupada per tropes de l'arxiduc al juliol de 1706; uns 1.000 efectius, segons el contemporani Manuel Minyana; i a l'octubre per tot el gruix de les tropes borbòniques sota el comandament del duc de Berwick, amb prop de 25.000 soldats. El resultat fou la mort d'unes 180 persones com a conseqüència de l'atac i saqueig de la població, a la qual s'exigí 20.000 doblons i tot el sabó, oli, vi, forment i ordi de què disposava.

El canvi lingüístic, almenys en l'administració, es notarà immediatament. Posem un exemple. El mateix any 1706 trobem dues actes notariales escrites a Santa Pola, segurament per Bonifaci Medina, notari públic de la vila d'Elx. En la primera acta, redactada el 10 de juliol de 1706, trobem que Lluís de Càrdenes, capità del castell, fa un "préstec-depòsit" al marquès del Bosc, governador de la ciutat d'Alacant, de quatre pedrers. En la segona acta, que és del 13 d'agost del mateix any, tenim un altre préstec de quatre canons. Totes dues actes estan encara redactades en valencià, al marge d'algunes fórmules estereotipades, com la datació, que apareixen sempre en llatí. Segurament seran aquests documents els últims redactats a Santa Pola que utilitzen la nostra llengua, ja que sabem que després el valencià serà bandejat de l'ús administratiu, com veurem tot seguit. La transcripció de la primera acta diu el següent:

Die X mensis julii anno domino MDCCVI

El noble don Lluís de Càrdenes y Reinoso, capità del Castell de Santa Pola, del districte de la villa de Elig, tenint davant si y en sa presència a don Estevan Rovira, de la ciutat de Alacant, etc., en dit castell, en nom de procurador, que és de don Diego Martines de Vera y Bosc, marquès del Bosque, etc., consta ab procura rebuda per Llorens Verdiel, notari de la ciutat de Alacant, en vint-y-quatre de mars propasat, corrent any, tenint per haquella etc. com en vertut de les cartes órdenes, la una de l'Exm. señor duch de Arcos, Avero y Maqueda, marquès y señor de dita vila de Elig, mi señor. Sa data, en la vila de Madrid, en deu de mars propasast, corrent any, en què mana als ministres de citiada y junta patrimonial de dita vila entreguen la artilleria del castell de Santa Pola al dit Illtre. marquès del Bosch y el altra del dit Ille. marquès. Sa data, en dita ciutat de Alacant, en vint-y-dos de mars, corrent any, y en execució y compliment de dits órdenes, lo dit don Lluís de Càrdenes dona, lliura y entrega per via de préstamo-depòsit o en comanda al dit don Estevan Rovira, en lo dit nom de procurador de dit Ille. marquès del Bosque, la artilleria següent:

Primerament, un pedrer de bronse de huit pams de canó de quatre llibres de calibre ab les armes dels duchs de Maqueda, ab sa cureña, de raïos forrada.

Ítem, altre pedrer de bronse, de nou pams de canó de llarc, de quatre lliures de calibre, amb lo escut de armes sens escupir, ab una S y una A, ab dos rosetes alrededor de dit escut, ab sa cureña, de raïos les rodes ferrades.

Ítem, altre pedrer de quatre pams de canó de llarch, sens armes, de quatre lliures de calibre, ab sa cureña.

Ítem, altre pedrer de bronse de quatre pams y mig de canó de diuuit lliures de calibre, sens armes, ab sa cureña.

Y el dit don Estevan Rovira, qui és present, donant-se per entregat dels dits quatre pedrers de *super* expresats y cureñes *gratis cum presents*, etc. Confesa tenir-los

en son poder per a conduhir-los ha dita ciutat de Alacant. Y promet y se obliga en dit nom a dit Exm. señor Asins que restituirà dits pedrers y cureñes a dit castell de Santa Pola sempre que request ne serà, sens exsepció ni dilació alguna per dit Exm. señor o per los ministros de la sitiada y junta patrimonial de son marquesat *pro quibus*, etc. obliga *dicto nomine* sa persona y béns ubique, etc. y renuncia a tots drets, etc. *de quibus*, etc. *Actum* en lo castell de Santa Pola, terme de la vila de Elig. *Testes*. Fransés Anton de Portes y mosén Juan Fenoll, de dit castell abitadors (Mas 2022).

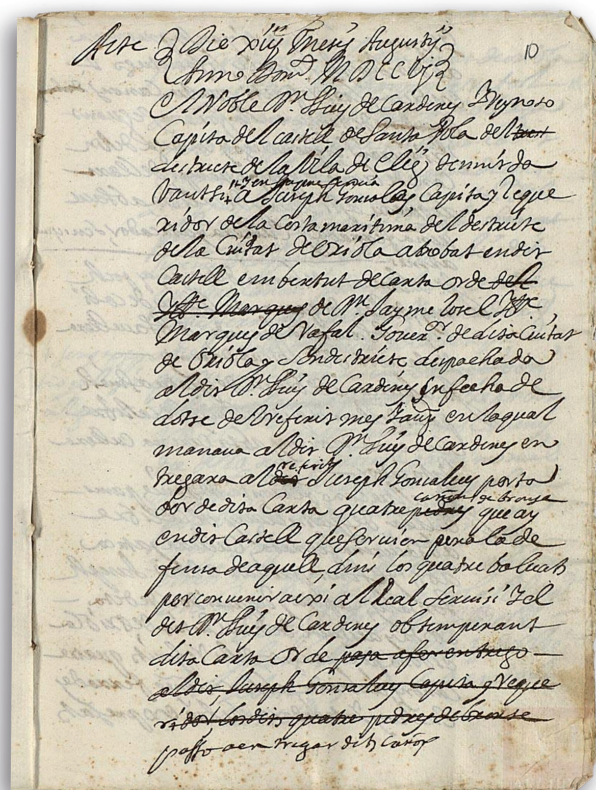

Foto 2. Full de l'expedient "Inventarios y documentos sobre la artilleria y ornamentación que se encontraba en el Castillo de Santa Pola (Alicante)"¹⁸.

18. Aquest document es conserva a l'Archivo Histórico de la Nobleza de Toledo i es troba en un lligall que porta per signatura: BAENA, C.257, D.19-27, i que podeu consultar *on-line* a l'adreça següent: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/find?texto=Santa+Pola> [consulta realitzada el 21 de març de 2020].

Com ja sabem, la guerra es va resoldre per als valencians en la batalla d'Almansa—el famós 25 d'abril de 1707— i la primera conseqüència d'aquesta derrota va ser la publicació del decret, de 29 de juny de 1707, que anul·lava els furs valencians. El pròleg del decret és bastant contundent: «por justo derecho de conquista» quedava prohibit l'ús del català, tant en l'administració civil com en la judicial¹⁹. Immediatament després, tota la documentació administrativa passa a redactar-se només en castellà, perquè el valencià deixava de tenir reconeixement oficial, tal com podem comprovar en aquest decret on, a més de la referència concreta a la prohibició de l'ús del valencià, hi tenim una clara advertència del que li pot passar al notari que no complisca la llei:

Y así mismo se les ha de intimar el preciso uso del papel sellado, con apersibimiento de la nulidad del escrito y de que serán gravemente castigados, y que se les advierta han de actuar en adelante en lengua castellana, y que, advertidos de todo lo sussodicho, se les recibirá el juramento de cumplir fielmente en su officio y de arreglarse en los derechos de las leyes de Castilla (Montoya 2012, 5).

A més es va suprimir l'antic Consell municipal triat entre els veïns pel mètode de la insaculació entre els representants de les tres parròquies (Santa Maria, Sant Salvador i Sant Joan); i amb la desaparició d'aquest organisme, també es perden les competències polítiques, jurídiques i econòmiques que, amb prou autonomia, exercia el municipi. Coherent amb tot aquest procés, es va implantar el règim castellà de regidors designats pel senyor de la vila. Podem confirmar que de tots els funcionaris del regim anterior només quedà en peu el *sobresequier* o jutge d'aigües. Les conseqüències d'aquest decret en la vida dels valencians eren catastròfiques a tots els nivells, tal com apunten Álvarez & Serrano en aquestes línies:

A Elx, l'anul·lació dels furs tingué lloc el 2 de novembre de 1707; des d'aquesta data, l'administració municipal faria servir el castellà com a llengua oficial, i deixà de costat el català. Es va suprimir l'antic Consell municipal triat entre els veïns, encara que amb un caràcter prou restrictiu; i amb ell, les competències polítiques, jurídiques i econòmiques que, amb prou autonomia, exercia el municipi. Es va implantar el règim castellà de regidors designats pel senyor de la vila. De tots els funcionaris només quedà en peu el *sobresequier* o jutge d'aigües (Álvarez & Serrano 2007).

19. El reial acord de 1707 diu concretament: «Considerando haber perdido los Reynos de Argón y de Valencia y todos sus habitantes (...) todos los fueros, privilegios, exenciones y libertades que gozaban (...) y tocándome el dominio absoluto de los referidos Reynos de Aragón y de Valencia (...) que tan legítimamente poseo en esta Monarquía, se añade ahora la del justo derecho de conquista que de ellos han hecho últimamente mis Armas con el motivo de su rebelión (...) he juzgado por conveniente (...) reducir todos mis Reynos de España á la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y Tribunales, gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla» (*apud* Montoya 2018, 119).

Aquesta prohibició per l'ús del català es va estendre de manera idèntica en la documentació d'altres institucions. Així, l'administració eclesiàstica, que en principi quedava al marge de la legislació reial, prompte es va sumar a la voluntat del nou monarca. En aquest cas la situació va arribar, fins i tot, a actituds punitives, fet que ho palesa el manament que el bisbe d'Oriola, Juan Elías Gómez de Terán, realitzà durant la seua visita pastoral de 3 d'octubre de 1740 i on s'ordena, amb peculiars raons —força conegudes en la història del català—, que es redactaren tots els documents de l'església únicament en castellà. El manament deia literalment:

Otrosí mandamos a los curas, archiveros y racional de nuestra Iglesia que, desde ahora en adelante, en los libros que respectivamente manejan y están a su dirección y cargo en nuestra Iglesia para el gobierno y economía de ella, no usen, ni escriban otro idioma que el castellano, por ser este de común inteligencia en las Curias Eclesiásticas y seculares de dentro y fuera de este Reino (Mas 1994b, 50).

Tot i això, no hem de confondre la clerecia en un sol grup, tal com ho recorda J. Fuster (1962), sinó que més aïna cal diferenciar els vicaris dels preveres, l'alt del baix clercat, ja que aquests darrers —els capellans de “missa i olla” com diu Fuster— estarien més identificats amb el poble i amb les capes socials d'on provenien. Per això, i malgrat totes les prohibicions que comencen a sorgir sobre l'ús del català —incloent-hi el decret ja esmentat—, els capellans de “missa i olla”, seguiran, fins i tot després de tots aquests esdeveniments, fent ús de la llengua pròpia, la que havien utilitzat sempre.

Dins d'aquest ambient per intentar aniquilar el valencià, els partidaris de la substitució lingüística trobaran en l'ensenyament un gran aliat. Com en tants altres llocs, quan hi ha l'intent d'assimilació cultural i lingüística per part del poder, aquest sempre sol utilitzar l'ensenyament per als seus objectius. Tots som conscients de la importància que representa aquest àmbit de l'escola per a substituir una llengua, ja no sols per a instaurar-hi un model d'ensenyament de submersió, és a dir, fent que la llengua vehicular de tot el procés educatiu siga la llengua majoritzada, el castellà, i així bandejar la llengua materna de l'alumnat, sinó també perquè aquest és considerat un àmbit de prestigi amb el qual podem canviar no sols la llengua d'ús sinó també la identitat lingüística del sector més jove de la població. D'aquesta manera, a més de fomentar els prejudicis lingüístics vers la llengua pròpia, és a dir, l'autoodi, i d'establir noves normes d'ús contràries al valencià, promouran un nou fenomen sociolingüístic amb l'establiment de les bases que possibilitaran la interrupció lingüística de les noves generacions.

Des d'aquest àmbit escolar, la nova situació legislativa es va traduir en la publicació d'altres decrets. En primer lloc, la Reial Cèdula d'Aranjuez, de 23 de juny de 1768, afirmava clarament:

Que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad, y Retórica se haga en lengua Castellana generalmente, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose también por el mi Consejo a los Diocesanos, Universidades y Superiores Regulares para su exacta observancia y diligencia en extender el idioma general de la Nación para su mayor armonía y enlace recíproco (Montoya 2012, 13).

Posteriorment, el 1787 la Reial Audiència del regne de València envia una carta-ordre a totes les poblacions valencianes amb instruccions sobre la llengua a utilitzar a l'escola, i avisa:

Que el maestro no permita que los niños ablen en el idioma valenciano, sí que les instruya en el castellano para la mejor pronunciación. Que esta orden se observe y cumpla por los sucesores en sus respective empleos, y al ingreso de ellos se les hará saber por el escribano del Ayuntamiento, lo que para el intento se pondrá en el Archivo, y dando vista a la escuela y costura menudamente (Montoya 2012, 17).

La preocupació per la insistència d'aquella instrucció amb un objectiu tan clar fa que uns 67 anys després es repetisca a Santa Pola. El 1845 aquesta població aconseguirà autonomia municipal, fet que es tradueix en la creació d'un ajuntament independent que assumirà les competències administratives pertinents, entre aquestes també l'educació. Per això, immediatament després l'ajuntament santapoler institueix la Comissió d'Instrucció, la qual en una de les primeres actes, la del 2 de maig de 1845, adverteix de manera ben clara:

Haga saber al maestro de este pueblo, Don Teodoro Aracil, para su inteligencia sirviéndole de ... no hable a los niños de la misma el idioma valenciano ni que permita lo hagan tampoco estos, sino instruirles en el idioma nacional y acostumbrarles a hablarlo bien, advirtiéndoles con paciencia sus equivocaciones, facilitándoles la inteligencia de las palabras castellanas.

No cal analitzar molt aquesta resolució. Són, si fa no fa, els mateixos arguments a què ens han acostumats sempre els partidaris d'un model social monolingüe, gens respectuós amb la cultura i la identitat dels qui vivíem en aquestes terres.

Si tornem a l'anàlisi de la llengua de les còpies de la Festa, podem comprovar ara la nova ideologia lingüística en dos casos concrets. En primer lloc, la còpia realitzada per Claudiano F. Perpinyà tot just encetat el segle XVIII. Es tracta d'una còpia traduïda al castellà, amb més o menys fortuna literària i lingüística. La intenció era clara, traslladar el text de la consuetud a la llengua de prestigi. D'aquesta manera, els estudiosos i públic en general ja podien acostar-se al text de la representació elxana també en la llengua dominant. En realitat, era com una mena d'adaptació del text a la situació sociolingüística d'aleshores.

En segon lloc, tenim la còpia que realitzà el capellà il·licità Francisco Fuentes el 1855. En aquesta publicació, que porta per títol *Epítome històrico*

de Elche desde su fundación hasta la venida de la Virgen, volem destacar dues qüestions. Per una banda, el llibre, seguint també el model de G. Soler i de C. Tàrraga, introdueix, a més de la consuetat, un pròleg i una ressenya històrica de la ciutat d'Elx, però ara ja, òbviament, tot en castellà. D'altra banda, quant al text de la consuetat, trobem la part versificada en totes dues llengües, però les acotacions escèniques només es transcriuen en castellà. La diferència, però, entre el text de C. Perpinyà i el de F. Fuentes apareix en aquesta segona traducció que exposa les estrofes en català i, al costat, una traducció literal en castellà. En realitat, hem de pensar que, si apareix la forma en català, era perquè el lector que en sabia poguera contrastar la seua versió, que es força diferent de l'anterior, ja que el mateix autor en el pròleg considera que «fue bella, sí; pero no enteramente conforme al original Lemosino, por querer trasportarla con la elegancia de la Poesía, enteramente desterrada de esta última traducción, la cual no es otro que verdadera prosa». Per això, hem de pensar que segurament l'autor es preocupava més del trasllat i del resultat final en la forma castellana que no pas en la còpia en català de l'arquetip de 1639.

És obvi que la ideologia dels defensors de la panacea del bilingüisme és força coneguda en sociolingüística. Ja anotem que, darrere d'aquestes actituds, s'amaga un prejudici vers la llengua pròpia. Aquest fet, fins i tot, el tenim ben palés en aquest segon traductor, ja que en el pròleg del llibre F. Fuentes justificava la seua traducció per les raons següents:

Yo compadecía a los forasteros que, abandonando sus casas, bienes y hasta sus familias, se personaban en nuestra Insigne Parroquial Iglesia de Santa María a ayudarnos a solemnizar el acto que con el mayor entusiasmo se representa todos los años, sin poder comprender la menor de esas palabras, que cada una de por sí encierra un misterio (*apud* Mas 2004, 228).

Queda totalment al descobert la ideologia del traductor. Seria massa pretensions per la nostra part preguntar-nos si aquest capellà es compadia igualment pels catalanoparlants no alfabetitzats en castellà, o si tenia la mateixa consideració davant de la situació d'inferioritat lingüística i social a què estaven sotmesos els que sols sabien valencià.

Durant el segle XVIII continuarà la persecució de la llengua en els àmbits on podia actuar en aquell moment el poder estatal. Per descomptat, en tots els àmbits formals que hem esmentat, començant per l'àmbit científicotècnic, pel literari i per l'administratiu-judicial, mentre que els àmbits no formals es mantien encara fidels a la llengua pròpia. Que el valencià era la llengua pròpia i exclusiva en les relacions socials d'aquella època és fàcil de deduir, i ho podem constatar amb algunes referències, encara que aquestes siguin molt indirectes. L'historiador oriolà Josep Montesinos, quan redacta en 1795 el capítol dedicat a Santa Pola dins de seu *Compendio Oriolano*, escriu: «El pueblo o caserío inmediato, llamado nuevo por su moderna construcción, y por sus vecinos, según su language,

Lloc Nou, tiene 233 vecinos» (Mas 2020), d'aquesta manera es reconeixia que la llengua utilitzada era una altra de diferent a la que emprà l'autor oriolà.

En aquesta mateixa centúria dinovena veurem caure el poder de la noblesa local i la desaparició dels últims reductes de l'antic règim. El segle XIX suposa una expansió agrícola i també industrial amb la producció d'espardenyes i de catifes, una vegada que ja no hi ha possibilitats d'industrialització amb el sabó com en els segles anteriors. Aquesta època de bonança econòmica coincideix amb el sorgiment de la Renaixença. Aquest moviment cultural també tindrà un cert ressò en la cultura local. Es produeix un revifament en l'aspecte cultural, ja que hi apareixen un bon nombre d'institucions musicals i artístiques (Montoya 2018; Ferrando & Nicolás 2005).

En aquesta mateixa centúria irromp la premsa, mitjà que al llarg d'aquest moviment tindrà una incidència notable en la població en general, i per tant Elx i Santa Pola no seran tampoc cap excepció (Orts 1984). En aquest sentit, hem d'assenyalar que entre 1884 i 1936 veuen la llum 76 periòdics de caràcter local, molts dels quals apareixien en les dues llengües, i fins i tot alguns únicament en català, com és el cas del setmanari *El Bou*, publicat en 1885 i després en 1894, fundat i dirigit pel polític conservador elxà José Pérez Sánchez. Era inevitable que a l'hora d'utilitzar el valencià per al setmanari el director es plantejara la qüestió de la normativa en un moment en què quan s'escrivia en valencià es feia ús de les normes ortogràfiques del castellà i a més es recorria a la varietat dialectal pròpia. Per això en l'editorial del primer exemplar llegim l'avertiment següent:

No dudem que á de ser grata la aparisió de un periódic que dexant á un costat el llenguache d'els señorets, vos parle clar y ras en la llengua de les tancaores i soleros [...]. El Bou se escriurá en valensiá, [...] pero no el valensiá de Valencia, porque si aso ferem nesesaríem demanar tres ú cuatro sens dicionarios de exa llengua pera podemos aclarir, sino purament el valensiá de la terra d'els dátils (El Bou 1985).

És obvi que la premsa es converteix en aquella època en l'arma de propaganda política de molts grups. Com el seu objectiu era la difusió de la ideologia que defensaven, si volien arribar a les capes baixes del poble, havia d'aparèixer en català. A més, els periòdics s'alienaren en un o l'altre bàndol de la polèmica lingüística d'acord amb el model de llengua a utilitzar. Montoya comenta aquest tema de la manera següent:

Els periòdics eren republicans i anticlericals (d'esquerres, doncs); anaven adreçats a les classes més populars. Les publicacions dretanes, per un altre costat, s'estimaven més emprar sempre el castellà a les seves planes. És a dir, hi ha una tradició innegable d'idees progressistes als periòdics fets en valencià (encara que fos valencià macarrònic). Pensem també que aquesta era la varietat lingüística més assequible a una població (=classes baixes) que amb prou forces parlava el castellà i que patia un alt índex d'analfabetisme: a València era d'un 58,3% i ni a Alacant

ni a Elx devia ser inferior (Araci1 1968, p. 22; Castaño 1980). Això duia implícit un menor coneixement del castellà —que solia entrar només per l'escola— i, per tant, una major probabilitat d'entendre les lectures “oïdes” dels periòdics en el seu propi idioma (Montoya 1986b, 119).

Tot i això, però, hem d'assenyalar que els periòdics locals apareguts a Santa Pola, *El Defensor de Santa Pola*, *El Rayo Destructor* i *Santa Pola Literaria*, tots tres fundats i dirigits per Francisco Serrano Sempere en els anys 1894 i 1895, no seguien aquesta regla general. Si bé es veritat que la ideologia de l'artífex era clarament esquerrana i republicana²⁰, les tres publicacions, en canvi, sempre opten pel castellà. En aquest cas segurament les característiques i la procedència dels lectors tingueren més pes que els factors ja esmentats. Cal ressaltar que la majoria d'aquests 400 subscriptors amb què compten aquestes publicacions, segons el seu director, eren homes de lletres d'Elx i també de Madrid que venien a passar l'estiu a Santa Pola (Mas 1994a).

A final de segle XIX, i amb l'aparició del Modernisme, tindrem l'oportunitat de retrobar-nos amb la llengua pròpia gràcies als sainets, escrits i representats pels mateixos il·licitans. El teatre, i concretament el sainet, serà el vertader protagonista de la literatura de tombant del segle. En són un bon exemple els sainets que recollí Sansano & Castaño (1997) en el llibre *Sainets il·licitans de la Restauració (1874-1896)*, entre els quals podem destacar obres tan reconegudes a nivell comarcal com *Tío, jo vull ser gos* de José Pérez Sánchez, *El tenorio d'Alsavares* de Vicente Alarcón, *Un dilluns a casa d'un mestre* de José Rico Gomis, etc, o obres de la qualitat teatral d'*Una sublevació en Jauja* o *Un casament per raó d'estat en la terra de les palmeres* (Sansano & Castaño 1997, 66). Al mateix temps sorgeixen un bon grapat de companyies de teatre d'aficionats dirigits la majoria per personatges com Luís G. Llorente de las Casas o el seu fill Luís G. Llorente Aguilar-Tablada.

En aquest context sainetístic, no podem deixar d'esmentar l'obra *Santa Pola. Ahir, hui i demà*, estrenada en octubre de 1889, obra de dos autors santapolers: per un costat la lletra és del metge Antonio Erades Mas i, per l'altre, fou el compositor Manuel Quisllant Botella l'encarregat de posar-li música. D'aquesta manera, el sainet escrit en valencià i convertit en sarsuela ha estat present en alguns esdeveniments culturals locals i el seu ressò encara perviu en l'actualitat²¹.

20. En aquest sentit hem d'apuntar fins i tot que aquest escriptor santapoler fou jutjat per lesa magestat en publicar un article que atemptava contra l'honorabilitat de la corona, fet que li va suposar la presó i després l'exili a les Filipines (Mas 1994a).

21. N'és una bona mostra l'edició recent que se n'ha fet per part de Ma. Àngels Sempere del text i de Xavier Mas i d'Antonio Blasco de la partitura, acompanyada amb estudis sobre el context social, d'Antonio Baile, d'un estudi lingüístic d'Antoni Mas i d'un estudi musicològic de Xavier Mas (Erades 2021).

A principis del segle xx, els santapolers trobaran una altra plataforma per a fer ús del valencià, aquesta serà el conegut setmanari alacantí *El tio Cuc*, publicació que, com ja sabem, utilitzava exclusivament la llengua pròpia. Durant els primers anys, utilitzava una llengua dialectalitzant i plena de castellanismes, però a partir de 1932, amb l'acord de les Normes de Castelló i l'arribada d'Enric Valor a la revista, la llengua del setmanari encetà un procés cap a la normativització. El setmanari es va mantindre en el carrer durant 22 anys, entre 1924 i 1936. La influència sobre el nostre poble es pot constatar, per una banda, per la participació d'un bon grapat de santapolers, molts dels quals hi apareixien amb pseudònim (com Krone, Mano negra, El Tava, Bras de Ferro, Chacchac, Pollastre, Porquerol, Un manco, Un altre manco, etc.), però altres amb el seu nom (Vicente López, Andrés Sempere, Lola Escolano, etc.) i, per una altra, per la incidència en la vida del poble. Segons la informació que repleguem d'alguns testimonis santapolers, hi havia una persona encarregada d'anar tots els diumenges de matí a Alacant i dur l'últim exemplar publicat. Després el portava al cafè i, a migdia, a l'hora del vermut, algú que en sabia s'encarregava de llegir *El Tio Cuc* mentre els altres escoltaven, reien i es posaven al corrent de totes les anècdotes i vicissituds de la vida santapolera i també de les poblacions veïnes (Mas 2017b).

Però la burgesia, de tant protagonisme a Catalunya a principis del segle passat, al País Valencià és només de caràcter rural i centralista. No tenim aquí cap moviment polític de caire nacionalista. Els escassos intents d'alguns grups de l'esquerra únicament seran testimonials i sense cap rellevància. A Elx concretament, a partir de la indústria del calcer de principis de segle xx, naix una burgesia amb unes mínimes pretensions d'ascens social. I una de les seues propostes per a diferenciar-se del proletariat serà l'ús de la llengua castellana, una constant que es repeteix en la història de la llengua. A poc a poc, aquesta ideologia d'autoodi va estenent-se per les diferents capes socials i, fins i tot, en els diferents grups d'orientació política. Així adoctrinaven les bases socialistes il·licitanes els seus correligionaris en el periòdic *Trabajo* en un document de 1908:

Los socialistas debemos ser partidarios de universalizar la lengua, como pretendemos universalizar la patria. Ambas cosas contribuirían grandemente a ir haciendo desaparecer el odio que todavía se siente de pueblo a pueblo, de región a región, de nación a nación, de raza a raza. Y si esto es así como indudablemente se habrá de reconocer, nada más lógico que los trabajadores todos, y muy especialmente los socialistas, abogemos porque en España, al menos por ahora, no se hable ni se escriba otra lengua que la castellana (*apud* Montoya & Mas 2011, 112).

Tot i que no cal assenyalar una cosa tan òbvia, vull, no obstant això, recalcar que on posen *universalitzar* volen dir *castellanitzar*. No hi ha més món

per a ells. La història es torna a repetir. D'aquesta manera, era ja la primera vegada que molts il·licitans esdevingueren monolingües castellans. El procés de substitució aconseguia així una forta empenta.

A Santa Pola, però, aquest procés industrialitzador no es donarà i per tant no comptarà amb una burgesia castellanitzadora. Tot i això, el castellà hi penetraria per altres vies. Cal fer esment de l'aparició del turisme des de principis del segle XIX, fet que ha contribuït al desenvolupament econòmic local, però que al mateix temps ha influït en la necessitat d'aprendre l'altra llengua. Segurament aquests fets justificarien la bilingüització de bona part de la població, sobretot dels estaments socials més elevats. Encara que hem d'acceptar que un percentatge important de santapolers, dedicats a la pesca i de classe social modesta, encara es mantenia monolingüe a principi del segle XX. Podem fer aquesta afirmació a partir d'una informació oral que vam obtenir d'Adelaida Pérez-Ojeda, la qual ens va confirmar que quan el seu pare, el militar Fernando Pérez Ojeda, es va fer càrrec de la Comandància de Marina de Santa Pola, el 1903, tenia dificultats per a establir relacions amb els mariners santapolers, els quals sempre l'esquivaven i l'evitaven per a no iniciar cap conversa amb ell, a pesar que el militar tenia un caràcter prou obert i afable, com a bon andalús que era. Tot es va resoldre quan s'assabentà que els mariners no volien parlar amb ell perquè aquests tenien serioses dificultats per a utilitzar el castellà amb una persona d'alt rang social. I és que a principis d'aquesta centúria una part important de la població santapolera no tenia moltes habilitats lingüístiques per a expressar-se en castellà. Així ho deduïm també a partir de l'anècdota que recollim en una entrevista realitzada a la tiple Felisa Lázaro quan és consultada pel paper que exercien els santapolers convertits en actors per a intervenir en obres de teatre de caràcter benèfic:

Mis compañeros son marineros, hombres que se ganan rudamente la vida (...) y que en los momentos de descanso cantan zarzuela; las tiples, además de mi persona, son muchachas del pueblo a quienes educo artísticamente; ¡y si viera usted qué trabajo me cuesta, sobre todo que canten en castellano! (Baile 2019, 27).

Com analitzarem en el proper capítol, Santa Pola apareixerà de manera recurrent en diverses obres de lingüística catalana arran sobretot d'un error, ja que creien que aquesta població marcava el límit meridional de la llengua mentre s'oblidaven de Guardamar. Així, sempre que el pare Alcover feia referència als límits de la llengua hi apareixia Santa Pola:

Ah, bons amics!, no hi ha cap tresor encantat el de la llengua catalana, el nostre venerant vocabulari, escampat desde Salses (cap d'allà del Rosselló) fins a Santa Pola, desde Calaceit i l'Isàvena (alt Aragó) fins a les Balears i Alger. Aquest tresor se troba dins l'ànima de totes les comarques catalanes, dins el cor de tots els catalans (BDLC VI (1910-1911), 156).

D'altra banda, quan el pare Alcover va decidir visitar les terres del sud, feia aquesta anàlisi sociolingüística:

Aquí també la nostra llengua té absoluta preponderància demunt la castellana, puys essent la població total de la província 512.634 ànimes (cens de 1910), n'hi ha 277.362 de llengua valenciana, això és, catalana, i 135.272 de llengua castellana; de 139 Ajuntaments que conta la província, just n'hi ha 32 de llengua *murciana* (castellana) i per lo mateix 107 de llengua *valenciana* (BDLC X 1918-1919, 636-637).

La crisi econòmica i la impopularitat de la dictadura de Primo de Ribera, a més del suport que el rei oferí al militar dictador, va possibilitar l'arribada de la II República el 1931. Catalunya aconsegueix estatut d'autonomia gràcies al qual el català torna a ser oficial. Al País Valencià i les Balears els estatuts es van quedar en simples esborranys en esclatar la guerra d'Espanya el 1936. Aquest fet fa que s'estronegen les expectatives de normalització lingüística sorgides durant els anys de la República. Després del conflicte bèl·lic, entre 1939 i 1975, el temps que durà la dictadura franquista, la llengua haurà de viure un dels períodes més negres pel que fa a la seua supervivència (Ferrando & Nicolás 2005). Quant a la situació sociolingüística d'Elx, Montoya analitza el tema en un interessant treball publicat el 1995. En opinió d'aquest lingüista, és després de la guerra d'Espanya, en la dècada dels anys quaranta, quan s'inicia el procés descatalanitzador; restringit en principi a la zona de la Vila i a les professions liberals. En la dècada següent, aquest procés s'estén ja a la zona del Raval i a les classes mitjanes de la ciutat. Finalment, durant la dècada dels 60, l'anomenada "dècada prodigiosa" per la forta embranzida econòmica i també demogràfica, el fenomen arriba ja a totes les classes socials. Al capdavant, la situació sociolingüística d'Elx respon a la conjunció de dos importants factors. D'una banda, el procés de substitució dels catalanoparlants iniciat fa segles, però que en el present segle ha rebut una forta empenta. D'altra banda, factors com la universalització de l'ensenyament, l'aparició de mitjans de comunicació, l'allau immigratòria rebuda, etc. seran elements a sumar a la minorització lingüística del valencià.

Amb tot, però, aquest mateix autor en un altre treball atorga a Elx el paper de capital del sud en la rereguarda per a poder revertir el procés de substitució lingüística enfront del paper exercit per la ciutat d'Alacant. En un context on el valencià estava restringit només al 34% de la població, Montoya ja remarca les diferències qualitatives entre les dues poblacions:

Mentre que la castellanització d'Elx és més aïna externa (=immigració) i no ha afectat tant el grup autòcton, la d'Alacant té un caràcter més intern (=interrupció de la transmissió intergeneracional del català) que l'ha duta a perdre tants parlants autòctons com forasters n'han arribat; la suma d'ambdues quantitats ha donat lloc a un contingent majoritari de la població on s'inclouen les classes dirigents il·lustrades, cosa que no ha succeït a Elx (Montoya 1997, 22).

Enmig d'aquell panorama tan esfereïdor sociolingüísticament parlant, no-més podem ressaltar algunes actuacions de caràcter popular en què la llengua oral trobarà un cert caliu d'ús. Incloem en aquestes manifestacions les reunions de *troberos*, tant en casos particulars com en llocs públics, com les tabernes i els bars, en les quals el valencià s'utilitzava de forma majoritària, tot i que tota la documentació escrita i de propaganda era sempre en castellà. Dins de la nòmina d'autors locals (Antonio Baeza, Tónico Orts, Francisco Manzanaro, Juan Montiel, Manuel Ibáñez, etc.), destaca d'una forma preeminent la figura de José Alonso Ruiz, conegut com el Santapoler, i que gaudí d'un gran èxit allà on actuava. Entre els nombrosos reconeixements, va aconseguir tres vegades el primer Premi Nacional del Trovo de La Unión. La seua obra poètica es troba recollida en el llibre *Versos que llenaron mi vida* (Mas 1983). D'aquesta obra reproduïm el trobo següent:

SANTA POLA CANTA LLIURE
 TOT LO QUE SENT EN EL COR
 JA NO TÉ RECEL NI POR
 EN LO QUE PUGA DESCRIURE.

Al tenir més llibertat
 en el parlar i l'escriure
 de tot lo que s'ha callat
 la llum de la veritat
 SANTA POLA CANTA LLIURE.

Com el deure mos obliga
 a no destrossar la flor
 que la justícia prodiga,
 ja és hora que el poble diga
 TOT LO QUE SENT EN EL COR

Apartant-se de l'excés
 de l'home jove el tresor,
 cara al present i després,
 en negar lo que no és,
 JA NO TÉ RECEL NI POR

Considerant un motiu
 lo que mos ha tocat viure,
 el poble canta i escriu,
 responent de lo que diu
 EN LO QUE PUGA DESCRIURE.

Foto 3. El trobero José Alonso Ruiz, el Santapoler.

Producte segurament d'aquest context cultural és la creació en els últims anys del franquisme de l'associació cultural *Tot Armonia*, que aglutinà els personatges més destacats de la cultura local del moment, com Rafael Bonmatí, que en fou el president, Ángel Quislant, Eugenio Cases, Pascual A. Ruso, José A. Baeza, Genís Ayala, etc. Dins de la seua programació cultural no podem oblidar la convocatòria dels concursos de redacció i, sobretot, els que fomentaven els aspectes musicals, patrocinats per la reconeguda família local dels Quislant.

2.4. ELS ESFORÇOS PER LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

Amb la mort del dictador el 1975 i l'arribada de la democràcia s'enceta una nova etapa política a l'Estat espanyol, en la qual es publicaran diverses lleis que tindran com a objectiu recuperar les llengües altres diferents al castellà. Així, la Constitució de 1978 reconeix en l'article 3.2 que «les altres llengües espanyoles seran també oficials a les respectives Comunitats Autònomes», i afegeix en el punt 3 del mateix article que «la riquesa de les distintes modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció». Pel que fa a la llengua pròpia i històrica dels valencians, l'Estatut d'Autonomia del País Valencià de 2006 (Llei Orgànica 1/2006) en l'article 6.1

diu que la llengua pròpia de la Comunitat Valenciana és el valencià. En l'article 6.2 afeg que l'idioma valencià és l'oficial a la Comunitat Valenciana, igual que ho és el castellà, que és l'idioma oficial de l'Estat. Tots tenen dret a conèixer-los i a usar-los i a rebre l'ensenyament del, i en, idioma valencià. En l'article 6.3 assenyalava que la Generalitat garantirà l'ús normal i oficial de les dues llengües i adoptarà les mesures necessàries per tal d'assegurar-ne el coneixement, ja que, segons l'article 6.4, ningú no podrà ser discriminat per raó de la seua llengua. També l'article 6.5 esmenta que s'atorgarà especial protecció i respecte a la recuperació del valencià. Un any després de la publicació de l'Estatut, apareix la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, Llei 4/1983, de 23 de novembre, que reconeix en l'article 7.1 que el valencià, com a llengua pròpia de la Comunitat Valenciana, ho és també de la Generalitat i de la seua Administració Pública, de l'Administració Local i de les altres corporacions i institucions públiques dependents d'aquelles, i en l'article 7.2 s'apunta que el valencià i el castellà són llengües oficials al País Valencià i, com a tals, la seua utilització per l'Administració es farà en la forma regulada per la llei. A tot això cal afegir que la Carta europea de les llengües regionals o minoritzades en l'article 10 proposa que les autoritats han de vetllar perquè, sempre que siga raonablement possible, es reconega el dret de qualsevol ciutadà a utilitzar, tant oralment com per escrit, la pròpia llengua i ser atès en la llengua elegida per l'administrat. A més, aquestes autoritats s'han de comprometre i han d'assegurar la disponibilitat de l'ús en tota la documentació oficial i en totes les gestions administratives que realitzen els diferents organismes públics.

Tot aquest context legislatiu tenia com a objectiu planificar una recuperació lingüística i tornar, en la mesura que fora possible, a la situació de normalització de què gaudia el valencià abans de l'esmentat decret de 1707 que anul·lava els furs valencians. Si bé la promulgació de totes aquestes lleis i la nova situació política de recuperació de moltes de les senyes d'identitats dels pobles fou un al·licient, també és veritat que altres començaren a posar pals en les rodes i tot tipus d'entrebancs perquè la situació sociolingüística no canviara gaire i que la recuperació del valencià fora només testimonial, amb el benentès que la seua rehabilitació no implique mai cap pèrdua de prestigi de l'altra llengua.

Enmig d'aquesta baralla, entre partidaris de la normalització del valencià i dels que propugnaven el manteniment de l'*statu quo* de la llengua estatal, Santa Pola adopta mesures locals que intentaran capgirar la situació que patia la llengua pròpia. El primer ajuntament democràtic creat el 1979 canvia part del nomenclàtor del nucli urbà i al mateix temps aprofita l'avinentsa per a retolar tots els carrers en les dues llengües oficials. Aquestes noves plaques distribuïdes arreu del nucli urbà, juntament amb els nous senyals bilingües, o en algunes ocasions només en valencià, que vestiren tot el mobiliari urbà, contribuïren a dissenyar un paisatge lingüístic més amable amb la nova realitat

social. Prompte el valencià aparegué en algunes publicacions locals, com la revista *El Castell*, o el *Llibre de festes* que publica anualment l'Ajuntament i l'Associació Cultural de Moros i Cristians, a més d'altres llibres editats per associacions festives, i que tenen certa repercussió en l'àmbit local. L'Ajuntament també fou pioner a l'hora de proposar un Reglament de Normalització Lingüística, aprovat el 1991, el qual en el primer article afirma que «El valencià, com a llengua pròpia de la Comunitat Valenciana, ho és també del municipi de Santa Pola». Aquest Reglament, tot i que va ser aprovat per unanimitat per la corporació municipal, és clarament a hores d'ara paper mullat, l'existència del qual molts regidors i treballadors de la institució desconeixen completament.

D'altra banda, l'Ajuntament, per mitjà de la Casa de Cultura, afegí a la programació cultural cursos d'aprenentatge de valencià. Aquests cursos foren el germen perquè més endavant, concretament el 2002, la corporació municipal aprovara la creació de l'Agència de Promoció de Valencià, tot i que la institució ja comptava amb una persona encarregada de la traducció de la documentació municipal. Aquesta Oficina, que s'incorporà a la xarxa AVIVA i més tard també a la xarxa .Val de la Generalitat, ha engegat diverses campanyes de dinamització lingüística i ha col·laborat igualment amb altres institucions i associacions sempre amb l'objectiu de fer present l'ús de la llengua en tots els àmbits de la vida santapolera.

Foto 4. L'Oficina de Promoció de Valencià de l'Ajuntament de Santa Pola.

Un dels pilars de la recuperació el tenim en l'àmbit educatiu. Així, el CEIP Cervantes va començar a utilitzar el valencià de manera experimental abans de l'aprovació de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià de 1983, després incorporà l'assignatura en el currículum escolar i, finalment, el 1989, fou el centre

que inicià la primera línia en valencià, tal com era coneguda popularment, i que es referia al Programa d'Immersió Lingüística. D'aquesta manera el valencià, després de tres segles, tornava a ser la llengua vehicular de l'ensenyament. Posteriorment, el 2012, tots els col·legis públics s'adaptaren a les noves disposicions i als nous programes bilingües. Amb tot, i a pesar de tots aquests esforços, cal assenyalar també que aquests estudiants veien defraudades les seues expectatives quan s'incorporaven a l'ensenyament secundari, ja que els dos centres existents en la localitat no oferien cap programa educatiu en valencià tal com preveia la normativa educativa.

Foto 5. L'Associació Cultural l'Antina durant les Trobades de 2019.

Cal ressaltar també l'aparició, d'ençà de l'arribada de la democràcia, d'algunes associacions culturals i musicals que en moltes ocasions han introduït el valencià en els seus projectes. Entre aquestes, cal esmentar l'Associació Cultural l'Antina, creada el 1996, un dels objectius de la qual, segons l'article 2 dels seus estatuts, era «Treballar per a la normalització completa de la nostra llengua, estatutàriament valencià i acadèmicament català, exigint-la a tot tipus d'autoritats, i la seua plena normalització en l'àmbit de totes les activitats socials i mitjans de comunicació, tant escrits com orals i d'imatges». Aquesta associació ha estat darrere de molts dels projectes i de les activitats que s'han organitzat en valencià, com les Trobades en Valencià organitzades arreu del País Valencià, juntament amb les associacions comarcals germanes amb les quals compartim objectius, també la programació d'Octubre Cultural, una sèrie d'activitats de diversa índole realitzades durant el mes d'octubre al voltant de la festa dels valencians, el 9 d'Octubre, i que estaven coorganitzats amb l'Ajuntament. Sense oblidar altres manifestacions culturals, com el premi de literatura escolar Sant Jordi, que ja va per la trentena edició, a més de presentacions de llibres, excursions per a conèixer el patrimoni botànic, arqueològic, paisatgístic,

etc. del municipi i la participació en la publicació de diversos números de la col·lecció *Quaderns bàsics de Santa Pola*, que edita la Regidoria de Cultura.

Aquesta mateixa Regidoria també es fa càrrec de la col·lecció *Quaderns de Santa Pola*, publicació de monogràfics d'investigació local que s'ocupa de temes diversos, la majoria dels quals estan editats en valencià. També apuntem la col·laboració econòmica que ha mantingut aquesta institució amb *La Rella*, la revista comarcal de caràcter cultural publicada en valencià, i que ha servit de plataforma per a la difusió d'un nombre important d'articles d'autors i de temes locals, tan diversos com la llengua, l'ensenyament, l'arqueologia, la botànica, l'arquitectura, la història, etc, tots tractats des d'una perspectiva científica.

Un dels àmbits que més s'ha resistit a la incorporació del valencià, a diferència d'altres poblacions, és el festiu. N'és una excepció, però, el cartell anunciador de les festes, perquè en les bases del concurs ja s'explicita el text redactat en valencià que ha d'incloure el cartell. La resta d'activitats festives, la batalla de moros i cristians, les intervencions de les diferents autoritats i altres membres festers, generalment solen oblidar-se de la llengua pròpia. En aquest panorama tan desfavorable només podem fer referència a les pregoneres de festes de 2016 i 2018, les quals per primera volta anunciaren l'inici de les festes dels anys corresponents en la seua llengua, la pròpia i històrica dels valencians²².

Però, malgrat totes aquestes iniciatives normalitzadores, podem afirmar que, sense cap mena de dubte, aquests esforços han resultat clarament insuficients si l'objectiu era engegar el camí de la recuperació lingüística. És obvi que totes les mesures adoptades en tots els nivells —estatal, autonòmic i local— no poden frenar ni oposar-se a les forces seculars que continuen contraplanificant perquè les llengües diferents al castellà no avancen en el redreçament lingüístic. En aquest punt hem de traure a col·lació que la presència del castellà en tots els àmbits formals com la literatura, l'administració, la justícia, etc., conjuntament amb el suport que rep per part dels mitjans de comunicació tant potents com el cinema, la televisió i totes les plataformes tecnològiques digitals actuals, a més del que suposa l'àmbit educatiu, que encara utilitza majoritàriament el castellà com a llengua vehicular, són tots factors que justifiquen amb escreix el prestigi assolit per la llengua estatal al llarg d'aquests últims segles. A tot això, li podem sumar a més el paper que interpreten alguns polítics locals que, tot i ser valencianoparlants en

22. Tot i això, cal assenyalar també que en molts pregons els autors han intervingut amb fragments més o menys llargs en valencià, encara que no els podem classificar com a bilingües. Sembla que les circumstàncies socials manaven perquè molts eren conscients d'aquesta anomalia sociolingüística. N'és un exemple l'inici del pregó d'E. Cases de 1972, quan afirma: «Bien quisiera hablar en valenciana para expresarme en vuestra lengua vernácula que sería el medio más expresivo para patentizar los sentimientos primordiales y colectivos» (Bonmatí 1983, 35).

la seua vida quotidiana, utilitzen el castellà en les seues intervencions públiques, llevat de comptades exempcions. No podem oblidar tampoc el paper exercit per l'església, que, desoïnt les recomanacions del Concili Vaticà II, encara empen la llengua majoritzada en tots els àmbits i en totes les manifestacions religioses (Ferrando & Nicolás 2005, 404-406).

En aquestes darreres dècades els canvis produïts pel que fa a la situació sociolingüística han estat ben remarcables. Tres són els factors que volem assenyalar:

- a) Tenim notícies que en les primeres dècades del segle hi havia un bon nombre d'habitants, sobretot mariners, que eren monolingües catalano-parlants. Després, els vaixells a motor van possibilitar que els mariners es pogueren traslladar a zones de Múrcia, d'Andalusia i de Canàries, d'aquesta manera és com, abans de l'escolarització i de l'aparició del *mass media*, la majoria de santapolers es posaven en contacte ja amb el castellà.
- b) Un altre canvi a ressaltar seria la forta irrupció que tingué el turisme a partir del *boom* dels anys 60. El turisme ja existia a Santa Pola des de finals del segle XVIII, però aquest era majoritàriament provinent d'Elx, i per tant no suposava cap diferència lingüística. En canvi, és a partir de la dècada assenyalada quan el turisme prové d'altres països europeus i sobretot de zones de Castella-la Manxa i de Madrid. Aquest contacte sí que suposaria, entre altres factors, la total bilingüïtzació dels santapolers.
- c) En últim lloc, també hem d'assenyalar l'inici del canvi de llengua per la transmissió intergeneracional. Tot i que aquesta interrupció del català s'inicia a Alacant a finals del segle XIX, i a la ciutat d'Elx durant els primers decennis del XX, Santa Pola es va incorporar a aquest procés durant la postguerra, ja que hem detectat que els primers casos hi apareixen en els anys 40 i 50, tot i que va ser en la dècada dels 60 quan el fenomen es generalitza, tal com ocorre arreu del País Valencià.

Malauradament, la realitat social no propicia els anhels de recuperació lingüística. Per una banda, l'arribada de fortes onades migratòries en les darreres dècades, i on podem diferenciar, per un costat, les allaus de castellanoparlants dels anys 60 i 70 del segle passat provinents d'altres comunitats autònomes espanyoles i, per un altre, les allaus migratòries que es produeixen sobretot a principi d'aquest segle amb parlants de diverses llengües, ja que a hores d'ara podem sentir pels carrers santapolers tant el castellà dels països sud-americans com també l'àrab dels magribins, a més d'altres parlants com romanesos, anglòfons, germanòfons, etc. de països europeus. Cal assenyalar que les llengües majoritzades del nord d'Europa, fonamentalment l'anglès, en moltes ocasions,

fins i tot, han constituït els seus guetos en les distintes zones residencials, sobretot del Gran Alacant.

Tot aquest context demogràfic, a més, s'ha d'encabir dins d'un panorama ideològic secular que no ha volgut reconèixer mai la situació de multilingüisme ni ha buscat mai el respecte cap a la diversitat cultural i lingüística arreu de l'Estat espanyol. Per una altra banda, tot aquest suport jurídic que pretenia revitalitzar i normalitzar la llengua s'ha trobat, però, amb una forta oposició social que ha fet que a hores d'ara els objectius d'igualtat i de normalitat lingüística encara siguem força difícils d'assolir. En aquest sentit, podem afegir que aquest context sociolingüístic, que repassarem àmpliament en els capítols 4 i 6, ha propiciat un marc cada vegada més difícil per a preservar socialment el valencià. Immersos com estem en un context globalitzador, és fàcil caure en el parany de la llengua més útil i en l'aparició de normes d'ús segons les quals per a ser educat i respectuós amb els castellanoparlants és recomanable usar sempre la llengua majoritzada. Tot plegat, una situació sociolingüística totalment contrària a la diversitat lingüística, al respecte i a la tolerància d'expressió de les altres llengües i cultures diferents a l'espanyola, a més d'un context on es fomenta el sentiment de valencianofòbia. Per això, ens trobem davant d'un conjunt de referents sociolingüístics que fan del tot inviable que hi haja a hores d'ara una mínima possibilitat d'optimisme en aquest llarg i feixuc camí cap a la recuperació de la llengua pròpia i històrica de Santa Pola.

2.5. CONCLUSIONS

En termes generals la història de la llengua catalana a Santa Pola segueix, si fa no fa, les grans directrius de la història d'aquesta llengua. Si bé aquestes terres han vist passar des del segle v abans de Crist llengües com la ibèrica, la llatina i l'àrab, en aquest capítol ens hem centrat en el català, llengua dels repobladors cristians medievals, i també en el castellà, llengua que entra en escena a partir del segle xvi i que intenta aprofitar tots els suports polítics, religiosos, econòmics, etc., de què gaudeix per a bandejar la llengua pròpia.

Per a revisar la història del català en aquest lloc, prèviament hem diferenciat dos períodes. En primer lloc, l'època medieval i moderna, que comprén des que hi ha una escassa població i, a més a més fluctuant, que formava un caseriu que se situava al voltant de la torre del Cap de l'Aljub fins que la població militar s'instal·la al castell a partir de mitjan segle xvi. En aquesta etapa les referències a la llengua han de ser obligatòriament les que es produeixen a la població matriu d'Elx, ja que podem afirmar que tots dos llocs comparteixen la mateixa història lingüística per raons òbvies. En aquest sentit els santapolers són tan participants en la creació i manteniment del Misteri d'Elx, com també en el fet de compartir l'època de plenitud i de normalitat lingüística de la llengua.

En segon lloc, recordem que no podem parlar clarament d'una població estable fins al segle XVIII, quan apareix el Lloc Nou de Santa Pola. A partir d'aleshores, les circumstàncies socials pròpies configuren un context lingüístic, si volem, diferent al d'Elx. Com ja hem exposat adés, el turisme ha estat un factor clau per a posar en contacte els santapolers amb la llengua estatal, com també ho ha estat el contacte que els mariners han mantingut en aquesta darrera centúria amb altres mariners andalusos i canaris. A més, hem de sumar també l'arribada en les darreres dècades d'una important allau d'immigrants, tant de l'Estat espanyol com també de Sud-amèrica, del Magrib i, principalment, del nord d'Europa. Tots aquests factors, juntament amb la situació sociolingüística en general, dissenyen per a Santa Pola un panorama realment preocupant que fa cada vegada més difícil la supervivència de la llengua pròpia.

3. SANTA POLA EN LA FRONTERA MERIDIONAL DE LA LLENGUA²³

E si les nostres gents e aquelles per qui vosaltres sots ací sabien que açò esdevengués per vosaltres, qui sots tractadors, creem que cridarien tots, de Tarassona entrò a Salses e de Salses entrò a Guardamar: muiren tots, en malguany, aquests tractadors! Muiren, qui així ens volen fer a tuit morir! (Discurs de Pere el Cerimoniós en les Corts de Montsó, 11-II-1363).

3.1. INTRODUCCIÓ

La frontera meridional de la llengua catalana ha tingut, des del segle XIII ençà, diverses línies de demarcació, ja que determinats esdeveniments històrics provocaren que el límit lingüístic regulara cap al nord en successives ocasions. Com ja hem repassat en el capítol anterior, la campanya que inicia el rei Jaume I el 1265 per les terres del sud valencià, on recorre les comarques del Vinalopó, per a penetrar després en el regne de Múrcia, i passar per les ciutats de Cartagena, Múrcia i arribar a Llorca, permet fixar la delimitació de la llengua en el punt més meridional. Aquesta frontera lingüística del segle XIV va retrocedint ràpidament. Al llarg de la centúria catorzena les repoblacions castellanes de la zona de Múrcia provoquen que els catalanoparlants es queden en franca minoria, i aviat optaran per la llengua de Castella. D'aquesta manera el català desapareix d'aquestes terres a partir del segle XV, no sense abans deixar un important nombre de recialles lingüístiques. Cal recordar que la varietat coneguda actualment com a murcià, despectivament el panotxo, no és sinó el castellà que s'hi instal·là amb una rellevant influència del substrat català, com es fa fefaent en totes les petjades lingüístiques que encara enregistrem en el lèxic, juntament també amb les aportacions en l'àmbit toponímic i antroponímic (Gómez 2004). Aquest fet provocarà que el límit lingüístic en el segle XV coincidisca amb la frontera

23. Aquest capítol es basa en l'article «La frontera meridional per la costa de la llengua catalana», *Estudis Romànics*, vol. 40, 2018, p. 311-325.

política de l'antic regne de València, ja que és aleshores quan Oriola esdevé l'última ciutat catalanoparlant pel sud.

Dues centúries més tard, la frontera lingüística torna a retrocedir cap al nord. L'expulsió dels moriscos el 1609 d'Oriola i comarca, més les conseqüències de dues importants epidèmies (la de 1648 i 1678), provocaren un enorme decreixement demogràfic. A partir d'aquest fet es produí una repoblació de llauradors de la part alta i mitjana del riu, és a dir, de murcians (Montoya 1986a). Aquesta repoblació fou major encara a principis del segle XVIII a partir de les Pies Fundacions del cardenal Belluga, bisbe de Cartagena i posterior virrei de València. Així, el català d'aquesta zona fou, entre els segles XVII i XVIII, substituït per la llengua dels nous colons, a excepció, però, de Guardamar. Aquesta població de la comarca del Baix Segura és l'única catalanoparlant que se situa al sud del riu Segura. Per això molts adscriuen aquesta població al Baix Vinalopó, ja que comparteix amb la resta de poblacions d'aquesta comarca la mateixa llengua. Així les coses, el que està clar és que, des del segle XVIII ençà, Guardamar marca el límit més meridional per la costa de la llengua catalana.

Si bé actualment és força coneguda la referència a Guardamar quan esmentem els límits de la llengua —de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó—, sembla que no sempre ha estat així, i ens sorprèn comprovar que aquesta població no apareixia en la majoria dels estudis dialectològics realitzats a finals de segle XIX i principis del XX ni com a poble fronterer amb el castellà ni com a població catalanoparlant. A causa d'aquesta omissió, quedava Santa Pola —la població veïna situada al nord— per a marcar el punt més meridional de la llengua per la banda costanera. El mateix Sanchis Guarner fou conscient d'aquesta conjuntura; per això, molt possiblement, es decidí a estudiar en la seua tesi doctoral la frontera lingüística del valencià, on, entre altres coses, ja comentava:

És molt poc coneguda la frontera meridional del domini lingüístic català, la qual és presentada amb notòria inexactitud fins i tot en les publicacions més autoritzades, com la relació de municipis catalanòfons feta per l'Institut d'Estudis Catalans i el mapa de la pàgina xxv de la primera edició del volum I del monumental *Diccionari català-valencià-balear* (1976, 185).

En aquest capítol, doncs, intentarem fer una anàlisi de les diverses obres de la lingüística catalana que tractaren aquest tema amb l'objectiu d'aproximar-nos al que va ocórrer entre finals del segle XIX i la primera meitat del XX al voltant de la fixació de la frontera meridional de la llengua²⁴.

24. Només ens dedicarem a estudiar els casos de Guardamar i Santa Pola, és a dir, el límit sud per la costa. Sobre la resta de la línia divisòria meridional entre el català i el castellà vegeu els treballs de Montoya de 1982 o, més àmpliament, el de 1989.

3.2. UNA IMPRECISIÓ GEOGRÀFICA

Possiblement la primera anotació que tracta aquest assumpte de la geografia lingüística l'enregistrem en uns informes que va encarregar Milà i Fontanals. Aquests documents, que el filòleg català llegà al seu deixeble Marcelino Menéndez Pelayo —per això els trobem hui a la Biblioteca de Santander que porta el seu nom—, estan catalogats en la secció de *Manuscritos*, més concretament en la carpeta del *Fons Milà i Fontanals*. Ara sabem que el pare de la dialectologia catalana tenia al seu abast material dels diversos parlars catalans amb els quals volia completar la seua obra *Estudios de lengua catalana* de 1875. En el recull d'aquelles dades dialectològiques, Milà i Fontanals encarregà un primer informe fet pel poeta valencià Vicent V. Querol i per un amic de son germà, el pintor C. Lorenzale, i un segon informe al pintor alcoià E. Soler. Els dos documents analitzen la llengua de la província d'Alacant des de diverses perspectives i foren redactats, amb tota probabilitat, en la dècada de 1870. Aquests papers eren totalment desconeguts i romanien inèdits fins que els va publicar Francesc Bernat el 1999.

D'aquests dos informes, el primer —document que no està acabat— descriu la línia sud de la llengua, que va des de la Font de la Figuera, passa per Petrer, el Pinós, Monòver, el Fondó de les Neus fins a Crevillent. Cal assenyalar que una mà posterior, possiblement la de Milà i Fontanals, afegí que a Guardamar es parla valencià, encara que a continuació també informa que Oriola és valenciana «payesa» (Bernat 1999, 216). En canvi, el segon informe, que porta per títol «Observaciones sobre el valenciano que se habla en los pueblos más cercanos a Murcia», és molt més clar en la relació que s'hi descriu i és, segurament, el text que feu servir el famós dialectòleg. En aquest hi ha també una mena de recorregut per la línia meridional de la llengua; així esmenta poblacions com Biar, Novelda, Elda, Monòver, Saix, Monfort i acaba citant Santa Pola i Elx, de les quals diu:

Es singular que Santa Pola y Elche, colocados entre aquella zona y la provincia de Murcia, el 1.º puerto de mar, sean puntos en que la clase baja conserva el valenciano y la alta usa este y el castellano (Bernat 1999, 217).

A partir del que recollim en aquesta cita i de la referència que fa de les poblacions valencianoparlants del primer document, podem deduir que, segons aquest informe, la frontera amb el murcià la marcaven per la zona costanera les poblacions d'Elx i de Santa Pola. D'aquesta manera, el dialectòleg, per una part, s'oblidà d'esmentar llocs com el Pinós o Crevillent i, per una altra, no recull la població de Guardamar com a catalanoparlant, tot i que sí que l'assenyalava en el primer document. Ara sabem que aquesta diguem-ne negligència que recull l'informe en descriure geogràficament la frontera meridional es tornarà a repetir successivament en obres posteriors. Com ja hem

esmentat adés, aquesta informació, tot i que fou inèdita fins el 1999, molt segurament estaria a l'abast i fou consultada per altres estudiosos que hi tingueren accés, tal com volem demostrar en aquest treball. Prèviament, però, volem indicar que en opinió de Sanchis Guarner l'equívoc de la demarcació de la frontera prové del lingüista austríac J. Hadwiger, ja que creu que aquest inicià aquesta cadena d'errors que portaren l'exclusió de Guardamar de les poblacions catalanoparlants del sud:

Unes tals deficiències d'informació tenen el seu origen en la imprecisió amb què l'austríac J. Hadwiger [...] equivocant-se en descriure la línia divisòria de les llengües al sud del domini lingüístic català (1976, 185).

Però, possiblement, no fou així. Si l'estudi de Hadwiger sobre la frontera catalanocastellana meridional va veure la llum el 1905, cal tenir en compte que Alcover visità aquesta zona tres anys abans i també va caure en el mateix error, ja que el dialectòleg mallorquí no va preveure en cap moment una visita a la vila de Guardamar, dins del seu recorregut per aquestes terres, ni en fa mai cap referència al llarg de tota la seua producció. El 1902, dins del seu periple científic, visità Oriola amb la intenció de sol·licitar al bisbe Joan Maura el salconduit que li permetera passar per totes les parròquies de la diòcesi²⁵. Després, des de la seu del bisbat oriolà, el lingüista mallorquí s'adreçà cap a Elx, Santa Pola, Alacant, etc.²⁶, i prosseguí la seua ruta dialectològica sense plantejar-se en cap moment la possibilitat de visitar Guardamar. És segur, tanmateix, que Alcover disposava d'una informació imprecisa; d'altra manera no s'entén que no s'aturara en aquesta població, ja que estem convençuts que, si ell n'haguera tingut constància, també l'haguera visitat. Arribats en aquest punt, cal plantejar-se que, molt possiblement, mossèn Alcover tenia a les mans el segon informe de Milà i Fontanals, en el mapa del qual l'última població pel sud a la vora de la Mediterrània era Santa Pola i, per tant, això explicava per què Guardamar es quedava fora de la seua ruta.

D'aquesta manera, per a mossèn Alcover Elx i Santa Pola eren els punts que marcaven el límit sud de la llengua, i així ens ho manifesta en diverses ocasions en els seus escrits del *Bulletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Aquesta asseveració l'enregistrem ja en el primer volum, que recull els anys 1902 i 1903, quan defensa l'existència de les varietats diatòpiques, que són inherents a qualsevol llengua:

25. Gestió que, segurament, no va presentar cap dificultat, ja que el bisbe oriolà d'aleshores, Joan Antoni Maura i Gelabert, era mallorquí i amic personal del canonge Alcover.

26. Segons apunta al seu *Dietari* (1983a), arribà a Santa Pola el 17 d'abril de 1902, i després de fer missa en l'església del poble entrevistà el notari Francesc Garcia Braceli i el «retor» Rafael Borràs. Al dia següent, 18, ix cap a Alacant.

Però y el fet de la falta d'uniformitat qu'eczistex dins el català parlat avui desde Elx y Santa Pola fins a les Corberes y Narbona, ¿és res estrany, exclusiu del català, desconegut en les altres nacions? La uniformitat aquesta ¿la posseex ni l'ha posseïda mai cap llengua parlada? No, y mil voltes no (*BDLC* 1902-1903, 196).

D'altra banda, quan Alcover planeja els seus viatges dialectològics per terres catalanoparlants, sempre esmentava clarament Perpinyà com a límit nord de la llengua i Santa Pola com a límit sud. Comprovem-ho en descriure la línia fronterera meridional:

La major part de la província d'Alacant. —La partió llingüística, anant de nort a sur, deixa a mà esquerra Banyera, Benejama, Camp de Mirra, Canyada, Biar, Onil, Castalla, Tibi, Petrell, Monòver, Pinós, Novelda, Agost, Sant Vicent de Raspeig, Vall-llonga, Elx, Crevillent i Santa Pola, port de mar (Alcover 1983b, 145).

En una altra part dels seus escrits, torna a fer referència als pobles visitats. I així marca per segona vegada els límits geogràfics dels seus viatges, que coincideixen, òbviament, amb els de la llengua; que per a ell eren, en aquesta ocasió, la ciutat de Salses pel nord i la vila de Santa Pola pel sud:

He de consignar assí mon agraïment ben especial i de lo més endins a Mestre Joan Ripoll i Seguí, *En Joan des Pa*, que li diuen sos coterranis, lo bon cuyner del Seminari, que és un dels exemplars més interessants que may haja trobats de llenguatge popular en totes quantes d'eixides haja fetes desde Santa Pola (allà dessà Alacant) fins a Salses (derrer vilatge del Rosselló anant cap a Narbona) (*BDLC*-11, 4).

Cal assenyalar a més que aquest error en la delimitació de la frontera per aquest extrem apareix reflectit també en el *Diccionari català-valencià-balear*; ja que en la primera edició de 1930 Guardamar no apareix en el mapa dels territoris de llengua catalana. No cal dir que, unes dècades després, en la segona edició de 1968, aquest defecte fou esmenat i per fi aquesta població apareixia en aquest destacat thesaurus lexicogràfic com un lloc catalanoparlant més.

J. Hadwiger en el seu treball publicat el 1905 descriu, en primer lloc, la frontera del valencià i després analitza els trets dialectològics més destacats. Comença delimitant en línies generals la frontera de la llengua per terres alacantines, que passava: «An der Südgrenzhabe ich auf der Hauptstrecke von Santa Pola (südlich von Alicante) bis Fuente la Higuera» (1906, 712); i més endavant va recorrent aquesta línia i esmenta les poblacions: «Es sind valencianische: Santa Pola, Elche, Crevillente, Novelda, Pinoso, Monovar, Petrell, Biar, Campo de Mirra, Cañada und Fuente la Higuera»; i quan parla de poblacions castellanoparlants només esmenta: «Aspe, Monforte, Elda, Sax und Villena». (1906, 713). Així les coses, podem suposar que el lingüista austríac o bé treia la informació del segon document que posseïa Milà i Fontanals o bé copiava la informació inexacta que li facilitaven les publicacions de mossèn

Alcover, si és que la seua obra no era posterior. Recordem que Hadwiger visità aquestes terres, igual que feu Alcover, però tot i això cau igualment en la imprecisió de la delimitació fronterera.

Molts estudiosos s'han referit al treball de Hadwiger com a precís des del punt de vista lingüístic²⁷. En canvi, fou criticat per ser el primer a proposar una línia divisòria en què Guardamar es quedava en la zona castellana i, per això, se'l considerava el responsable d'aquest error. Però tenim les sospites que no fou així. Ja sabem que la publicació de Hadwiger apareix tres anys després de la d'Alcover de 1902, però podria ser que la investigació del lingüista vienès es portara a terme amb anterioritat. En aquest cas podrien donar-se dos fets: primer, que amb la diferència de pocs anys fora el pare Alcover qui copiava l'error d'aquell i, segon, és obvi que mai no va realitzar el seu treball abans que Milà i Fontanals. A partir d'aquestes premisses, cal pensar que, si no copiava del dialectòleg mallorquí, és que copiava, amb tota seguretat, del lingüista de Vilafranca del Penedès. En definitiva, seguim creient que és el filòleg vienès el que repetia l'error d'un dels seus antecessors o de tots dos. A partir d'aquí, si es confirma aquesta circumstància, sabem que actuaren injustament amb el lingüista austríac, i que el prengueren com a cap de turc, ja que el van responsabilitzar d'aquesta equivocació geogràfica. I diem injustament, perquè fou víctima del mateix error en què van reincidir altres filòlegs posteriorment —tal com esmentarem tot seguit—, perquè, malauradament, aquesta incorrecció es mantingué durant unes dècades més.

Un any després de l'aparició de l'estudi de Hadwiger, el lingüista francès Saroïhandy repassà en un altre treball els límits del dialecte valencià. Òbviament, com que disposava del treball del lingüista vienès, tornà a proposar idèntic recorregut per la línia fronterera del sud que la marcada per aquest:

L'auteur [Hadwiger] a visité les uns après les autres les villages de la frontière et il nous indique quelle est la langue parlée en chacun d'eux. Au sud: Santa Pola, Elche, Clevillente, Novelda, Pinoso, Monovar, Petrell, Biar, Campo de Mirra, Cañada et Fuente de la Higuera sont valencians (1906, 267).

Aprofitem aquest punt per a assenyalar l'observació que Saroïhandy li feia al seu mestre A. Morel-Fatio sobre la relació de la frontera lingüística i la geogràfica. Morel-Fatio considerava que la línia divisòria entre les dues llengües passava pel riu Segura, mentre que ell era partidari de situar-lo un poc més al nord: sobre el riu Vinalopó. Encara que després esmenta que la població

27. Per exemple, Saroïhandy (1906) valorà el seu treball com a excel·lent, i remarcà la validesa de la seua metodologia entre altres coses perquè confirmava que havia visitat tot els llocs estudiats. D'altra banda, en paraules de mossèn Alcover: «Ell ha fet lo que no havia fet negú: recórrer de cap a cap la frontera llingüística i senyalar els pobles estremes de cada llengua» (*BDLC-IV* 1908-1909, 219).

del Pinós estaria més condicionada pel Segura que no pas per l'altre riu. El cas és que, si considerem tant el Segura com el Vinalopó, Guardamar es queda en els dos casos al sud, i per tant no formaria part de la zona catalanoparlant²⁸.

La convocatòria del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que tingué lloc, com ja sabem, a Barcelona el 1906, es va aprofitar per a presentar alguns treballs que tractaven aquest espinós assumpte de les fronteres del català. Un dels primers treballs a assenyalar els límits meridionals de la llengua és el de J. Aguiló, qui insisteix a situar l'extrem en les poblacions del Baix Vinalopó:

Per dins la terra alacantina hem de partir cap a n-el S per Camp de la Mirra, Canyada i Petrell fins a Monòvar, aont s'ha de fer una volta seca cap al Ponent, per arribar al Pinós y llavors tornar arrera cap a llevant fins a Novelda, Elx, Crevillent y Sta. Pola, són les darreres poblacions d'allà la ciutat d'Alacant que parlen la nostra benvolguda llengua (1908, 642).

També Menéndez Pidal intervé en aquell Congrés amb una comunicació sobre el mateix tema. En la seua exposició no esmenta la part meridional per la costa, a excepció d'una breu referència molt indirecta, que fa en la primera nota a peu de pàgina, on al·ludeix que «informes de varios estereros de Crevillente me señalaron hace años la frontera en Alicante con los mismos pormenores que da Hadwiger» (1908, 340). A partir d'aquí podem entendre que el mestre castellà acceptava com a vàlida la proposta del vienès.

D'altra banda, l'alemany Bernhard Schädel assenyala igualment Santa Pola com a límit fronterer amb la llengua castellana. Molt possiblement, aquesta informació la recull de mossèn Alcover, la relació d'amistat entre els quals és força coneguda. En una carta que escriu Schädel el 1909 al filòleg mallorquí li fa notar l'interès que pot tenir per a la llengua la investigació de la frontera lingüística. Evidentment, el lingüista alemany reiterava els límits que havien aparegut en altres publicacions, o segurament seguia la plantejada per Alcover:

Tal com jo vaig fer a la *Revue* per a la frontera lingüística entre el rossellonès i el llenguadocià, els 3 senyors faran l'explicació des del punt de vista de la geografia política, eclesiàstica i administrativa, així com a partir de la topografia i de les comunicacions, per a la frontera lingüística catalanoaragonesa i catalanocastellana, de de les "Montanyes Malehides" fins a Sta. Pola (Julià 2000, 145).

28. En una crònica sobre el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana que redactà Teodor Llorente, el poeta valencià assenyala també el riu Segura dins d'uns límits molt generals de la llengua: «Formar el inventario completo de todas las voces del idioma catalán (...) y que se conservan vivas en todos los puntos en que (con dialectación diferente) se habla esta lengua: desde el francés Rosellón hasta las riberas del Segura» (*apud* Ferrando 2006, 111).

El mateix Pompeu Fabra, pare de la normativització del català, caigué en el mateix parany en identificar els dialectes del català i parlar-ne de les fronteres lingüístiques. En un article publicat a la revista *La Vida Catalana*, de 27 de gener de 1920, Fabra assenyalava: «En el mapa adjunto se ha marcado la frontera del catalán continental, que, comenzando en el estanque de Salses, en Francia, termina en Santa Pola, en la provincia de Alicante». I més endavant es refereix també a la variació que aquesta frontera meridional de la llengua ha patit al llarg dels segles. «Otra característica de esta frontera es su estabilidad, pues no parece haber variado sino en su extremo meridional, a ser cierto que antes pertenecían al dominio catalán Orihuela y Murcia, actualmente castellanas» (Fabra 2013, 179).

Mapa 3. Perímetre de la llengua catalana (Fabra 2013, 180).

Dins d'aquest inventari, cal afegir que la relació de poblacions catalanoparlants realitzada per l'Institut d'Estudis Catalans el 1930 i publicada al *Butlletí de Dialectologia Catalana* no inclou tampoc Guardamar com a municipi de llengua catalana. Error que fou rectificat immediatament en una ressenya posterior de 1931.

Com ja hem vist més amunt, la imprecisió creuà fronteres i es reproduïx també en obres tan importants per a la filologia com la del lingüista hongarès resident a França Pop. Per la mateixa època, 1950, el dialectòleg Pop torna a esmentar aquest topònim en parlar igualment de la frontera meridional del català:

Le domaine catalan, au point de vue linguistique, est cependant plus grand. Il comprend presque toute la partie orientale de la péninsule Ibérique, y compris le versant nord des Pyrénées, depuis l'étang de Leucate (au sud de Narbonne, France), jusqu'à Santa Pola (Alicante, port sur la Méditerranée), ainsi que les îles Baléares (Majorque, Minorque, Iviça ou Eivissa et Formentera) et la ville d'Alghero, en Sardaigne. Les Catalans occupent, à l'intérieur de l'Espagne, de grandes zones dans la partie orientale des provinces de Huesca, de Saragosse, de Castellón de la Plana, d'Alicante et de Valence (1950, 337).

I, per últim, una altra referència al tema que analitzem la trobem en la reproducció el 1951 del mapa lingüístic català fet per A. M. Badia i Margarit dins del seu conegut manual *Gramàtica històrica catalana*. El lingüista barceloní, quan repassa la frontera occidental de la llengua, acaba, una vegada més, en la població de Santa Pola, i n'exclou, per tant, Guardamar:

Des d'aquest punt [Crevillent] la frontera lingüística segueix la direcció oest amb lleu desviació cap al sud fins a arribar a la mateixa mar Mediterrània, uns quilòmetres a l'oest de Santa Pola, extrem meridional del català. De Salses, punt inicial de la frontera (dins el domini dialectal rossellonès), fins a Santa Pola, punt final (dins el domini dialectal valencià), hi ha més de mil quilòmetres de costa (1981, 43).

3.3. LA RESOLUCIÓ I POSTERIOR RECTIFICACIÓ

Deixant a un costat aquesta imprecisió causada, com ja hem indicat, pel fet que un autor citava un altre, i perquè a més no van visitar les poblacions de referència, també hem d'assenyalar que alguns sí van recórrer aquestes terres i pogueren esmenar-ne l'error, i reconèixer així Guardamar com a població catalanoparlant. En primer lloc, l'osonenc Pere Barnils no va reproduir aquest error. Com ja hem apuntat més amunt, l'intercanvi de correspondència entre mossèn Alcover i B. Schädel ens revela que per a ells era primordial que la filologia catalana disposara d'estudiants que volgueren fer el doctorat a les universitats alemanyes, que a principi del segle xx eren les capdavanteres a Europa en els estudis de geografia lingüística i de dialectologia. El mateix

Alcover s'encarregà de proposar al president de la Diputació de Barcelona, Enric Prat de la Riba, que convocara tres beques perquè altres tants estudiants pogueren realitzar estudis a Alemanya. El resultat d'aquell concurs ja el coneixem:

Els tres candidats elegits foren P. Barnils, A. Grieria i M. Montoliu. Una vegada triats, fou B. Schädel qui proposà d'analitzar la frontera lingüística catalana i la distribució de treball als tres becats. Així li ho escriu en una carta de febrer de 1909 al lingüista mallorquí: *ahora tenim la intenció de determinar l'extensió geogràfica de fenòmens especials del català cap a l'oest tot al llarg d'aquesta línia, de poble en poble. Aquesta extensió no és pas la mateixa per a tots els fenòmens (cf. Saroïhandy i Menéndez Pidal al volum del Congrés). El Sr. Grieria té el bocí des del Pirineu fins a l'Ebre, el Sr. Montoliu des de l'Ebre fins al Palància i el Sr. Barnils des del Palància fins a Sta. Pola (Julià 2000, 145).*

Efectivament, Barnils fou l'encarregat d'estudiar la frontera amb el castellà de bona part del País Valencià. Aquest començà per la part sud, inicià les seues investigacions dialectològiques per les comarques alacantines, des de Pego, a la Marina Alta, fins a Almoradí, ja al Baix Segura, tot i que ell centrà el seu treball en la varietat d'Elx. Aquest fou el tema de la seua tesi doctoral, publicada el 1913 en la llengua en què fou redactada, *Die mundart von Alacant*, fins que un segle després, el 2013, fou traduïda i publicada en català. En la introducció, Barnils fa referència als dos temes que es proposà estudiar: o la frontera lingüística o l'anàlisi dels trets dialectològics. Sembla que, finalment, es decanta pel segon tema, ja que sobre el primer apuntava: «Atès que el treball de Hadwiger (1906, 712 i s.) ja ens ha informat en certa mesura sobre aquesta qüestió» (2013, 77)²⁹. Si bé en un principi ell acceptà la proposta del lingüista austríac, que en realitat és la mateixa que plantejava Alcover i també Schädel, quan visità la zona s'adonà perfectament que, pel que fa a la zona catalanoparlant: «També Guardamar hi pertany», i després afegí: «els meus enregistraments mostren amb tota claredat que Guardamar encara es troba en aquesta part de la frontera lingüística del valencià» (2013, 77-78), tot i reconèixer que «fins avui, Santa Pola era considerat com l'indret més meridional del valencià» (2013, 77). Per això el mapa que exposa en el seu treball ja inclou Guardamar sense subratllar, tal com fa amb la resta de poblacions catalanoparlants frontereres.

Tot i això, però, no abandonarà el nom de Santa Pola en la denominació del punt més meridional, sinó que, en més d'una ocasió, apareixerà unit al de Guardamar, tal com exposa en el seu treball «Dialectes catalans»:

29. Cal afegir que sobre la segona també, ja que l'estudi de Hadwiger aporta una primera anàlisi dialectològica sobre el valencià en general.

Observi's que la primera s'estén mes enllà de la Catalunya occidental, cap al sud, recobrint tota l'àrea del regne de València fins a la línia extrema del nostre domini lingüístic Santa Pola-Guardamar (1919, 9).

Aquesta fórmula amb les dos poblacions unides la copiaran també altres autors a fi, segurament, de no perdre la referència del punt reconegut fins aleshores³⁰. Així ho trobem en un article publicat uns anys després al *Butlletí de Dialectologia Catalana* quan torna a esmentar la línia meridional de la llengua:

El fet que, de procedir així, se'ns mostra com a més important si recordem l'abigarrament i la multiplicitat de dialectes geogràfics més amunt exposada (§§ 4 i ss.), és el de l'existència de dues modalitats úniques pròpiament dialectals, ben determinades. I d'aquestes, quant a extensió geogràfica, el predomini indiscutible de la modalitat occidental davant de la modalitat oriental. Observi's que la primera s'estén mes enllà de la Catalunya occidental, cap al sud, recobrint tota l'àrea del regne de València fins a la línia extrema del nostre domini lingüístic Santa Pola-Guardamar (1919, 9).

A partir del treball de Barnils, alguns investigadors corregiran aquesta imprecisió. Per exemple, A. Griera, que s'ocuparia d'estudiar la zona compresa entre els rius Ebre i Palància, segons la proposta de Schädel, ja coneix de primera mà la inclusió de Guardamar en el còmput de poblacions catalanoparlants, segurament per la informació que li passaria el seu company. Si bé és veritat que en un treball de 1916 tornà a insistir en la delimitació proposada per Hadwiger, després, quan enumera les poblacions frontereres a partir de Beseit fins a l'extrem meridional, inclou ja la població de Guardamar, segurament com ja hem fet referència perquè té a l'abast el mapa de Barnils:

Tan interessant com la frontera catalana de tramontana ho és la de la banda de ponent; el límit entre el català i castellà. Aquest límit el tenim ben conegut als dos extrems, des de Benasc a Mequinença i des dels ports de Beceit a Santa Pola. La secció que va de Mequinença a Beceit encara s'ha de senyalar. L'excursió del filòleg austríac Hans Hadwiger, de la qual he parlat fa poc, va donar-nos per resultat el conèixer que els darrers pobles catalans, des dels ports de Beceit fins a Santa Pola, són: Beceit, [...] Fontfiguera, Cañada, Campdemirra, Biar, Petrell, Monovar, Pinós, Novelda, Crevillent, Elx, Santa Pola i Guardamar a Alacant (2013, 130).

30. Totes aquestes referències van fer que la majoria d'obres de caràcter no lingüístic copiaren també aquesta imprecisió geogràfica a l'hora de delimitar els límits del català. En pot ser un bon exemple l'*Enciclopedia italiana* (1931), ja que, quan assenyala la frontera meridional del català, esmenta Santa Pola, però també hi afeg Guardamar: «Il territorio catalano si estende a occidente del Mediterraneo da Salces sullo stagno di Leucate in Francia (dipartimento dei Pirenei orientali) sino a Santa Pola a Guardamar (Valenza). Esso comprende inoltre le Isole Baleari, le Pitiuse e la città di Alghero in Sardegna».

Un segon exemple el tenim en el mapa que confeccionà l'alacantí F. Figueras Pacheco el 1919 que, tot i tenir també algunes inexactituds rellevants, apunta que la frontera lingüística de la província d'Alacant passa pel sud del terme municipal guardamarenc. Igualment García Soriano (1932), en parlar de les poblacions castellanoparlants situades a la província d'Alacant i que formen part del dialecte murcià, situa Torrevella en la frontera entre el murcià i el valencià, i per tant deixà clarament Guardamar en la zona valencianoparlant:

Traza esta divisoria una línea sinuosa de N. a S. que pasa por los pueblos y términos municipales de [...] Fuente la Higuera, Campo de Mirra, Villena, Biar, Elda, Raspay (entre los términos de Jumilla y El Pinoso), Monforte, Aspe, Abanilla, Hondón de los Frailes, Albatera, Catral, Dolores, San Fulgencio, Daya Vieja, Formentera, Rojales, La Mata y Torrevieja (1932, XIII).

I més endavant ho corrobora, i així ho fa palès quan escriu: «El pueblo más meridional de habla valenciana és Guardamar [...]. Dos leguas más al S., en la costa, se halla Torrevieja, y una al O., Rojales, que hablan el murciano» (1932, LXI-LXII).

Però, si Griera estigué al corrent de les aportacions de Barnils, no fou aquest el cas de l'altre company, M. de Montoliu, tercer dels becats per la Diputació barcelonina. En la introducció de la seua obra *La llengua catalana i els trobadors*, Montoliu torna a establir la frontera lingüística per la costa en les poblacions del Baix Vinalopó, i per tant reproduïx la mateixa línia equivocada dels anteriors filòlegs:

En la seva darrera secció sofreix brusques oscil·lacions de llevant a ponent, i després de deixar la major part de la província d'Alacant dins el domini català, arriba a l'extrem meridional de la costa d'aquesta província. Les darreres poblacions de parla catalana són Crevillent, Elx i Santa Pola (1957, 4).

Per a finalitzar ja aquest apartat dedicat a l'exclusió de Guardamar, sols ens resta afegir que, com ja hem esmentat més amunt, la tesi de doctorat de M. Sanchis Guarner, amb el títol de *La frontera lingüística entre las provincias de Alicante y Murcia*, llegida el 1964³¹, resolgué definitivament aquesta demarcació geogràfica. En aquest treball Sanchis revela algunes d'aquestes inexactituds lingüístiques i reivindica la catalanitat de la llengua dels parlants guardamarencs.

La vila de Guardamar, amb 4.715 habitants, és l'única població de la vora dreta del riu Segura que parla valencià, encara que no ho consignàs així Hadwiger, i que, seguint les dades d'aquest, no figuràs inclosa dita localitat en el domini lingüístic

31. La tesi doctoral fou llegida el 1964, encara que ell, molt segurament, disposava d'aquella informació tres dècades abans, ja que utilitzà per al seu estudi el material recollit en les diverses enquestes realitzades el 1934 per a elaborar l'*ALPI*.

català, segons el mapa de la primera edició del primer volum del *DCVB* (1930), per bé que aquest extrem ha estat rectificat a la segona edició (1968). (1976, 187).

Mapa 4. La frontera entre el valencià i el murcià (Sanchis 1976, 203).

A partir de Sanchis Guarner, la resta d'estudiosos segueixen ja la proposta del mestre valencià. En són una mostra els estudis de J. Veny que assenyala les poblacions alacantines següents: «La Font de la Figuera, la Canyada de Biar, Petrer, Monòver, El Pinós, Novelda, Crevillent, Guardamar» (1978, 102). També V. Rosselló que en descriure la frontera lingüística pel sud diu: «El límit lingüístic meridional entre català i castellà separa el Baix Segura, amb l'excepció (malauradament matisada) de Guardamar del Segura» (1986, 18). L'última proposta de delimitació de la frontera meridional la fa E. Casanova: «Por el sur, en la provincia de Alicante, la frontera pasa al oeste de Biar, La Canyada de Biar (L'Alcoià), Agost, L'Alcoraia (Alacant, Petrer, Novelda, Monòver, El Xinorlet, La Romana, el Fondó de les Neus, El Fondó dels Frares, El Pinós, L'Alguenya (Les Valls del Vinalopó), y al sur, Crevillent, Elx, Santa Pola y Guardamar (Baix Vinalopó)» (2001, 225). Cal assenyalar que tots aquests treballs dedicats a aprofundir en la frontera lingüística van contribuir també a perfilar l'establiment d'una línia definitiva del català al País Valencià.

3.4. CONCLUSIONS

Com hem pogut observar en aquest treball, el fet d'assenyalar Santa Pola com a última població costanera pel sud es deu, molt probablement, a una imprecisió d'un informe encarregat per Milà i Fontanals al voltant de 1870. A continuació, la praxis científica de referenciar una autoritat anterior provocà que aquest error es repetira en un destacat nombre d'obres filològiques (Alcover, Hadwiger, Saroïhandy, Aguiló, Schädel, Fabra, Pop, Badia, etc.). Tot i que la investigació de P. Barnils de 1913 advertia ja de la confusió geogràfica, no fou fins el 1964, quan Sanchis Guarner elaborà la seua tesi de doctorat, que posà, definitivament, punt final a aquesta incorrecció. A partir d'aleshores cap obra de filologia ha tornat a reproduir aquesta imprecisió.

D'altra banda, el prestigi que adquirí en aquells moments el treball de Hadwiger li suposà, molt possiblement, que se li atribuïra aquest error, imputació que creiem que no feia honor a la veritat. Entre altres coses, hem d'assenyalar que Milà i Fontanals quan descriu la línia divisòria entre el català meridional i el castellà murcià traça una línia que va de l'interior fins a la costa, és a dir, des de la Font de la Figuera fins a Santa Pola. I aquesta serà la constant per a altres autors, és a dir, per a Alcover, Aguiló i Schädel. En canvi, l'excepció serà Hadwiger, que repassa la línia fronterera en un recorregut invers, des de la costa fins a l'interior, proposta que segueix igualment Saroïhandy, ja que copia segurament del lingüista vienès. L'ordre d'aquesta descripció, que en principi pot resultar banal, pot ser un indicatiu també per a entendre quin era el model que seguia cada lingüista quan copiava.

Després d'aquesta anàlisi observem que encara hem obert una sèrie d'interrogants que no hem pogut resoldre del tot. Per exemple, per què mossèn Alcover, que visità Oriola i bona part de les poblacions del bisbat i que fou capaç d'adquirir tantes dades dels seus informants, no aconseguí cap referència de Guardamar? Per què l'austriac Hadwiger, que recorre bona part de la frontera del valencià, no és informat per ningú que Guardamar és catalanoparlant? Possiblement no és un error només de visitar la zona, sinó de la informació proporcionada pels informants, o el que és pitjor encara, del poc coneixement que la població valenciana tenia d'aquells temes. No sabem si també era qüestió de les consultes bibliogràfiques realitzades, ja que, encara que alguns sí que visitaren les terres frontereres amb el castellà, si aquestes referències bibliogràfiques no apuntaven la població, aquesta quedava al marge de la ruta traçada pels investigadors.

Encara queden unes altres preguntes: si mossèn Alcover està al corrent de les investigacions dels tres becats per la Diputació de Barcelona —així ho deixa ben palès en alguns comentaris que apareixen al *Bolletí de Dialectologia de la Llengua Catalana*—, per què no es fa ressò del que apunta Barnils quan afirma que a Guardamar es parla també català? D'altra banda, costa més creure

per què M. Montoliu segueix la línia dels investigadors que marcaven Santa Pola com a punt costaner meridional, i deixa de costat el resultat de la investigació del seu company Barnils.

Comptat i debatut, aquest capítol s'ha dedicat a analitzar un punt molt concret de la frontera lingüística del català, l'extrem meridional per la costa, resolt ja amb els estudis esmerçats al llarg del segle xx. Hem de suposar que actualment, gràcies a totes les contribucions dels estudiosos —la majoria dels quals ja hem esmentat en aquest treball—, hem resolt la resta d'imprecisions sobre la frontera lingüística. Així, ja podem assegurar que la línia que marca el perímetre dels territoris de llengua catalana està ja ben perfilada, mentre no es tornen a produir altres esdeveniments històrics (o sociolingüístics) que facen variar una vegada més la frontera lingüística del català.

4. ANÀLISI SOCIOLINGÜÍSTICA³²

En general, el pueblo habla el valenciano, al paso que las clases más acomodadas son bilingües con tendencia cada día mayor a emplear solo el castellano en el trato de personas de su propia esfera (Milà i Fontanals 1877, 533).

4.1. INTRODUCCIÓ

Amb l'arribada de la democràcia es produeix un canvi en la planificació lingüística de l'Estat espanyol. Com ja hem apuntat abans, a partir d'aleshores es publiquen diverses lleis que tenen com a objectiu intentar recuperar les llengües altres diferents al castellà. En aquest context de recuperació lingüística, el seguiment demolingüístic per a conèixer la realitat sociolingüística en què es troba el valencià és fonamental. L'objectiu d'aquest capítol és aproximar-nos a l'anàlisi sociolingüística de Santa Pola a fi de conèixer amb dades més o menys empíriques el coneixement, l'ús i l'actitud que les santapoleres i santapolers tenen del valencià.

A la vista d'aquest context i de l'interès que sempre té resseguir les diferents onades d'enquestes per a entendre l'evolució de la realitat sociolingüística, en aquest capítol ens plantegem, per un costat, aportar totes les dades demolingüístiques que hui tenim al nostre abast, obtingudes a partir del padró de 1986 —l'únic que es va preocupar per conèixer la situació de la llengua al municipi—, els censos de 1991, 2001 i 2011 —ja que encara no s'han publicat les dades de l'últim cens realitzat de 2021— i a més les dades que hem obtingut de l'*Informe de l'enquesta de coneixement, usos i actituds lingüístiques al Baix Vinalopó* que, sota els auspicis de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, s'ha realitzat recentment, el 2022.

32. Aquest capítol comprén part de les publicacions següents: «El valencià i els santapolers en el cens de 2001», *Llibre de Festes*, Ajuntament de Santa Pola, 2004, p. 155-159, «El valencià i els santapolers segons el cens de 2011», *Llibre de Festes*, Ajuntament de Santa Pola, 2015, p. 125-127 i també «El coneixement del valencià al Baix Vinalopó segons el cens de 2011 (Estudi demolingüístic)», *Saó*, Núm. 406, 2015, p. 17-19.

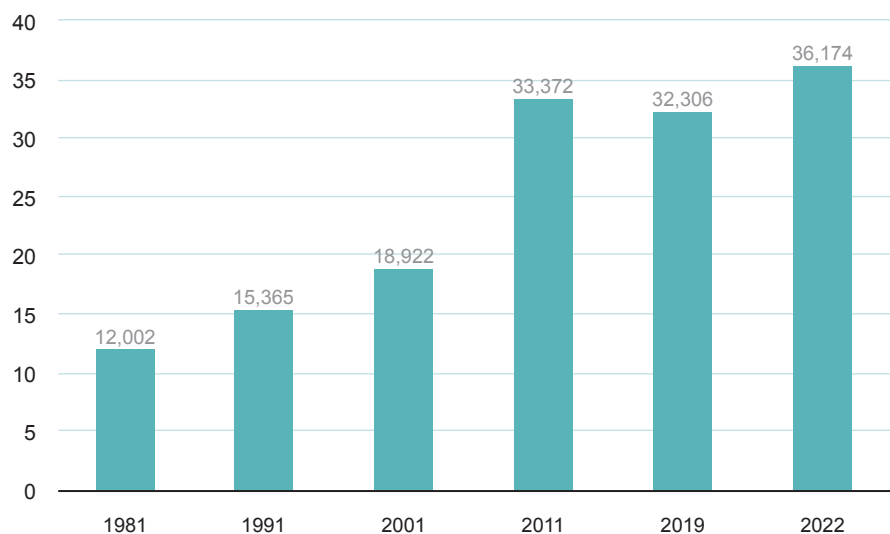
Aquest treball ens proporciona, a més de dades sobre el coneixement —com fan les altres fonts—, també referències sobre l'ús i l'actitud. Així, aquests 36 anys que s'escolen entre les dades del padró de 1986 i de l'*Informe* de 2022 marquen un període que ens permet obtenir una visió de conjunt i un panorama més ampli sobre l'evolució sociolingüística i les tendències que marquen cada factor.

Volem apuntar que aquest treball analitza el coneixement del valencià des de dues perspectives. Per una banda, diferenciarem les habilitats lingüístiques en dos grups, les que hem de considerar com a socials —entendre i parlar— i les acadèmiques —llegir i escriure. D'altra banda, aquestes dades les analitzem conjuntament amb una sèrie de factors socials. Així, introduïm en l'estudi variables com el sexe, els grups generacionals i els grups de formació acadèmica, d'aquesta manera creiem que podem perfilar millor les possibles conclusions. Òbviament, no hi són totes les variables socials possibles, però sí les més interessants des del punt de vista sociolingüístic. També hi incloem totes les dades que sobre l'ús i l'actitud ens ofereix el referit *Informe* de 2022. D'aquesta manera esperem aconseguir una radiografia molt més aprofundida de la realitat sociolingüística santapolera.

4.2. EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

Tot i que en l'apartat 1.2 hem repassat el context demogràfic en general, en aquest punt ampliïm aquest context dels darrers quatre decennis, període de temps que analitzem, amb l'objectiu de proporcionar una informació que ens ajude a entendre millor les dades demolingüístiques que exposarem a continuació. Com podem constatar en el gràfic 7, en les dècades de 1991 i 2001 hi ha un augment contingut de 3.300 i 3.600 habitants, respectivament, mentre que en la primera dècada del segle XXI hi ha un increment de 14.450 habitants. Òbviament, aquest augment demogràfic no es deu només a raons de creixement natural, sinó més aïna a l'arribada d'una allau significativa d'immigrants. Atrets per la situació econòmica dels primers anys del segle, tenim, en primer lloc, la vinguda de persones procedents de Sud-amèrica, del Magrib i de Romania buscant treball i un millor nivell de vida. En segon lloc, hem d'afegir-hi un contingent de gent gran procedent d'algunes zones de l'Estat espanyol i, sobretot, de països de la Unió Europea i del Regne Unit, que són jubilats i volen passar els darrers anys de vida en aquesta zona. En aquesta evolució, hi detectem una reducció d'un poc més de 1.000 habitants en el cens de 2019, dada que significa una reducció del 3,2%, segurament com a conseqüència de la crisi econòmica de 2008. En canvi, cal remarcar que hi ha un altre increment en 2022, ja que en tan

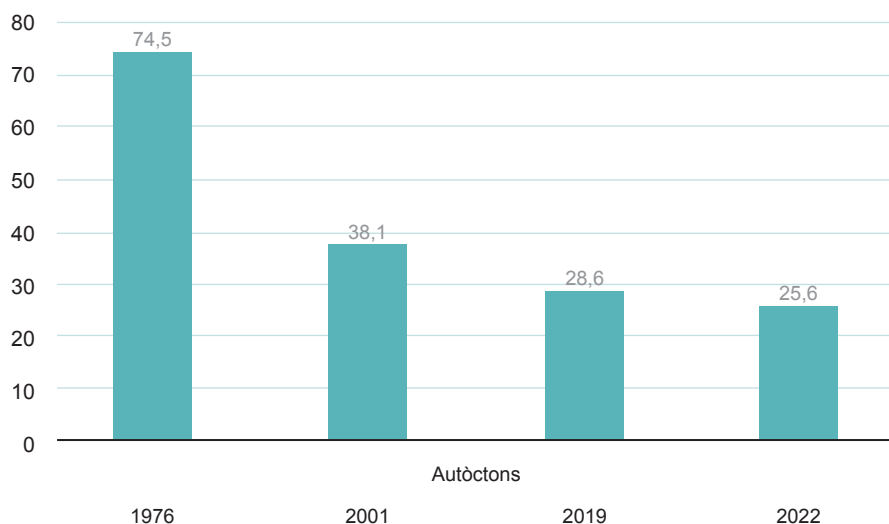
sols 3 anys el nombre de santapolers augmenta en 3.868, xifra que representa un creixement gens negligible del 10,6%³³.

Gràfic 7. Evolució de la població de Santa Pola en els darrers decennis.

És obvi que la relació lloc de naixement i llengua d'ús no és sempre l'esperada, ja que no tots els autòctons santapolers són valencianoparlants, però en moltes ocasions aquesta condició ens pot servir d'ajuda. D'acord amb aquesta premissa, podem assenyalar, en primer lloc, que segons Gozávez (1976) els autòctons santapolers el 1976 representaven un 74,5% (vegeu gràfic 3). A partir d'aquí, els percentatges posteriors marcaran clarament una línia descendent. Així, en el cens de 2001 el percentatge d'autòctons és d'un 38,1%, un poc més de la tercera part del total de població i uns 36,4 punts menys que en 1976. Aquesta xifra encara es reduirà més fins arribar al 28,6% en les dades del cens de 2019, tant per cent que torna a disminuir el 2022 al 25,6%. Tot plegat, aquestes dades ens confirmen la tendència de reducció de la població autòctona i, possiblement també, ens indiquen el decreixement del possible nombre de valencianoparlants (vegeu gràfic 8).

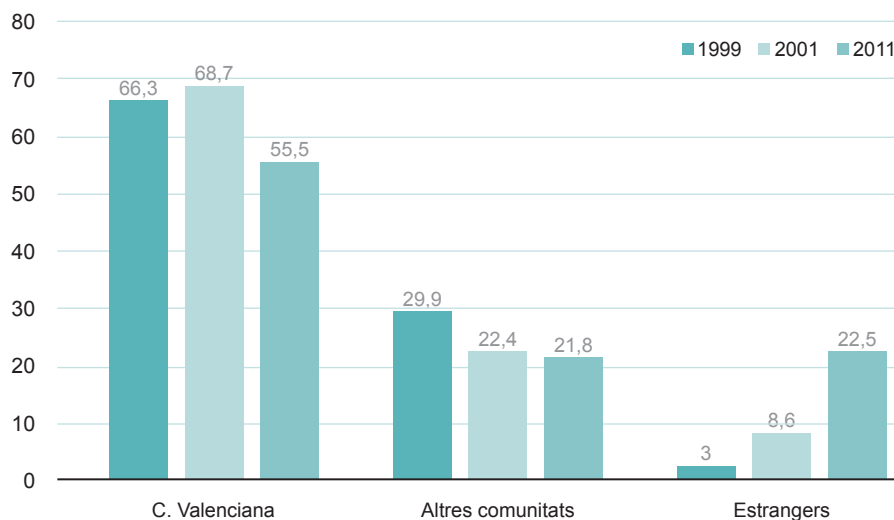
33. Les campanyes de l'Ajuntament santapoler per incrementar el nombre de persones que viuen en aquesta població però que no s'hi ha empadronat pot estar darrere d'aquest augment tan considerable.

Gràfic 8. Percentatge d'autòctons santapolers en els últims decennis.

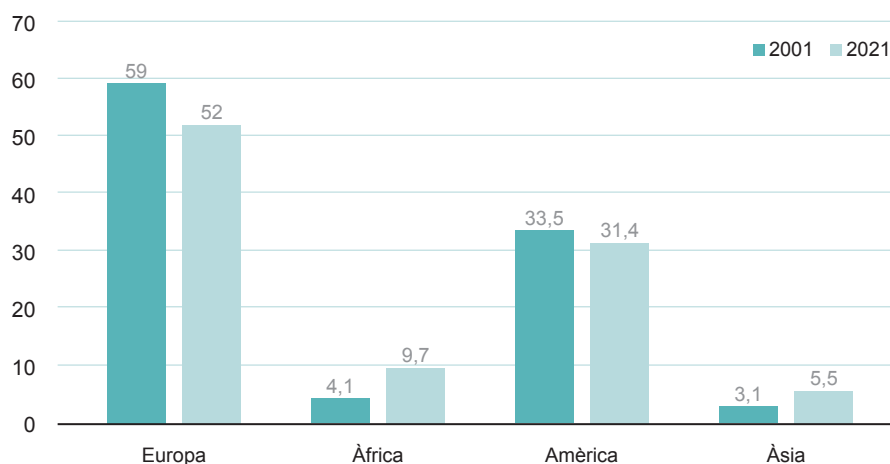
A continuació, a partir de la informació dels diferents censos, analitzem en el gràfic 9 la distribució de la població santapolera segons el lloc de naixement en tres paràmetres: el País Valencià, l'Estat espanyol i els estrangers. Si comprovem els santapolers nascuts al País Valencià el 1999, aquests presentaven el 66,3%, pràcticament dos terços. En aquest grup hem d'incloure molts santapolers que van néixer als hospitals d'Alacant o d'Elx i per tant tenien l'obligació d'enregistrar-s'hi. Aquest percentatge augmenta lleument 2,5 punts en el cens de 2001, mentre que un decenni després es contrau 13,2 punts, una forta baixada que torna a confirmar la reducció de la població potencialment valencianoparlant a Santa Pola. Pel que fa als nascuts en altres comunitats, tornem a observar una altra reducció, no tan accentuada com en el cas anterior. En un principi són 7,5 punts els que s'escolen entre el cens de 1999 i el de 2001, i un decreixement més suau de només 1,6 punts en el darrer cens disponible. En canvi, l'efecte contrari el trobem en els nascuts a l'estranger, una població que va en ascens, ja que passa d'un insignificant 3% el 1999 a un 8,6 en el cens següent, per a situar-se finalment en el 22,5% en el darrer. A més, cal tenir en compte que el cens no recull realment tots els immigrants, ja que bona part d'aquests residents a Santa Pola segurament no s'hi ha empadronat. D'altra banda, no

seria descabellat dir que, si tinguérem en compte la població resident però no empadronada, segurament podríem confirmar que 1 de cada 4 habitants de Santa Pola ha nascut fora de l'Estat.

Gràfic 9. Comparació dels santapolers nascuts en diferent zona segons els darrers censos.

Tot seguit repassem les dades de procedència d'aquests estrangers (vegeu gràfic 10). Aquest grup procedeix principalment del continent europeu, tal com veiem en els dos censos que analitzem en aquest gràfic. Aquest contingent fa un percentatge de 59% el 2001, tot i que 10 anys després es redueix al 52%. En segon lloc, el grup més nombrós és el que procedeix d'Amèrica, òbviament sobretot d'Amèrica del Sud. Aquests representen, si fa no fa, un terç del total d'estrangers en els dos censos. Els qui procedeixen del continent africà han passat d'un 4,1% del primer cens a un 9,7 en el segon, percentatge aquest últim que no arriba encara al 10%, tot i que hem d'afegir que ha augmentat 5,6 punts en l'últim decenni. Finalment, el grup més minoritari és el format pels asiàtics que, tot i que han incrementat el percentatge del 3,1 al 5,5, constitueixen encara un nombre d'immigrants poc significatiu.

Gràfic 10. Població de Santa Pola segons el continent de procedència.

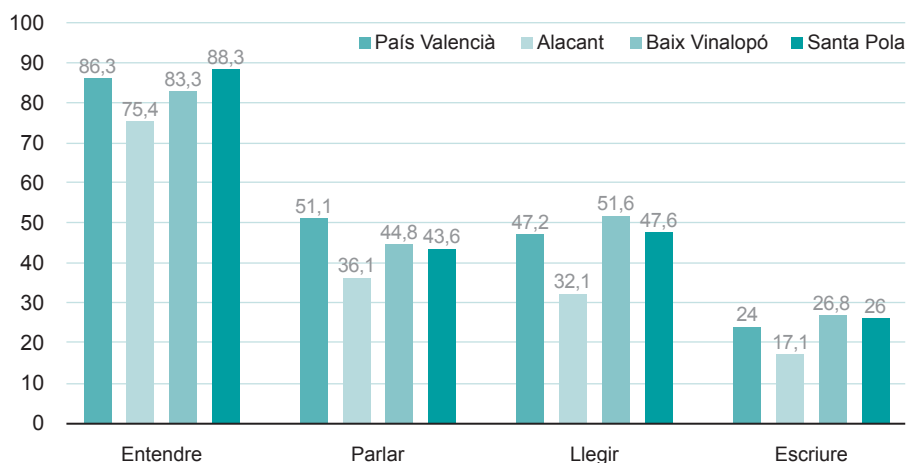
Amb totes aquestes dades a l'abast ja estem en millor condicions per a entendre la situació sociolingüística santapolera en general i les raons que justifiquen la disminució de valencianoparlants que detectem en la majoria dels indicadors demolingüístics. Des d'una perspectiva lingüística tenim, per una banda, que el nombre d'autòctons santapolers va decreixent enfront dels al·lòctons, que va en augment. Com ja hem esmentat, és clar que no tots els autòctons són valencianoparlants, però el lloc de naixement és un factor important per a heretar una llengua. D'altra banda, les circumstàncies sociolingüístiques que hem repassat en el capítol 2 no faciliten gens que els al·lòctons puguin aprendre amb comoditat la llengua històrica de Santa Pola. Hem de diferenciar entre els al·lòctons —que són la majoria, perquè representen gairebé el 60%— dos grups: els castellanoparlants i els parlants d'altres llengües. Del primer grup, incloem els qui procedeixen d'altres comunitats espanyoles i també els de Sud-amèrica, ja que aquest contingent no necessita aprendre una altra llengua perquè amb la seua (que és la majoritzada i compta amb tot el prestigi social) tenen totes les funcions socials cobertes. Sobre el segon grup, immigrants parlants d'altres llengües, o bé no necessiten aprendre una altra llengua (fins i tot creen els seus guetos, com els anglòfons en la zona del Gran Alacant, per exemple) o si n'aprenen una, aquesta és la que consideren que conté un major prestigi, és a dir, el castellà. D'aquesta manera, per tant, podem concloure que amb la ineficaç política lingüística aplicada per les diferents administracions (d'escàs suport al valencià), d'una banda, i la poca lleialtat lingüística de bona part dels valencianoparlants, d'una altra, no podem ser massa optimistes, ja que no creiem que hi haja una vertadera integració dels al·lòctons en aquesta llengua. Per això, molt probablement, aquest percentatge

de població és el que en els darrers censos ha possibilitat que, tot i l'augment en xifres absolutes dels santapolers que confirmen que tenen coneixement de valencià, hem de parlar també d'un preocupant retrocés de parlants, quant ens referim a xifres relatives. Perquè si ens referim a dades de l'ús i l'actitud, els resultats encara són més deplorables, tal com tindrem oportunitat de corroborar més endavant.

4.3. ESTUDI DEMOLINGÜÍSTIC

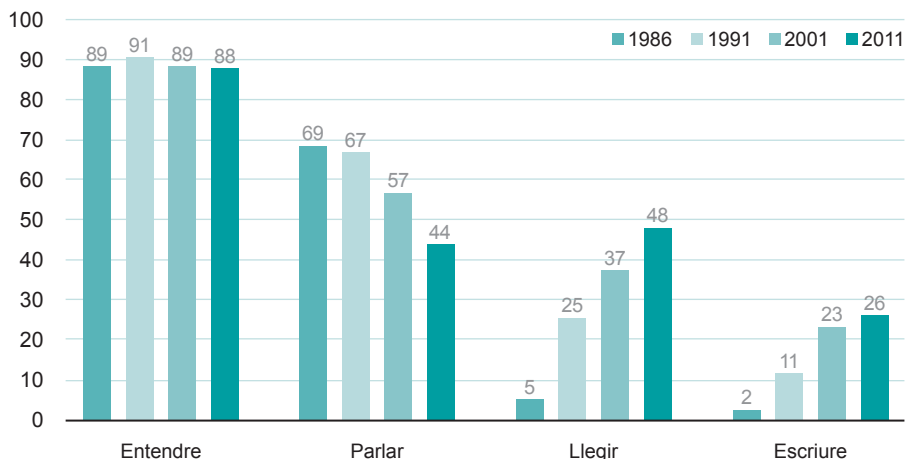
4.3.1. El coneixement

D'acord amb les dades del cens de 2011, els percentatges de coneixement que dona per a Santa Pola són els següents: pel que fa a les habilitats socials, un 88,3% entén el valencià, llengua que sap parlar un 43,6%, mentre que per a les habilitats acadèmiques tenim que 47,6% sap llegir i un 26% sap escriure. Si comparem aquestes dades amb les de tot el País Valencià, la província d'Alacant i la comarca, tal com podem observar en el gràfic 11, constatem que els resultats de Santa Pola se situen, si fa no fa, en la mateixa franja que els obtinguts pel País i per la comarca i sempre per damunt dels assolits per la província d'Alacant. Així en l'habilitat d'entendre, el major percentatge l'obté Santa Pola amb un 88,3%, en el parlar es queda per davall del País Valencià amb el 51,1% i de la comarca, que arriba al 44,8%, mentre que només superem el de la província que es queda amb el 36,1%. Quant a les habilitats acadèmiques de llegir i escriure, es repeteix en totes dues habilitats la mateixa escala: la zona de major percentatge és primer la comarca, després Santa Pola, seguit del País Valencià i, finalment, la província. Així, Santa Pola se situa en tots dos casos en segon lloc darrere de la comarca, que arriba al 51,6 en l'habilitat de llegir i al 26,8 % en la d'escriure.

Gràfic 11. Coneixement del valencià en diferents marcs geogràfics segons el cens de 2011.

Per a una millor perspectiva d'aquests resultats, hem de comparar-los amb els dels censos anterior i del patró de 1986 també en les quatre habilitats, com ho podem veure en el gràfic 12.

Gràfic 12. Evolució de les quatre habilitats lingüístiques.

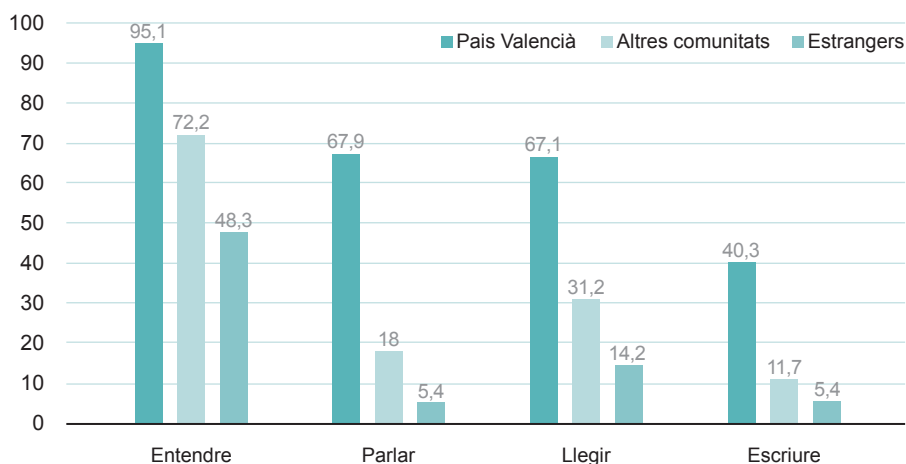
L'anàlisi del gràfic 12 ens constata clarament l'evolució diferent segons el tipus d'habilitats. Per una banda, en les habilitats socials comprovem un descens moderat de 3 punts entre el cens de 1991 i el de 2011 en la comprensió oral, mentre que el decreixement de l'expressió oral és més significatiu, ja que passa de 69% que obtingué en el patró de 1986 a només 44% en el darrer cens, és a dir, en aquests darrers anys s'han perdut 25 punts de valencianoparlants. D'altra banda, pel que fa a les habilitats acadèmiques, tant en llegir com en escriure, hi enregistrem un augment continu i força significatiu, i que es tradueix en un augment de 43 punts en la comprensió lectora i en 24 punts en l'expressió escrita.

Arribats en aquest punt, hem d'esbrinar quins factors justifiquen l'augment de les habilitats acadèmiques i quins el decreixement de les habilitats socials. Totes dues qüestions són fàcils de respondre. Comencem per les primeres: l'increment tan positiu que es produeix en les habilitats acadèmiques es deu fonamentalment, en primer lloc, al paper que estan exercint els centres docents en tots els nivells: col·legis, instituts i universitats, i, en segon lloc, al fet que partiem d'uns percentatges realment exigus. Pel que fa a les habilitats socials, en canvi, cal advertir que estem parlant de valors relatius, i en aquest sentit hem de tenir en compte, com ja hem assenyalat més amunt, l'arribada d'una allau migratòria tan excepcional. En aquest sentit, cal assenyalat que aquest

contingent d'immigrants ni ha tingut temps ni ha tingut les condicions favorables per a aprendre valencià, atesa, a més a més, la política lingüística que porten les diferents institucions, ja que en aquests darrers anys s'han dedicat més a posar entrebancs a la recuperació de la llengua que a facilitar-ne l'aprenentatge.

Sense abandonar l'apartat del coneixement de la llengua, aportem ara les dades obtingudes en l'*Informe* de 2022. Cal advertir primer que els paràmetres per a mesurar l'aprenentatge d'aquestes habilitats són diferents als altres, ja que no es basen ni en freqüències absolutes ni en relatives. En aquest cas els enquestats responen en una escala del 0 al 10 —on 0 significa que no en sap gens, mentre que 10 vol dir que el seu coneixement és perfecte— i amb les respostes n'obtenim una mitjana. En termes general, podem considerar els resultats com a positius. Així, la mitjana que diu entendre el valencià és d'un 8,3, el saben parlar un 6,8, la mateixa mitjana que l'habilitat de llegir, mentre que quant a saber escriure la mitjana és d'un 5,6.

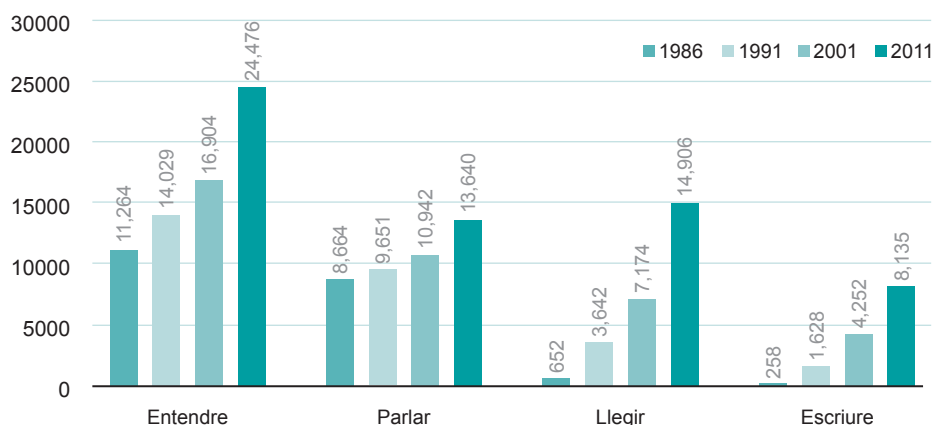
D'altra banda, si observem el gràfic 13, queda prou clar que el percentatge de coneixement que tenen els valencians se situa sempre molt per damunt del que obtenen els dos tipus d'immigrants, els procedents d'altres parts d'Espanya i els de l'estranger, diferència que és més pronunciada quan observem les habilitats de parlar, que arriba a 62 punts, els que s'escolen entre el 67,9 dels valencians i el 5,4 dels estrangers; llegir, amb una distància de 53, i d'escriure, que se situa en 35 punts.

Gràfic 13. Coneixement de la llengua segons la procedència dels parlants (cens de 2011).

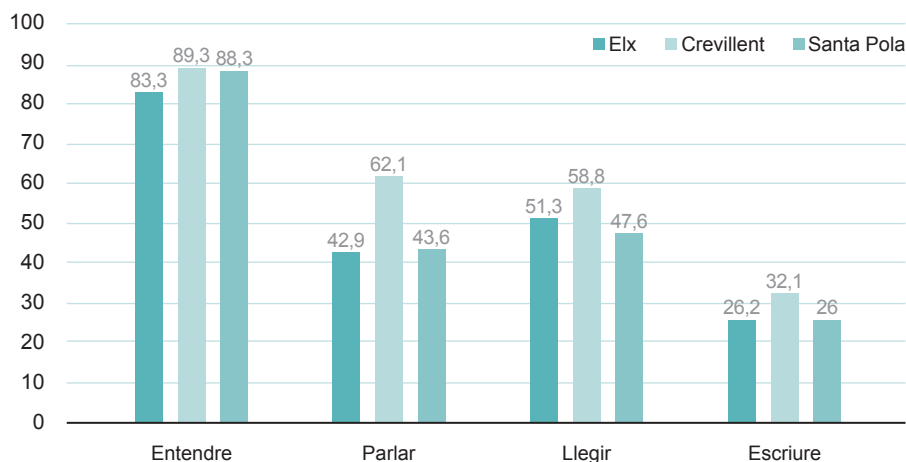
Així les coses, fàcilment podem deduir que l'augment de població ha afectat els resultats de les habilitats socials. Tot i això, aquests resultats es poden veure des d'una altra perspectiva. Si en comptes d'analitzar les dades amb xifres relatives les passem a absolutes, podem comprovar que hi ha un canvi de tendència (vegeu el gràfic 14), ja que en totes quatre habilitats constatem un creixement del nombre de santapolers que tenen més competència lingüística en valencià. Aquest augment és més significatiu en el darrer decenni, sobretot en les habilitats d'entendre i llegir, és a dir, les passives, les quals registren increments de gairebé el 50%, gràcies, com ja sabem, a l'ensenyament de la llengua que fan els centres d'educació.

Si ens fixem ara en aquest gràfic 14 i només en l'habilitat de parlar, ja que és aquesta l'habilitat més important des del punt de vista sociolingüístic, comprovem un increment en el nombre de santapolers que parla valencià. Si en el cens de 1986 enregistràvem 8.664 valencianoparlants, 5 anys després aquesta xifra augmentava en mil parlants més, i en el cens de 2001 tornem a enregistrar un augment de 1.300 parlants nous. En canvi, l'increment respecte de l'últim cens és de 2.698 valencianoparlants més. Açò vol dir que, durant aquests 25 anys, el nombre de santapolers que saben parlar valencià ha augmentat en 4.976 parlants, és a dir, un increment del 36,4% més, percentatge que cal valorar molt positivament. A més, en la resta d'habilitats (entendre, llegir i escriure) les distàncies entre les xifres absolutes de 1986 i les de l'últim cens encara marquen una distància molt més significativa.

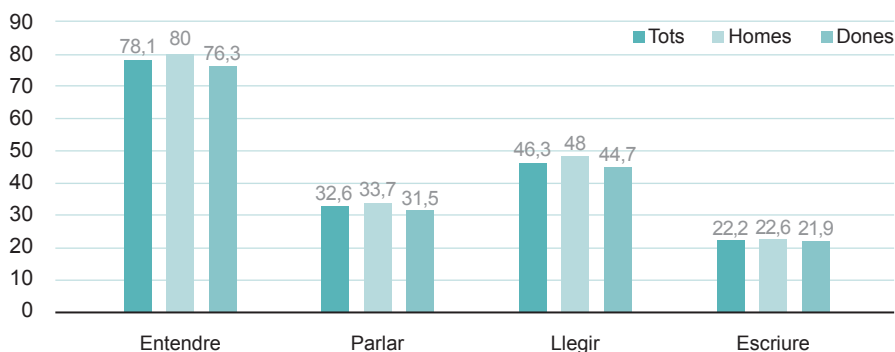
Gràfic 14. Evolució del coneixement del valencià en xifres absolutes.

Per tal d'oferir una perspectiva comarcal sobre el coneixement que tenen els santapolers, exposem també les dades de les diferents habilitats per cada població (vegeu gràfic 15). En totes quatre, Crevillent se situa sempre en primer lloc. Cal destacar, sobretot, la diferència que marca en l'expressió oral, l'habilitat més important, com ja hem recordat, ja que sobrepassa en gairebé 20 punt les altres dues poblacions. D'altra banda, hem d'assenyalar que Santa Pola supera Elx en les habilitats socials, mentre que, quant a les habilitats acadèmiques, la situació és a l'inrevés, Elx assoleix un percentatge més alt que Santa Pola, encara que les distàncies són mínimes.

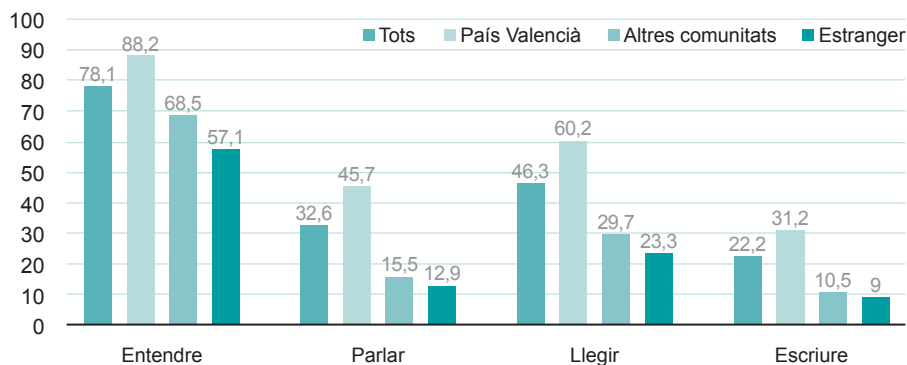
Gràfic 15. Coneixement de la llengua en cada població de la comarca (cens de 2011).

D'altra banda, si creuem les dades de coneixement de les quatre habilitats amb la variable sexe (vegeu el gràfic 16), observem de seguida que els percentatges que obtenen els homes són en totes les habilitats majors que les dones, amb una diferència que a vegades arriba a més de 3 punts. Cal ressaltar en aquest apartat que aquesta diferència de comportament lingüístic en els dos sexes no es reproduïx quan analitzem aquestes dades en altres àmbits geogràfics, ja que normalment en la majoria d'ocasions la divergència de percentatge per raó de sexe és gairebé inapreciable. Aquest fet el podem llegir en clau negativa, ja que, si les dones, que en principi són les que marquen actualment la llengua de prestigi, prefereixen l'ús del castellà, és perquè no veuen massa futur en el coneixement del valencià.

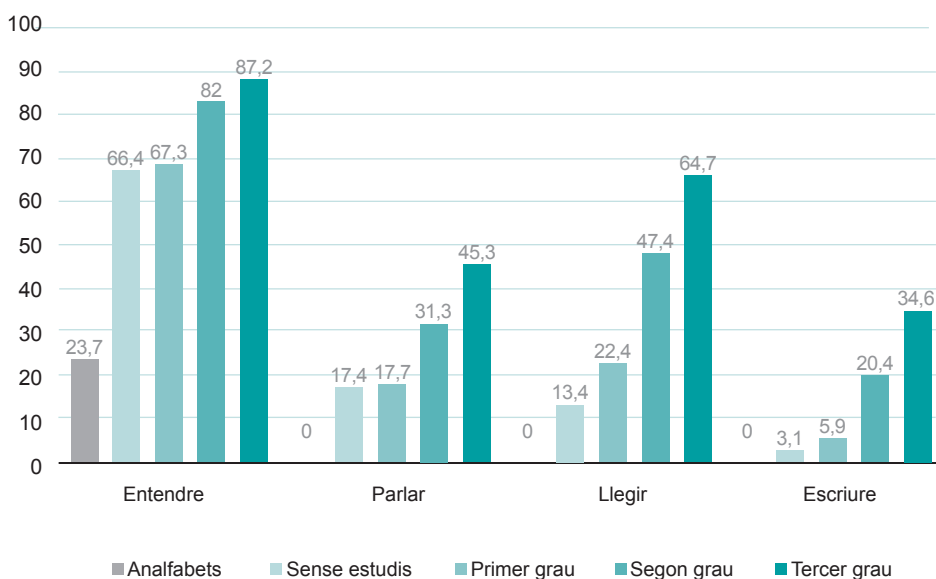
Gràfic 16. Coneixement del valencià segons el sexe (cens de 2011).

Si ens traslладem a una altra variable, en aquest cas l'origen del parlant (vegeu el gràfic 17), corroborem la lògica del coneixement de la llengua a partir de la llengua familiar i dels anys de contacte amb el valencià. Per això, en totes les habilitats el fet d'haver nascut a Santa Pola o en una altra població valenciana suposa un major coneixement, seguit en segon lloc amb els nascuts en altres zones de l'Estat espanyol, ja que aquests possiblement porten més temps residint a Santa Pola, sense oblidar tampoc el fet que els castellanoparlants poden aconseguir amb més facilitat competència lingüística d'una altra llengua romànica, ja que tot és qüestió d'actitud. Mentre que els qui procedeixen de fora de l'Estat i que, molt probablement, porten menys temps en contacte amb el valencià, a més d'altres circumstàncies, ha provocat l'escàs coneixement d'aquesta llengua per part d'aquest segment poblacional. Tot i això, també volem ressaltar que, pel que fa a les habilitats de parlar i escriure, les diferències entre els d'origen espanyol i els d'origen estranger són realment poc significatives.

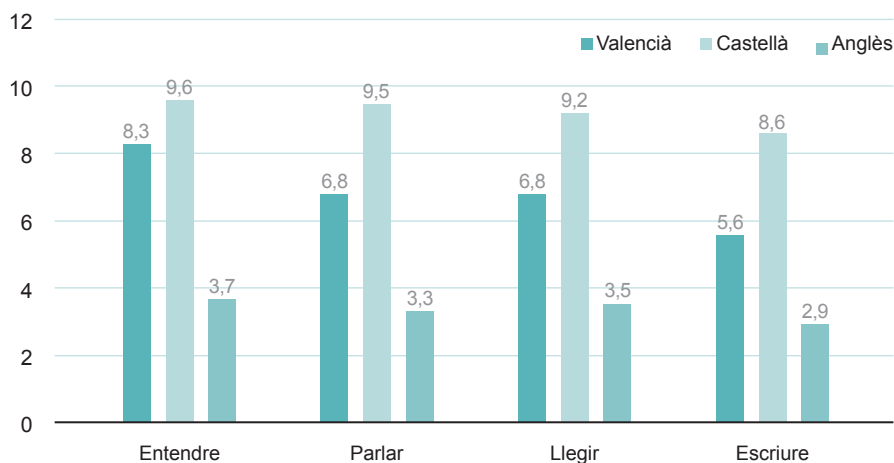
Gràfic 17. Coneixement del valencià segons l'origen del parlant (cens 2011).

Pel que fa a l'evolució del coneixement del valencià amb la variable del nivell d'estudi dels parlants, constatem la influència de l'ensenyament en tots els nivells. Atesos els resultats obtinguts en el gràfic 18, podem assenyalar, en primer lloc, que només un 23,7% dels analfabets de la localitat entenen el valencià, però que cap sap parlar-lo. En segon lloc, l'escassa distància que enregistrem en la competència lingüística dels qui no tenen estudis i dels qui han cursat el primer grau normalment és mínima, a excepció de les habilitats acadèmiques —per raons òbvies—, mentre que la distància entre els que han obtingut un segon grau i tercer augmenta de manera notable en totes les habilitats. La distància en punts entre els que no tenen estudis i els que en tenen en tercer grau és de 20,8 en entendre, de 27,4 en parlar, en 51,3 quant a llegir i en 31,5 punts en escriure.

Gràfic 18. Evolució del coneixement del valencià segons el grau d'estudis (Cens 2011).

Per a acabar aquest apartat, analitzem amb les dades de l'*Informe* el coneixement que les santapoleres i santapolers tenen de les dues llengües oficials, el valencià i el castellà, juntament amb la llengua de prestigi indiscutible com és l'anglès. En les quatre habilitats el castellà supera les altres llengües. Tot i això, el valencià queda a 1,3 punts en entendre, a 2,7 en parlar, a 2,4 en llegir i a 3 punts en escriure del castellà, una distància que no és massa significativa. En canvi el coneixement de l'anglès sempre es queda per davall de 3,7 punts, el percentatge de comprensió oral, i a una distància considerable amb les altres dues llengües (vegeu el gràfic 19).

Gràfic 19. Coneixement de llengües en les quatre habilitats (*Informe 2022*)³⁴.

4.3.2. L'ús

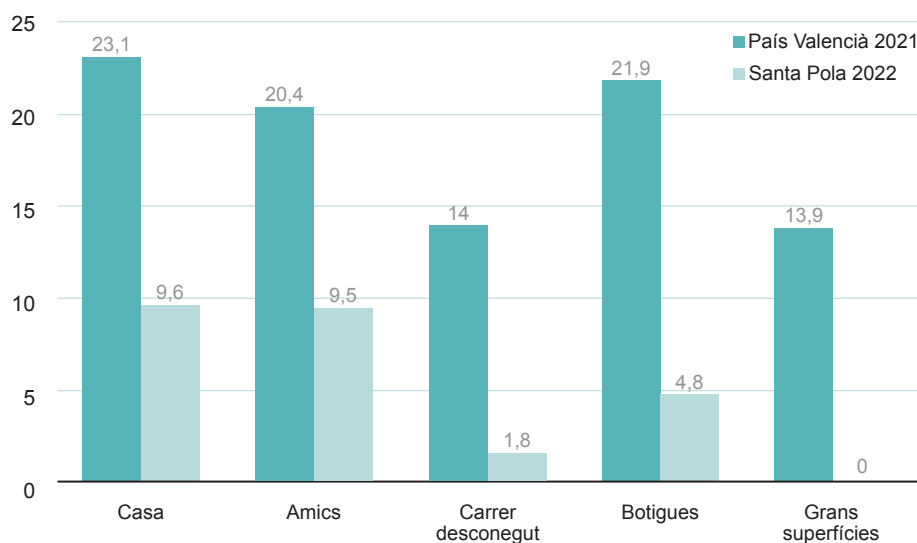
Si fins ara hem repassat les dades demolingüístiques referides a l'autoavaluació que tenen els santapolers sobre el coneixement de la llengua, a partir d'aquest punt analitzem les dades sobre l'ús gràcies a l'esmentat *Informe* de 2022. En termes generals podem confirmar que les bones expectatives que trobàvem en el coneixement no tenen, malauradament, correspondència en aquest camp de l'ús ni tampoc en el següent de l'actitud, ja que aquestes dades se situen sempre sobre un pendent que va cap avall, tal com ocorre també generalment en el valencià.

Així, en primer lloc, si una mitjana de 8,3 entén la llengua i un 6,8 la sap parlar, és significatiu que només un 18,5% de les 200 persones entrevistades preferesquen respondre l'enquesta en valencià, i l'altre 81,5% opte pel castellà. La tercera possibilitat que consistia a declarar la indiferència de l'ús d'una o altra llengua en les respostes no va tenir cap partidari.

Sobre l'ús de la llengua en diferents àmbits, podem comprovar els resultats que dona l'*Informe* acarats amb les dades últimes de l'enquesta de 2021 de la Generalitat Valenciana (vegeu el gràfic 19). Si en termes generals aquestes dades les podem considerar com a negatives per al conjunt del País Valencià, les dades

34. Com ja hem apuntat al principi, aquestes dades van en una escala del 0 al 10, on 0 representa gens i 10 vol dir perfectament.

referides per a Santa Pola només les podem jutjar com a realment preocupants. Així, no arriba al 10% les cases on la llengua utilitzada és el valencià, tampoc en les relacions d'amistat, ja que ambdós àmbits se situen entre el 9,6 i el 9,5, respectivament. L'ús del valencià al carrer és només d'un 1,8%, en les botigues o en el comerç més pròxim se situa en el 4,8, mentre que en les grans superfícies no s'arriba ni a l'1%. Així les coses, la situació sociolingüística santapolera la podem considerar molt més greu que la del País Valencià. L'ús que es fa en altres àmbits també representa un percentatge ben exigü. El valencià s'usa amb el veïnat en el 5,4% de les ocasions, el mateix percentatge que amb els companys de faena. En els treballs amb els clients aquest ús és del 2,4%, del 3,6% l'ús en la missatgeria instantània i en les activitats festives es queda en el 7,1%.

Gràfic 20. Ús del valencià en diferents àmbits al País Valencià i Santa Pola (*Informe 2022*).

Pel que fa al consum cultural, tot i que les dades continuen sent inquietants, milloren respecte als àmbits socials anteriors. És en el camp dels programes de televisió, sèries i films on enregistrem un major percentatge d'ús, amb el 10,7%, seguit pels llibres, que arriba al 6,0%. A certa distància ja tenim el camp dels programes de ràdio, podcasts, etc., que arriba al 5,4%, els comptes de les xarxes socials, on l'ús se situa en el 4,8%, que és el mateix percentatge que aconseguix el valencià en les pàgines web. Finalment, el valencià en la música produïda per grups i cantants només és consumit per l'1,8% de la població.

4.3.3. L'actitud

Passant ja a l'actitud, trobem que, en l'àmbit del sentiment de discriminació, la població santapolera que se sent incòmoda o discriminada per no tenir l'opció de parlar en valencià és del 13,4%, mentre que els qui s'han sentit incòmodes o discriminats per no saber parlar en valencià és del 16,0%³⁵.

Quant a la motivació per parlar valencià en els àmbits socials ja esmentats més amunt, anem que hi ha un major percentatge en les tendes de proximitat, amb un 26,1%, amb els companys de faena, un 24,7%, i amb el cercle d'amics, el 20,9%. En la resta d'àmbits el percentatge ja baixa del 10%. Així, en la missatgeria instantània la motivació arriba al 9,0%, seguit pel carrer, amb un 7,3%, a continuació el 6,7% que marca la motivació de l'ús del valencià a casa i també en les activitats festives. Després, en els treballs amb els clients queda reduïda al 4,8%, però en les grans superfícies aquesta disminueix més i es queda en l'1,6%. En aquest sentit, hem d'anotar, així mateix, que en molts d'aquests àmbits els percentatges d'aquesta motivació són superiors als registrats per l'ús.

Sobre els interessos de la població santapolera per a aprendre valencià o per a millorar-ne el coneixement en un futur, l'esmentat *Informe* ens aporta els resultats següents:

Taula 1. Els interessos per aprendre valencià o millorar-ne el coneixement en un futur (*Informe* 2022).

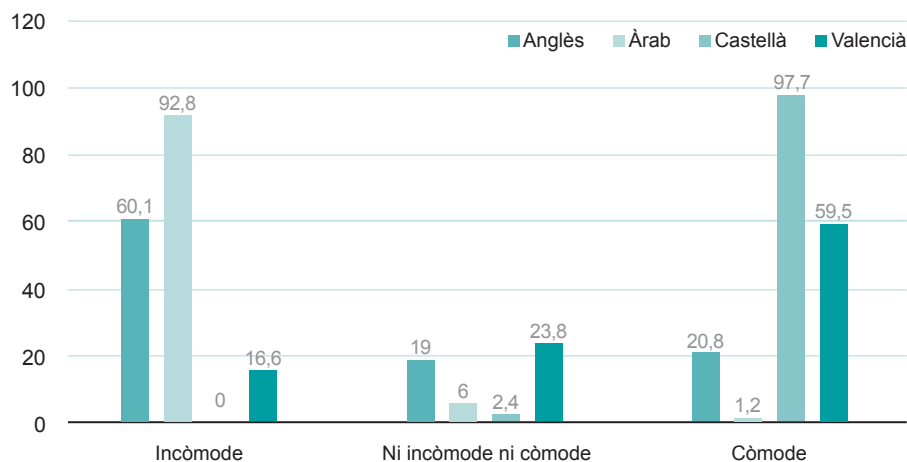
No, és una cosa que no faré mai	28,6%
No, no és una cosa que m'interessa	33,9%
Sí, és una cosa que no havia pensat, però no m'importaria	21,4%
Sí, és una cosa que no havia pensat, però m'agradaria molt	11,9%
Sí, és una cosa que ja tenia pensada	4,2%

Segons aquesta taula els no interessats sumen més, el 62,5, que els interessats, que només en són un 37,5%. Una mostra més de la situació de desafecció que té la població per la llengua pròpia.

35. En tots dos casos aquest percentatge inclou els qui contesten "Sí, moltes vegades" i "Sí, alguna volta".

Entre les diferents preguntes sobre l'actitud cal ressaltar la que plantejava en quina llengua li agradaria parlar en el futur. En aquest cas, les respostes que apostaven pel valencià obtenien un 10,2%, a prou distància els partidaris pel castellà, amb 56,6%³⁶, mentre que els qui preferien parlar les dues eren un 33,1%.

L'enquesta també preguntava per la sensació de comoditat o no en escoltar converses on s'utilitzaven altres llengües, en aquest cas a més de valencià i castellà també hi incloïen l'anglès i l'àrab. Els resultats els podem veure en el gràfic 21. Hi constatem, per una banda, els percentatges d'incomoditat que registrem per sentir parlar àrab, un 92,8%, però també per sentir anglès, que és d'un 60,1%, cosa ben estranya si tenim en compte que ens referim a una llengua que gaudeix d'un gran prestigi en tots els àmbits. Per una altra banda, també fem referència a la comoditat que genera escoltar castellà, que arriba al 97,7%, mentre que escoltar valencià es queda amb un 59,5%.

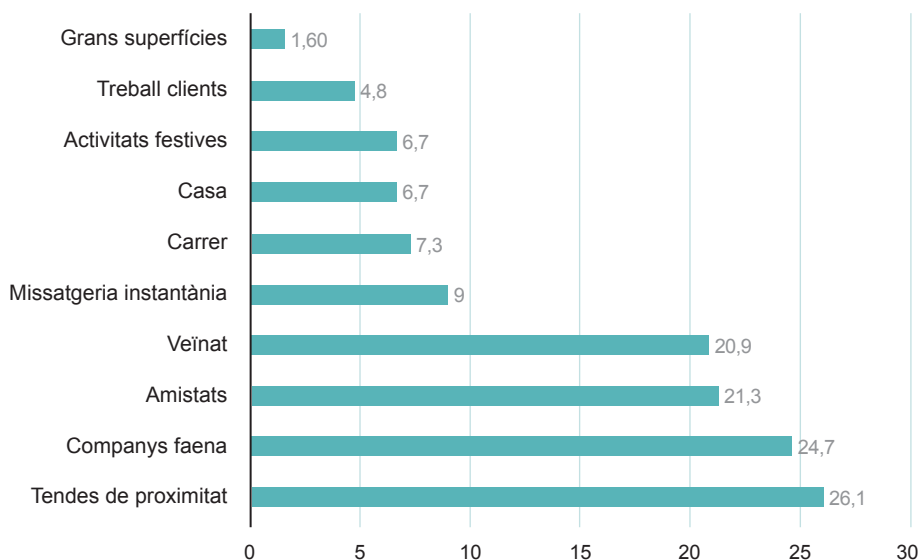

Gràfic 21. Sentiment d'incomoditat o de comoditat en sentir parlar aquestes llengües
(Informe 2022).

En el mateix *Informe* es preguntava per la motivació per parlar en valencià en diferents àmbits. Els resultats a Santa Pola eren molt pròxims als que es donaven també a Crevillent. Com podem comprovar en el gràfic 22, els àmbits de proximitat social, com les tendes de proximitat, amb un 26,1%, els

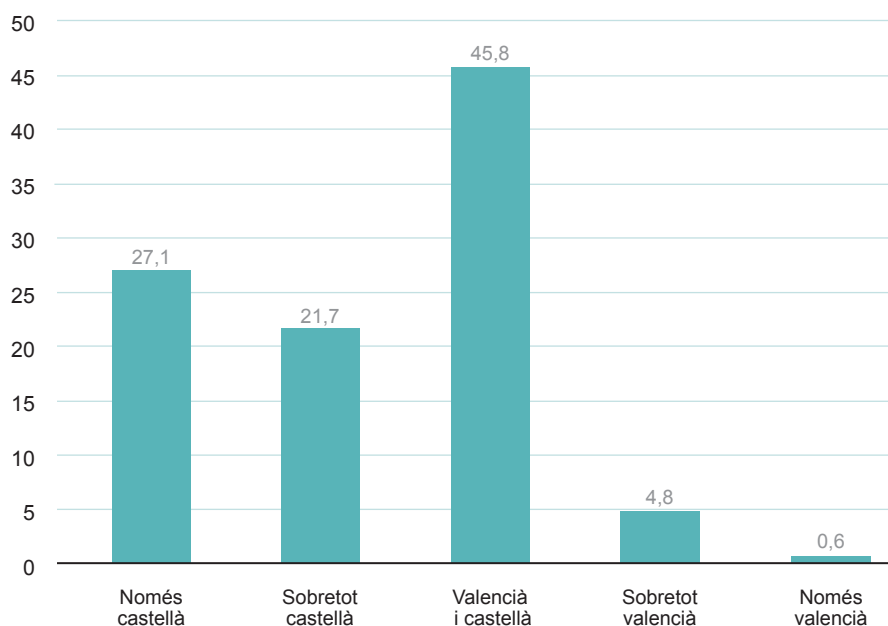
36. Com hem dit en la nota anterior, els percentatges per una o l'altra llengua eren la suma dels dos grups esmentats.

companys de faena, amb un 24,7%, les amistats, amb un 21,3%, i el veïnat, amb el 20,9%, són els dominis més favorables, tot i que l'àmbit més estret socialment parlant, que és el de la casa, es redueix al 6,7%. Amb un percentatge molt més reduït quedarien camps com les xarxes socials digitals, amb un 9,0%; el carrer, amb un 7,3%, i les activitats festives, amb un 6,7%. En un tercer grup trobem l'ús amb els clients, amb un 4,8%, i les grans superfícies, on la motivació es queda només amb un 1,6%. D'aquesta manera la motivació en tendes de proximitat i en gran superfícies, àmbits molt semblants, marquen clarament els dos extrems.

Gràfic 22. Motivació a usar el valencià en diferents àmbits (*Informe 2022*).

L'opció per la preferència del castellà també s'imposa quan se'ls pregunta als santapolers quina llengua creuen que s'hauria de parlar en el seu poble en el futur, segons podem veure en el gràfic 23. Si sumem només en castellà i sobretot en castellà, obtenim un percentatge del 48,8%, mentre que si fem aquesta operació amb el valencià tenim un 5,4%. La resta, el 45,8%, va destinada als qui pensen que haurien d'utilitzar les dues llengües.

Gràfic 23. Llengua en què creu que s'hauria de parlar al poble (*Informe 2022*).

La tendència negativa es fa ben palesa també quan comprovem, d'acord amb les dades de l'*Informe* de 2022, que la llengua inicial de les 200 persones entrevistades era el valencià en només un 7,8%, mentre que el castellà com a llengua inicial arribava al 77,5%³⁷. Els qui creuen tenir les dues llengües com a inicial fan l'altre 14,5%.

4.4. CONCLUSIONS

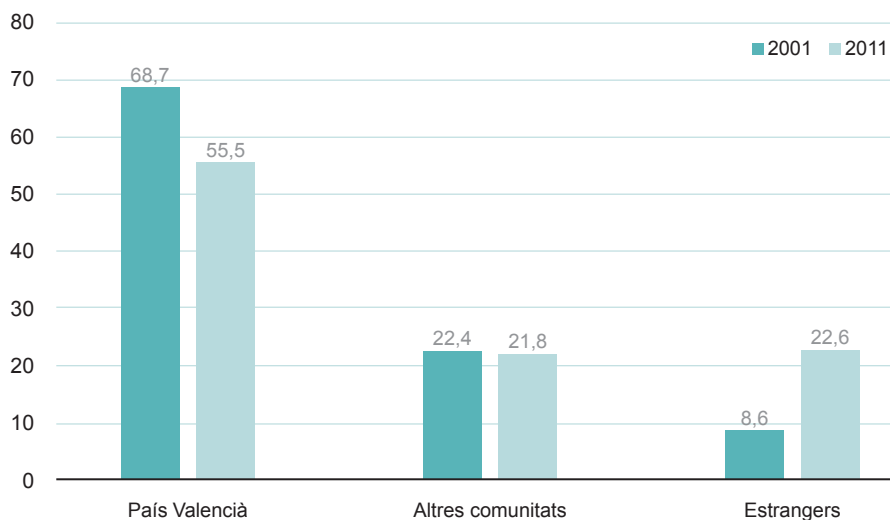
A partir d'aquesta breu anàlisi demolingüística podem exposar les conclusions següents:

- a) La situació econòmica de finals del segle passat i de principi d'aquest ha possibilitat l'arribada d'un nombre significatiu d'immigrants. Entre la dècada de 2001 i 2011 la població santapolera ha augmentat en 14.450 habitants. Aquest increment d'al·lòctons són majoritàriament parlants

37. En aquests casos sumem el percentatge de les opcions de "Només valencià" i "Sobretot valencià" per a una llengua i "Només castellà" i "Sobretot castellà" per a l'altra.

de castellà, els qui provenen de Sud-amèrica, o de l'àrab, els del Magrib, o d'altres llegües europees com l'anglès, els qui venen del Regne Unit, o el romanès, els de Romania. Tots aquests factors condicionen els resultats de les freqüències relatives de les dades demolingüístiques que hem analitzat.

- b) Aquest increment de la població al·lòctona provoca que les habilitats socials patisquen un descens en els percentatges, ja que la comprensió oral passa del 89% al 88%, un punt menys, però l'expressió oral disminueix del 69% al 44% des de 1986 fins al 2011, és a dir, 25 punts.
- c) L'evolució demogràfica santapolera ha afavorit la minorització dels parlants de valencià tal com podem comprovar en el gràfic 21. Així, durant la primera dècada del nou segle, segons les dades dels censos de 2001 i 2011, hi anotem una baixada dels santapolers o residents que provenen d'altres zones del País Valencià de quasi 13 punts, els que s'escolen entre 68,7 de 2001 i els 55,5 de 2011. Els santapolers que provenen d'altres comunitats de l'Estat espanyol marquen un decreixement mínim de 0,6 punts d'un a l'altre cens. En canvi, pel que fa als residents estrangers, hi ha un augment de 14 punts, ja que del 8,6 passen en el darrer cens al 22,6%. L'evolució de totes aquestes dades ens confirma que cada vegada més la població que *a priori* és més afecta a l'ús i coneixement del valencià va desapareixent (vegeu gràfic 24).

Gràfic 24. Evolució de la població santapolera segons el lloc d'origen (censos 2001 i 2011).

- d) En canvi, si les freqüències relatives les convertim en absolutes, comprovem un resultat totalment positiu. Només en l'habilitat de parlar constatem que el nombre de santapolers que han après valencià en els darrers 25 anys és de 4.976, xifra que representa un augment del 36,4%
- e) Quant a les habilitats acadèmiques, hem de subratllar que el procés en tots els censos és de seguir experimentant un clar increment. En aquest aspecte hem de posar en relleu la faena que fan tots els centres docents i la importància de mantenir i ampliar el suport a tots els professionals docents. I tot això, malgrat la nefasta política educativa de la Conselleria d'Educació d'aquests darrers anys amb invents com aprendre xinès, el trilingüisme o el nou decret d'educació bilingüe que retalla els programes educatius en valencià.
- f) Si en les circumstàncies sociolingüístiques actuals de constants intents per marcar una hegemonia lingüística per part dels anglòfons i dels castellanòfons el valencià ha pogut mantenir-se i així i tot augmenta el nombre de persones amb competència en valencià, què no hauria passat si les institucions només s'hagueren dedicat a complir les lleis. Tot i això, és veritat que cal encara aprofundir més en la ideologia del respecte i la tolerància cap a totes les llengües i cultures. Encara cal entendre que en la societat actual ser multilingüe reporta molts avantatges. I encara cal entendre que les llengües, al marge de ser mitjans de comunicació, són també l'essència i l'ADN de cada comunitat. Per això el valencià, llengua pròpia i històrica dels santapolers, és la llengua que cal preservar i mantenir.
- g) Hem deixat ben clar que en les situacions sociolingüístiques adverses els increments en el coneixement d'una llengua normalment no van acompanyats pels mateixos resultats positius en l'ús i en l'actitud. Així, hem pogut comprovar clarament en la nostra anàlisi que, si bé les dades del coneixement mostren un augment quant a les competències d'entendre, llegir i escriure, no ocorre el mateix en l'habilitat de parlar, ni en les dades sobre l'ús i l'actitud exposades, dades que podem considerar inquietants sense cap mena de dubte. Els percentatges en aquests dos camps són clarament una advertència de la possibilitat de fer irreversible la recuperació lingüística.

Comptat i debatut, podem resumir tota l'anàlisi sociolingüística confirmant que, si bé la nova situació política generada per la Constitució, per l'Estatut i per la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià semblen haver canviat el panorama sociolingüístic legislatiu, aquest context, però, es mostra clarament insuficient per a contrarestar el fantasma de la substitució lingüística.

Per això, cal pensar que, al marge de poder comptar amb un suport legislatiu clar, hauríem de revisar alguns factors socials com l'educació, l'actitud, els referents culturals, els sentiments d'identitat, etc., perquè puguem capgirar realment la situació i ens encaminem cap a un redreçament lingüístic.

5. ANÀLISI DE LA TRANSMISSIÓ FAMILIAR³⁸

Situada la provincia de Alicante en un extremo del Reino de Valencia y al final del territorio ocupado por los pueblos de lengua catalana, (...) no es de extrañar la variedad de lenguaje que se observa en las comarcas que la constituyen (Figueras Pacheco 1919, 230).

5.1. INTRODUCCIÓ

Les llengües es mantenen vives gràcies al fet que la seua comunitat segueix fent-ne ús. Aquesta premissa tan òbvia ens permet plantejar que la preservació d'una llengua depèn del manteniment o de la pèrdua dels seus parlants. I en aquesta circumstància la transmissió de la llengua d'una generació a una altra esdevé un factor primordial per a conèixer quina és la seua evolució sociolingüística: si el nombre de parlants que té una llengua augmenta o, pel contrari, es redueix.

El concepte de la *transmissió familiar de la llengua* és relativament recent dins del marc teòric de la sociolingüística. J. Fishman és un dels primers teòrics que se n'ocupa en els seus estudis tant per a referir-se als casos de pèrdua de parlants en la transmissió de llengües minoritzades (1991) com també en els d'inversió del procés i recuperació de nadius d'aquesta mateixa llengua (2001). És durant el procés de substitució quan apareixen famílies usuàries de la llengua recessiva que decideixen interrompre el procés de transmissió i opten per educar els descendents amb l'expansiva: són les anomenades famílies mutants. D'aquesta manera, el nombre de parlants que té la llengua minoritzada com a L1 va disminuint gradualment. Això no obstant, aquest procés pot ser perfectament reversible, ja que, si la situació sociolingüística fa un capgirament cap a la normalització, la transmissió es recupera en tornar a transmetre la llengua recessiva, és a dir, altres famílies mutants que tenen la llengua minoritzada com

38. Aquest capítol es basa en «La transmissió familiar: la substitució i la normalització del català a Santa Pola», *Actes del 26è Congrés Internacional de Lingüística Romànica*, València, 2010, ed. Casanova, Emili/ Calvo, Cesáreo, De Gruyter, (2013), p. 685-698.

a L2, però que ara decideixen transmetre als seus descendents aquesta com a L1. D'altra banda, podem veure-hi una correlació entre els dos fenòmens, la situació de substitució va lligada al procés d'*interrupció intergeneracional*, a diferència de la situació inversa, la normalització, que es relaciona amb la *revernacularització* (Montoya & Mas 2011). I aquesta correlació és la que ens permet també ampliar la perspectiva d'anàlisi sociolingüística d'una comunitat, ja que, si tradicionalment estudiàvem només les variables del coneixement, l'ús i l'actitud, ara, en canvi, podem ampliar la visió sociolingüística d'una llengua amb la inclusió de l'estudi de la transmissió. A més a més, cal afegir que aquesta nova anàlisi ens permet mesurar amb més detall l'estat en què es troba la transmissió i el punt exacte del procés de substitució o de normalització en què es troba una llengua.

Aquest capítol té com a objectiu analitzar la situació de la transmissió familiar en la comunitat de parlants de Santa Pola. Així, si coneixem el nivell d'interrupció o de revernacularització de la llengua històrica, estarem en millors condicions d'interpretar la situació de substitució o de normalització d'aquesta. A grans trets, podem afegir que la situació sociolingüística que s'hi viu és de contacte lingüístic entre la llengua pròpia, que portaren els repobladors en l'edat mitjana —la majoria dels quals eren catalanoparlants— i el castellà, llengua que a partir del segle *xvi* ha desplaçat el català de la majoria d'àmbits d'ús formals primer i dels no formals després.

Com a resultat d'aquesta situació, actualment hi enregistrem una situació de conflicte lingüístic on el castellà ha esdevingut la llengua dominant, mentre que la pròpia va reduint els seus àmbits d'actuació, ja no únicament en els marcs socials i públics, sinó també en els privats. Aquesta situació sociolingüística, però, s'ha agreujat al llarg del segle *xx* com a conseqüència, per una banda, de l'aparició d'àmbits d'ús fonamentals, com els mitjans de comunicació, als quals el català no se li ha permès l'accés i, per una altra banda, el context social i polític, emmarcat sobretot pel franquisme, que ha suposat, entre altres coses, la generalització o l'inici de la interrupció intergeneracional de la llengua en tots els estrats socials valencians (Montoya & Mas 2011).

Aquesta era la situació sociolingüística general fins a l'acabament de la dictadura franquista. Després s'encetà un procés de recuperació lingüística arran de l'adveniment de la democràcia i el nou context sociopolític que se n'origina. S'inicia, doncs, un procés de recuperació de la llengua a l'aixopluc de la nova legislació lingüística que possibilita una planificació cap a la normalització. Tot feia presagiar que aquest procés era irrefrenable i la llengua revifaria socialment. Pel que fa al cas valencià, la recuperació comença un recorregut lent però il·lusionador en àmbits com els mitjans de comunicació, l'administració i, sobretot, el de l'ensenyament. Tothom arribà a pensar que la normalització era només qüestió de temps. Malauradament, però, fa dues dècades el procés torna a capgirar novament cap a la substitució i, fins i tot, tornem a veure-hi indicis

d'actituds contràries a la normalització de la llengua pròpia dels valencians. Aquesta situació ha donat peu perquè alguns autors es referisquen a l'època democràtica com un context de planificació primer i de contraplanificació després, situació que en un principi podíem considerar lleu, però que actualment és clarament més contundent (Pradilla 2008).

El nostre estudi de cas se centrarà, com ja sabem, en la població de Santa Pola, una localitat amb unes característiques econòmiques i demogràfiques que, segurament, són compartides per moltes altres poblacions valencianes. En primer lloc, cal assenyalar que la seua economia ha viscut una gran transformació en els darrers anys, ja que ha passat de tenir una activitat econòmica basada en la pesca, a una altra activitat totalment depenent del turisme i de les activitats complementàries del sector serveis. En segon lloc, i de forma correlativa, en l'aspecte demogràfic hem de ressaltar l'arribada d'una forta allau immigratòria en les darreres dècades, uns atrets per les possibilitats laborals que oferia el sector serveis, i fonamentalment la construcció, i altres pels atractius turístics de sol i platja. En resum, tots aquests canvis han possibilitat un augment demogràfic considerable, tal com hem constatat en els capítols anteriors. A partir d'aquestes característiques, encara podríem afegir-ne una altra de nova: la localització geogràfica de Santa Pola, ja que hem d'esmentar que la població se situa ben a prop de la frontera meridional de la llengua, dins d'un triangle al vèrtex nord del qual se situa la ciutat d'Alacant, capital de província i la segona ciutat, darrere del cap i casal, més castellanitzada del País Valencià; al vèrtex de ponent tenim la ciutat d'Elx, capital de la comarca i que intenta recuperar-se lingüísticament després del que va suposar el fort sostrac de la immigració rebuda en els anys 50 i 60 del segle passat, i, finalment, al vèrtex sud trobem Guardamar, frontera meridional de la llengua i població que viu segurament una situació sociolingüística més preocupant que la de Santa Pola, segons vam observar en un altre treball (Mas 2006).

El nostre estudi de la transmissió intergeneracional es basa en una anàlisi quantitativa a partir de les dades que hem obtingut de les enquestes realitzades als alumnes dels dos centres públics que hi ha a la localitat: l'IES Santa Pola i l'IES Cap de l'Aljub. Les enquestes s'han passat en horari escolar, entre els mesos de febrer i març de 2010, i se n'ha encarregat el professorat del Departament de Valencià³⁹. En total hem recollit 802 enquestes, és a dir, una mostra significativa si tenim en compte que el segment de població entre els 14 i els 18 anys, segons el cens de 2009, pujava a 1.420 persones. Aquesta mostra, doncs, representa el 56% d'aquest grup de gent jove esmentat. Com que al formulari preguntàvem per la llengua dels respectius avis, pares i germans, podem fer un

39. Expressem aquí els nostre més sincer agraïment al professorat de tots dos departaments de Valencià per la seua col·laboració en aquesta investigació.

càlcul aproximat d’una recol·lecció d’informació de 3.208 avis i àvies, de 1.604 pares i mares i de més de 1.400 entre germanes i germans.

5.2. CONTEXT SOCIOLINGÜÍSTIC

Iniciem l’anàlisi del context amb un succint repàs a l’aspecte de la transmissió. En primer lloc, dir que partiem d’una situació que el 1986 no podíem considerar com a preocupant si la comparem amb la de la majoria de poblacions valencianes. A la taula 2 veiem el desfasament de les ciutats valencianes estudiades en un altre treball (Montoya & Mas 2011), índex que es calcula restant al percentatge de coneixement parlat per la generació jove, de 4 a 25 anys, el percentatge de la generació major, de més de 65 anys. Com veiem, aquest resultat sempre és negatiu, cosa que indica que el valencià va retrocedint entre els estrats generacionals més joves. Però aquest desfasament no és encara preocupant quan el percentatge se situa per sota dels 10 punts, és el cas de poblacions com Borriana, Alzira, Gandia o la mateixa Santa Pola; en canvi, la situació comença a inquietar quan aquest índex es posiciona entre el 10% i el 30%, on se situen la majoria de poblacions de la taula, com Castelló, Sagunt, Burjassot, València, Elda, Alacant, Elx, Sant Vicent del Raspeig, i la situació passa a ser ja alarmant si se sobrepassa aquest 30%, com és el cas de Petrer o de Guardamar. En aquest estat de coses, la població que estudiem es troba en una etapa incipient del fenomen, atès que el desfasament és tan sols del 5%.

Taula 2. Desfasament generacional del coneixement del valencià segons el padró de 1986.

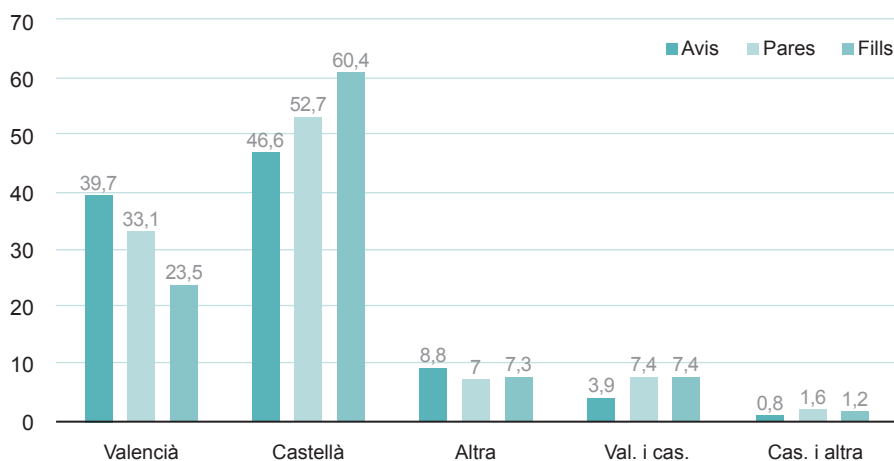
Municipis per regions	Padrons municipals de 1986 5-24 anys < més de 65...
<i>Regió de Castelló</i>	
1. CASTELLÓ	48,2 < 67,6 = -19,4
2. BORRIANA	80,2 < 75,6= -4,6
<i>Regió de València</i>	
3. SAGUNT	28,3 < 39,9 = -11,6
4. ALZIRA	74,3 < 73,5= -0,8
<i>Regió Metropolitana de València</i>	
5. VALÈNCIA	27,4 < 53,3 = -25,9
6. BURJASSOT	23,2 < 48,5 = -25,3

<i>Regió d'Alcoi-Gandia</i>	
7. ALCOI	$72,1 < 80,7 = -8,6$
8. GANDIA	$80 < 77,9 = -2,1$
<i>Regió d'Alacant</i>	
9. ALACANT	$11,4 < 37,2 = -25,8$
10. ELX	$22,7 < 45,6 = -22,9$
11. SANT VICENT	$19,7 < 49,1 = -29,4$
12. PETRER	$22 < 53,7 = -31,7$
13. SANTA POLA	$66,4 - 71,4 = -5$
14. GUARDAMAR	$21,9 < 60,6 = -38,9$
<i>Regió castellanoparlant</i>	
15. ELDA	$2 < 21,5 = -19,5$

Pel que fa a l'evolució del coneixement del valencià en el padró de 1986 i els tres últims censos, que ja hem observat en el gràfic 12 del capítol anterior, anodem com la competència de parlar, que al cap i a la fi és l'habilitat que més es pot homologar a l'ús possible de la llengua, evoluciona negativament. Així, en aquests 25 anys hi ha un decalatge de 25 punts després de passar d'un 69% inicial i acabar amb un 44%. Ja explicàvem en el capítol anterior que aquest descens té darrere, al marge d'un context sociolingüístic advers, unes clares causes demogràfiques. Com ja hem esmentat en capítols anteriors, les onades d'immigració han estat dues. Una primera, en els anys 70 i 80, que provenia d'altres zones de l'Estat espanyol i que, per tant, venien a reforçar el segment de població castellanoparlant. La segona comença en l'última dècada del segle passat, amb immigrants que procedien de llocs ben diversos. Per una banda, treballadors que venien de països sud-americans, fonamentalment colombians —i, per tant, castellanoparlants també— i altres dels països de l'est d'Europa i del Magrib; per una altra banda, gent major que procedia de països d'Europa, principalment del Regne Unit, que al caliu d'un clima més temperat decideix passar la jubilació en aquestes terres.

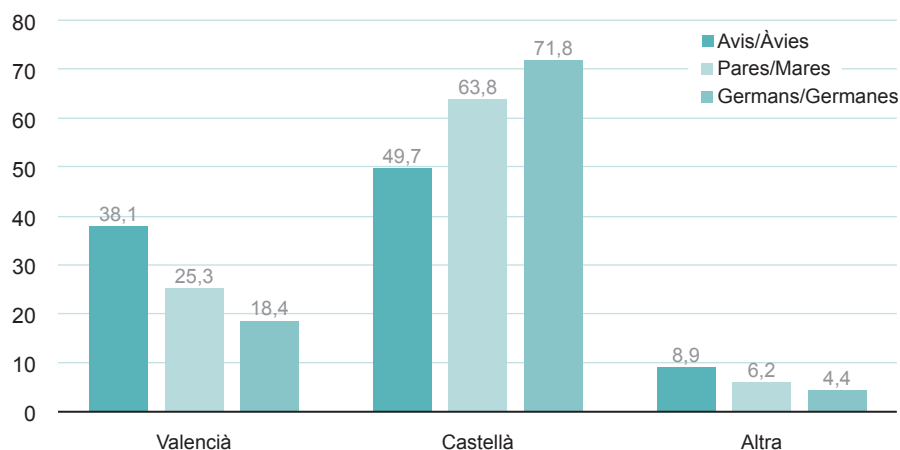
Aquests moviments demogràfics han provocat una modificació rellevant en els diferents grups de Santa Pola, tal com ja hem analitzat i com reflecteixen clarament els gràfics 8 i 9. Aquests canvis lingüístics els constatem en el gràfic 25, on analitzem l'ús lingüístic que fan els diferents estrats generacionals el 2009. Així, notem que el valencià ha perdut usuaris en cada generació, del 39,7% dels avis/àvies, al 33,1% dels pares/mares i el 23,5% dels nets/netes, és a dir, una reducció de 16 punts en total entre la primera generació i la tercera. De forma

correlativa, la llengua dominant ha incrementat el nombre de parlants en les tres generacions: si partiem d'un 46,6%, el pares pugen al 52,7% i els nets arriben al 60,4%, en total 14 punts de diferència; per tant, clarament podem dir que la quantitat que perd una comunitat la guanya l'altra. El percentatge dels qui parlen una altra llengua es manté inalterable en les tres generacions, sols amb lleus modificacions de dècimes. Hem de ressaltar, però, l'augment entre els qui se situen en el grup que usen tant el valencià com el castellà que passa d'un 3,9% en la generació dels avis a un 7,4% tant en els pares com en els nets. Cal matisar que en aquest grup es troben generalment els castellanoparlants que han après valencià i poden fer-ne ús, i deixem al marge els valencianoparlants que, òbviament, tots coneixen i dominen l'altra llengua.

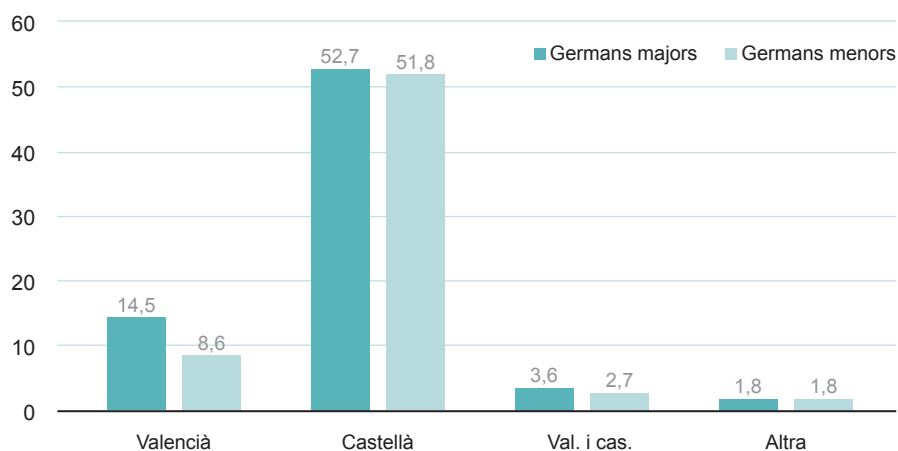
Gràfic 25. L'ús de la llengua en les tres generacions.

Tal com veiem en el gràfic 26 en la interacció entre iguals, comprovem que entre els avis es manté en un 38,1%, unes dècimes menys que l'ús que en fan els avis segons hem vist en el gràfic anterior. Però el descens és més pronunciat entre la generació dels procreadors, ja que ara hi ha una davallada, del 33,1% passem al 25,5%, una diferència de poc més de 7 punts. Aquest decalatge es reproduïx també en la generació dels joves, aquests usen el valencià el 23,5% però en la relació entre ells baixa al 18,4%. Aquesta mateixa qüestió es pot veure també en l'ús del castellà en les tres generacions. Si els avis arriben a un percentatge del 49,7%, els pares es distancien d'aquests en 14 punts i se situen en el 63,8%, i després l'altra generació se separa 8 punts més i es queda amb un 71,8%. És a dir, la gran escletxa intergeneracional en el retrocés del català es produeix sobretot entre els avis i els pares.

Gràfic 26. Interacció lingüística entre iguals.

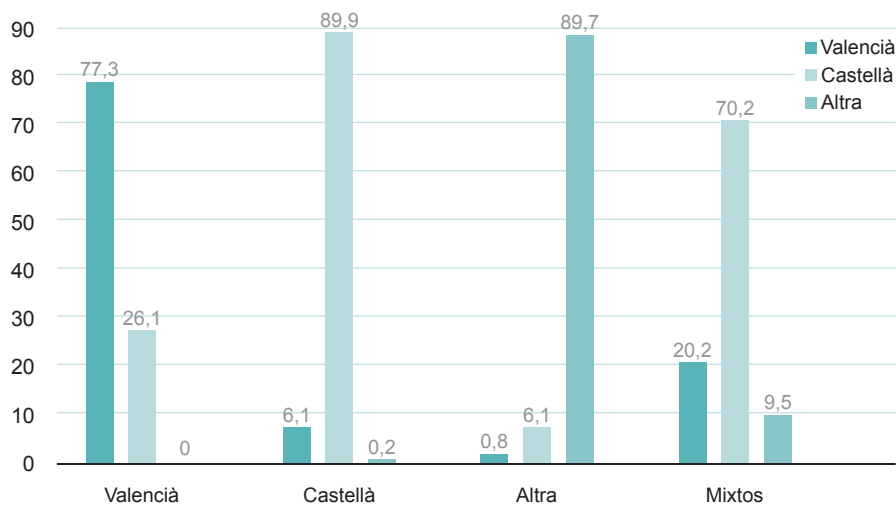
Aquesta tendència de reducció de l'ús familiar segueix vigent, ja que en un estudi recent (Garcia 2017) la llengua utilitzada entre germans corrobora aquest fet. L'ús del valencià entre un germà major i un altre menor té un decaïtatge de gairebé 6 punts. També baixa l'ús del castellà, però en aquest cas la diferència és només de 9 dècimes, que és també la mateixa distància quan els germans decideixen usar les dues llengües. Mentre que l'ús d'una altra llengua no varia amb els germans, ja que es manté en l'1,8% (vegeu el gràfic 27).

Gràfic 27. Llengua de l'alumnat amb els germans majors i menors.

5.3. ANÀLISI DE LA TRANSMISSIÓ

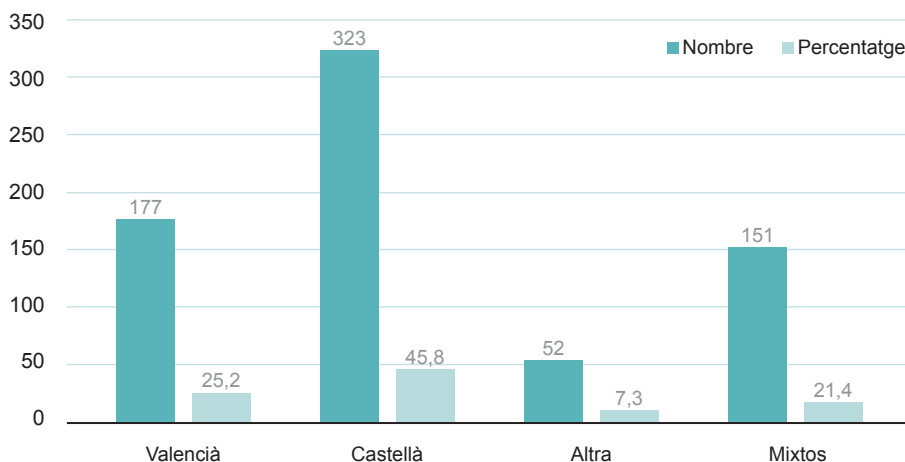
El context sociolingüístic exposat en el punt anterior ens marca les directrius per on transcorre actualment la transmissió familiar entre els santapolers. A partir del gràfic 28 podem observar que el 77,3% dels matrimonis valencianoparlants es mantenen fidels a la transmissió de la llengua pròpia, però aquest percentatge augmenta i se situa prop del 90% quan la llengua dels procreadors és el castellà o una altra. Aquesta diferència en la fidelitat lingüística és, entre d'altres, la responsable de la interrupció lingüística, ja que comprovem com el 26,1% de les parelles valencianoparlants transmeten als seus descendents el castellà. En aquest sentit, hem d'assenyalar que el 6,1% de matrimonis que tenen el castellà com a llengua pròpia opten per transmetre el valencià, i per tant es produeix una revernacularització, una recuperació mínima però significativa, ja que el saldo en la transmissió entre una llengua i l'altra encara és favorable al castellà en el 20%. Al marge d'aquestes dades podem assenyalar també que entre els matrimonis heterolingüístics el 20,2% es decanta per educar els descendents en valencià, mentre que un 70,2% prefereix el castellà. Una dada que ens pot aclarir encara més la situació de la transmissió actual.

Gràfic 28. La transmissió familiar segons la llengua del matrimoni.

Amb tot, però, cal matisar aquestes dades, ja que no hem de perdre de vista el nombre de matrimonis de cada grup i el percentatge que representen en

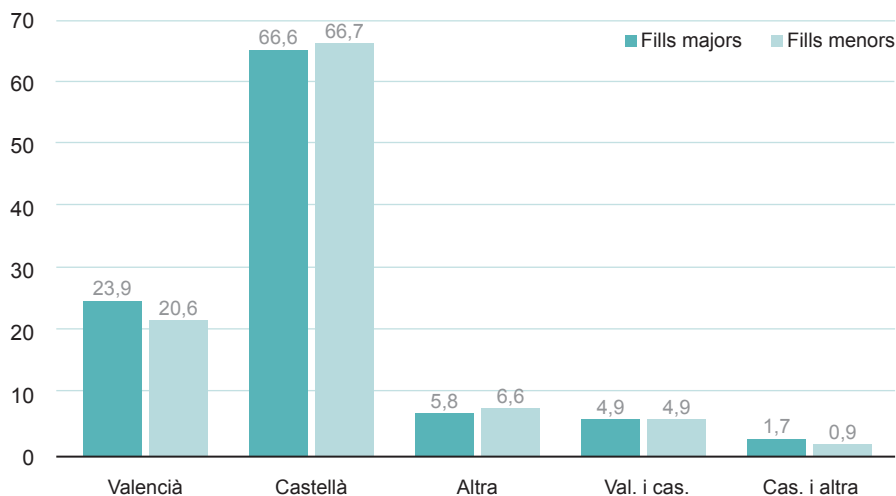
la població santapolera. El gràfic 29 ens posa sobre avís que dels quatre grups de matrimonis que hem assenyalat en el paràgraf anterior el més nombrós és el format per parelles castellanoparlants, que constitueixen el 45,8%; a uns 20 punts de diferència trobem els matrimonis que usen el valencià, ja que són el 25,2%; en tercer lloc, els matrimonis heterolingüístics —és a dir, un cònjuge usa el valencià i l'altre, el castellà— se situen en el 21,4% i, finalment, tenim les parelles amb llengües diferents a les dues oficials, que representen el 7,3%. Òbviament, l'anàlisi d'aquestes dades ens fa arribar a una conclusió clara, al marge de tots els condicionaments socials favorables a la interrupció i que dificulten la revernacularització del valencià, la configuració dels matrimonis no ajuda tampoc a assolir aquesta recuperació de la llengua.

Gràfic 29. Freqüència absoluta i relativa del tipus de matrimoni.

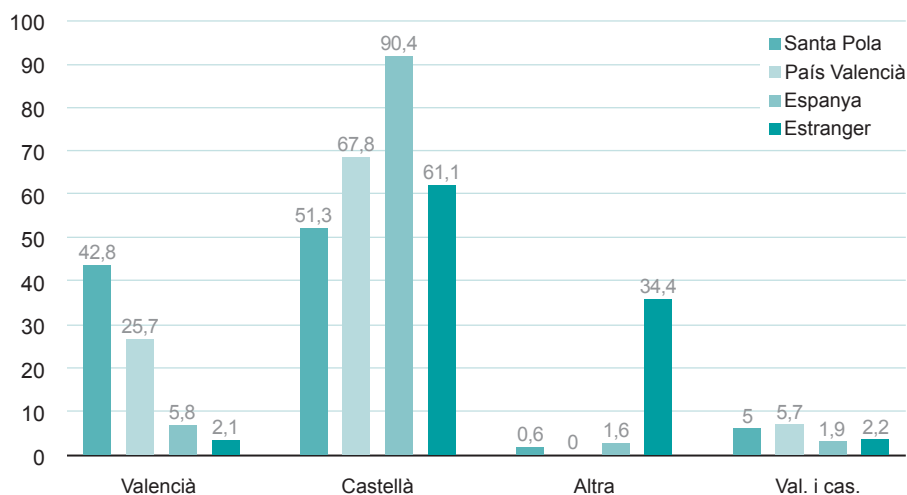
El gràfic 30 ens assenyala així mateix la direcció que està prenent ara la transmissió. En l'enquesta vam reservar una qüestió per a demanar a l'alumnat quina llengua utilitzaven els pares amb els fills majors i quina, amb els menors. En la majoria de casos hi havia una coincidència, era la mateixa, en canvi no sempre ocorria així. Hi anotem un percentatge reduït, però no per això insignificant, de 3 punts de decalatge, que en valencià tenia un resultat negatiu, del 23,9% al 20,6%, i en castellà, positiu, del 63,6% al 66,7%. Aquest decalatge es dobla quan hi ha interacció entre els germans majors amb els menors, tal com hem vist ja en el gràfic 27. Dit d'una altra manera, segurament alguns matrimonis van començar transmetent el valencià, però després

van decidir canviar i educar els descendents posteriors en castellà. Aquesta diferència, que no pot ser important perquè estem parlant d'una mateixa generació i a l'interior d'una mateixa cèl·lula familiar, possiblement ens està revelant el rumb que pren la interrupció en bona part de les famílies locals.

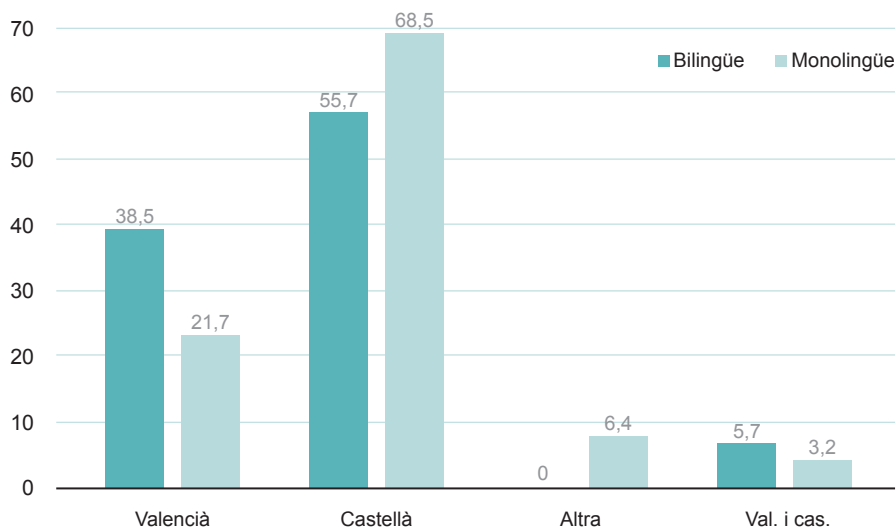
Gràfic 30. Ús de la llengua dels progenitors amb els descendents majors i els menors.

És difícil esbrinar els factors socials que han pogut promoure la interrupció, ja que segurament és una causa que no es deu a cap en concret i més aviat sembla ser multifactorial. Però de les variables que hem decidit analitzar, n'exposarem dues. En primer lloc, l'origen dels progenitors, les dades dels quals trobem en el gràfic 31. Pel que fa a la transmissió del valencià la casuística és ben clara, els més favorables són els autòctons santapolers que, tot i així, només representen el 42,8%; a continuació, i a 17 punts de distància, se situen els valencians d'altres poblacions amb el 25,7%, mentre que els que procedeixen d'altres zones de l'Estat espanyol o de l'estranger ja es queden en percentatges poc significatius, un 5,8% i un 2,1%, respectivament. De manera inversa, el castellà rep el menor suport entre els autòctons, que, encara així, arriben al 51,3%; després seran els altres valencians amb un 67,8%; òbviament el major suport prové dels immigrants castellanoparlants, que se situa en el 90,4% i, per acabar, apuntem també que el 61% dels estrangers opten per aquesta llengua a l'hora d'educar els seus descendents.

Gràfic 31. La transmissió de la llengua segons la procedència dels pares.

L'altre factor que volíem tenir en consideració era l'opció de l'alumnat del programa educatiu triat. Cal advertir, però, que assenyallem com a model educatiu bilingüe els qui han seguit el programa d'immersió lingüística (PIL) en l'educació infantil i primària i que després als centres de secundària han continuat cursant el programa d'ensenyament en valencià (PEV). Aquests dos programes utilitzen en la majoria de les assignatures el valencià com a llengua vehicular i són els únics que garanteixen fefaentment la formació d'un alumnat bilingüe i bicultural, segons els diferents estudis realitzats, ja que, en definitiva, només aquests dos programes assoleixen el que marca la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (Baldaquí 2006). En canvi, l'altre model existent, el d'incorporació progressiva (PIP), no ens garanteix els mateixos resultats, perquè la presència del valencià com a llengua vehicular d'algunes assignatures no és suficient per a assegurar una formació bilingüe de l'alumnat. A partir d'aquests supòsits, veiem en el gràfic 32 com opten preferentment pel valencià les famílies que trien per als seus fills programes bilingües, tot i que amb un percentatge relativament exigü del 38,5%, però a una distància de 16,8 punts per als qui elegeixen ensenyament monolingüe. En aquest punt, hem de tenir en compte que el programa PIL està recomanat per a alumnat la llengua familiar del qual és la majoritzada. Per l'altre costat, el castellà és la llengua preferida pels qui cursen programes monolingües, amb un 68,5%, a 13 punts de diferència del valencià, que es queda en el 55,7% i que tot i així marca encara una distància de 17,2 punts amb els castellans que trien ensenyament bilingüe.

Gràfic 32. La transmissió segons el programa educatiu.

En l'últim apartat de l'enquesta vam introduir-hi una sèrie de preguntes relacionades amb la transmissió, quatre qüestions col·laterals per preguntar per l'actitud i la identitat de l'alumnat. Així, en una primera qüestió demanàvem quina va ser la seua L1, al marge de la usada actualment; a continuació, en una segona pregunta, volíem saber quina era la llengua de casa, és a dir, la llengua de l'àmbit familiar; en una tercera preguntàvem amb quina llengua s'identificava i, finalment, també li consultàvem sobre quina és la llengua que li haguera agradat rebre.

Repassem succintament els resultats perquè creiem que aquesta informació complementa la nostra anàlisi. En primer lloc, observem en el gràfic 33 com el valencià és la L1 del 23% de l'alumnat⁴⁰. A partir d'aquest percentatge comprovem que la variació amb les altres preguntes és mínima, almenys pel que fa a la llengua utilitzada a casa, que és d'un 22,6%⁴¹, o la llengua amb què l'alumnat s'identifica, que és de 23,5%. Tenint en compte que aquestes diferències són de dècimes, podríem assenyalar el percentatge quan preguntem

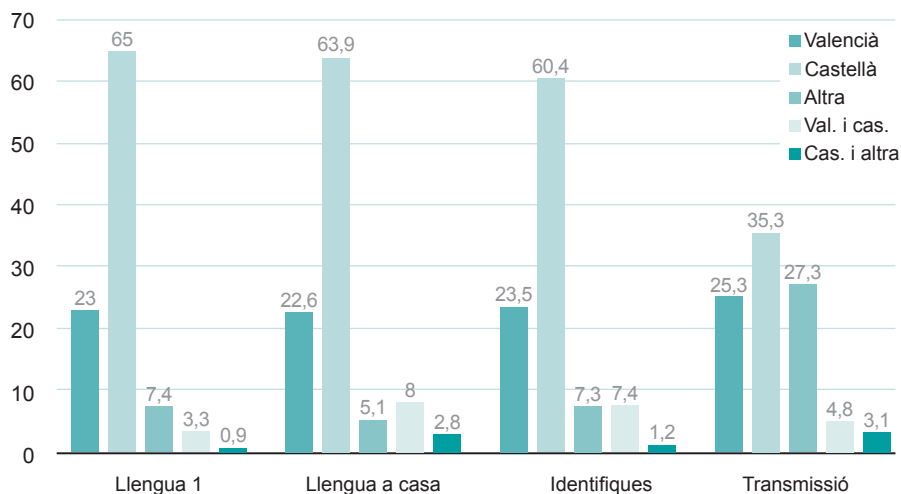
40. Segons l'*Informe de 2022*, la L1 dels enquestats actualment és tan sols de 7,8%.

41. Segons hem vist en el capítol anterior i d'acord amb les dades de l'*Informe de 2022*, la llengua d'ús a casa és ara del 9,6%

per la llengua que hagueren volgut rebre per part dels seus progenitors, que se situa en el 25,3%, és a dir, 2,3 punts més que el percentatge de la primera pregunta. En aquesta quarta qüestió, tot i que segueix sent una diferència poc significativa, podem considerar-la com a senyal d'una actitud positiva, ja que hi ha un percentatge —repetim que és mínim— que haguera preferit rebre aquesta llengua.

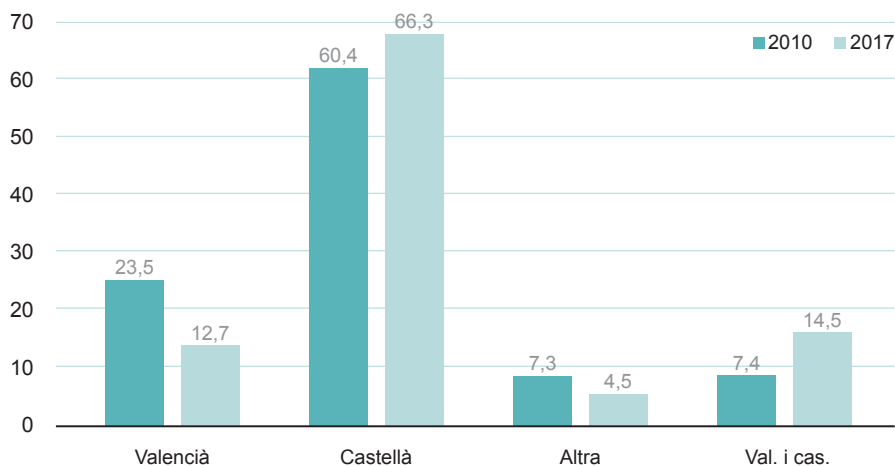
En segon lloc, el castellà presenta, per una part, uns percentatges semblants quant a la L1, que és d'un 65%, de la llengua a casa, que baixa a un 63,9%, i la llengua amb què s'identifica, que encara baixa un poc més per a situar-se en el 60,4%. Per una altra part, on es nota realment el descens d'aquesta llengua és en l'apartat de la transmissió, ja que només el 35,3% hi estan d'acord amb el castellà, o dit d'una altra manera, el decalatge de 30 punts entre els qui l'han rebuda i els qui la prefereixen es pot interpretar com una vinculació més aviat feble per part de l'alumnat.

A continuació, i en tercer lloc, pel que fa a l'altra llengua, només hem de ressaltar el percentatge del 27,3%, apartat engrossit segurament per molts castellanoparlants que, una vegada desvinculats d'aquesta llengua, prefereixen majoritàriament l'anglès com a llengua de transmissió. Per últim, volem comentar també que, pel que fa a les altres possibilitats lingüístiques, anotem com l'opció bilingüe valencià i castellà és triada a casa per un 8% i, a més a més, amb aquesta opció s'identifiquen un 7,4%, en aquest cas un percentatge significatiu si tenim en compte que els bilingües naturals són d'un 3,3%.

Gràfic 33. Actitud i identitat dels enquestats segons la llengua.

Les dades sobre la identitat d'aquest gràfic ens permeten fer una comparativa amb les dades obtingudes per García (2017). Com podem veure en el gràfic 34 la situació va empitjorant per al valencià. Anotem un important descens, concretament de 10,8 punts, entre els alumnes que s'identificaven amb el valencià el 2010 i el 2017. Aquest decalatge, més els 2,8 punts que es perden també amb la identificació d'una altra llengua, permet que el percentatge dels qui s'identifiquen amb el castellà augmente en quasi 6 punts, i en 7 punts els qui s'identifiquen amb totes dues.

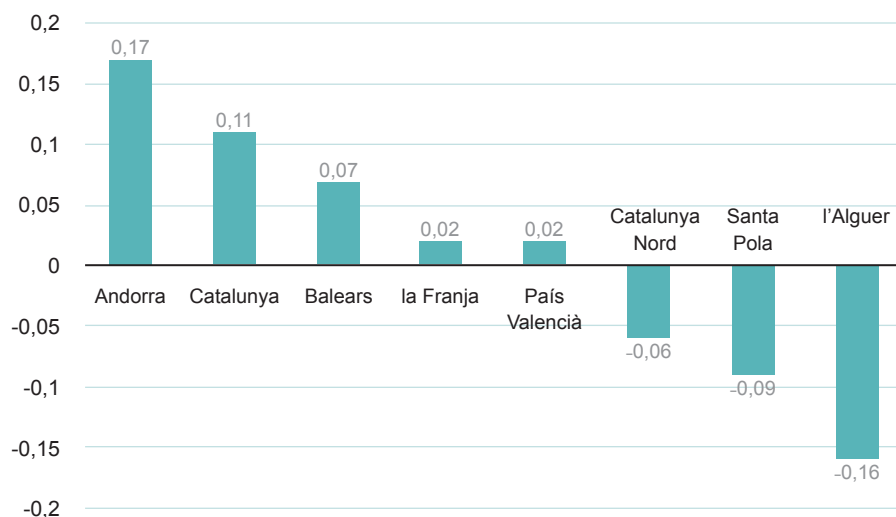

Gràfic 34. Llengua d'identitat en les enquestes de 2010 i 2017.

Finalment, perquè prenguem consciència de quina és la situació de la transmissió a Santa Pola, hem volgut exposar en el gràfic 35 una comparativa entre els diferents índexs de transmissió intergeneracional del català (ITIC) dels distints territoris que parlen aquesta llengua (Torres 2009) i l'índex de la nostra població d'estudi⁴². En el primer cas, la situació de recuperació és clara en zones com Andorra, Catalunya i les Balears, amb uns índexs de 0,17, 0,11 i 0,07, respectivament, l'índex del 0,02 compartit per la Franja i el País Valencià l'hem de considerar poc significatiu, i els índexs de la Catalunya Nord i l'Algúer, amb -0,06 i -0,16, respectivament, reflecteixen una situació

42. Aquest índex l'obtenim a partir d'una fórmula ben simple: el percentatge d'ús de la llengua dels fills es resta del percentatge corresponent dels pares i es divideix per cent. A partir d'aquesta operació, un resultat positiu vol dir revernacularització i un de negatiu, interrupció.

d'interrupció. Entre aquestes dues zones se situaria Santa Pola que es queda amb un índex també negatiu de $-0,09$, una situació, per tant, que podem començar a qualificar si més no de preocupant.

Gràfic 35. Els ITIC als Països Catalans i Santa Pola.

5.4. CONCLUSIONS

En les nostres conclusions volem assenyalar els punts següents:

- a) L'anàlisi de la transmissió familiar és un factor imprescindible per a conèixer la realitat sociolingüística d'una llengua. Si abans les anàlisis es basaven en la quantificació de factors com el coneixement, l'ús i l'actitud, ara l'estudi de la interrupció i de la revernacularització ens poden complementar aquesta anàlisi. A més, aquests factors actuen també com a correlatius dels processos de substitució i de normalització, respectivament i, per tant, ens ajuden a comprendre millor la situació sociolingüística d'una comunitat.
- b) Conscients de la importància del manteniment de la llengua en els àmbits familiars i privats, marcs socials on s'inclou la transmissió familiar, cal incidir, en la mesura que siga possible, en la necessitat urgent d'una correcta i adequada planificació d'aquests àmbits.

- c) El nostre estudi de cas confirma que el transvasament demogràfic rebut en els darrers decennis més tot el context de contraplanificació lingüística actual portat a terme per les institucions —tant la local o la provincial com l'autonòmica i, per descomptat, també l'estatal— són factors determinants per a la valoració de la transmissió del català a Santa Pola. Aquesta situació, i d'acord amb les dades que hem exposat al llarg del nostre treball, comença a ser inquietant. Això no obstant, també cal afegir que és una situació perfectament reversible si engeguem una planificació creïble on intervinguen totes les autoritats implicades amb la normalització lingüística, institucions que fins ara no s'han compromès de forma clara en aquestes responsabilitats.
- d) A partir del nostre estudi podem deduir dues possibilitats. Primera, que la situació de Santa Pola no és un cas general, sinó més aviat aïllat, una circumstància especial entre les poblacions valencianes. Cal tenir en compte que l'índex ITIC que oferien les enquestes de 2004 per al País Valencià era positiu, d'un 0,02 (AVL 2004), índex que marca una distància amb Santa Pola de 0,11, el que s'escola entre el 0,2 i el -0,9. Segona, potser que aquelles dades de 2004 no mostraven encara la realitat sociolingüística actual, tant variable i volàtil en els darrers anys i, en canvi, la situació de Santa Pola recollida en aquest estudi sí que incorpora la situació present. En aquest darrer cas, aquestes dades es poden extrapolar a la resta de poblacions, ja que evidencien el que està ocorrent ara a bona part del País Valencià. Els estudis futurs ens confirmaran una o l'altra hipòtesi.

6. ANÀLISI ANTROPOLINGÜÍSTICA⁴³

Axí hu haurien de fer tots el escriptors valencianistes: fogir de tot castellanisme; conservar-se ben valencians de llenguatge i d'esperit; refer i suplir les deficiències de mots i de formes acudint a n-els tresors imponderables de llurs clàssics, que són l'honor de la literatura catalana. No, no'ls-e demanam que catalanetjin, axò es, que copiïn el català de Barcelona. No, no han de catalanetjar; han de valencianetjar; han d'estudiar d'aprop tot lo qu'encara els-e queda de lengatje, no sols a la capital, sinó a totes les comarques de l'antic reyne; i ab axò i llurs clàssics han de restaurar la llenga, la qu'han d'escriure, la qu'han d'enaltir, l'amor de la qual han de despertar per tot arreu, de Santa Pola a Vinaròs i a Morella (Antoni M. Alcover, BDLCIV 1910-1911, 63-64).

6.1. INTRODUCCIÓ

Al llarg de la història de la lingüística el concepte de *llengua* s'ha entès i s'ha definit de diferents i variades maneres. En la majoria dels casos, aquestes definicions es dedicaven només a assenyalar les funcions internes del sistema; les possibilitats, doncs, es reduïen sovint a explicar que la llengua era un codi de comunicació format per fonemes, morfemes i lexemes. Poques, en canvi, han tingut en consideració una característica primordial: que la llengua és un codi íntimament relacionat amb les funcions externes del medi en què es desenvolupa, és a dir, amb els factors socials que l'envolten i que li donen sentit. És a partir d'aquestes premisses que la sociolingüística ha enfocat la definició de llengua des d'una altra perspectiva segons la qual la llengua és com un codi de comunicació eminentment social; un codi, per tant, intrínsecament relacionat amb la societat de la qual depèn. Per això, aquesta és clarament un producte social, de tal manera que llengua i societat són dos elements totalment imbricats, les dues cares d'una mateixa moneda, ja que un

43. Aquest capítol es basa en l'article publicat «L'etnolingüística: el món mariner en la parla de Santa Pola», *Randa-60 Miscel·lània Joaquim Molas*/6, Institut Menorquí d'Estudis i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2008, p.179-191.

no pot existir sense l'altre. Així, una llengua sense parlants és senzillament un conjunt buit, un element cultural sense ús i sense vida; en definitiva, una llengua morta. Dit d'una altra manera, una llengua només existeix perquè els parlants la utilitzen, perquè els parlants necessiten un codi que accomplisca, entre altres, funcions com la cohesió i la identificació dels seus usuaris, com el dipòsit que recull tot el bagatge cultural dels seus parlants, com l'ADN del grup que l'utilitza, etc., i també un codi amb el qual podem comunicar-nos. A més a més, volem afegir en aquest punt que, des d'aquesta perspectiva, està equivocat qui creu que la llengua és només un codi neutre, que tan sols serveix com a mitjà de comunicació. Només cal tenir en compte i traure a col·lació les relacions intraorganismes i les interorganismes que proposa el sociolingüista anglès M.A.K. Halliday (1978), segons el qual la llengua permet el nostre desenvolupament cognitiu i també el nostre procés de socialització. Tots dos processos estan connectats i van paral·lels en la seua evolució. A més, aquest darrer procés, el de la socialització, és el que ens permet entrar a formar part d'una determinada comunitat lingüística (Serrano, 1979).

Així mateix, la sociolingüística de la variació defineix la llengua com un sistema variable, heterogeni i dinàmic. D'aquesta descripció podem deduir una de les propietats que la sociolingüística assigna a la llengua: la de la ductilitat, és a dir, qualsevol sistema lingüístic conté una sèrie de mecanismes interns que li permet adaptar-se a qualsevol entorn i acoblar-se a les característiques socials. Així, la llengua reflectirà i evidenciarà en cada moment i en cada lloc la interacció dels factors socials en l'estructura lingüística. De tal manera que la llengua ens serveix de mostra perfecta per a conèixer la idiosincràsia cultural de cada lloc, si entenem el concepte *cultura* amb un sentit ben ampli. Aquesta perspectiva és compartida tant per l'etnolingüística com per la sociolingüística, dues disciplines convergents que han vingut a subratllar la importància de les relacions entre llengua i cultura.

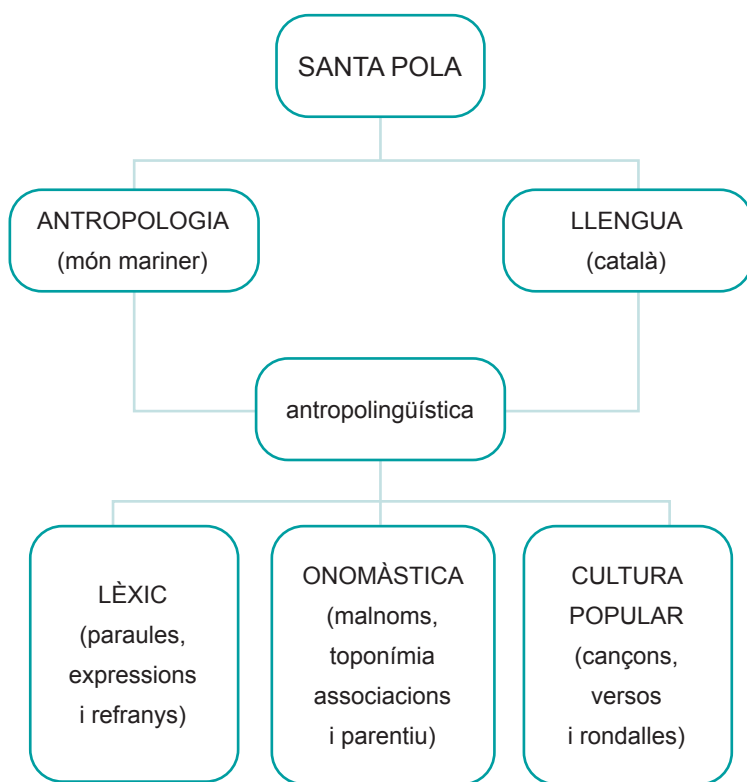
És, doncs, des d'aquests plantejaments que volem emprendre aquest treball, amb l'objectiu de poder demostrar com els elements culturals del món mariner, originats i desenvolupats per les interrelacions socials dels pescadors santapolers amb la resta de la població local, queden reflectits en la parla de la comunitat lingüística formada pels parlants de Santa Pola, tant si estan associats amb les faenes de la mar com si no, o dit d'una altra manera, tan si són mariners com terrassans. Cal dir, d'antuvi, que aquests elements etnogràfics dels mariners d'aquesta vila protagonitzen —o millor dit, protagonitzaven— bona part de la vida social d'aquest poble. No debades, l'economia local s'ha basat tradicionalment i sobretot durant el segle xx en la pesca i en les indústries derivades d'aquesta. Una activitat, però, que en els darrers decennis ha anat perdent terreny econòmic a favor del turisme.

Malgrat açò, la parla de Santa Pola encara ens proporciona un bon recull d'exemples culturals, la majoria dels quals solen ser lèxics, tant de paraules com d'expressions, en què comprovem la interrelació entre el context antropològic i comunicatiu desenvolupat pels mariners i el lèxic utilitzat pels parlants d'aquesta població, que és el mateix que dir la interrelació entre l'etnografia i la parla local.

Aquest capítol el dedicarem a exposar un recull lèxic a més de fer un repàs succint dels elements culturals utilitzats pels parlants de Santa Pola que, tot i que siga reduït, ens servirà com a mostra per a il·lustrar la teoria etnolingüística ja exposada. Així observarem com la creació lèxica per part dels catalanoparlants de Santa Pola tenia en compte, en la majoria de vegades, la relació entre la part antropològica del món cultural creat per l'activitat marinera i la seua implicació en la varietat lingüística local. Aquesta interrelació es manifesta en la llengua, i fonamentalment en el nivell lèxic, és a dir, en el nivell lingüístic més sensible a tot aquest tipus d'influències. El mateix E. Sapir ja va defensar que els factors externs únicament repercutien en el nivell lèxic, tot i que el seu deixeble B. L. Whorf també estenia aquesta relació als altres nivells lingüístics (Sapir 1985).

D'antuvi, cal dir també que, en realitat, la nostra llengua també està plena, en general, de mots i d'expressions del camp semàntic mariner, tal com correspon a una societat totalment relacionada històricament amb la mar i amb la cultura marinera que se'n desprèn. És voluntat d'aquest treball, en canvi, aproximar-nos en la mesura que siga possible a aquells mots i expressions que són, si fa no fa, elements lèxics genuïns de la parla santapolera. Aquests elements que hem enregistrat en la varietat local provenen del camp del lèxic comú i també del camp de l'onomàstica local, tant de la parcel·la de l'antroponímia —concretament la malnonímia— com de la toponímia.

Tenint en compte tots aquests pressupòsits: tenim un lloc concret, Santa Pola, amb una comunitat lingüística formada per catalanoparlants santapolers i un món cultural referencial, el dels mariners, podem plantejar des de l'antropolingüística com les característiques del món cultural apareixen imprints en les característiques dialectals de la seua parla. Per això, l'objectiu en aquest treball serà demostrar que la llengua dels santapolers és l'espill on es reflecteixen totes les propietats culturals del seu context social, concreta-tes en tres camps: el lèxic, l'onomàstica i la cultura popular, tal com hem desplegat en el gràfic següent.

6.2. ANÀLISI

6.2.1. El lèxic

És en aquest apartat on trobem un major nombre d'exemples. Com ja hem assenyalat abans, no es tracta de la creació de nous mots, sinó de nous referents, que és el mateix que dir noves accepcions. En aquest cas l'element afectat semànticament pot ser una paraula o tota una expressió, locució o frase feta. Aquesta creació de nous referents, tant per a paraules com per a expressions, pot estar provocat semànticament per tres possibilitats:

- **Trasllats.** En aquest apartat, hi incloem els mots que han rebut un nou referent en la parla dels santapolers. Són els mots que, a partir d'un trasllat semàntic del referent que tenia el mot originari i que pertanyia al món mariner, se n'aconsegueix un altre de nou.
- **Metàfores.** Una altra possibilitat en la creació de nous referents és l'ús del sentit figuratiu o metafòric que moltes paraules acaben tenint en un nou context.

- Comparacions. A l'hora de la generació de moltes comparacions, sempre tenim present el referent del món mariner, que és el més pròxim per a molts santapolers. En aquestes estructures sempre trobem un primer element referit a una qualitat humana que és comparat amb un segon que prové del camp semàntic de la mar.

a) Paraules

Com ja he esmentat adés, l'aparició de nous referents en les paraules apareix amb les formes següents:

a.1) Trasllats

En aquest apartat trobem un bon percentatge de mots que es refereixen a qualitats o a accions de persones. Així un grup de persones conforma una *molada*, i quan aquest grup de persones o de coses és de poca vàlua es transforma en *morralla*. Quan algú espera el resultat d'un treball, d'un negoci, etc., pregunta per la *pesquera*. Quan una persona vol formar part d'algun col·lectiu, empresa o grup, aleshores és perquè vol *enrolar-se* o *embarcar-se*. Aquest últim mot té una altra accepció que pot explicar perquè els santapolers no *pugen* al cotxe sinó que *s'hi embarquen*. A la paraula *embarcació* li enregistrem diverses accepcions. Ja sabem que una bona embarcació és fonamental per a desenvolupar un treball que és considerat prou perillós, per això quan trobem alguna cosa de bona qualitat —una casa, un cotxe, etc.— també, fins i tot, quan trobem una dona atractiva físicament, tot és qualificat com una bona *embarcació*. Si ens referim a accions que podem realitzar, utilitzarem el mot *arriar* quan volem soltar alguna cosa, que és equivalent també al verb *amollar*, o el verb *salpar*, en lloc d'‘anar-se'n’. I quan voregen un camí o un barranc, també utilitzem el verb *barbejar* amb el mateix significat que té en la mar ‘vorejar una barbada, el conjunt de pedres sotaiguades’. En alguns casos, trobem la introducció d'un castellanisme, *balde*, que conviu amb el mot *poal*. Igualment tenim la cohabitació de dos termes, per exemple tenim el mot *llit* i també *catre*, o el mot *matalaf* al costat de *màrfega*. I per què no parlar del mot *mamola* ‘cosa mal feta, de poca qualitat’, mot d'una multitud de significats i que, possiblement, fou introduït en la parla local pels mariners que visitaven les poblacions pesqueres d'Andalusia o de les illes Canàries. Es tracta, doncs, d'un castellanisme provinent, segurament, de l'andalús i que és utilitzat també en l'espanyol sud-americà. D'aquest mot hem format també l'adjectiu *mamolós*, amb el significat de ‘persona poc destra’.

a.2) Metàfores

En podrien ser exemples en la varietat santapolera els casos següents. Del mot *anxova* hem creat el verb *anxovar-se* amb el significat de ‘quedar-se bla o tou abans d’entrar en son’, ja que les anxoves que es conserven amb aigua i sal assoleixen aquesta característica. D’altra banda, les qualitats de les persones també les expressem mitjançant mots com *sarnatxo* amb el significat de ‘ximple, beneit’. Hi ha una categoria econòmica i gastronòmica entre els peixos, per això els mariners coneixen el valor de la *melva*, mot que és també utilitzat quan volen ressaltar el valor d’una persona, sobretot quan són fadrines i candidates per a un possible nuviatge (*és una bona melveta*); en aquest cas els joves *tiraran la canya* per si poden pescar una persona que *sigués bon peix*. El lloc on les parelles solen visitar, normalment amb vehicle, per a festejar és anomenat com el *caladero*, ‘lloc d’encontre de les embarcacions per a aconseguir un producte’. Finalment, voldria comentar el terme *assorrat*, referit a una persona que té molta febre i, per tant, té reduïdes les seues capacitats físiques. Antigament, el llast que utilitzaven moltes embarcacions era la *sorra* que els mariners trobaven a la platja. Aquest trasllat figuratiu serveix ara per a les persones.

a.3) Comparacions

En aquest cas també empren aquestes estructures per a referir-se a trets de les persones. Així, en la parla local enregistrem exemples com *boca de rap* per a assenyalar-ne la grandària, o *ulls de bròtola* per als ulls sobresortits. En altres ocasions l’expressió per a marcar que una persona no se separa d’una altra és *pegar-se com una lapa*, i per a indicar que un infant és molt viu i hiperactiu utilitzem l’expressió *menejar-se com una llampuga*, i quan trobem un xiquet molt àgil i inquiet, en diem que és *com una rascassa*, un peix viu i ràpid. En canvi, si la persona està prima, sempre es diu que *està sec com un bacallà*. El mot *cove* ‘un ormeig de pesca’, ens serveix per a assenyalar la grandària de l’òrgan sexual femení en l’expressió *la té com un cove*. Finalment, si un negoci funciona malament solem dir que va cap arrere *com els crancs*.

b) Expressions

En segon lloc, dins d’aquest camp lèxic, trobem també un conjunt d’expressions i locucions la referència de les quals és, com sempre, tret del camp semàntic dels mariners. Igualment, diferenciem les expressions en els diversos grups que hem comentat anteriorment:

b.1) Trasllats

Entre aquest conjunt de mots descobrim un grup significatiu que fa referència al camp meteorològic utilitzat pels mariners. Així veiem que quan un assumpte o negoci funciona és perquè la cosa va *vent en popa*; en canvi quan presenta alguna dificultat és perquè aquest tema ens *ve de proa*, ja que potser que algú estiga en una *mala ratxa* i, per tant, haurà d'esperar a una època de *calma blanca* i que torne una altra vegada la *calma xitxa*. D'altra banda, quan volen rebutjar algú ja tenim l'expressió per a recomanar-li que *escampe la boira*, o també que *agarre el petate* i se'n vaja. Si volen recobrar la seua amistat, haurem de *fer-li la ronsa*, perquè els malentesos *lien o emboliquen el palangre* i després, *a final de correguda*, és més difícil resoldre els problemes, i això passa perquè hi ha amics que són de poca categoria, és a dir, *de pa i peixet*. No obstant això, si finalment no es resol el problema, podem *llançar per la borda* totes les relacions i la nostra amistat pot *anar a pique*. Per un altre costat, hi ha gent que se'n va a córrer d'una punta a l'altra del passeig, o *de xicote a xicote*, altres se'n van a *fer la milla* si és que no *agarren fang*, altres se'n van caminant i després se'n van a comprar i *fan el costo*, encara que no sempre trobes el que vols, però si compres algun producte dels que buscaves, ja no *has fet porra*. Per acabar, podem afegir-hi també que per a molts santapolers els adverbis situacionals no són *esquerra, dreta*, etc., sinó que més aviat utilitzem les locucions *a bavor, a estribord, a la via*, etc., a més dels ja coneguts de *davant i darrere* que són reemplaçats per les locucions *a proa i a popa*, respectivament.

b.2) Metàfores

Quan els ànims estan alterats, sempre solem dir *quina llevantada* o que *fa molta maror*. Quan els problemes *toquen fondo* i no hi ha solució, el millor és dir-li a l'altre que *vaja i sure*, perquè si t'ofereixen alguna cosa que no t'agrada li pots respondre també *i un ham!*

b.3) Comparacions

La qualitat del plat típic de la gastronomia local es comprova quan te'l comparen amb els que *fan a bordo*, per això hi ha *calderos* normals i *calderos de barca*. Unes altres comparacions les tenim quan el xiquet està *fet un gànguil* de prim o està *fet una boia*, en cas contrari.

c) Refranys i altres expressions

En un tercer apartat, hem recollit els refranys de la parla santapolera relacionats amb el món mariner. Així, si no saps posar remei o solució als problemes és perquè *no t'alcança la patronia*, ja que tu eres de l'opinió que *a Larraix*,

si no és manant, no hi vaig, o també A Larraix no vaig ni manant, perquè enganyes a la gent i *en terra eres un transatlàntic i en la mar, un llaüt*, però si sap i porta l'embarcació amb bon rumb és perquè *on va la barca va motxitxa*, i sap calcular perfectament quan *queda poca aigua baix la quilla*. I és que si no tens bones relacions amb els teus amics és perquè *no bogues a una*. Com que molts no volen aprendre l'ofici de mariner, per això és normal sentir *a la mar, lo últim i també la mar, per als peixos*. I és que les condicions laborals d'aquest ofici són tan penoses que *quan la lluna està gitada, el mariner està alçat*, a més es lamenten que hi ha *molta faena però el cornaló no blanqueja*, el treball és molt dur i el mariner ha de tenir *sempre la canya en l'aigua*, i en els conflictes laborals *el peix gran se menja al xiquico* perquè *tot el peix en la mateixa caixa no pot ser* i al remat *el peix està venut*. És curiós ressaltar també la relació del valor dels peixos amb els familiars. Si has de regalar peix, ja saps: *al vell, sorell, i a la sogra, boga*. Aquesta darrera expressió encara s'ha estès d'una forma més contundent en el refrany *boga, per a fotre a la sogra*.

6.2.2. L'onomàstica

Aquest és un altre camp on podem descobrir els efectes dels factors antropolingüístics exposats en aquest treball. En aquest cas concret, la creació de noms propis torna a tenir com a referent el món mariner, sempre present i bàsic en la vida dels santapolers. Com en l'altre cas, també volem precisar que la creació onomàstica no es refereix a l'aparició d'un mot nou, sinó al fet d'atorgar-li a un mot ja existent un nou referent, un significat nou. Així, en aquest camp diferenciarem dos grups, la malnonímia utilitzada pels santapolers, també els elements mariners que s'hi han incorporat a la toponímia i les relacions de parentiu establertes entre els mariners.

a) Malnonímia

En aquest apartat volem ressaltar l'ús d'elements relacionats amb la mar aplicats als noms de persones:

a.1) Gentilici

Hem de començar, en primer lloc, pel gentilici utilitzat pels il·licitans per a referir-se als habitants de Santa Pola. Tots sabem que els santapolers i les santapoleres són anomenats tradicionalment *boguetes pudentes* pels il·licitans. Resulta interessant comprovar que el referent que utilitzen és el nom d'un peix, al marge de la voluntat sarcàstica —normal en tots els malnoms— per a comparar-los amb un peix de poca qualitat i que es troba en un estat pestífer.

a.2) Malnoms

En segon lloc, cal ressaltar que a l'hora de la creació d'un bon nombre de malnoms que porten els santapolers el referent han estat o bé els peixos o bé els aparells i altres instruments dels mariners (Mas 1994c).

- Així, la semblança o les qualitats d'alguns peixos han servit per atorgar als santapolers els malnoms següents: *Abaejo*, *Boga*, *Congra*, *Déntol*, *Mal-peix*, *Malarmat*, *Molara*, *Mollet de Roca*, *Morrueta*, *Raspalló*, *Mussola*, etc.
- I de la mateixa manera, s'han buscat les comparacions amb els estris utilitzats pels mariners per crear malnoms com: *Bigorrello*, *Falutx*, *Fiscot*, *Tartanet*, o noms d'ofici com el de *Velera*, etc.

b) Toponímia

Aquest món referencial de la mar es reflecteix igualment en la toponímia, en els casos que exposem a continuació:

b.1) Carrers amb noms de tipus de pesca. Els carrers del barri Mare de Déu de Loreto, conegut popularment pel Calvari, no tenien nom des que es va inaugurar aquest barri el 1964 i sols tenien, de manera provisional, un número per a identificar-los. Després, a partir dels anys 80, es decidí la denominació dels carrers amb noms relacionats amb els tipus de pesca. D'aquesta manera trobem hui els carrers *Almadrava*, *Nanses*, *Tremalls*, *Curricà*, etc. És, per tant, una altra forma d'assignar noms a uns determinats carrers a partir del món referencial local.

b.2) Carrers de ciutats marineres. Caldria assenyalar també que aquesta activitat marinera ha provocat també contactes i enllaços amb altres poblacions molt visitades i conegudes pels mariners santapolers. Per això, a partir dels anys 60, a més d'aparèixer el carrer *Calamar*, com un homenatge al mol·lusc que va ocasionar bones rendes a l'economia local, tenim també els carrers de *Ceuta*, *Melilla* i *Tetuan*, bases i ports freqüentats pels mariners locals.

b.3) Carrers de pescadors locals. En últim lloc, hem d'assenyalar també un altre tipus de referència del món mariner en la toponímia urbana. Així, a partir de la creació del barri de les Cases Barates, un barri construït després de la guerra d'Espanya per la Confraria de Pescadors per a habitatges dels mariners, els nous carrers que es van traçar en aquell indret van rebre noms de personatges locals relacionats amb la mar. Per això hi trobem el carrer

Francisco Marina (Quico Pano), el carrer *Rafael Carteta*, o de mariners il·lustres com el carrer *Almirall Antequera* o carrer *Alcalá Galiano*, o també hagiopònims relacionats amb aquest sector industrial com el carrer *Sant Pere* o carrer *Mare de Déu del Carme*, tots dos considerats patrons dels mariners.

c) Associacions

En tercer lloc, incloem en aquest apartat d'onomàstica el nom d'algunes associacions locals. Ens referim als noms de l'*Associació Cultural l'Antina*, nom de la platja de Llevant fins a mitjan segle xx, o la *Colla de Dolçainers i Tabaleters el Freu*, nom que rep l'estret que forma el cap de Santa Pola i l'illa de Tabarca. Sense oblidar tampoc l'*Associació Cultural de Navegació Tradicional el Caero*, nom que fa referència a un tipus de llaüt, el *careu*, típic entre les embarcacions santapoleres. Totes tres agrupacions van ser seduïdes també pel món mariner del context cultural d'on naixen quan van triar un nom.

d) Parentiu

Finalment, volem fer referència a les relacions de parentiu establertes entre els mariners, ja que cal assenyalar que entre ells tots són *cosins* o *primos*, *nebots* i *tios*, però amb les especificitats següents, totes elles condicionades per l'edat. Quan els mariners comparteixen una mateixa edat, més o menys, entre ells solen tractar-se de *cosins* o també amb el castellanisme equivalent de *primo*, però quan entre ells hi ha una diferència considerable en l'edat, aleshores el major és tractat com el *tio*, mentre que el menut serà el seu *nebot*.

6.2.3. La cultura popular

En darrer lloc, reservem aquest últim apartat per a anotar dues qüestions que se situen a cavall entre la cultura i els elements lingüístics que hem volgut aportar en aquest treball. Per una banda volem assenyalar la incidència d'aquest món mariner en els tres casos següents referits al folklore i la música popular.

a) Cançons populars

D'aquesta manera, apuntarem que hi ha en moltes poblacions valencianes una cançó popular en què una persona perd les espadenyes i tem que el pare se n'assabente. Les versions dels diferents pobles coincideixen en una estructura de la mateixa cançó, però cada poble situa l'esmentada pèrdua en llocs diferents. En molts llocs el fet ocorre *al costat d'una séquia*, o *al costat d'un garrofer*,

com a Elx, però a Santa Pola, en canvi, havia de ser en un indret relacionat amb el món mariner, és a dir, *‘a la popa del llaüt’*. Així diu la cançó:

Al costat de la sèquia/ Al costat del garrofer/ A la popa del llaüt
m’he deixat les espardenyes.
Ai, mare, no li ho diga al pare,
que jo tornaré per elles.

b) Versos

El segon exemple fa referència a una mena d’hipercorrecció en uns versets. És prou difosa pel País Valencià l’estrofa que cantem a algú, sobretot si és un infant, quan es fa una ferida. Aleshores se li canta allò de:

Cura, cura, matadura
rabo de gat
ja s’ha curat.

Hem d’afegir que el mot *matadura* és totalment normatiu i fa referència a una *nafra*. En canvi, sembla que aquest mot ha desaparegut del parlar local, és poc conegut i per tant l’han desplaçat per un altre mot que, tot i que no té res a veure amb el context, conté un significat semblant. El mot introduït és el de *saladura*, les implicacions amb el lèxic mariner del qual no cal explicar, per una banda, i amb el qual se segueix mantenint la rima, per l’altra. Per això, la versió d’aquests versets en boca dels santapolers és la següent:

Cura, cura, saladura
rabo de gat
ja s’ha curat.

c) Rondalla

El tercer i darrer exemple el tenim en la rondalla *El galfí i el raspalló* que hem recollit en el bagatge cultural de molts homes de la mar i que segueix la mateixa temàtica que un altre conte força conegut per tots. Aquesta mateixa rondalla la trobem també al Campello (González Caturla 1985) amb una versió diferent. En síntesi, la rondalla conta el desafiament que planteja un raspalló, un peixet de reduïdes dimensions i insignificant, enfront del galfí, un animal de certa envergadura, per comprovar qui era més veloç i nadava més ràpidament. El galfí se sentí molt indignat quan conegué el repte que li havia proposat el raspalló, un animalet malcarat i que, a més, no podia comparar-se amb la seua figura tan estilitzada.

La proposta del raspalló era, sense cap mena de dubte, una provocació per al galfi, per això de seguida acordaren disputar una cursa per a veure qui guanyava i descartar de seguida tots els possibles dubtes. Així, quan es van disposar a iniciar la cursa, en el mateix moment que es va donar l'eixida, el raspalló s'agafà de l'aleta dorsal del mamífer. Durant la cursa, el galfi es girava de tant en tant per a comprovar la distància que mantenia amb aquell peixet tan insignificant. Ell, tot ufanós, estava segur que seria el vencedor perquè ja feia estona que quan es girava no el trobava en el seu camp de visió. Per això va decidir ja aturar-se i immediatament girar-se, moment que aprofità el raspalló per a deslliurar-se de l'aleta i passar uns metres més endavant. Així, quan el galfi preguntà irònicament: «Raspalló, on ets?», creient que l'havia deixat tant lluny que ni el sentiria, el peixet li contestà: «Ja fa més de mitja hora que soc aquí davant».

6.3. CONCLUSIONS

Poc podem aportar a les conclusions que no hagem dit al llarg del treball. Creiem que queda clarament demostrada la teoria exposada al llarg d'aquest treball segons la qual es compleix el principi etnolingüístic de la interrelació entre el món cultural d'un lloc i l'ús concret de la varietat dialectal. I, a més a més, podem comprovar la ductilitat de la llengua, en aquesta ocasió lèxica i semàntica, una característica que ens permet observar els trets culturals de cada comunitat lingüística. De retruc, també aportem arguments per a desfer la creença —malintencionada o no— segons la qual la llengua és sols un mitjà de comunicació, sinó que a més podem defensar que és l'element identificador d'una comunitat, ja que no trobarem un altre factor social que identifique tant un grup social com la llengua.

Són aquestes disquisicions les que volem aprofitar per a plantejar una reflexió. Els defensors de la diversitat cultural i lingüística estem preocupats pels cants de sirena que des de diversos mitjans es llancen en els darrers temps. Ens referim concretament a la idea de la globalització, del pensament únic, de l'homogeneïtzació lingüística que es pretén aconseguir amb l'anglès, però també amb el castellà dins de l'Estat espanyol. Les llengües no són mai neutres, i els parlants de les llengües ja sabeu que tenen ideologia. Alerta, doncs, amb la fal·làcia del model monolingüe anglès que molts, ingènuament, proposen per a tot el món. No es tracta de compartir un codi de comunicació comú per a tots com a solució màgica davant la terrible situació babèlica actual, sinó que es pretén una clonació ideològica i identitària, una aculturació; en definitiva, una assimilació lingüística i cultural. Si en cap moment s'esdevé aquesta situació, ens atrevim a pronosticar que ens trobaríem davant de la major catàstrofe cultural humana de tots els temps. Perdríem les llengües, les visions del món, les cultures i les diferents identitats de cada poble. I, ja sabeu, un poble sense identitat no és un poble.

7. ANÀLISI DIALECTOLÒGICA⁴⁴

A Santa Pola se conserva el valencià millor encara que a Elx, y tenen algunes formes y pronunciacions especials que coincidexen amb les de les de Balears y part de Catalunya y s'allunyen per complet de la generalitat de la pronunciació valenciana, lo qual constituex un(s) de tants arguments de l'unitat de la llengua (A. M. Alcover 2002, 114).

7.1. INTRODUCCIÓ

Com ja sabem, la variació és inherent a qualsevol llengua. Hi ha variació des del moment en què acceptem la influència que el context social exerceix sobre aquesta, ja que la variació és alhora reflex de la diversitat que hom pot trobar al si de la mateixa societat. Cal tenir en compte que la llengua conté el suficient grau de ductilitat, com hem pogut comprovar en el capítol anterior, per a acceptar les modificacions que li imposa aquest context social i, per tant, sap adequar-se a qualsevol context. També sabem que aquests elements socials que actuen des de fora del sistema lingüístic i que provoquen i fomenten la variabilitat són: el lloc, que produeix la varietat diatòpica; el temps, responsable de la varietat diacrònica; els estrats socials en què s'estructuren els membres de la societat, i que es responsabilitzen de la varietat diastràtica, i, finalment, el context situacional i la funció d'ús de l'acte lingüístic, que s'associa amb la varietat diafàsica.

Tradicionalment, la dialectologia s'ha ocupat d'analitzar la varietat diatòpica. En aquest capítol volem fer una aproximació a la varietat que trobem en la parla de Santa Pola. Això no obstant, abans de començar ens trobem en la necessitat de fer algunes observacions. Cal assenyalar en primer lloc que, atesa la situació sociolingüística del valencià, l'única possibilitat d'anàlisi de la varietat diatòpica santapolera és a partir del mode oral i del registre col·loquial i vulgar.

44. Aquest capítol inclou part d'aquests treballs: «Aproximació a la parla de Santa Pola (Estudi sociolingüístic d'un sàinet santapoler del segle XIX)», *La Rella*-9, Elx, 1993, p. 83-100, i també «Aproximació a la variació de la parla de Santa Pola», *El Tempir*, núm. 17, març de 2000, Elx, p. 12-22.

Sabem que el valencià inicià un procés de minorització lingüística que es produí a finals de la centúria quinzena o principis de la setzena amb l'aparició en aquestes terres del castellà. A partir d'aquest contacte lingüístic, l'altra llengua s'ha dedicat a ocupar àmbits d'ús que eren realitzats fins aleshores pel valencià. Aquesta situació, però, s'agreuja encara més després de la guerra de Successió de 1707 i de la publicació del decret que bandejava els furs valencians el mateix any. Amb aquest decret el valencià deixa de ser llengua oficial i desapareix d'àmbits com l'administratiu i el judicial. No podem oblidar en aquest context un altre colp dur per a la llengua com va ser el decret de 1787 (Montoya 2012) que prohibia l'ús del valencià en l'àmbit escolar. Aquest context repercutí, òbviament, en l'ús de la llengua en altres àmbits formals i de caràcter culte com el literari o el científicotècnic. Tot açò provocà que a partir de mitjan segle XIX s'inicié un procés d'interrupció lingüística, ja que, davant de la situació de desprestigi social en què viu el valencià, molts matrimonis valencianoparlants decideixen transmetre el castellà als seus descendents. No podem oblidar tampoc la persecució que ha patit la llengua des de sectors polítics a partir del segle XX, i dictadures com la de Primo de Rivera i la de Franco en poden ser un bon testimoni. Just en aquest període és quan apareixen alguns mitjans de comunicació, que són fonamentals per a la preservació d'una llengua, com la ràdio, el cinema, la televisió, etc., i que estaran vedats per a llengües minoritzades com la nostra. A més, cal sumar els continus desplaçaments lingüístics que viuen les terres catalanoparlants, primer amb una allau d'immigrants castellanoparlants de l'Estat espanyol en les dècades dels anys 60 i 70 del segle XX, atrets principalment per les possibilitats laborals que s'oferien i, en el nou segle, una altra no gens negligible d'estrangers, entre els quals cal ressaltar els anglòfons i altres europeus del nord, també els romanesos, a més dels immigrants magribins, sense oblidar els sud-americans que, en definitiva, venien a reforçar encara més el nombre de castellanoparlants. Si bé cal acceptar que l'adveniment de la democràcia el 1978 va suposar una certa esperança de normalització lingüística, més de 40 anys després aquesta sensació s'esvaeix en comprovar que encara continuen el conflicte lingüístic, els prejudicis, el secessionisme, l'autoodi, etc., fenòmens sociolingüístics que a hores d'ara no ens permeten ser massa optimistes davant de la recuperació de la llengua històrica dels valencians.

En segon lloc, cal tenir en compte que, com a conseqüència d'aquest context sociolingüístic, el valencià no ha comptat amb una normativa fins a les primeres dècades del segle XX, amb les propostes ortogràfiques i gramaticals de Fabra i després amb les Normes de Castelló de 1932, i que a hores d'ara malauradament encara no tenim clara una proposta d'estàndard per a tota la llengua o subestàndard per a la varietat valenciana. Tota aquesta situació ha provocat, per una banda, que el valencià escrit haja desaparegut totalment de

la vida dels valencians, a excepció d'algun sainet del segle XIX o d'alguna poesia festivohumorística. Pel contrari, és el castellà la llengua que hem utilitzat des del segle XVIII en la majoria de funcions formals i cultes, ja que aquesta llengua sí que disposa d'un estàndard fixat, reconegut i de prestigi social. Per una altra banda, si bé aquesta llengua s'ha conservat en bona part dels parlants valencians, cal assenyalar que ho ha fet des del registre col·loquial i vulgar, ja que per les raons ja esmentades l'accés d'aquesta als registres formals estava igualment proscrit.

Per tot això, creiem que és necessari advertir en aquest punt que fer una anàlisi dialectològica del parlar santapoler vol dir estudiar la varietat només en el mode parlat utilitzat per la comunitat de parla local en els registres col·loquial o vulgar, és a dir, els registres menys formals. En aquest sentit, aquest estudi dialectològic és peculiar, ja que no pot ser igual que l'anàlisi d'una varietat diatòpica d'una llengua no minoritzada. Açò vol dir que la nostra anàlisi és obligatòriament esbiaixada, i que forçadament ofereix una visió condicionada per la situació sociolingüística esmentada, on no hi ha possibilitat de comprovar l'ús que aquesta comunitat de parla en faria en els altres registres formals. Aquest factor limitatiu i clarament esbiaixat apareix també en la resta d'estudis dialectals catalans i de les altres llengües que, com la nostra, tampoc no tenen presència en els àmbits de prestigi atesa la situació històrica.

En aquest punt hem d'assenyalar així mateix que, tot i la diferència entre el registre col·loquial i el que Martí anomena varietat lingüística popular, hem de remarcar que «cal parar esment en les coincidències que sovint es produeixen entre el registre col·loquial i la llengua dels estrats socials baixos i populars, ja que aquests [...] s'expressen bàsicament en aquest registre, sense interferències d'altres registres més elevats, que generalment desconeixen» (2006, 11). A tot açò encara hem d'afegir una altra advertència sobre el registre col·loquial. Si tenim en compte que aquest és el més sensible a la variació, podem entendre que és el registre que presenta un major nombre de diferències interdialectals, és a dir, de variants locals, la qual cosa ens obliga a fer un esforç més rigorós en aquesta anàlisi dialectològica.

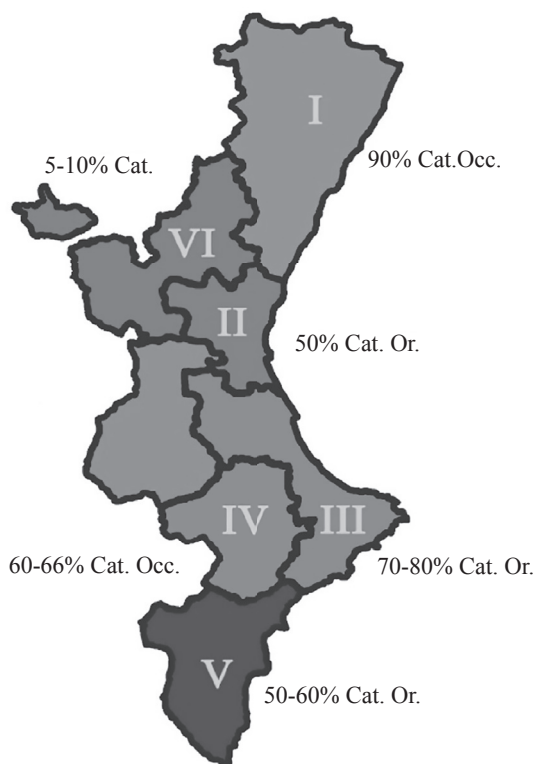
El valencià que parlem els santapolers prové de la llengua dels cristians que van repoblar aquestes terres del sud a partir de la segona meitat del segle XIII. Aquells cristians, que procedien majoritàriament de comarques catalanes, foren els nostres avantpassats lingüístics més directes. Ells portaren una cultura, una religió, uns costums, etc. i, a més a més, una llengua. Aquesta llengua ha evolucionat al llarg d'aquests set segles i el resultat és aquesta varietat pròpia. Tot i que aquesta varietat forma part d'una mateixa llengua — que és la que es parla al País Valencià, les Balears i Catalunya —, hi registrem alguns trets dialectològics, i sobretot lèxics, que són específics d'aquesta varietat local.

Des del punt de vista lingüístic, les característiques de la parla actual dels santapolers respon a diversos factors historicosocials.

- 1) En primer lloc, com ja sabem l'actual vila de Santa Pola va nàixer com a nucli poblacional en els primers decennis del segle XVIII. És en aquesta centúria quan comprovem que extramurs del castell van apareixent cases i va configurant-se un nucli urbà. És així com sorgirà el Lloc Nou de Santa Pola. Com ja hem esmentat, diversos factors facilitaran el sorgiment d'aquest poblat, entre altres, l'arribada de nous pobladors que, segurament, provenien d'Elx fugint del conflicte social en què estava immersa la població veïna, situació creada arran dels nous impostos, també per la desaparició del perill que suposaven les incursions barbaresques, més l'oportunitat econòmica i social que sorgia a partir de la construcció del poblat de Sant Pau a l'illa de Tabarca a partir de 1769 (Martínez 2018).
- 2) La procedència d'aquests nous pobladors és encara una incògnita, però gairebé totes les suposicions apunten a un possible origen il·licità. Hem d'afegir que, al marge dels indicis de caràcter històric que podem adduir, hi ha també raons lingüístiques que reforcen aquesta hipòtesi. Així, si analitzem les especificitats dialectals de la parla de Santa Pola, comprovarem que guarden unes clares i evidents coincidències amb la d'Elx. I, per tant, podem concloure també que el parlar dels santapolers té les arrels en la varietat que van portar els pobladors il·licitans del segle XVIII i XIX. Aquest indicatiu es reforça més encara en comparar la distància dialectal que hi ha entre el parlar de Santa Pola i el dels altres llocs que són al voltant —ens referim a la parla d'Alacant, de Crevillent o de Guardamar—, amb els quals manté una notable diferència, mentre que la distància entre el parlar il·licità i el santapoler és mínima. Així, veiem que molts dels trets lingüístics enregistrats a Elx, és a dir, els localismes elxans, sobretot de la zona del raval, es tornen a reproduir de manera gairebé idèntica en la varietat santapolera.
- 3) D'altra banda, aquest parlar de Santa Pola —i de retruc el d'Elx també— l'hem d'estudiar sota la perspectiva de tres punts importants, ja que pensem que aquests tres factors constitutius —i que coincideixen amb tres moments historicolingüístics especials— són els que han intervingut finalment en la configuració i en la modulació de la fisonomia dialectal d'aquest parlar:

3.1.) Des d'un punt de vista diacrònic, hauríem d'esmentar, en primer lloc, els elements del català oriental i dels arcaismes que hui perduren en aquesta parla i que provenen de la llengua del segle XIII, XIV i XV. Com ja hem esmentat, la llengua catalana comença a sentir-se en aquesta àrea de cruïlla entre els regnes de València i Múrcia a partir de 1265, quan Jaume I la repobla amb cristians d'origen català i, concretament, catalanooriental (Guinot 1999, 244-245). Però a la dicotomia oriental/occidental, al regne de València fundacional se'n sumava una altra de major envergadura, la que repartia els colonitzadors entre catalans i aragonesos (i castellans) (vegeu el mapa 5). Tot i que actualment el parlar santapoler l'hem d'incloure en la branca occidental, sembla amb molta probabilitat que no sempre fou així. Tenim dades per a pensar que en el parlar medieval de l'antiga governació d'Oriola la varietat estava farcida de trets orientals com a conseqüència de la procedència de la major part de repobladors que s'instal·laren en aquestes terres, sobretot en el segle XV. Segons Guinot (1999), la zona que després passaria a ser governació d'Oriola, els catalans d'origen oriental representaven entre un 50% i un 60%, la resta eren aragonesos, sobretot, i castellans també, que constituïen entre un 35% i un 40%. Amb aquestes proporcions caldria esperar un major manteniment dels trets originaris de la llengua catalana importada, encara que aquesta zona estava més exposada a la barreja amb els elements castellanoaragonesos. Les hipòtesis de treball, doncs, en relació amb els quatre tipus de trets que hem proposat són les següents:

- Alguns trets del català medieval no haurien evolucionat d'acord amb les tendències de la resta del regne de València a causa de l'autonomia administrativa oriolana respecte a la resta del territori.
- Alguns trets del català oriental conservats haurien obeït, a més del motiu anterior, a la proporció més alta de pobladors d'aquest origen.
- La influència del castellà hauria estat major que a la resta del País Valencià a causa no sols d'una proporció relativament alta de pobladors d'aquesta llengua, sinó sobretot del veïnatge del regne de Múrcia.
- Per últim, els trets de creació autòctona podrien respondre a l'efecte aïllacionista de l'autonomia administrativa de què gaudia la governació d'Oriola (Montoya & Mas 2014, 105).

Mapa. 5. Percentatges de pobladors catalans i del bloc dialectal d'origen d'aquests d'acord amb cinc zones valencianes de destinació (Guinot 1999)⁴⁵.

3.2.) En un segon apartat, tot i que algunes d'aquestes característiques orientals encara romanen en aquest parlar, amb el pas del temps les occidentals han impregnat l'essència dialectal actual. Per això hem de fer esment del canvi de model dialectal produït durant els segles XVI, XVII i XVIII. En aquest període el model a seguir serà la branca dialectal occidental, i més concretament la valenciana, on podem adscriure la gran majoria dels trets dialectals actuals.

45. Aquestes cinc zones són les següents: I, II, III, IV, V = zones valencianes amb un major nombre de pobladors medievals d'origen català. % = Proporció de pobladors catalans establits a cada zona. Cat. Or. / Cat. Occ. = Predomini de catalans orientals (Or.) o occidentals (Occ.).

3.3.) El tercer i darrer període, etapa que comprendria els segles XIX i XX, s'emmarca en una altra sèrie de factors històrics que justifiquen la presència del castellà i l'inici del procés de substitució del valencià. En l'aspecte lingüístic, la forta influència castellana ha afectat a tots els nivells lingüístics del nostre parlar, però d'una manera especial al lèxic, ja que, com sabem, és el nivell més sensible. Tots aquests factors han propiciat que Veny descriga les varietats del sud català com «Aparentment uniforme, en tant que àrea de conquesta i colonització, on solen operar-se processos d'anivellament, el valencià meridional, des d'Alzira fins a Guardamar, constitueix, lingüísticament, una terra de contrastos» (1978, 203).

Aquest estudi s'ha basat en el parlar sobretot de la gent major i dels diversos estudis que des de mossèn Alcover fins a l'actualitat s'han dedicat a descriure el parlar dels santapolers. En aquest sentit li deu molt a l'estat dialectal rebut (Badia, 1976). Actualment hem d'adscriure la varietat santapolera a la branca occidental i dins del dialecte valencià, i formant part del subdialecte del valencià alacantí segons Beltran & Segura (2017), mentre que aquí ens referirem a l'Alacantí-Vinalopó d'acord amb la proposta formulada per Montoya, tal com exposem en la taula següent:

Taula 3. Distribució dialectal de la variant santapolera.

CATALÀ	Branca oriental			
	Branca occidental	Nord-occidental o Lleidatà		
		Sud-occidental o Valencià	Septentrional	
			Central	
			Meridional	
			- Valencià alacantí - Alacantí-Vinalopó (Antic oriolà)	Santapoler

possibilitat que el nom de Santa Pola apareguera de manera recurrent en els estudis lingüístics des de finals del segle XIX. El primer fou Milà i Fontanals que, a partir d'un informe que va sol·licitar a un amic alacantí, va situar Santa Pola⁴⁷ com a frontera meridional de la llengua per la costa. Aquests treballs van ser aprofitats després pel pare Antoni M. Alcover per a marcar els límits meridionals i septentrionals i per tenir sempre un referent en l'anàlisi de les particularitats dialectològiques de la zona. D'altra banda, les seues anotacions sobre la varietat lingüística local són interessantíssimes per a qualsevol filòleg. Ell és el primer a assenyalar algunes característiques dialectals de la parla dels santapolers, i a més no sols analitza aquests trets, sinó que els situa i els compara amb les característiques d'altres llocs. Per això, un segle després les conclusions a què arriba el pare Alcover són de plena vigència lingüística. Hui ningú no dubta de la situació del valencià de Santa Pola respecte del d'Elx i, a més, alguns lingüistes coincideixen plenament amb ell a considerar que algunes característiques dialectals santapoleres estan més relacionades amb els parlars de Catalunya i les Balears que amb les del País Valencià. Res estrany, d'altra banda, si tenim en compte que estem parlant d'una zona amb una repoblació medieval on predominaren els components de la variant oriental de la llengua. El pare Alcover ho escrivia de la manera següent:

A Santa Pola se conserva el valencià millor encara que a Elx, y tenen algunes formes y pronunciacions especials que coincidexen amb les de les de Balears y part de Catalunya y s'allunyen per complet de la generalitat de la pronunciació valenciana, lo qual constituex un(s) de tants arguments de l'unitat de la llengua. En determinades paraules acabades en *a* àtona, que a n-el reïne de València solen pronunciar com *a* clara o castellana, a Santa Pola l'enfosquexen com a Felanix, Sòller y les estenses regions de la Provença y Tolosa, y ve a sonar com *o* (2002, 114).

Com es podia esperar, els estudis del canonge mallorquí serviren perquè el topònim Santa Pola es trobara present en l'obra filològica del lingüista austríac J. Hadwiger, el qual també delimità la frontera meridional de la llengua. Aquestes publicacions constituïren la base bibliogràfica perquè, a continuació, vingueren una sèrie de referències en diferents obres de filologia que ja hem esmentat. Comença per l'observació que el lingüista francès Saroïhandy fa al seu mestre A. Morel-Fatio sobre la relació que hi ha entre la frontera lingüística i la geogràfica. D'altra banda, l'alemany Bernhard Schädel, per mitjà d'una missiva que li envia el 1909 al filòleg mallorquí A. Alcover,

47. Aquest segon informe es titulava «Observaciones sobre el valenciano que se habla en los pueblos mas cercanos a Murcia», que utilitzaran a partir d'aleshores alguns filòlegs, fa una mena de recorregut per la línia meridional de la llengua, amb l'enumeració de les poblacions següents: Biar, Novelda, Elda, Monòver, Saix, Monfort i acaba parlant de Santa Pola i Elx.

per a comentar-li la importància que pot tenir per a la dialectologia delimitar clarament la frontera de la llengua, li serveix per a esmentar una vegada més el nom de Santa Pola. Les actes del Primer Congrés de la Llengua Catalana foren publicades el 1908, molts treballs dels quals s'encarregaren de presentar la frontera de la llengua per diversos indrets. N'és un exemple l'aportació de J. Aguiló, qui comenta la frontera lingüística per la comarca del Baix Vinalopó. Fins i tot el mateix pare de la normativització del català, Pompeu Fabra, va repetir aquest error de geografia lingüística, i per això també cita Santa Pola en descriure les fronteres lingüístiques dins d'un article sobre els dialectes del català publicat a la revista *La Vida Catalana*, de 27 de gener de 1920. El lingüista barceloní A. M. Badia i Margarit publica el 1951 el seu conegut estudi *Gramàtica històrica catalana*, on inclou en la introducció el mapa lingüístic de la llengua catalana, i hi tornem a veure que situa el límit meridional de la llengua a Santa Pola, comentat després de manera més explícita.

El lingüista P. Barnils, per a la seua tesi de doctorat *Die mundart von Alacant*, inicià les seues investigacions dialectològiques per les comarques alacantines, des de Pego, a la Marina Alta, fins a Almoradí, ja en el Baix Segura, tot i que ell centrà el seu treball a la ciutat d'Elx. No tenim constància que Barnils visitara Santa Pola, però sí que hi inclogué entre els seus informants dos santapolers, per la qual cosa aquesta població també està present, encara que de manera indirecta, en la descripció d'alguns dels trets dialectològics recollits per la zona⁴⁸.

Com ja hem vist més amunt, la delimitació de la frontera lingüística entre el castellà i el valencià pel sud donà peu perquè A. Grieria, en una publicació de 1916 —encara que després rectificà—, i M. de Montoliu, en la introducció de la seua obra *La llengua catalana i els trobadors*, tornen a reproduir les poblacions del Baix Vinalopó com les frontereres. Així mateix, tenim els treballs de M. Sanchis Guarner (1976) o J. Veny (1978), i més endavant de Casanova (2001), que es dediquen a establir definitivament la frontera lingüística meridional del català al País Valencià.

Passant d'una disciplina a una altra, hem de dir que la primera tesi de sociolingüística que es llig a l'Estat espanyol és de Francisco Gimeno Menéndez, i portava per títol *Sociolingüística catalana. El habla de los marineros de Santa Pola*. Va ser llegida a la Universitat de Múrcia el 1975 sota la direcció de Luis Rubio García. D'aquesta manera, cal assenyalar que l'estudi de la parla d'un sector econòmic tan important com els mariners esdevé

48. Barnils ho confirma de la manera següent: «pega a Elx, aont troba dos subjectes de Santa Pola i els aglapeix llur dialecte» (BDLC VI 1910-1911, 523). A més, el traductor de la seua obra, F. Robles, també ho confirma així: «Barnils realitzà el seu treball mitjançant l'entrevista directa als habitants dels pobles que visitava o bé a través de consultes esporàdiques a informadors d'altres poblacions (Agost, Benilloba, Dénia, Onil i Santa Pola)» (2013, 20).

la base per a donar la benvinguda a un estudi pioner d'aquesta disciplina com és la sociolingüística amb el referent de Santa Pola dins de la filologia tant catalana com espanyola. Alguns fragments d'aquesta tesi han aparegut més tard al seu monogràfic *Dialectología y sociolingüística españolas*, publicat per la Universitat d'Alacant el 1990.

Seguint en aquest sector de la pesca, hem de fer referència al *Léxico de los marineros peninsulares*, de Manuel Alvar, publicat en 4 volums, entre 1986 i 1989. Aquest treball recull tot el material que va reunir en el seu *Atlas lingüístico de los marineros peninsulares*, i entre les poblacions elegides per a realitzar aquest projecte es trobava el port de Santa Pola. En aquesta investigació el filòleg suara esmentat Francisco Gimeno es va dedicar en la dècada dels anys 60 del segle passat a enquestar diversos mariners santapolers, als quals els passava un qüestionari amb l'objectiu de recollir tot el lèxic relacionat amb el món mariner. Tot aquest vocabulari mariner es troba també inclòs en el *Tresor del valencià meridional. Diccionari temàtic i fraseològic*, elaborat per diversos autors (Carbonell i al. 2012). Aquesta obra, a més de ser realment un "tresor" i tot un luxe lexicogràfic per a les terres del sud, conté un apartat prou vast dedicat a la ictionímia, on les referències a Santa Pola són nombroses.

El 1985 apareix publicada la tesi doctoral de J. Colomina *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, on trobem l'estudi d'unes quantes variants locals tractades des d'una perspectiva metodològica nova a partir dels trets recollits dels informants santapolers que compta el treball⁴⁹.

Uns quants articles, tant de caire literari com també lingüístic, d'A. Mas completen aquest inventari de treballs sobre el valencià a Santa Pola. Si ens centrem en la part onomàstica, aquest autor s'ha dedicat a l'estudi de la *Toponímia de Santa Pola* (1998), també l'article «Antroponímia i població de Santa Pola entre el 1589 i el 1877» (1991) i «Els noms de les barques de Santa Pola. Inventari i classificació» (2018), a més des de la vessant dialectal «Aproximació a la variació de la parla de Santa Pola» (2000a), i des de la vessant sociolingüística tenim treballs com «La transmissió familiar: la substitució i la normalització del català a Santa Pola» (2013) o «El coneixement del valencià al Baix Vinalopó segons el cens de 2011 (estudi demolingüístic)» (2015a), sense deixar tampoc altres perspectives sociolingüístiques com «L'etnolingüística: el món mariner en la parla de Santa Pola» (2008).

No volem oblidar un treball d'un altre santapoler, «Assimilació i dissimilació vocàlica al català de Santa Pola», d'A. Grau, que, tot i no estar publicat, no deixa de ser un treball pioner per l'ús de les teories fonètiques més en voga.

49. Aquest treball tenia com a informants Martí-Pere Martínez Bonmatí, Tomàs Martínez i Vicent Martínez (Colomina 1985, 69).

Finalment, hem d'esmentar les contribucions de C. Segura en treballs com *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció* (1998), *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó* (2003a) i *Variació dialectal i estandardització al Baix Vinalopó* (2003b), a més del manual *Els parlars valencians* (2017), elaborat conjuntament amb V. Beltran. Tots aquests treballs, que s'emmarquen en l'anàlisi dialectal, cal considerar-los actualment com a imprescindibles per a aprofundir en el coneixement de la varietat santapolera.

7.3. FONÈTICA

7.3.1. *El vocalisme*

a) El vocalisme tònic

- Assimilació vocàlica

El tret fonològic més característic de la parla santapolera és l'assimilació vocàlica. A diferència d'altres llocs, a Santa Pola l'harmonia vocàlica és produeix tant amb la vocal *e* com amb la *o*, i sembla ser ja una regla gairebé categòrica. Aquest fenomen es produeix quan les paraules que tenen una *e* o *o* oberta tònica, i a continuació apareix la vocal *-a* àtona final, fan canviar aquesta per assimilació en una *e* o *o* oberta, respectivament. Veiem-ho amb exemples:

$\varepsilon + a > \varepsilon + \varepsilon$ (terra [ˈterɛ], tela > [ˈtɛlɛ], serra > [ˈsɛrɛ], etc.

$\circ + a > \circ + \circ$ (cosa > [ˈkɔzɔ], cova > [ˈkɔvɔ], porta > [ˈpɔrtɔ], etc.

Sembla que aquestes variacions de la vocal *-a* àtona final es produeixen a tot el valencià meridional —i, sobretot, a l'antic oriolà—, fet que podria estar relacionat amb el mateix procés que va originar la vocal neutra de la branca oriental, característica aquesta que donaria suport també a la influència oriental d'aquests parlars⁵⁰.

Com que és un fenomen que es dona en les paraules amb una vocal oberta, també es produeix en aquells mots que en la nostra parla presenten una vocal *o* oberta a diferència d'altres parlars que la fan tancada. Així tenim *sobra* [ˈsɔbrɔ], *cobra* [ˈkɔbrɔ], *alforra* [alˈfɔrɔ], etc., formes rizotòniques que fan també assimilació (Beltran & Segura 2017, 143), i substantius com *carlota* [karˈlɔtɔ] o *nyora* [ˈɲɔrɔ].

Tot i això, Segura apunta alguns casos de desassimilació entre la gent jove. Aquest autor calcula que al voltant d'un 65% dels escolars pronuncien *sobra* amb la primera vocal tancada, influïda, possiblement, per la forma de l'infinitiu

50. En opinió de Colomina: «El nostre parer és que les variants de la *-a* final en valencià meridional són manifestacions dels mateixos processos que van generar la vocal neutra del català oriental, i que en alguns casos s'hi assemblen extraordinàriament» (1999, 109).

(2003, 102), i ocorre el mateix amb el mot *corda*, ja que comprova que el 20% de la població escolar fa aquesta innovació fonètica en la vocal posterior, mentre que en l'anterior el percentatge arriba al 25% els qui pronuncien *tela* sense assimilació (2003, 94-95).

Igualment, també hi ha assimilació quan la *-d-* intervocàlica cau i produeix la unió de les dues vocals en una altra de més llarga: *roda* > [ˈrɔa] > [ˈrɔ] (Mas 1993).

Fins i tot aquesta assimilació vocàlica s'estén també en aquelles paraules que acaben amb el conjunt vocàlic *-ia*. Com sembla que, per influència del castellà, aquest final forma també un diftong, aquestes paraules assimilen també la vocal *a* en mots com *nòria*, *safanòria*, *bòria*, *història*, etc. Com veiem, aquesta semivocal actua com un element totalment transparent (Grau).

També hem enregistrat algun cas amb una vocal *o* tancada que també fa assimilació, és l'exemple de *taronja* [teˈronjo].

No és produeix assimilació, però, quan la paraula és esdrúixola, com *catòlica*, *històrica*, *pèrdua*, etc., ja que en aquest cas entre la vocal tònica i l'àtona *a* final apareix una síl·laba que bloqueja aquest procés d'assimilació. També es restringeix l'assimilació quan un verb va acompanyat d'un pronom enclític, així tenim *porta* [ˈpɔrtɔ] però *porta-la* [ˈpɔrtala] (Grau).

Tampoc no fan assimilació vocàlica en algunes paraules d'origen culte o que per influència del castellà no fan la vocal *e* o *o* oberta. Són mots com *droga*, *beca*, etc. Cal en aquest punt assenyalar també el cas del topònim *Santa Pola*, ja que tampoc es produeix assimilació. Segons Coromines (1997, VII, 42-43 s.v. *Santa Pola*) es tracta d'un topònim protocristià que després de passar pel sedàs del mossàrab el grup *au* donà *o* tancada.

Per últim, cal assenyalar que en opinió de Beltran & Segura en la parla local no es dona la doble harmonia vocàlica com es produeix en altres poblacions del valencià alacantí, coneguda també com a harmonia vocàlica regressiva. Així, tenim *afecta* [aˈfɛkta], *calbot* [kalˈbɔt], *parcel·la* [parˈsɛla], etc. (2017, 159).

Tot i això, A. Grau no és de la mateixa opinió, ja que ell defensa que l'assimilació regressiva es produeix a Santa Pola, i a més de forma sistemàtica, a partir de mots com *covota* i *coveta*, *perota* i *pereta*, *perlota* i *perleta*, etc. En aquests parells observa que l'assimilació regressiva hi apareix perquè per a ell «si la vocal accentuada del lexema té el valor [+AA]⁵¹ només mantindrà aquell valor si la vocal accentuada del sufix que s'afegeix també té el valor [+AA]», per això obtenim [kɔˈβɔtɔ] però [kɔˈβɛta].

- La dissimilació vocàlica

Aquest mateix autor, A. Grau, denuncia també en el seu treball que, «a l'igual

51. El valor [AA] marca el tret superlaringi de les vocals tancades.

que l'assimilació regressiva, la dissimilació vocàlica no ha estat mai associada al parlar de Santa Pola», ja que ell és de l'opinió que «la dissimilació vocàlica regressiva, doncs, és un fenomen sistemàtic i predictable característic del parlar de Santa Pola». Per a demostrar-ho recorre a l'exemple següent:

posar /pɔza/ [po'za]

A partir d'aquí ell proposa: «La meua tesi es que la vocal [a] d'un sufix fa que la vocal adjacent a l'esquerra que tinga el valor [AA] negatiu el canvie a positiu».

- La vocal *o* tònica

Tot i que la forma etimològica recomana la pronúncia de *com* amb vocal tancada, sembla que a les poblacions valencianes més meridionals realitzem aquest mot amb la *o* oberta [kɔm] (Beltran & Segura 2017, 143).

Igualment el mot *moro* es realitza amb les dues vocals obertes [ˈmɔrɔ], un possible cas d'un altre tipus d'assimilació.

Encara que en altres parlars valencians el mot *por* és pronunciat amb la vocal tancada, en el nostre es realitza, però, obert (Beltran & Segura 2017, 144).

- El grup vocàlic *oa*

Igual que en la parla d'Elx, i com un possible arcaisme del català medieval, es conserva el grup vocàlic *oa* dels mots com *coa*, *poa*, etc. Aquesta característica es conserva també en el català oriental i en algunes zones del valencià central (Segura 1998, 23).

- El diftong [ɔw]>[aw]

Hem d'assenyalar també alguns casos de dissimilació del diftong *ou*, que en alguns mots esdevé *au*, tal com ocorre en *maure*, *nau*, *dijaus*, etc., tot i que en la majoria de casos no es produeix aquest fenomen, per exemple *pou*, mot que manté la *o* tancada per raons etimològiques (Mas 1993).

- El diftong [ɔw] i [ow]

El diftong decreixent *ou* amb la vocal oberta es manté en el parlar local en mots com *plou*, *prou*, etc., però en canvi entre els escolars i la població jove ha desaparegut per complet substituït pel diftong amb la vocal tancada (Segura 2003, 99-100).

- El diftong [wi]

En la varietat local, el diftong *ui* esdevé creixent [wi] en alguns mots com *hui*, *huït*, *cuina*, *buida*, etc. (Beltran & Segura 2017, 148).

Com apunten Beltran & Segura, les formes verbals de *xiular* mantenen el diftong decreixent: *xiula*, *xiulava*, *xiule* (2017, 148).

- El morfema *-enc-*

En les paraules amb el grup culte *-enc-* de mots com *ciència*, *paciència*, *consciència*, etc., la parla de Santa Pola, possiblement també per influència del castellà, realitza tancada la vocal *e*.

Pel que fa a les paraules que acaben en *-ònia*, observem que algunes fan la vocal *o* tancada *colònia*, *macedònia*, *Sònia*, etc., segurament també per influència del castellà, amb algunes excepcions com *cerimònia*.

- Tancament de les vocals tòniques

La distinció entre les vocals obertes i tancades és generalitzat en la varietat local. Tot i això, i a partir dels models lingüístics escolars, i també de tota la castellanització social de les darreres dècades, hi ha una tendència sobretot entre els jòvens a tancar les vocals *e* i *o* obertes, fet que condiciona també la realització de l'assimilació. Per això alguns fan *serra* [ˈsera] i *porta* [ˈporta]. En aquest sentit, Segura (2003, 101) assenyala que al voltant d'un 10% de la població escolar comença a tancar aquestes vocals obertes. Com en la resta de comarques meridionals, els mots *anxova*, *Llorenç*, *exemple*, *contesta*, etc. els pronuncien amb la vocal tancada (Beltran 2008, 26).

Un cas especial, i difícil d'explicar, és el tancament de la vocal tònica *o* en el topònim *foia Roja* que passa a pronunciar-se tancada [ˈfuɫa].

- Altres canvis vocàlics

Esmentem en aquest punt la pronúncia de *sípia* en comptes de *sépia*, tal com fan els parlars de Catalunya i les Balears.

El mot *zero* es pronuncia amb una *e* oberta, de la mateixa manera que els castellanismes *cerdo* [ˈserdo] i *modelo* [moˈdelo] (Beltran & Segura 2017, 144), igual que el mot *caramelo*, que és pronunciat amb la *e* oberta, tot i que la majoria de jòvens la pronuncien ja tancada⁵². En canvi, el mot *quimera*, que és realitzat en valencià amb una *e* oberta, aquí es pronuncia tancada [kiˈmera] (Beltran & Segura 2017, 190).

El mot castellà *monyica* ‘canell’ ha tancat en [i] la vocal tònica *e*, tal com fa el valencià general. El mateix fenomen sembla produir-se també en el mot *morceguillo* ‘mosseguello, rata penada’.

52. Segons Barnils (2013, 84) la paraula *finestra* es relitzava a principi del segle xx amb *e* oberta [fiˈnestra], obertura que no trobem en l'actualitat.

- Canvis d'accentuació

Els casos de canvi d'accentuació són ben rars en la varietat local; només podem ressaltar el mot *hòmit* i *hòmides* (Beltran & Segura 2017, 150). Deixem a banda els casos produïts per la influència castellana, en mots com *atmósfera*, *pero*, *textil*, etc. o les formes verbals de la primera conjugació de verbs acabats en *-iar*, que desplacen l'accent a la síl·laba anterior, tal com fa el castellà. En són exemples d'aquest últim cas *cànvia*, *pronúncia*, *estúdia*, etc.

b) El vocalisme àton

- Vacil·lacions vocàliques

Dins del vocalisme àton, hem de ressaltar una altra característica important del parlar santapoler, i en general del valencià meridional i de l'antic oriolà. Ens referim a les vocals en posició inicial en mots com *estudiar*, *entendre*, *embrutar*, etc., que no solen variar, a diferència del que ocorre en el valencià i en la resta del català occidental. En seria una possible excepció el mot *antina*, si aquest ha variat a partir d'*entina*. Tot i això, la vocal *e*- inicial d'alguns mots desapareix quan trobem una *a* en el context fonètic, així *la (e)scola*, *ha (e)ntés*, *la (e)mbruta*, etc. (Beltran & Segura 2017, 129).

En canvi, hem d'assenyalar altres vacil·lacions vocàliques més típiques d'aquest parlar (Segura 2003a, 27-45), variacions vocàliques de la parla santapolera i que no són tan freqüents com les que podem observar a la veïna ciutat d'Elx. Així i tot, hem d'assenyalar les vacil·lacions següents:

- *a > e*, en mots com *devantal*.
- *e > a*, alternança en posició pretònica que trobem en un bon nombre de mots: *ariçar-se*, *alàstic*, *llaganya*, *taranyinya*, *juasquet* (però també *juesca*), *llançol*, *jagant*, *tauladí*, *armozar*, *angonal*, *arguinaldo*, *pastell*, *passarell*, etc. (Beltran & Segura 2017, 152). També en el nom propi *Micalet*. En aquest punt podem incloure també l'obertura de la vocal *e* en alguns numerals com *sat*, *dau*, *sat-cents*.
- *u > o*, en mots com *jolivert*, *bol·lir*, *escollera*, *arropit*, *somior*, *roïna*, etc. a més de *joïo*, *roïo*, *acoir*, etc. (Beltran & Segura 2017, 157).
- *o > u*, enregistrem els mots *cumpare* (però *comare*) i *cuscanelles*. Segurament la influència del castellà, o més probablement el fet de tenir a continuació la vocal *i* tònica, produeix paraules com *sufrir*, *cubrir*, *descubrir*, etc. i els participis *ubert*, *descubert*, etc. per anar precedida de la consonant *b*. En alguns casos, en entrar en contacte amb una vocal oberta, s'hi produeix una dissimilació, com en *cuént* (>*coent*). Segurament per dissimilació oïm *la ulor*, *s'ha ufegat* i també *s'ha ofegat* (Segura 2013a, 51). Per un altre lloc, també hem d'assenyalar el tancament d'aquesta vocal velar en els possessius àtons dels masculins singulars: *mun*, *tun*, *sun* i masculins plurals:

mus, tus, sus, a més del pronom *ho* en situació enclítica. Segurament per influència del castellà sentim en alguns santapolers el mot *turró*.

- *e > i*, variació que trobem tant en posició pretònica, en contacte amb les consonants palatals, vacil·lació freqüent en mots com *ginoll, quixal, xixanta, giner, dijú*, etc. i en altres mots com *llitsó, arrinoc, mànic, rinyó*, etc., com també en posició posttònica, en casos com *màniga* al costat de *mànega* (Beltran & Segura 2017, 153). En altres casos es produeix alternança en mots com *abetxerugo* i *abixirulo, catxerulo* i *catxirulo, aliacrà* i *aleacrà, istiu* i *estiu*, etc.
- *i > e*, aquesta variació és menys freqüent. En podrien ser exemples els mots *vedriola* o *melecina* o *depòsit*, aquest últim possiblement respon a la vocal etimològica (Beltran & Segura 2017, 155). En altres casos hi ha alternança, *cestella* al costat de *cistella*.

Altres canvis els trobem en el mot *tartuga*, segurament per dissimilació, i també trobem en la gent major el mot *malacató*. Hem d'assenyalar a més les formes *unflar* i *prunyó* (Beltran & Segura 2017, 157).

- Vocal *o* -> *au*-

Quan la vocal *o* àtona apareix a principi de paraula, aquesta es desdobla i es converteix en el diftong *au*; és el cas dels mots com *aufegar, aulor*, etc.

Segurament per una qüestió de dissimilació pronunciem *mocauret* (> *mocadore*) (Segura 1998, 29).

- Afèresi de la vocal *a*-

En el parlar local es realitza afèresi amb la vocal *a* en un bon nombre de mots, tot i que no de forma sistemàtica. Per exemple, tenim *porrejar* al costat de *aporrejar, replegar* i *arreplegar, garrar* i *agarrar, començar* i *acomençar* (i també *ascomençar*), *pagar* i *apagar*, etc.

Per acabar, veiem també en el parlar santapoler un fenomen relacionat amb l'afèresi. És la producció d'alguns casos de pròtesi amb la vocal *-a* relacionats amb el registre vulgar en mots com *afoto, amoto, anou, avespa*, etc., sobretot en el parlar de gent major. Igualment, detectem casos com en els mots *arrascar, allunt, abaixar, adintre*, etc., i també *avispa* 'vespa', *almió*, etc., segurament per influència del castellà.

- Metàtesis vocàliques

Dins del parlar local podem ressaltar aquests casos de metàtesis vocàliques en els mots *boira* > *bòria*, *cadira* > *caïra* > *caria*, *cuiro* > *cúrio* (en l'expressió *estar en cúrios* 'estar nu'), i en alguns casos trobem també *ofegar-se* > *aufegar-se* > *afuegar-se*, etc.

- La vocal *-o* > *-ol*

Alguns mots acabats en vocal *o* àtona reben com una afèresi *-l* per a evitar aquest final amb *-o* àtona. Així, en són exemples els mots *xàrcol*, *cèrcol*, *graníssol*, *gramàntol*, etc., o el mot *rèjols* dins la locució *ploure a rèjols* ‘ploure abundantament’.

No són freqüents els casos de síncope vocàlica si exceptuem el mot *vitat* (< *veritat*) o la locució *en cormull* (> *coromull*) ‘ple, a vessar’.

7.3.2. *El consonantisme*

a) Els fonemes oclusius

- Pèrdua de la *-d-* intervocàlica

Dins de les consonants, el tret dialectal més destacable és la caiguda de la *-d-* intervocàlica. Segons sembla és un fenomen que es dona a partir del segle XVIII, ja que en la documentació de la governació d'Oriola d'aquest segle o anterior no se n'ha enregistrat cap cas (Montoya 1986a, 222). La regla sembla ser prou general en el parlar de Santa Pola (*boa*, *Nal*, *poer*, etc.) però no arriba encara a ser una regla plenament categòrica⁵³.

En primer lloc, direm que aquí la regla està menys estesa que a Elx perquè a Santa Pola encara mantenim aquesta consonant en mots com *fideu*, *estudi*, *estudiar*, *vereda*, etc., i en mots d'origen culte com *obediència*, *obedient*, *medalla*, etc. Aquesta *-d-* vacil·la en mots com *vida* (*en ma via m'ha passat això*, però *té la vida resolta*).

Aquesta característica fonètica sembla ser un tret diferenciador amb el castellà i un tret estigmatitzat pels santapolers, ja que relacionen la pèrdua d'aquesta consonant amb l'ús del valencià. Per això, *maera* i *cansà* són mots valencians, enfront dels corresponents *madera* i *cansada*, que els santapolers consideren mots castellans.

Un fenomen relacionat amb la caiguda d'aquesta *-d-* intervocàlica és la conversió de la preposició *de* en *i*. Aquest fenomen es produeix quan desapareix la *-d-* de la preposició i després, per dissimilació, la vocal palatal *e* es tanca a *i*: *de* > *e* > *i*. És una característica també pròpia d'aquesta zona. Al parlar santapoler trobem casos com el topònim *Torre i Pep*, *lo i Boix*, i també en

53. D'aquest tret dialectal Alcover deia: «La pèrdua de la *-d-* intervocàlica avuy se pot dir que només té lloc dins el reyne de València, i allà ont és més acentuada és dins la regió alcantina. A casi tot ella se fa la elisió de la *d* en les desinències *-ador*, *-ada*, *-ida*, *-uda*, que resulten: *-aor*, *-aa* > *-à*, *-ia*, *-ua*, i a n-el plural: *-aors*, *-a[e]s*, *-i[e]s*, *-u[e]s*, i, per lo metex, diuen, v. gr.: *kantaor*, *kazà*, *via*, *vengua* — *kantaors*, *kaza[e]s*, *vi[e]s*, *vengu[e]s*, en lloc de *kantador*, *kazada*, *vida*, *venguda* — *kantadors*, *kazad[e]s*, *vid[e]s*, *vengud[e]s*. Així hu trobàrem a Elx, Santa Pola, Sant Joan d'Alacant, Novelda, Biar, Pinós, Finestrat, Rellou i Xixona» (BDLC IV 1908-1909, 414).

expressions fetes com *això està ple i merda*, *aniré demà i matí*, *li fa falta una manta i verga*, *la mà i morter*, etc. Un fenomen, però, menys estès també que a Elx, on trobem exemples com *fent-se i dia* o *tot s'ha i dir*, etc., expressions que no es produeixen a Santa Pola.

Amb tot, sembla que aquest tret dialectal tan generalitzat en la parla local, es redueix en canvi entre els segments de població menor, segons constata Segura (2003b, 119), sobretot en aquells mots que tenen correspondència en castellà, la qual cosa ens fa pensar en la influència d'aquesta llengua per la recuperació d'aquest fonema.

- L'epítesi -t

Com en la majoria dels parlars valencians, hi ha un afegiment de la consonant -t per epítesi analògica en les paraules acabades amb la vocal i àtona. És el que ocorre en paraules com *prèmit*, *gènit*, *àpit*, *cànvit*, etc.

- Manteniment de la -p final

El fonema bilabial oclusiu sord a final de paraula -p es conserva en la pronúncia local en tots els casos. Així tenim *camp ample*, *capicua*, etc., precedida de vocal, com *camp gran*, *cap de xorlito*, etc., precedida de consonant.

- La pèrdua de la -g- intervocàlica

El mateix fenomen que passa amb l'oclusiva dental -d-, sembla que ocorre igualment amb l'oclusiva velar -g- en situació intervocàlica, tal com s'esdevé en mots com *aïlla*, *juar*, *lletua*, *matalafua*, etc. Tot i això, però, aquesta pèrdua no és tan generalitzada com la dental i més aïna respon a una regla variable recent, ja que la majoria de velars intervocàliques encara es conserven: *arruga*, *bodega*, *begua*, *boga*, etc.

- La velar oclusiva g

Dins de les fricatives, hem de fer esment en primer lloc del canvi de la labiodental sonora a la velar oclusiva $v > g$ en mots com *núgol* o *gomitar*.

Una altra velarització, però de la dental *d*, la trobem en el mot *cagarnera*.

Un altre tret general del valencià és l'emmudiment del fonema oclusiu velar sonor davant de [w], així tenim *ai[w]a*, *llen[w]a*, *i[w]al*, etc. (Beltran & Segura 2017, 166). En altres casos trobem una velarització davant [w]; *güit*, *megua*, etc.

- Manteniment de la velar sorda -c

Tal com ocorre amb les oclusives finals de mot, aquest fonema es conserva en la pronúncia local en tots els casos. En són testimoni, els exemples *foc encés*, *soc astut*, etc.

- Els grups finals

El fonema oclusiu dental sord a final de mot es realitza en la parla local quan va seguit de vocal. En són exemples *mol[t] ample*, *al[t] i prim*, *for[t] i valent*, etc. Amb tot, però, aquest fonema desapareix quan no segueix la vocal, per això es pronúncia *mol*, *al*, *for*, respectivament.

En la varietat local el grup final *-ts* era general en tots els estrats generacionals. Però sembla que entre els grups dels més joves comença a estendre's la pèrdua de la dental, com ocorre en el mot *xiquets* > *xiqués* (Segura 2003, 107-108).

En alguns casos, però, anatem la desaparició de la dental darrere de bategant. Així tenim *cotxe ver*.

L'emudiment de les oclusives és més notori quan s'hi afegim el morfema *-s*, com en els exemples *camp*s > *cam*s, *sant*s > *sans*, *al*s > *as*, etc. (Beltran & Segura 2017, 163).

- El grup culte *-ct-* i *-cc-*

Normalment aquest grup *-ct-* sol reduir-se a *t* en mots com *doctor* < *dotor*, *respecte* < *respete*, *tractar* < *tratar*, etc. (Segura 2003, 99). El mateix ocorre amb el grup *-cc-*; així, tenim *acceptar* /asep'tar/, *accelerar* /asele'rar/, *succés* /su'ses/, etc. (Bataller 2018, 127).

- Mots en *ex-* seguit de vocal

Hem detectat diversos casos on la *x* es pronúncia [gz] en mots com *exemple*, *exacte*, *examen*, etc.

b) Els fonemes fricatius

- El betacisme

Fins fa escasses dècades els santapolers encara diferenciaven la realització de la bilabial *b* i la labiodental *v* en els mots *bell/vell*, *bellea/vellea*, etc. (Mas 2000a)⁵⁴. Tot i això, aquesta diferència va desaparèixer en bona part de la població, i hui ja hi ha un percentatge destacat de santapolers que fan betacisme. Aquest fenomen sembla que va sorgir en la parla local fa només unes dècades i s'estén per tots els estrats generacionals, tot i que és major entre els parlants més joves, de tal manera que, segons Segura (2003b, 113), «A Santa Pola el betacisme és absolut entre els escolars», és a dir, en el segment de població de 9 a 17 anys dels entrevistats.

54. Alcover ens confirma el manteniment d'aquesta diferència: «Anant de nord a sud, passada la regió del parlar *pitxat*, domina la distinció entre *v* i *b* dins tot el territori llingüístic fins a Santa Pola. Nosaltres la trobarem a Alcoi, Ontinyent, Cocentaina, Novelda, Xixona, Alacant, Sant Joan d'Alacant» (BDLC IV 1908-1909, 427).

- Pronúncia de *ix*

L'absència de la iod en el fonema palatal fricatiu sord /j/ és una altra característica d'aquest parlar. La realització monofonemàtica de la prepalatal fricativa sorda la trobem en els parlars de l'antiga governació d'Oriola i s'estén també per la Marina Alta, la Safor i part de l'Alcoià (Beltran, 20087, 32). Sembla tractar-se també d'un tret del català medieval. Així, igual que els parlars que pertanyen al català oriental, la nostra parla realitza aquest fonema sense el suport vocàlic de la *i* que trobem en altres parlars. Així faran *caxa*, *pex*, *exir*, *conex*, etc. (Mas 2000a)⁵⁵.

Cal assenyalar l'aparició d'aquest fonema en el mot *garaix* [ga'raʃ].

- La sonorització del fonema alveolar /s/

Un altre tret característic d'aquesta varietat —i que no s'ha comentat encara en altres treballs— és la tendència cap a la ultrasonorització de tots els fonemes alveolars sords, és a dir, el fonema /s/ passa a [z]. Sembla que la sonoritat en les alveolars és un altre símbol diferenciador del català enfront del castellà, un altre tret estigmatitzat, i aquesta podria ser la raó per la qual observem que les alveolars sordes esdevenen sonores quan en el mot corresponent castellà apareix aquest mateix fonema sord. Així, gairebé tots els mots amb l'acabament en *-issió*, *-essió* i *-assió* esdevenen sords: *missió* [mizi'o], *agressió* [agrezi'o], *passió* [pazi'o], etc., així com en els mots acabats en *-ció*, per això *relació* [relazi'o] i tots els altres exemples *informació*, *acció*, *prevenció*, *direcció*, etc., que es realitzen igualment sonors.

A més a més, aquesta sonorització comença a estendre's no únicament a casos de posició intervocàlica, sinó també darrere de consonant: *forsa* ['fɔrzo], *persona* [per'zona], etc. Amb tot, hem d'assenyalar que, segons l'estudi de Segura (2003b, 107), aquesta característica es redueix entre els segments de població més jove, ja que aquest grup tendeix a fer sempre sords els fonemes alveolars.

Cal assenyalar també els casos de sonorització per raons de la fonosintaxi; així, tenim *dos hòmens* ['doz'omens], *fes-ho* ['fezo], etc. Segons apunta Segura (2003b, 73), aquest fenomen es reproduïx igualment a la resta de la comarca i també a Guardamar.

55. Alcover ja apuntava a principi del segle xx: «No fan sonar [j] davant [j], tant si es final com si es intervocàlica: de Sant Joan d'Alacant fins a Elx i Santa Pola, Novelda, Monòver» (BDLC IV 1908-1909, 350). També comenta: «Contra lo que dèiem que'ls escriptors valencians actuals solen representar per *ch* castellana (so prepalatal-africat-sort) quatre sons diferents (el prepalatal-africat-sort de *tx* i el prepalatal-africat-sonor de *tj*, *tge*, *tgi*, el prepalatal-fricatiu-sort de *x* i el prepalatal-fricatiu-sonor de *j*, *ge*, *gi*), ens sortí En Nebot que desde Vinaròs fins a Santa Pola d'aqueys quatre sons només hi havia'ls dos primers (*tx* i *tj*, *tge*, *tgi*), i que'l tercer (*x*) l'empren si acàs precedit sempre de *i* i l'escriuen amb *x*». (BDLC IV 1908-1909, 461-462).

- La pèrdua de l'alveolar en el sufix *-esa*

Com un altre exemple que palesa una vegada més l'existència d'arcaïsmes en aquesta parla, tenim la pèrdua de l'alveolar sonora en el morfema *-esa* > *-ITIA*, morfema amb el qual substantivem els adjectius. Així, trobem mots com *riquea*, *bellea*, *pobrea*, etc.

- L'assimilació del grup *sk*

Un altre fenomen de la parla santapolera, i que va analitzar àmpliament Gimeno en la seua tesi de doctorat (1975), és la palatalització del fonema alveolar, és a dir, l'assimilació de l'alveolar en situació implosiva en contacte amb la velar *sk* > *xk*, fenomen molt corrent en altres llocs del País Valencià, ja que per assimilació es palatalitza, com ja hem dit, i esdevé una fricativa. Així ocorre en mots com *moixquit*, *caixco*, *foixca*, etc. D'altra banda, Segura (2003b, 104-105) apunta que aquesta palatalització, que és absoluta en els fragments de població major, decreix en els estrats dels joves i més encara entre els escolars.

- La despalatalització de [j]

En canvi, en altres casos es produeix una despalatalització del fonema fricatiu palatal sord. Així tenim mots com *sàrcia* i *ciprerets*.

- La palatalització de la /s/

A diferència del punt anterior, també hem d'esmentar el cas de la palatalització del numeral *xixanta*.

- Neutralització dels fonemes fricatius i africats sonors

Una de les característiques poc analitzades és la possible neutralització que observem entre els fonemes fricatiu sonor i africacat sonor, de tal manera que la diferència entre *pluja* i *platja* o entre *conserge* i *metge* és gairebé inapreciable.

- Desaparició de la labiodental *v*

Hem d'anotar també l'elisió de la labiodental fricativa *v*- a inici de paraula en mots com *vesprada* > *esprada*, però la *vespra* (*qui no fa la vespra no fa la festa*).

- El fonema labiodental sord

En aquest parlar el mot *matalaf* sempre manté la forma labiodental sorda.

- Canvi de fricativa sorda a sonora

Cal assenyalar el canvi de la fricativa labiodental sorda del mot *processó* que passa a fricativa labiodental sonora *provesó*.

- El fonema velar castellà /x/

Una mostra més de la forta influència exercida pel castellà en la nostra llengua és la incorporació en el sistema consonàntic del fonema velar sord /x/ de la llengua castellana. Així, amb aquest fonema sonen els castellanismes *jamó*, *pijama*, *jefe*, *mejilló*, etc. En canvi, en alguns casos aquest fonema castellà és reinterpretat com a /ʃ/ en mots com *avasijo* [aba'siʃo], *abegerugo* [abeʃe'ruɡo]. Segurament, aquest fonema castellà era interpretat com a /k/ en generacions anteriors, atès que en un sainet santapoler de finals del segle XIX trobem *Quesús* i *quefe* (Mas 1993).

- El fonema interdental castellà [θ]

Com que aquest fonema interdental fricatiu sord no apareix al sistema fònic valencià, aquest és substituït per [s] quan pronunciem els mots castellans com *cepillo* [se'piʎo], *manzanilla* [mansa'niʎa], *almacén* [alma'sen], *cocinero* [kosi'nero]. etc.

c) Els fonemes africats

- Ensordiment del grup [dʒ]

Cal assenyalar que entre la població adulta i gran aquest fonema palatal africatat sonor es manté. A partir d'aquí, Segura (2003a, 113-115) observa dos canvis. Per una banda, tenim l'ensordiment a [tʃ] que registrem en mots com la locució *a retxamango*, *abitxirugo*, *botxorno* o el topònim *Bogiot*⁵⁶ pronunciat actualment [botʃi'ot]⁵⁷. Per una altra, apuntem la desafricació del fonema a [j] en el mot *dijous*, *ditxous* i *diiious*. Aquests canvis s'estenen en les generacions més joves i no ha arribat encara als segments d'edat que tenen més de 50 anys.

- Palatalització de la -s del plural

Com en altres llocs del català occidental i sobretot del valencià, es produeix en alguns casos una mena de palatalització africada de la -s [-ʎtʃ] en els substantius en plural darrere de -ll i -ny final. Així, sembla que pronunciem *anytxs*, i *ulltxs*, etc. (Beltran 2008, 33).

d) Els fonemes laterals

- El ieisme

Aquest nou fenomen fonètic s'està estenent entre els joves d'una forma preo-

56. Segurament el topònim fa referència a la planta *bugiot* (*Thesium divaricatum*).

57. Podem plantejar també que la realització *botxiot*, amb palatal africada sorda, prové de la grafia *bochiot* que trobem en la cartografia del segle XIX. Aquesta grafia responia a la interpretació castellana del fonema sonor, que encara perviu en molts santapolers.

cupant, ja que no era tradicional en el parlar local. Es produeix quan el fonema [ʎ] es converteix en una semivocal [j]. D'aquesta manera *platja* i *vell* passen a ser pronunciats *plaia* i *vei*, respectivament. Sembla que la influència del castellà és determinant en aquest canvi (Beltran & Segura 2017, 178).

- Simplificació del grup [ll]

La pèrdua de les consonants geminades apareix en els casos en què simplifiquem el grup -*tl-* a una [l] en mots com *motle* ['mole], *vetlar* [ve'lar] i *ametla* [ar'mela]. Tot i això, pel que fa al mot *motle*, hi ha la introducció entre els més joves de la forma castellana *molde* (Segura 2003a, 68). Per un altre costat, el grup *tl* també se simplifica en mots com *bitllet* [bi'ket] (Barnils 2013, 119).

- La palatalització de la *l-* inicial

Detectem alguns casos de palatalització de la *l-* inicial de mot en determinats cultismes com *llingüística*, *llògic*, *lliteratura*, etc. Un cas diferent és l'adaptació fonètica a determinats castellanismes com *llombrisa*. També hi ha aquesta palatalització en altres mots en posició interior, però que s'interpreta com a inicial, és el cas de *rellonge*.

- Assimilació de la [ʎ]

La palatal lateral ʎ s'assimila a la palatal nasal ɲ en el mot *llenya* ['ɲeɲa]. També per assimilació fan *gentilles* (<*llentilles*) i *gegir* (<*llegir*).

- Aglutinació de la [ʎ]

El mot amb l'article *l'eix* ha tingut una aglutinació en la forma ['ʎeʃ] (Barnils 2013, 104).

e) Els fonemes ròtics

- La pèrdua de la -*r* final

Actualment el parlar de Santa Pola, com el d'Elx o el d'Alacant, i a diferència de la majoria de parlars de l'antiga governació d'Oriola, realitza la -*r* final de mot segurament per una reintroducció d'aquest fonema vibrant. En canvi, sembla que no sempre ha estat així, i que possiblement en l'època medieval aquest fonema no es realitzava, igual que ocorre en el català oriental actual i altres parlars de l'antiga governació oriolana, tal com ja hem esmentat (per exemple Crevillent, Agost, Monòver, Petrer, etc.). Possiblement, la influència del parlar del cap i casal del regne a partir del segle XVI en llocs tan importants com Elx o Alacant feu que aquest fonema es reincorporara en aquestes ciutats. I de la ciutat d'Elx també a Santa Pola, ja que, com hem plantejat abans, es tractaria del mateix parlar.

Tot i aquesta reintroducció, encara queda una petja d'aquella pèrdua, la que trobem actualment en els infinitius seguits d'un pronom feble enclític, perquè com que l'infinitiu no es considerava final de paraula no s'ha reintroduït aquesta consonant. En són exemples: *vull menjà-me, vaig senti-ho, vols està-te quiet*, etc.⁵⁸.

D'altra banda, un altre testimoni de l'antiga desaparició de *-r* final la trobem encara en la pronúncia hui de mots com *carreó*, en comptes de *carreró*, etc. i de les formes d'infinitiu com *corre*, *convence* i *torce* (Beltran & Segura 2017, 181).

- Pèrdua de la *r*

Com ocorre en molts parlars valencians, no es pronúncia la *r* en mots com *abre*. També trobem elisió de la *r* en el plural *dinés*, tret general en la llengua des de l'època medieval.

- Alternança *r* i *l*

Troblem alternança en les formes *nyispro* i *nyisplo* i també en ictiònims com *garfi* i *galfi*, *soliguer* i *soriguer*. Algunes vegades hem sentit *Clevillent*, encara que la majoria pronuncien *Crevillent*.

- Canvi de la *r* per la *l*

En aquest cas es produeix un canvi de *r* a *l* en la paraula *frare* > *flare*.

- Epèntesi de la *r*

En canvi, en altres casos hem de parlar d'una epèntesi d'aquesta bategant en mots com *bacallar*.

- Metàtesi de la *r*

Enregistrem casos de metàtesi de la *r* en els mots *entregue*, *quirdar*, etc. Un altre cas amb metàtesi i anaptixi és *queraïlla* < *creïlla*.

58. Sobre la reintroducció de la *-r*, Alcover ja esmentava «La *r* final no se pronúncia a les Balears ni a la Catalunya espanyola ni a la francesa ni a Alger; pero sí a la major part del reyne de València. Durant les nostres escursions de 1901 i 1902 la trobàrem pronunciada a Elx, Santa Pola, Mutxamel, Bussot, Aigües, Alacant». (BDLC IV 1908-1909, 400-401). També apuntava que en infinitiu seguit de pronom: «Trobàrem que no pronuncien la *r* final del verb que du afegit un enclític: Novelda, Monòver, Pinós, Santa Pola, Benigànim, Xàtiva, Dénia, la Selva, Ibi, la Vila Joiosa, Benidorm» (BDLC IV 1908-1909, 401). Així mateix, torna a apuntar que la: «Pèrdua de la *-r* dels infinitius davant els sufixes *lo*, *la*, *los*, *les*, *li*, *lis*. Vetasi els casos que trobàrem d'això: —a Santa Pola: *no vol comprà*-LO; —a Novelda: *no pot donà*-LO; *costa massa per comprà*-LA; —a Monòver: *desitja trobà*-LO; *vol visità*-LA; —a Ibi: *baixen a trobà*-LO; —a Pinós: *no vaig podé acompanyà*-LO» (BDLC IX 1916-1917, 40).

- Dissimilació *rn*

Un cas de dissimilació de *rn* < *r* el trobem en el mot *barrejar*, que en la varietat local es pronuncia *barnejar*.

- Pèrdua de la *-r-* intervocàlica

Així mateix, hem detectat en el parlar local la pèrdua d'aquest fonema *-r-* intervocàlic en mots com *parell* > *pall* i en *veritat* > *vitat*, *mare* > *mae*, etc. pronunciats així en registres més vulgars.

f) Els fonemes nasals

- Palatalització de la nasal /n/

Igual que trobem en altres parlars valencians, la consonant *n* en contacte amb la vocal *i* o *e* es palatalitza i esdevé una nasal palatal. Com a exemple tenim a inici de mot els exemples *nyèrvit*, *nyuc*, *nyigar*, *nyiu*, *nyespla* 'bufetada', etc. i a l'interior tenim el mot *ganyivet* (però també *ganivet*) i *teranyinya*, i a final de mot trobem el cas de *son* > *sony*⁵⁹, encara que aquesta palatalització respon a altres causes.

- Epèntesi de la /n/

En alguns mots trobem inserida la consonant *n* no etimològica. En són exemples *mangrana*, *llangostí*, *llangosta*. etc.

- Dissimilació de la *n*

El mot *ningú* passa a *dingú* en el parlar vulgar com a conseqüència d'una dissimilació de la *n*.

- El grup final *-rn* i *-rm*

L'estudi de Colomina (1985) ja detectava la reducció d'aquest grup consonàntic en mots com *carn* > *car*, *forn* > *for*, *enjorn* > *enfor*, etc. Sembla que en l'actualitat la tendència per simplificar el grup continua, i és major entre els segments de població més jove (Segura 2003a, 122-123). A més, aquests grups finals *-rn* i *-rm* solen perdre també la nasal quan van seguits de consonant, és el cas dels mots *carns* [*kars*], *forn de pa* [*for*], *dorms* [*dors*], etc. (Beltran & Segura 2017, 183).

59. Sobre aquest mot Alcover ja comentava: «No acaba d'esser egzacte lo que diu Mr. Morel-Fatio que *-nn-*, provinent de *-mn-* no torna [*n*]. A Santa Pola, i sens dupte, a n-els pobles veïns, de *soMNum* no han fet *s[ɔ]n*, sino *s[ɔp]*» (BDLC IV 1908-1909, 408).

7.4. LA MORFOLOGIA

7.4.1. *El gènere*

La influència del castellà, una vegada més, provoca el canvi de gènere d'alguns substantius per a adoptar el forà. Així tenim *la costum*, *la corrent*, *la llum*, *el sony*, *els postres*, *la senyal* (a vegades la gent major sí que diu *ha tocat el senyal*). etc.

La majoria de noms d'arbre es fan en masculí: *garrofer*, *llimoner*, *mangraner*, etc., excepte *l'olivera*.

El vocatiu *filla!* també s'utilitza per al masculí (Beltran 2008, 35).

Com en altres indrets, sempre s'utilitza la forma medieval *febra*.

Alguns adjectius invariables prenen gènere i fan *cuenta*, *dominanta*, etc.

El morfema *-iste* només apareix en *Batiste*, en la resta de casos sempre és *-ista* (*artista*, *dentista*, *deportista*, etc.).

El mot *metge* passa a *metja* com a femení, i del mot *lladre* tenim *lladrona* (Segura 1998, 55).

Hem d'assenyalar també l'ús del morfema *-o* per a alguns hipocorístics com *Nelo*, *Cento*, *Joano*, *Ximo*, etc. (Beltran & Segura 2017, 193).

7.4.2. *El nombre*

Una altra característica del català medieval que perviu en la parla de Santa Pola són els plurals proparoxítons, ja que encara conserva el morfema *-ns* per a la formació del plural dels mots plans acabats en vocal *-e* àtona. Com a exemples esmentarem *hòmens*, *jóvens*, *ràvens*, *màrgens*, però també *marges*, etc.

El plural d'*usté* és *ustens*. El plural de *cru* pot ser *cruns* i també *crus*.

Ressaltem un altre arcaisme en el parlar local. Es tracta dels plurals analògics del català antic, ja que encara se'n conserven vius alguns exemples, tot i que es troben en procés de desaparició. Així, algunes paraules acabades en *-g*, *-ig*, *-sc* i *-st* afigen el morfema *-s*, com *passeigs*, *trists*, *disposts*, etc., encara que, en l'actualitat, la majoria ho fan amb el morfema *-os*, tal com ho fa el català més modern (Mas 2000a; Segura 2003a, 134).

Els dies de la setmana amb accentuació aguda fan els plurals *dillunsos*, *dimartsos* i *dijousos* (Beltran 2008, 35).

Seguint el nombre de les formes corresponents castellanques, fem *paraigües*. També es fan els plurals *torcamansos*, *llapissos*, etc. El mot *rei* fa el plural sempre en *reis*.

7.4.3. *Augmentatiu i diminutiu*

En el parlar santapoler el morfema *-ot* fa d'augmentatiu en els mots *geniot*, *grandot*, *maçacot*, *tapenot*, *monyicot*, etc. En altres casos fa també de diminutiu, per exemple *gavinot* 'cria de la gavina'.

Aquest morfema conviu amb el sufix castellà *-on* que trobem en *grandullon*, *tardon*, *jugascon*, *dormiscon*, *tiarron*, *ploron*, etc. (Beltran & Segura 2017, 134). També apuntem l'hipocorístic *Tomason*.

Per a referir-se a vents forts se sol utilitzar el morfema *-ada*, així trobem noms com *llevantada*, *ponentada*, *llevetjada*, *maestralada*, etc. En canvi, l'ús del morfema *-ol* en casos com *llevantol*, i també *llevantolet*, indica just el contrari, que són vents suaus.

Com en els altres parlars valencians, els morfemes *-et* i *-eta* són majoritaris per a marcar el diminutiu. En molts casos aquests diminutius s'han lexicialitzat en mots com *pobret*, *blanet*, *caseta*, *tonyineta*, *cirereta*, etc.

Per influència del castellà de Múrcia i segurament com un morfema provinent de l'aragonés tenim el morfema *-ico*, *-ica* que trobem en mots com *bonico*, *xiquica*, etc. Sufix que apareix també en molts noms propis com *Tonico*, *Vicentico*, *Pepica*, etc.

Aquest morfema conviu també amb el castellà *-ito* que trobem en alguns antroponims com *Miguelito*, *Jaimito*, *Paquito*, etc.

També sentim en aquest parlar el morfema *-iua* com a diminutiu en les formes *minuiua*, *xiquiua*, *xiquirriua*, etc.

7.4.4. L'article

Actualment les formes de l'article determinat són les reforçades *el* i *els* que van substituir les antigues formes plenes *lo* i *los*.

En canvi, hem d'assenyalar que en la toponímia encara conservem l'article medieval *lo* per a fer referència a cases, finques, faenes o altres propietats. Així, encara tenim *lo Brisó*, *lo i Boix*, *lo Fraile*, etc.

També es realitza aquest article *lo* en construccions amb valor neutre o abstracte. Com a exemples tenim els mots i expressions següents: *lo car*, *lo bo*, *lo més bonic*, *lo que val aquell*, *per lo general*, *per lo menos*, *lo de pagar*, etc. Tot i que fins ara s'havien considerat aquestes com una mostra més d'interferència de l'article *lo* neutre castellà, i per tant com un exemple més de penetració d'elements lingüístics castellans, actualment sabem que moltes d'aquestes construccions ja apareixien en la llengua medieval i que podrien ser tan genuïnes com moltes altres.

Segurament per influència del castellà, l'ús dels articles personals *el* i *la* estan en recessió. Aquests eren ben habituals en la parla des de fa dècades (*l'Antonio*, *el Manuel*, *el Pepe*, *la Maria*, *l'Helena*, etc.) però actualment són percebuts com un ús vulgar i despectiu, és a dir, igual que en castellà, raó per la qual van abandonant-se.

Hi ha variació pel que fa a la reducció de l'article per fonètica sintàctica. Així, mentre que en alguns casos no reduïm i sentim *el home*, *el aigua*, etc., en altres sempre es redueix, com en *l'illa*.

Una altra de les característiques d'alguns parlars de l'antiga governació oriolana és la reducció de gènere en les formes del plural. Així el masculí *els* i el femení *les* conflueixen en la forma *es* (*es hòmens i es dones*). Aquest fenomen comença a expandir-se també en els articles indeterminats (*uns sabates*). L'excepció és per a referir-nos a les hores, ja que en aquest cas sí que es produeix l'article femení plural (*són les sis i mitja*).

Pel que fa a les contraccions, hem d'assenyalar que l'article determinat *el* es contrau amb les preposicions *a* i *de*, però no amb *per*, possiblement seguint el mateix model de contracció que usa el castellà.

Quan la contracció es produeix amb l'article plural però amb les formes reduïdes tenim *a + es > as*, *de + es > des*, *per + es > pas*. D'altra banda, també hem d'esmentar la contracció amb el substantiu *ca* (*vaig a cal metge, a cal dentista*, etc.). En plural tindriem *ca + es > cas* (*Anem a cas tios*).

7.4.5. Els demostratius

Les formes que conserva la parla local són les del paradigma valencià de tres graus, és a dir, *este*, *eixe* i *aquell*, formes que apareixen fins i tot davant de vocal; per tant, no disposem de les formes *est* i *eix* (*este home i eixe hort*).

La forma plural *aquells* alterna amb *aquellos*, tot i que aquesta segona cada vegada guanya més usuaris.

Els demostratius neutres són *astò* (que sembla un híbrid entre la forma castellana *esto* i la catalana *açò*), *això* i *allò*. Aquestes formes no es refereixen mai a persones en algunes zones del valencià meridional, tal com apunta Segura (2003a, 123).

Els locatius són *aquí*, *ahí* i *allí* o *allà*. La forma *ací* sembla que ha desaparegut o que, en aquest extrem meridional de la llengua, no s'ha utilitzat mai.

Taula 4. Paradigma dels demostratius.

	masc. sing.	fem. sing.	masc. pl.	fem. pl.	neutre	adverbis
1r grau	este	esta	estos	estes	astò	aquí
2n grau	eixe	eixa	eixos	eixes	això	ahí
3r grau	aquell	aquella	aquells aquellos	aquelles	allò	allí allà

7.4.6. Els possessius

Si bé en altres varietats de la llengua els possessius àtons ja han desaparegut, en la parla d'aquesta zona encara conviuen les formes àtones en companyia de les tòniques. Així, dins d'aquesta variació hem d'assenyalar la conservació dels possessius àtons però només les formes del masculí singular (*mon, ton, son*), del masculí plural (*mos, tos, sos*) i del femení, però sols les formes del singular (*ma, ta, sa*). Totes aquestes formes acompanyen mots referits al parentiu (*mon pare, sa mare, sos cosins*), alguns substantius com *casa* (*anem a ta casa*), *vida* (*en ma vida m'ha passat això*) i els castellanismes *puesto* (*deixa això en son puesto*) i en les locucions verbals *tindre en son punt* i també *tornar en son punt*. Recordem que la *o* de les formes àtones del masculí singular i plural es tanca en *u*: *mun, tun, sun* i *mus, tus* i *sus*.

Dit això, també hem d'assenyalar algunes vacil·lacions amb les formes que acompanyen els parentius, ja que al costat de *mun cunyat, mun sogre* i *ma tia* també sentim *el meu cunyat, el meu sogre* i *la meua tia*. Hi ha també variació en el mot *vida*, ja que a vegades s'utilitza la forma tònica (*la seua vida no mos importa*) i en altres ocasions la forma àtona (*en ma vida m'ha vist en este compromís*). En el plural també es produeixen variacions amb les formes tòniques: *es meus germans, es meus pares*, però també *mus germans* i *mus pares*. Cal assenyalar que ja no s'utilitzen les formes àtones femenines plurals, tal com podem veure a la taula 5. Tots aquests casos donen a entendre que les formes tòniques van guanyant espai, tal com ha ocorregut en la llengua en general.

Les paraules *agüelo* i *agüela* s'acompanyen d'una forma reduïda *m'agüelo* i *m'agüela*.

D'altra banda, hem d'assenyalar que dins dels possessius tòpics referits a més d'un posseïdor, les formes *el nostre* i *el vostre* i les seues declinacions han estat substituïdes en el parlar santapoler per la perífrasi *de + pronom fort*. Així *el nostre moll* o *les vostres barques*, han passat en la parla actual a *el moll de mosatros* o *les barques de vosatros*.

Taula 5. Paradigma dels possessius.

	masc. sing.	fem. sing.	masc. pl.	fem. pl.
1a persona sing.	mon / el meu	ma / la meua	mos / els meus	les meues
2a persona sing.	ton / el teu	ta / la teua	tos / els teus	les teues
3a persona sing.	son / el seu	sa / la seua	sos / els seues	les seues
1a persona pl.	de mosatros			
2a persona pl.	de vosatros			
3a persona pl.	d'ells / d'ellos			

7.4.7. Els numerals

Algunes particularitats a esmentar referides als numerals poden ser: la irrupció de la forma castellana *uno* (en *tinc vint-i-uno*). La forma *u* només s'usa en l'expressió fossilitzada *ca u ca u*.

La forma *dos* s'usa tant per al masculí com per al femení, ja que la forma *dues* és inoïda.

Ja en les desenes, hem de fer referència a les formes pròpies del valencià *dèssset*, *dihuit* i *dèneu*.

Quant als ordinals, a partir del *cinc* es realitzen com a *quint*, *sext*, *sèptim*, *octau*, *noveno*, *dècim*. Així mateix, es fan usar les expressions equivalents *el que fa sis*, *el que fa deu*, *el que fa quinze*, etc. (Beltran & Segura 2017, 193).

La gent major encara conserva la forma tradicional de dir l'hora per mitjà dels quarts en les construccions com *falten tres quarts per a les nou*, *ja han tocat les tres quarts*, etc.

7.4.8. Els quantitativs

Les formes *prou* i *bastant* es conserven en la parla local. Ara bé, s'utilitzen les dues com a sinònim de 'quantitat gran' (*he comprat prou / bastant fruita*), però en canvi es prefereix la forma *prou* quan significa 'quantitat suficient', independentment de si aquesta quantitat és molt o poc elevada (*ha plogut bastant*, *ha plogut prou per a omplir els pantans*; *la xiqueta ha menjat prou arròs*, *n'havia bastant en el plat*).

Tot i que encara es conserva en el parlar local la forma *massa* (*no se'n recorda massa*), en moltes expressions és substituïda per 'de més' (*en tinc de més*, *n'ha fet de més*, *porta-ne de més*, etc.) (Segura 2003a, 124).

Com és normal en la variant valenciana, els quantitativs *molt* i *quant* van seguits quasi sempre de la preposició *de* (*fa molt de fret*, però *fa molta calor*, *quant de temps sense vore-te*, etc.).

Amb el mateix valor que *molt* 'gran quantitat' disposem de les locucions *una catalfa* (*té una catalfa d'idees*), *una montonada* (*se n'ha deixat una montonada*), *una barbaritat* (*en té una barbaritat*, *va vindre una barbaritat de gent*), *un muntó* (*en n'ha replegat un muntó*, *en va vendre un muntó*), *un fum* (*tinc un fum d'estampetes*), *un bon grapat* (*me n'han donat un bon grapat*). També el mot *nyiu* en alguns contextos (*n'hi ha-hi un nyiu*), etc. No volem oblidar la locució *la mar de* amb el mateix valor que 'molts' o 'gran quantitat' (*té la mar d'amics*, *ho ha dit la mar de voltes*, etc.).

Encara es conserven en el parlar local els quantitativs *força* i *manta* en les expressions *té força diners* i *li fa falta una manta de verga*.

Es desconeix la forma *menys*, ja que sempre s'utilitza *menos*, fins i tot en la locució *poc més o menos*.

La forma *gens*, que es conserva en el parlar de la gent gran (*no li va agradar gens*), es troba en procés de substitució per *res* (*no tinc res de fred*) per clara influència també del castellà.

En rares ocasions sentim la forma *cap*, i només entre la gent major, ja que, segurament, sempre s'ha utilitzat la forma medieval *ningun*, *ninguna* (*no he tingut ningun dia de vacances, no té ningun interès, no li interessa ninguna pel·lícula*, etc.).

7.4.9. Els indefinits

Paral·lelament a la forma del numeral *uno*, tenim també les formes *algun* i *ningú* que alternen amb *alguno* o *ninguno*, sobretot quan es troben en situació enclítica (*conec alguno dels qui m'has dit, no ha vingut ninguno*, etc.), tot i que aquestes segones van desplaçant les primeres. Hi ha també vacil·lacions en les formes *uns* i *unos*.

La forma *cada* es redueix a *ca* en la majoria de les ocasions (*en ca casa fan el que poden, ca u que se les apanye, ca u ca u*, etc.).

Són interferències del castellà les formes *vàries* (*t'ha dit vàries voltes que no ho faces*) i també els *demés* (*els demés temes ja els comentarem després*). La forma *qualquier* i *qualquiera* és l'indefinit tant per a la funció de pronom (*qualquiera pot comprar-se un cotxe*) com per a l'adjectiu (*qualquier fill pot ajudar-te*).

7.4.10. Els relatius

La forma gairebé exclusiva per a introduir les subordinades de relatiu és l'àtona *que* en exemples com *la casa que vols, la barca que va comprar son pare, el llibre que conta tot això*, etc.

Les formes *quin* i *quins*, que acompanyen substantius, alternen igualment amb els castellanismes *quino* i *quinos*. Per a preguntar pel temps tenim *quant* (*quant de temps fa d'això*) per la manera, *com* (*com t'has pegat el tro*) i per al lloc, *a on* (*a on vas tu?*).

En algunes interrogatives alternen les formes *quant* i *molt*. Així tenim *Quants anys tens?* i també *Molts anys tens?*, encara que predominen les interrogatives amb *molt*.

Com en altres parlars valencians, la varietat local usa el *què* expletiu per a reforçar les frases interrogatives *què, com hem quedat?*; *què, on heu quedat?*, etc.

7.4.11. Els interrogatius

Només assenyalarem l'existència de l'interrogatiu masculí *quin* per a la funció d'adjectiu i *quino* per al pronom, així tenim *quin llibre vols?* però *quino vols?*

7.4.12. Els pronoms

a) Pronoms forts

Pel que fa als pronoms forts, hem de remarcar dues característiques. Primer, hem de dir que les formes de la quarta i cinquena persona són *mosatros* i *vosatros*⁶⁰ i, segon, hem de constatar la introducció en el parlar de molts jóvens de la forma *ellos*, que alterna amb *ells*. Aquesta última va reduint la seua presència en la varietat santapolera.

b) Pronoms febles

Quant als pronom febles, el parlar local segueix el paradigma que exposem en la taula següent.

Taula 6. Paradigma dels pronoms febles.

		singular				plural			
		proclítics		enclítics		proclítics		enclítics	
		+ c	+ v	c +	v +	+ c	+ v	+ c	+ v
1a		me	me / m'	-me	-me	mos	mos	-mos	-mos
2a		te	te / t'	-te	-te	vos	vos	-vos	-vos
3a	reflexiu	se	se / s'	-se	-se	se	se	-se	-se
	masc.	el	el / l'	-lo	-lo	els	els	-los	-los
	fem.	la	la / l'	-la	-la	les	les	-les	-les
	neutre	ho [w]	ho [w]	-ho	-ho				
	CI	li	li / l'	-li	-li	els	els	-los	-los
adverbial		en	en / n'	-ne	-ne				
					-hi				

Remarquem, en primer lloc, la realització de les formes plenes en la primera, segona i tercera del singular *me*, *te*, *se*, tant per a les formes proclítiques, quan el verb comença per consonant (*me canse*, *te quirde*, *se tanca la porta*, etc.), com per a les formes enclítiques, quan el verb acaba en vocal (*ajuda-me*, *alça-te*, *conta-me la història*, etc.). Recordem que aquestes són les formes bàsiques de la llengua en època medieval. Sobre les formes proclítiques amb verbs que comencen per

60. Alcover comet un error en creure que: «A Santa Pola trobarem: *mOatros* i *vOatros* per *mOzatros*; *vOzatros*» (BDLC IV 1908-1909, 423). «*Moátros*, *voátros*: Santa Pola. —Aquí hi ha la caiguda de la *-s-* i de la *-l-*» (BDLC VIII 1914-1915, 39).

vocal, podem trobar igualment les plenes com també les elidides en casos com *m'ajudes*, *t'agarre*, *s'olvida*, etc., al costat de *me unfle a menjar*, *me incòrdia a tot hora*, *el unfle a verga*, *se ompli els bolsillos*, *el entenia molt bé*, etc. D'aquesta manera podem deduir que en aquest parlar desapareixen les formes reforçades i les reduïdes. Aquesta característica encara està sense dilucidar si es tracta de la pervivència d'un altre arcaisme, ja que el català medieval sols tenia formes plenes, o si es tracta de la influència de les formes corresponents castellanes, que utilitza només les plenes, o si es tracta de tots dos fenòmens alhora (Cano 1994, 86).

Les formes de la primera i segona persona del plural són sempre *mos* i *vos*, respectivament, per a totes les situacions. També per als verbs reflexius (*mos rentem*, *vos llaveu*, *mos dona igual*, *compra-mos un llibre*, *vull enviar-vos això*, etc.).

Quant als pronoms de CD del masculí singular *el*, plural *els* i l'adverbial *en*, hem d'apuntar que no comptem amb les formes reduïdes, ja que són substituïdes sempre per les plenes (*ajuda-lo a pujar*, *tracta-los bé*, *compra-ne dos més*, *ves-te-ne d'aquí*).

En aquest punt tornem a recordar que les formes del plural *els* i *les* es redueixen a *es*, igual que ocorre amb les de l'article. Així tenim *Joan es demana*, *els llibres*; *es compra*, *les taronges*; *es ha dit*, *a ells*, *que vinguen*, etc.

El pronom neutre *ho* és pronunciat *u* en posició proclítica i *o* en enclítica, i mai es realitza [eu] com en altres parlars valencians.

El pronom CI sempre és *li* per al singular i *els* o *los* per al plural, encara que en alguna ocasió ja hem sentit utilitzar la forma *lis*, possiblement perquè el parlant reinterpretava que és la forma plural analògica de *li*.

També hem detectat, en algunes ocasions, confusions entre el CD i el CI, sobretot quan *li* va davant d'un verb que comença per vocal (*a ell l'agrada el menjar*, *l'escrius una carta*, etc.).

Hem d'afegir que del pronom *en* també s'utilitza la forma plena *ne*. Així al marge de la reforçada *en* (*de germanes*, *en tinc dos*), també tenim les formes plena i elidida (*no n'havien*, *n'ha garrat quatre*, *vol fe-ne més*). Tot i això, cal apuntar que, com ocorre en les altres formes, en algunes ocasions el pronom manté la plena encara que se situa davant d'una vocal (*unfla els balons*, *només en unfle uno*).

D'altra banda, afegirem que els pronoms adverbials *en* i *hi* amb funció de complement circumstancial pràcticament han desaparegut, segurament com a causa d'una interferència més del castellà. Aquesta pèrdua del pronom *en* es produeix sobretot entre els més joves, tal com apunta Segura (2003b, 137), ja que segons el seu estudi aquest pronom era elidit en el 48% de les respostes que feien els escolars. Cal esmentar la desaparició de la forma *hi*, que només apareix en la combinació arcaica, o possiblement castellana, *ha-hi*, i en altres dues situacions que analitzarem després en la combinació de pronoms.

Pel que fa a la combinació de pronoms, seguim el paradigma que exposem en la taula següent:

Taula 7. Paradigma de les combinacions de pronoms febles.

		EM	ET	ES	LI	ENS	VOS	ELS
EL	P - dc ⁶²	me'l	te'l	se'l	se li	mos el	vos el	se'l
	P - dv	me l'	te l'	se l'	se li	mo'l mo l'	vo l'	se'l
	E	-me -lo	-te -lo	-se -lo	-se -lo	-mo -lo	-vo -lo	-se -lo
LA	P - dc	me la	te la	se la	se la	mo la	vo la	se la
	P - dv	me l'	te l'	se l'	se l'	mo l'	vo l'	se l'
	E	-me -la	-me -la	-se -la	-se -la	-mo -la	-vo -la	-se -la
ELS	P	me'ls	te'ls	se'ls	se'ls	mos els	vos els	se'ls
	E	-me -los	-te -los	-se -los	-se -los	-mo -los	-vo -los	-se -los
LES	P	me les	te les	se les	se les	mo les	vo les	se les
	E	-me -les	-te -les	-se -les	-se -les	mo -les	-vo -les	-se -les
EN	P - dc	me'n	te'n	se'n	li'n	mo'n	vo'n	els en
	P - dv	me n'	te n'	se n'	li n'	mo n'	vo n'	els en
	E	-me -ne	-te -ne	-se -ne	-li -ne	-mo-ne -mo'n	-vo-ne -vo'n	-se -ne
HO	P	m'ho	t'ho	s'ho	s'ho	mos ho	vos ho	s'ho
	E	-me -ho	-te -ho	-se -ho	-se -ho	-mos -ho	vos-ho	-se -ho
SE	P - dc	se me me se	se te te se		se li	se mos	se vos	se'ls
	P - dv	se m' me s'- me s'hi	se t' te s'		se li	se mos mos se- mos s'	se vos vos se - vos s'	se'ls
	E	-se -me	-se -te		-se -li	-se -mos	-se -vos	-se -los

61. En aquesta columna P vol dir proclític; E, enclític; dv, davant de vocal, i dc, davant de consonant.

Pel que fa a les combinacions de pronoms, hem de comentar, en primer lloc, el canvi de l'ordre dels pronoms *se + me* i *te* (*me s'ha acabat, te s'olvia*, etc.). També ocorre el mateix amb les formes del plural *mos* i *vos* (*mos s'olvia fer la faena, vos s'han acabat les vacances*). Com ja sabem, aquest és l'ordre dels pronoms en el català medieval. Aquesta inversió es produeix quan els pronoms van en posició proclítica, però no ocorre en posició enclítica (*pot acabà-se-me l'arròs* i *no pots olvià-se-te de donar el recado*). També recollim aquesta alteració de l'ordre en les combinacions ternàries quan participen els pronoms *se* i *en*, així tenim *te se'n va la memòria*, però també *se te'n va el cap*. En canvi aquesta inversió de l'ordre no es produeix en la resta de combinacions quan *se* va acompanyat de *li, els, mos* i *vos* (*se li fa tard, se'ls ha demanat prudència, se mos ha dit que anem, se vos donarà lo que demaneu*). Cal anotar també que aquesta característica de canvi d'ordre va en retrocés i és més freqüent en la gent major. Com és lògic, també observem que l'escolarització en valencià dels darrers decennis ha reforçat l'ús de l'ordre normatiu d'aquests pronoms. Apuntem també que aquest tret arcaic del valencià s'ha traslladat també al castellà de molts valencianoparlants, i des de l'escola castellana s'ha estigmatitzat aquesta característica, de tal manera que sempre s'ha considerat la realització d'aquesta inversió pròpia de persones de poca formació cultural.

Com ja sabem, les formes de primera i segona de plural són *mos* i *vos* (*mos alegrem molt, ja vos ho han dit, mos dona les festes*, etc.), que es redueixen a *mo* i *vo*, respectivament, quan entren en combinació amb un altre pronom que comença per consonant (*vos mengeu el dinar*, però *vo l'hau menjat; mos dona el dia* però *mo'l dona; agarreu el baló, jo vo l'agarre*). En canvi, quan aquestes formes van en situació enclítica, registrem una vacil·lació, ja que tenim tant la reducció (*el dinar, voleu menjà-vo-lo; el regal, voleu comprà-mo-lo*) com la no reducció (*el dinar, voleu menjà-vos-lo; el regal, voleu comprà-mos-lo*), tot i que la reducció és més freqüent. Aquesta possibilitat de *mo* i *vo* també es produeix amb el pronom *ne* en combinació amb les formes *mos* i *vos* reflexiu: *mo'n tornem, vo'n torneu*, etc. i també quan són pronoms CD: *mo'n donen*. En situació enclítica la combinació de les formes *mos* i *vos* amb el pronom *ne* és quasi sempre *-mo-ne* i *-vo-ne* (*ané-mo-ne, anà-vo-ne*, etc.), tot i això encara es conserven exemples de la combinació amb la forma *ne* elidida (*ané-mo'n, anà-vo'n*, etc.).

Com que els pronoms *el, els* i *ne* no compten amb formes reduïdes, les combinacions possibles en situació enclítica són *-me-lo, -me-los* i *me-ne; -te-lo, -te-los* i *-te-ne*, i *-se-lo, -se-los* i *-se-ne* (*el llibre, compra-me-lo; els jocs, demana-te-los; no vol recordà-se-ne*, etc.). Ocorre el mateix amb les formes del plural *mos* i *vos* i formes reduïdes (*el conte, vols llegi-mos-lo; les cases, vull ven-vos-les*, etc.). Ja hem comentat més amunt que les formes de CD *els*

i *les* es redueixen a *es*, així quan apareixen en combinació les formes usades són *se's demana*, *els llibres*; *mos es vam trobar*, *a ells*, i *me's compra*, *les taronges*, etc. En situació enclítica tenim les formes plenes, tant si van sols (*vols demanà-los*, *vols comprà-les*) o en combinació (*vols demanà-me-los* i *vols comprà-te-les*, etc.).

Els pronoms *me*, *te* i *se* quan es combinen amb el neutre *ho* en situació enclítica no prenen la forma elidida corresponent i mantenen la plena (*vull comprà-me-ho*, *no vull repetí-te-ho*, *vols di-se-ho*, etc.).

Assenyalem una vegada més les conseqüències del contacte amb el castellà. El pronom indirecte *li* o *els* es converteix en *se*, la forma castellana, quan acompanya un altre pronom. Així ho comprovem en casos com *se la compra*, *a ell*; *s'ho conta tot*, *a ell*, etc. En canvi hem de comentar també que aquesta substitució no es realitza quan aquest pronom indirecte acompanya els pronoms *ho* —sols amb la forma del plural *els*— i *en*, com bé assenyala Segura (1998, 64), és a dir, en combinació amb pronoms que no tenen un altre corresponent en castellà; per això igual que a Elx, a Santa Pola també sentim *li'n dona pocs*, *els ho diu tot*, etc.

Ja hem comentat més amunt que el parlar santapoler conserva la forma *hi* de forma clara només en combinació amb l'altre pronom adverbial i amb el verb impersonal *haver* en dos úniques expressions fossilitzades. En la primera, cal assenyalar la realització de la forma impersonal en negatiu *no n'hi ha-hi*, majoritària entre els santapolers, també amb duplicació del primer pronom *no en n'hi ha-hi ni uno*, tot i que Segura (2003a, 138-139) apunta també l'aparició de la forma estàndard *no n'hi ha* que comença a generalitzar-se entre els joves, fruit segurament de la incorporació de l'ensenyament de la llengua en l'àmbit acadèmic, a diferència del que pronuncien la majoria (*no n'hi ha-hi molts*, *sí n'hi ha-hi pocs*). La segona, és la construcció *missiona* que prové de *me s'hi dona*, després de l'assimilació del pronom *me* a *mi* (Segura 2003a, 131). Actualment només se sent entre la gent més major. Alguns empen l'expressió *tant m'issiona*, mentre que altres que no reconeixen el significat també diuen *m'issiona igual*.

Sembla que la duplicació també es produeix amb el pronom *ne* en companyia de duplicacions amb *hi* en construccions del tipus *prou en n'hi ha-hi*, *en n'hi ha-hi molts*, etc.

Les combinacions de tres pronoms en la parla local són ben escasses. Podem assenyalar per exemple *se li n'ha anat el cap*.

7.4.13. Els verbs

a) Infinitiu

Com ja hem exposat en la part de fonètica, els infinitius amb un pronom

enclític elideixen la *-r* final: *menjà-me*, *mirà-se*, *tení-te*, etc., a excepció del pronom *ho*, en aquest cas trobem vacil·lació: *vull fe-ho* i *vull fer-ho*. Ja sabem que aquesta *-r* final no apareixia en la llengua medieval, i que fou una reintroducció segurament a partir de l'edat moderna. Tot i això, encara hi ha algun infinitiu que no ha recuperat aquesta consonant, com les formes *corre*, *convençe* i *torçe* (Beltran & Segura 2017, 181).

Cal esmentar també que una de les característiques del parlar d'Elx i de Santa Pola és la conversió d'alguns infinitius acabats en *-àixer* i *-éixer* en les formes *-aixtre* i *-eixtre*, com ocorre als verbs *coneixtre*, *naixtre*, *pareixtre*, *creixtre*, *perteneixtre*, etc. Aquests canvis en les formes dels infinitius modifiquen també les formes del futur i del condicional com *naixtrà*, *coneixtriem*, etc. (Colomina 1985, 176-177).

Una interferència més del castellà provoca que un bon nombre de verbs de la segona conjugació canvien la vocal temàtica *e* per *i*. Aquests verbs, per tant, esdevenen de la tercera conjugació i alguns, fins i tot, passen a ser incoatius. Així tenim *recibir*, *incluir*, *ocurrir*, *permitir*, *confundir*, etc. i per tant les formes del present corresponents són *recibisc*, *ocurrix*, *recurrixen*, *permitixen*, etc.

Entre la gent gran encara es conserven les formes *tenir* i *venir*, infinitius que es troben en procés de desaparició en el parlar del jovent. A més, segons Colomina (1985, 328) aquestes formes arcaiques es conserven també en combinacions pronominals del tipus *vols vení-te-ne* i *vols tení-lo*, etc.

Alguns verbs de la segona conjugació, l'accent dels quals cau en el radical, han sincopat les formes. Així, tenim *no vol perd-se-ne una*, *vol mou-lo del lloc*, *vols escriu-li a la família*, *eixa història ha-hi que viu-la*, *vol impon-te lo seu*, *vol entén-lo pero no pot*, *això no deu de per-se*, *vol vin-se-ne enseguida*, *van a pren-te avorrit*, *pots riu-te tot lo que vulgues*, etc.

Utilitzem sempre la forma *vore* en comptes de *veure*, que és més culta. Altres infinitius alternen la forma genuïna amb la castellana *batre*, però també *batir*, *rompre* i *rompir*, *fondre* i *fundir*, etc. (Segura 2003a, 134).

Algunes locucions verbals les fan amb el verb *donar* en comptes de *fer*, segurament per influència del castellà. Així *donem classe*, *dos i dos donen quatre*, *donar un beset*, *dona llàstima*, etc. En aquest sentit hem de remarcar la productivitat de la forma *pegar* en expressions com *pegar un volteta*, *pegar un mosset*, *pegar un acatxó*, *pegar el tro*, etc.

b) Participi

Les interferències del castellà i la situació d'abandonament de la llengua durant aquests darrers segles han provocat un bon nombre d'irregularitats en els participis a causa de l'analogia. Així, hi ha una tendència a generalitzar el morfema *-ut* per a formar el participi dels verbs de la segona conjugació, per això enregistrem *recibut*, *sorprengut*, *suspengut*, *distragut*, etc.

Els verbs *ser* i *tenir* utilitzen per al participi les formes *segut* i *tengut*, respectivament.

Per al verb *rompre*, s'usen encara les formes medievals de *rot*, *rota*, *rots* i *rotes*.

Així mateix, alguns verbs de la tercera conjugació no prenen la terminació irregular, i per analogia amb l'infinitiu fan: *obrit*, *descobrit*, *cobrit*, etc., formes que alternen també amb les normatives *obert*, *descobert*, *cobert*, etc.

A excepció de les expressions fossilitzades *ja l'ha feta* o *ja l'ha vista*, la *pel·lícula* que combina amb *ja l'ha vist*, en la resta de casos el participi no concorda amb el pronom CD de tercera persona.

Com fan altres parlars valencians, el participi de *riure* és *rist* (*t'has rist molt hui*).

Altres verbs tenen dues formes per al participi, de *moldre* es fa *molgut* i també *molt*, de *prometre* fan *promés*, però majoritàriament fan *prometut*.

c) Gerundi

Quant al gerundi, la varietat local usa normalment les formes normatives del valencià, sense consonant antihiatàtica o caiguda de la -v- intervocàlica, com ocorre en altres parlars valencians, a excepció de la forma *veent*, que alterna amb *veent*.

Els infinitius que han passat de la segona a la tercera conjugació reproduïen la forma corresponent també per al gerundi: *recibint*, *incluint*, *batint*, *debatint*, etc.

d) Present

Per analogia amb les formes de la primera conjugació que acaben en una velar en la primera persona del present d'indicatiu, com ara *soc*, *tinc*, *vinc*, *visc*, *prenc*, etc., alguns verbs que acaben en vocal *e* àtona prenen la velar i fan: *admírec*, *càntec*, *pòrtec*, *nòtec*, *còrrec*, etc. Igualment en alguns verbs de la segona, com *vullc*, *sec* etc. I també, fins i tot, de la tercera conjugació: *senc*, *òbric*, *òmplic*, *dorc*, *muic*, *tusc*, etc.

Les formes del present del subjuntiu segueixen la tendència cap a la velarització, i per això tenim les formes: *perga*, *perguen*, *dorga*, *tusca*, *suponga*, *muiga*, *senca*, etc. Igualment del verb *veure* tenim: *vega*, *vegues*, etc. Les formes *preneu* alternen també amb *prengueu*. De *cosir*, tenim la forma *cusga*.

El verb *vestir* fa *visc*. Del verb *veure* tenim *vec* en comptes de *veig*.

Els verbs incoatius utilitzen el morfema general del valencià -ix: *servix*, *partix*, *cubrix*, etc. Els incoatius del present de subjuntiu palatalitzen l'alveolar i fan *vixquen*, *patixquen*, *servixca*, etc.

Hem de comentar també un altre tret general del valencià esmentat adés, els verbs de la primera conjugació acabats en *-iar* desplacen l'accent a la síl·laba anterior, tal com fa el castellà, i per tant pronuncien *estúdia*, *cànvia*, *anúncia*, etc.

Les formes del subjuntiu del verb *fer* s'han palatalitzat en: *faja*, *fages*, *fagen*.

Del verb *haver* fem *haiga*, *haigues*, *haiga*, *haiguen*, etc. Mentre que del verb *saber* tenim *sàpia*.

D'altra banda, direm que, igual que en l'indicatiu, es conserven en alguns verbs els morfemes antics *-am* i *-au* (*vingau*, *tingam*, *digau*, etc.), considerades ja per Segura com a relíquies en la boca dels majors (Segura 2003a, 147). En aquest sentit, el verb auxiliar *haver* conserva encara les formes arcaïques *ham* i *hau*.

De forma generalitzada, com a bona part del territori valencià, tenim la forma *ha-hi* en lloc de *hi ha*. Segons molts autors, aquesta forma s'ha de considerar una interferència de la corresponent castellana (Montoya 1986a, 242). Tot i això, també hem de comentar que la forma *ha-hi* ja apareixia en els documents medievals, en aquells casos en què a inici d'oració el pronom passava a situació enclítica. Tenint en compte el caràcter arcaic d'aquests parlars de la frontera meridional de la llengua no podem descartar que aquesta forma medieval es mentenia en la llengua oral i que després es reforçà per la influència del castellà.

e) Imperfet

Pel que fa a l'imperfet, indicarem, en primer lloc, la pèrdua de la vocal *i* del verb *fer*, per això tenim les formes rizotòniques: *fea*, *fees*, *feem*, *feeu*, *feen*.

En segon lloc, la pervivència de la llengua medieval en aquesta parla justifica l'existència encara de l'accent etimològic llatí en la vocal *i* en les formes com: *caïa*, *creïa*, *veïa*, *reïa*, etc. i també la forma més general en valencià de *dia*, encara que altres autors consideren que aquesta tonicitat de la *i* prové de la pressió castellana en la llengua (Bataller 2018, 178).

Detectem en el verb *vore* les formes *vevia*, *veviem*, *vevien*. Segura (2003b, 148) assenyala que el 14% dels escolars realitzaven la forma *vevia*, en comptes de *veïa*, variant que va estenent-se també arreu de la comarca.

Les formes de l'imperfet de subjuntiu són les procedents del plusquamperfet d'indicatiu llatí *i*, per tant, construïdes amb *-ara*, *-era* i *-ira* (*cantares*, *vinguera*, *dormira*, etc.). Tot i això cal assenyalar que aquestes formes van desaparèixer a favor de les perífrasis *si poguera* + *infinitiu*, així *vingueres* > *si pogueres vindre*, *serviren* > *si pogueren servir*, etc.

Del verb *saber* fan *sabera*, d'*anar*, *anara*, però guanyen terreny les formes velaritzades com *aniguera*; d'*estar* sempre fan *estaguera* i de *ser*,

siguera, etc.⁶². En els altres verbs de la tercera conjugació no hi ha velarització: *bollira*, *collira*, *cosira*, etc.

Cal esmentar també l'ús d'aquestes formes de l'imperfet de subjuntiu en comptes del condicional en expressions com *vulguera que vingueres prompte*.

Pel que fa al verb *haver*, apuntem l'ús de les formes sense velaritzar com *havera*, *havéreu*, etc., en exemples com *havera fet això*, *haveres anat abans*, etc., tal com fan algunes poblacions veïnes com Guardamar (Beltran *et al.* 2004, 27).

f) Passat

Les formes generals del passat són les perifràstiques. Aquestes apareixen durant l'edat moderna (Montoya 1986a, 227) i aniran a poc a poc desplaçant les formes simples.

Tot i això, dins de la variació del parlar d'aquesta zona, hem de ressaltar la pervivència del passat simple, sobretot entre la gent major, igual que trobem a les partides veïnes del camp d'Elx. Això no obstant, també hem d'afegir que dins d'aquest procés de canvi aquestes formes es troben en clar retrocés i que sols es conserven ara en les formes de la tercera persona del singular (*fou durant la guerra*, *ell matà molt peix*, etc.)⁶³. Segons Segura, només el 8% dels catalanoparlants de la comarca utilitzen encara aquestes formes simples (2003b, 150). La resta fa ús de les formes perifràstiques que, com ja hem apuntat, segueixen desplaçant les antigues.

g) Perfet

En la majoria d'ocasions els parlants utilitzen les formes en *a* per al verb auxiliar *haver*: *ha* (*jo ha vist això*), *ham* (*mosatros ja ham fet el treball*) i *hau* (*hau emparellat la casa?*).

62. Sobre l'imperfet de subjuntiu, Alcover diu: «Les formes en *-ara*, *-guera*, *-ira* són característiques de totes les regions valencianes des de Santa Pola i Elx fins devers Torreblanca, poc abans d'arribar a Alcalà venint de València. Les formes en *-às*, *-és*, *-ís* són les característiques de la Catalunya occidental i de casi totes les altres regions catalanes» (BDLC X 1918-1919, 253-254). També afeg més endavant: «Entre lo valencià i lo català occidental podria fixarse una altra partió adoptant un altre criteri. Ja sabeu que les regions valencianes tenen un altre distintiu ben marcat: en lloc de l'optatiu en *-às*, *-és*, *-is* (*amÀS*, *tenguÉS*, *partÍS*), fan *-ara-*, *-era-*, *-ira* (*amaRA*, *tinguERA*, *partIRA*). Aqueixa forma d'optatiu abruga de Santa Pola, Elx, Crevillent i Monòver fins a Morella i devers Alcalà de Xivert» (BDLC X 1918-1919, 639).

63. Alcover ressalta la major pervivència del pretèrit simple a Santa Pola a principi de la centúria vintena en aquesta cita: «Aquesta forma de pretèrit, general primer a tot el territori de la llengua, devers el segle XVI se començà a perdre, i avui sols subsisteix dins la pagesia d'Eivissa i alguns endrets del reine de València. La trobàrem a Nules, el Puig, Sueca, Elx, Santa Pola, Alzira. En trobàrem alguns casos a la Segarra i a Sant Martí de Maldà. El viu (< *vidi*) el trobàrem a Sant Josep, Santa Agnès, Sant Mateu i Sant Joan d'Eivissa» (BDLC VII 1912-1913, 568).

h) Futur

Quant al futur, hem d'assenyalar, en primer lloc, les formes ja esmentades de *creixtré*, *ixtré*, *coneixtré*, *pareixtré*, etc., que compartim amb el parlar d'Elx. Aquestes són les que van donar lloc als infinitius corresponents de les formes en *-eixtre* i *-aixtre*. Aquestes formes sincopades i amb la dental epentètica són les més característiques del parlar de Santa Pola i també dels altres llocs de la comarca, Elx i Crevillent, i es poden justificar per la influència de l'aragonés i, sobretot de l'occità, dels repobladors medievals que s'establiren en aquestes terres en temps de la conquesta. Aquest fenomen afectà primer als verbs de la segona conjugació i més tard als de la tercera (Segura 2003a, 145-150). A diferència de les altres poblacions de la comarca, les formes de futur en la parla local són *bolliré*, *colliré*, *llegiré*, *cosiré*, etc., les quals no fan ús de l'increment esmentat.

D'altra banda, la influència del castellà s'ha encarregat de crear formes com *batiré* o *suspenderé*, i també d'augmentar les substitucions de les formes del futur per les perífrasis d'imminència *anar + a + infinitiu*, per això cada vegada són més nombroses les construccions del tipus *vaig a vendre*, *anem a menjar*, *van a dormir*, etc.

i) Condicional

Igual que ocorre amb el futur, el condicional també adopta l'increment amb la dental. Així els verbs esmentats farien *ixtria*, *coneixtria*, *pareixtria*, etc.

j) Imperatiu

En l'imperatiu observem l'aparició d'una vocal eufònica (*e* o *i*) entre les formes d'aquest temps verbal acabades en consonant i el pronom que segueix (Segura 1998, 72). Així, enregistrem les formes que també trobem a Elx com *promete-me*, *convence-me*, *visti-te*, *lligi-ho bé*, etc.

L'imperatiu del verb *dir* és sempre *di*, tant quan va acompanyat d'un pronom: *di-me*, *di-me-ho*, etc., com quan va sol. Del verb *dur* fan *du* (*du-me el jersei*) i no *dugues*. El verb *estar* fa *està*: *està-te quieta*, i també *està-ti quieta*. Quant al verb *tenir*, encara es conserva la forma *nyas*, i també *nyaeu*, deformació vulgar de la forma *jas*, que vol dir 'pren', 'agafa això'. Del verb *venir* tenim *vin* (*vin-te-ne en siguieta*) i també *ves* (*ves-te-ne a ta casa*). Del verb *fer* tenim *fes*, com *fes lo que t'he dit*, però *fe-li* o *fe-me* quan té un pronom enclític, tot i que hi ha vacil·lacions quan els pronoms són *en* o *hi*, com *fe-ho* o *fes-ho*, *fes-ne* i *fe-ne*. Com altres parlars valencians (Bataller 2018, 187), el verb *donar* usa la forma *dona*, però quan va acompanyada del pronom *-me*, redueix la forma a *da* com en *da-me això*, al costat també de *dona-me això*.

k) Perífrasis

Una altra de les influències de la sintaxi castellana la trobem en la realització

de les perífrasis d'obligació, ja que copiem la mateixa estructura *tenir + que + infinitiu*: *tenim que estudiar, tinc que anà-me-ne prompte, teniu que fer més exercici*, etc.

Cal avisar també que el verb *caldre* ha desaparegut de la varietat local. En el seu lloc trobem altres verbs equivalents com *fer falta* (*no fa falta que vingues ara*), *ser precis* (*és precis que vingues prompte*) i, a vegades, també amb la perífrasis *és menester* (*lo que és menester és que replegues la cuina*).

També hi ha interferència del castellà en les perífrasis de probabilitat, ja que utilitzem l'estructura *deure+infintiu* com *deuen ser d'Alacant*,

7.4.14. Les preposicions

La preposició que s'utilitza davant d'un locatiu sol ser majoritàriament *en* a diferència del que prescriu la normativa, encara que ho fa igual que la llengua medieval (*viu en Alacant, treballa en l'Altet*, etc.). En canvi, si s'indica destinació d'un moviment, aleshores utilitzem la preposició *a* (*vaig a la platja, puja a la serra*, etc.).

La preposició *amb* pren la forma *en* com en tot el valencià (*vaig en mon pare, parla en ella*, etc.).

Igualment, la preposició *a* és substituïda per *en* davant d'un infinitiu en construccions no temporals com *tarda en arribar*, etc.

També, pel contacte amb el castellà, trobem la preposició *per* davant de les referència a les parts del dia (*per l'esprada, per la nit, per el matí*, etc.). De la mateixa manera tenim la preposició *en* davant dels mesos (*ve en març, en desembre ho celebrarem*, etc.).

Apuntem també que la preposició *per a* es contrau i dona *pa* (*ho he fet pa tu, això és pa ell*, etc.).

Una altra conseqüència de la influència castellana és l'ús de la preposició *a* davant del CD (*he vist a ton germà, ajuda als teus amics*, etc.).

La locució direccional *cap a* esdevé *paca* (*anem paca allà i venen paca aquí*). En canvi, quan no va acompanyada de la preposició *a*, tenim *anem cap a munt i tireu cap a baix*.

Així mateix, hem d'assenyalar que les preposicions davant de la conjunció no solen caure, tal com recomana la normativa (*no ha-hi possibilitat de que vaja prompte, està convençut de que no anirà, des de que ha vingut no para, s'ha encabotat en que anem*, etc.).

Cal ressaltar les locucions preposicionals següents: *en si que > en ser que* que trobem en algunes frases (*en si que vingues, m'ho recordes; en si que t'hages decidit, m'ho dius*, etc.). També les locucions *a mà no ve* (*a mà no ve tindrem bon sol en l'excursió*), *en vista de que* (*en vista de que no diu res, farem lo que mos done la gana*), a més d'*en aquell entonces* (*en aquell*

entonces no veíem la tele), en un cas mal rodat (en un cas mal rodat me'n vaig en l'autobús).

La locució de les subordinades finals és *per a què*, que es realitza *pa que* (*pren diners pa que te compres lo que vulgues*).

Com a preposicions castellanitzades hem d'apuntar *hasta* 'fins' i també la locució *hasta que*, a més de *segun* 'segons'.

7.4.15. Els adverbis

a) Temps

Es manté encara la forma arcaica *ans*, que alterna amb la forma *abans*, encara que darrerament va estenent-se la forma castellana *antes*. D'altra banda, la forma *adés* ha desaparegut d'aquesta varietat.

Unes mostres més dels arcaismes que perduren en aquest parlar són les formes: *después-demà*, *después-d'ahir*, formes generals en el valencià, i també *en después-demà* i *en después-d'ahir*, que serveixen per a dir *en después-demà no l'altre* i *en después-d'ahir no l'altre*. Sentim també *al sendemà*, al costat també d'*a l'endemà*.

També registrem les formes *enjorn* i *enjornet*, fossilitzada també en l'expressió *enjornet i aïna*, i les locucions adverbials *en següeta* i *a poqueta nit*.

Sempre es diu *a voltes* i no mai *a vegades*.

Trobem l'expressió *de tant en tant* i també la castellanitzada *de ves en quant*, en algunes ocasions també *de quant en quant*.

Apuntem tots els adverbis que podem considerar clarament com a castellanismes: com *después* i també *endespués*, *entonces*, i alguns ja comencen a dir també *luego* i, fins i tot, *aün*. Sentim la forma *sigüent*.

Altres locucions temporals són les següents:

A espai 'lentament'

A espaiet 'lentament'

A espaiet i bona lletra 'lentament'

A estall 'sense descans, sense aturar-se en el treball'

A final de correguda 'al final de tot'

A l'alba 'de bon de matí'

A l'endemà 'al dia següent'

A la caiguda del sol 'al vespre, a poqueta nit'

A la llarga 'en el temps, durant un període'

A la primera 'en el primer intent'

A leva 'ràpidament'

A leva leva 'ràpidament, sense aturar-se'

A mig dia ‘sobre l’hora del dinar’
A mig matí ‘a migdia’
A mitjan esprà
A mitges ‘incomplet’
A mitjan matí
A ple migdia
A plena llum del dia ‘de dia’
A poquet ‘lentament’
A poqueta nit ‘al capvespre’
A pressa ‘de seguida’
A punt ‘puntualment’
A punt de ‘en disposició de fer alguna cosa’
A punt de caramelo ‘preparat per a portar a terme’
A ratos ‘a estones, de tant en tant’
A temps ‘puntualment’
A tota hora ‘contínuament’
A tota llet ‘anar amb rapidesa’
A tota màquina ‘anar de pressa, ràpidament’
A tota pastilla ‘anar ràpidament’
A tota ‘al màxim de velocitat’
Acabat de fer ‘recent’
Al cul de la nit ‘nit ja fosca’
Al punt ‘preparat per a fer una acció’
Al sendemà ‘al dia següent’
Ara endespués ‘a continuació’
Ara per ara ‘en les circumstàncies presents’
Cada dos per tres ‘molt sovint’
Cagant tomates ‘anar ràpidament’
Corrent, corrent ‘ràpidament’
D’arrapa i fuig ‘amb pressa’
D’entretemps ‘temps intermedi’
D’un dia per a l’altre ‘de sobte, immediatament’
De bon de matí ‘A primeres hores del dia’
De bones a primeres ‘de sobte’
De colp ‘de sobte’
De colp i volta ‘de sobte, en un tres i no res’
De volta i volum ‘canvi sobtat’
De hui per a demà ‘sense esperar massa, de seguida’
De l’any de la picor ‘antigament’
De la nit al matí ‘sobtosament’
De matí ‘primeres hores del dia’

De matinet ‘primeres hores del dia’
De moment ‘els primers instants o que és provisional’
De nit ‘quan no hi ha sol’
De passada ‘ràpidament, sense dedicar-hi massa temps’
De poc temps ‘recent’
De pressa i corrent ‘ràpidament, sense miraments’
De repent ‘de sobte’
De sobetó ‘de sobte’
De tant en tant ‘algunes vegades’
De temps de Maria Castanya ‘molt antic’
De tota la vida ‘de sempre’
Des de que el món és món ‘des de sempre’
En aclarir el dia ‘en fer-se de dia’
En eixe entremig ‘enmig d’algun fet’
En el mos en la boca ‘sense descans’
En fer-se de dia ‘de matí’
En ma vida ‘mai’
En mala hora ‘en temps inoportú’
En si que pugues ‘quan siga possible’
En siguieta ‘de seguida’
En tres i no res ‘ràpidament, de seguida’
En un bot ‘ràpidament’
En un bufit ‘de seguida’
En vetla ‘sense dormir’
Hasta el socarraet ‘fins el final, tot complet’
Hui per hui ‘ara per ara’
Lo més prompte possible ‘ràpidament’
Mai de la vida ‘mai’
Mai per mai ‘mai’
Per a sempre ‘sempre’
Per a tota la vida ‘sempre’
Poc a poc ‘lentament’
Tot el sant dia ‘molt de temps’
Zigui-zaga, garba ‘ràpidament, immediatament’

b) Lloc

La parla local fa *aquí*, *ahí*, *allí* o *allà*, com ja hem esmentat, i es desconeix la forma *ací*.

La forma *lluny* és pronunciada *llunt* i també *allunt*. El relatiu adverbial *on* sempre va acompanyat de la preposició *a*: *a on vas?*, a excepció de l’expressió

això està on fer la mà. Per influència del castellà s'utilitza la forma *baix* en compte de *davall* o *sota*.

Tenim vacil·lació entre les formes *dins* i *dintre*.

Les formes *davant*, *darrere* i *damunt* conserven la vocal *a*, enfront de les arcaïques, que tenien *e*.

L'expressió *a la vora de* s'ha substituït per *al costat de*.

La forma *per tot* s'utilitza en *per tots els puestos*.

En algunes expressions se substitueix la forma *avall* per *abaix*: *cap per abaix*, *panxa en abaix*, *boca en abaix*.

Altres locucions de lloc són les següents:

A banda i banda, 'per tots els llocs'

A cantar la llet 'ben lluny'

A l'altra part del món 'a gran distància'

A la intempèrie 'a la serena, a l'aire lliure'

A la via 'tot dret'

A la vista 'pròxim'

A l'altra part del món 'als antípodes, ben lluny'

A mà 'tenir una cosa a l'abast'

A pal-i-pal 'en totes les direccions'

A tir de pedra 'a certa distància, que està prop'

Allà llunt 'en la llunyania, a una distància considerable'

De cap a peus 'sencer, complet'

De dalt del marge

De defora 'd'un altre poble'

De xicote a xicote 'd'un extrem a l'altre'

Hasta la soca 'el màxim, completament'

Hasta les celles 'tot, completament'

Hurri qui, hurri lla 'arreu, per totes les bandes'

On fer la mà 'molt lluny'

Per un pèl 'per poca distància'

c) Manera

Així es pronuncia sempre *aixina*. També en l'expressió *aixina-aixana* 'més o menys'.

S'utilitzen les formes *a poquet* i també *poc a poc*.

L'expressió *més aïna* alterna amb la castellana *més bé*.

Per a indicar soledat o sense companyia s'usa *a soles* (*m'he quedat a soles*). Quan volem apuntar 'únicament' fem sempre *soles* (*soles te demane una cosa, ho has de fer tu soles* o també *ho has de fer tu només*).

Altres locucions de manera són les següents:

- A base de bé* ‘amb seguretat’
- A befa* ‘intencionadament’
- A caixes destemplades* ‘desenganyadament’
- A caldo recalfat* ‘arribar tard’
- A carta cabal* ‘correctament’
- A cegues* ‘sense criteri’
- A coix coix* ‘caminar només amb un peu’
- A coloc* ‘situar-se, col·locar-se en un lloc’
- A cosa feta* ‘intencionadament’
- A escote* ‘cadascú paga la seua part’
- A gallet* ‘beure normalment d’un botijó sense tocar els llavis’
- A la bona de Déu* ‘amb bona intenció’
- A la força* ‘obligatòriament’
- A la gòmia* ‘menjar amb avarícia’
- A la que t’encantes* ‘sense descuidar-te’
- A la que te descuides* ‘imprevist’
- A la remat* ‘al final’
- A la tràgala* ‘menjar ràpidament, sense mastegar’
- A la virulé* ‘de forma incorrecta, malament’
- A la xita callando* ‘sense avisar’
- A l’albir* ‘amb lliure voluntat’
- A l’albur* ‘a la sort’
- A lo millor* ‘possiblement’
- A mà no ve* ‘possiblement’
- A mitges tintes* ‘sense acabar’
- A mos redó* ‘menjar la fruita sense formalismes’
- A orri* ‘despreocupat’
- A peu* ‘caminant’
- A peu coix* ‘anar amb un peu en l’aire’
- A piconero* ‘destruir, fer mal’
- A pinyó fijo* ‘obstinadament’
- A posta* ‘intencionadament’
- A propòsit* ‘insistir sobre un mateix tema’
- A prova de bomba* ‘molt resistent’
- A punt de llançar a perdre* ‘quan alguna cosa pot revertir la seua situació’
- A rajatabla* ‘tal com s’ha acordat’
- A raudals* ‘en abundància’
- A rebolcons* ‘de qualsevol manera’
- A rèjols* ‘ploure de manera torrencial’

A remolc ‘que sempre va darrere’
A remulla ‘deixar qualsevol cosa submergida en un líquid’
A retrotero ‘arrossegat de qualsevol manera’
A retxamango ‘anar o realitzar una acció acceleradament’
A sang calenta ‘actuar apassionadament’
A so de corneta ‘inflexible, de manera militar’
A tall de regala
A teque ‘tot ple, a gom’
A tocateja ‘pagar un deute completament’
A toca-toni ‘en efectiu’
A trompa tenyida ‘ràpidament’
A trompicons ‘sense miraments’
A trotxe i motxe ‘per totes les bandes’
A tuti pleni ‘completament, tot sencer’
A ull ‘aproximadament’
Aixina aixina ‘més o menys’
Al biés ‘al biaix’
Al bolic ‘sense ordre ni concert’
Al borreguet ‘anar cametes al collibé’
Al corrent ‘puntualment’
Al galillo ‘al gallet’
Al ganyote ‘per la cara, que no paga’
Al peu de la lletra ‘tal com s’ha acordat’
Al volen volen ‘sense criteri, a l’atzar’
Anar per endavant ‘en primer lloc’
Birli-birloc ‘a l’atzar’
Birli-birloque ‘a l’atzar’
Cada dos per tres ‘amb freqüència, sovint’
Cametes al coll ‘a collibé’
Cara a cara ‘en presència’
Carregat de bombo ‘menjar molt condimentat’
Com a mínim ‘el mínim’
Com Déu mana ‘ben fet’
Com de la nit al dia ‘molt diferent’
Com dos gotes d’aigua ‘iguals, copiats’
Com l’alcalde Roquetes ‘sense donar peu a una altra opció’
Com si no existira ‘sense tenir-lo en compte’
Com si no res ‘com si no hi haguera ocorregut res, amb indiferència’
Com un gínjol ‘com si no res’
D’estrangis ‘d’amagat’
D’un en un ‘amb un ordre’

D'un tiró 'ràpidament, sense interrupció'
D'una sentada 'menjar tot d'una, sense aturar-se'
D'amagat 'd'amagatotis'
De bon rotllo 'amigablement'
De bona manera 'amb tots els formalismes'
De bona tinta 'cert, amb informació contrastada'
De bones maneres 'educadament, amb els formalismes corresponents'
De broma 'que no és de veritat'
De bulla 'prova que no té validesa'
De caixó 'clarament, lògicament'
De capa caiguda 'amb una evolució negativa'
De cap a peus 'complet, sencer'
De cara a la galeria 'per guardar les aparences'
De carambola 'coincidència, casualitat'
De carrereta 'literalment, sense interrupció'
De castanyetes 'de molt valor'
De casualitat 'coincidència'
De categoria 'de bona qualitat'
De colp 'de sobte'
De dents cap a dins 'internament, sense exterioritzar un pensament'
De filereta 'sense interrupció'
De gaidó 'de costat, de gairell'
De galduf 'de franc, debades'
De gorra 'a despeses d'altri'
De got i calbot 'de poca qualitat'
De la gurri-gurri 'gent de classe social baixa'
De la nit al dia 'molt diferent'
De la trompa fina 'delicat, exigent'
De llàgrima fàcil 'molt sentimental'
De mà de mestre 'ben fet'
De mal gust 'sense educació ni estètica'
De mala manera 'de males formes'
De mala mort 'de poca qualitat'
De mala veta 'amb malícia'
De mata cagada 'sense valor'
De mentira 'fals, de bulla'
De mil dimonis 'molt dolent'
De morros 'cap endavant, molt enfadat'
De pa i ceba 'menjar de poca qualitat'
De pa i peixet 'menjar de poca qualitat'
De pènjamo 'de mal caràcter'

De plantó ‘abandonat’
De puntetes ‘passar sense alçar ni pols ni remolí’
De qualló ‘de soca arrel’
De rebot ‘de retruc’
De refiló ‘de gaidó’
De repica-me el colze ‘de molta qualitat, amb un preu desorbitat’
De reüll ‘mirar de cua d’ull’
De solera ‘de qualitat’
De tos ‘d’esquena, caure cap arrere’
De valvulina ‘suaument’
De veres ‘confirmació’
De vitat ‘sense cap dubte’
De volta i mitja ‘crítica molt ferotge’
De xapa ‘enfront’
De xiripa ‘per casualitat, per sort’
De xurra ‘xamba, casualitat favorable’
Del bracet ‘anar agafat del braç d’una altra persona’
Del tot ‘completament’
D’estar per casa ‘casolà’
D’un glop ‘beure tot seguit’
D’un tiró ‘sense interrupció’
Eixir-se-ne de puesto ‘irritar-se molt’
En bandeja ‘amb facilitat’
En carn viva ‘sagnant’
En cas mal parat ‘si mal no ve’
En cormull ‘completament ple, a vessar’
En cos de camisa ‘vestit amb una camisa només’
En cúrios ‘nu’
En dijú ‘en dejuni’
En el cor a la mà ‘sincerament’
En el fondo ‘internament’
En el mos en la boca ‘sense acabar de menjar’
En el plat i en les tallades ‘arreu, en tots els llocs’
En família ‘en confiança, familiarment’
En filera d’indios ‘ordenadament, un darrere d’un altre’
En grandola ‘passar-ho molt bé’
En mig en mig ‘encertar plenament’
En pèls i senyals ‘amb tots els detalls’
En poques paraules ‘resumidament’
En ratxa ‘amb encerts successius’

En sèrio ‘seriosament’
En volandes ‘amb tots els honors’
Entre pitos i flautes ‘entre unes coses i altres’
Entre tranxes i marranxes ‘enmig de coses sense importància’
Filar prim ‘detalladament’
Fito-fito ‘fixament’
Massa bé i tot ‘suficient, correcte’
Més aïna ‘més aviat’
Més bé ‘més aïna’
Ni fet a mida ‘ajustat, encertat’
Ni fet d’encàrrec ‘just’
No alçar ni pols ni remolí ‘indiferent’
No siga cosa que ‘probablement’
Pensat i fet ‘sense reflexió, de manera imprevista’
Per a compares i comares ‘només per als privilegiats’
Per a plorar ‘esdeveniments tristos’
Per baix cama ‘de forma incorrecta’
Per baix mà ‘sense estar a la vista d’un altre’
Per carambola ‘per casualitat, a l’atzar’
Per casualitat ‘casualment’
Per damunt de tot ‘sobretot, primerament’
Per obligació ‘obligatòriament’
Per res del món ‘sense excuses’
Per si a un cas ‘si hi ha cap possibilitat’
Per tota la cara ‘sense vergonya’
Raent-raent ‘passar per un lloc molt ajustat’
Ranxant-ranxant ‘passar per un lloc molt pròxim, fregant’
Sense anar més llunt ‘òbviamment’
Sense cap ni peus ‘sense trellat’
Sense falta ‘obligatòriament’
Sense motiu ‘sense excusa’
Sense parar ‘sense interrupció’
Sense pena ni glòria ‘amb indiferència’
Sense pensar se-ho ‘ràpidament’
Sense raó ‘il·lògicament’
Sense ric ni roc ‘il·lògicament’
Sense tindre culpa ‘sense responsabilitat’
Sense voler ‘involuntàriament’
Si a mà no ve ‘possiblement’
Si a un cas ‘probablement’

Tot i per tot ‘insistentment’
Xino-xano ‘lentament’

d) Quantitat

Cal assenyalar la forma *demasiat* com a possible castellanisme i no com una pronúncia incorrecta del mot *demesiat*. També anotem la forma *ademés*, igualment un altre castellanisme.

Les locucions que hem registrat són les següents:

A cabassos ‘en gran quantitat’
A grapallades ‘a mans plenes’
A grapats ‘en abundància’
A males penes ‘poc, insuficient’
A mansalva ‘en molta quantitat’
A manta ‘en abundància’
A porrillo ‘en gran quantitat’
A punta i pala ‘en molta quantitat’
A raudals ‘en abundància’
A tibó ‘ple, de gom a gom’
Des del més gran al més xiquico ‘tothom’
El canto d’un duro ‘poc’
En escreixos ‘en abundància’
Per a donar i vendre ‘en abundància’
Res de res ‘gens’

e) Dubte

A mà no ve ‘potser, a la millor, possiblement’ és una construcció encara viva en la parla santapolera, que segurament no prové d’una forma *mano* castellana sinó més aïna de la negació d’*a mà ve* (Segura 2003, 155).

Altres locucions són les següents:

Se veu que ‘segurament’
En si que o en se que ‘en el moment en què’

7.4.16. Les conjuncions

Les conjuncions adversatives s’han reduït a la forma *però*, que es pronuncia com a plana, i *sinó*.

La influència del castellà en les conjuncions es nota en la introducció de la forma *pues*, també adaptada a *pos*. També apuntem la forma *quissás*.

Com a conjunció final tenim la locució *per a què*, reconeguda en els registres poc formals de la llengua medieval, però no per la normativa actual.

Assenyaem també altres formes on trobem els efectes de les interferències del castellà, i que ja hem repetit en altres ocasions, com *sin embargo* ‘tanmateix, tot i això’, *des de que*, *com que i que*, s’ha reduït a *com*.

Exposem una sèrie de conjuncions subordinants que s’utilitzen en la parla santapolera:

A pesar que (*Vam eixir a passejar, a pesar que fea mal temps*)

Aixina com (*Aixina com tu has dit no ho faré*)

Aixina que (*Aixina que ja saps, no vull parlar en tu*)

Ans que (*Lleva-te-lo ans que vinguen per ell*)

Com (*Fe-ho com ja t’han ensenyat*)

Com si (*És com si parlaves en la paret*)

De manera que (*De manera que ja sé lo que vol di-te*)

Encara que (*No isques a la mar encara que faça bon temps*)

Ja que (*Ja que m’ho has dit, vindré a la reunió*)

Ni siquiera (*Ni siquiera vol escoltar lo que li tinc que dir*)

Per més que (*Per més que m’ho demanes, no vaig a fe-ho*)

Segun com (*Segun com m’agarre, li diré una cosa o una atra*)

Sempre que (*Pots vindre sempre que vulgues*)

Si a cas (*Si a cas, porta-ne cinc en lloc de tres*)

Tan prompte com (*Tan prompte com pugues, torna-te-ne del viatge*)

7.4.17. Les interjeccions

En aquest apartat apuntem la interjecció general del valencià *xe*, també produïda *xei* i *xi* en combinació amb altres expressions en el parlar local, com *Xe, quina ensalada!*; *Xi, com t’ho dic!*; *Xe, Mare meua!*; *Xi, ni m’ho crec!*, etc.

Una altra interjecció específica que trobem en aquesta varietat és *litxi*, que a vegades també apareix unida a l’anterior en l’expressió *Litxi xe!*

Una altra expressió que podem ressaltar són les distintes combinacions d’a *xavo*, com ara *D’a xavo està!*, *D’a xavo la coca!*, *D’a xavo la penyora!*, etc.

També les que es formen amb l’imperatiu *nyas*, com *Nyas, castanya pilonga!*, *Nyas, coca!*, etc.

La gent gran recorda dels seus avantpassats l’expressió de disgust *guïtxes!*

A més, apuntem les expressions copiades del castellà com *des de luego* i *des de luego!*, *bueno!* etc. Altres canvien la forma com a eufemisme amb les interjeccions *mecatxis*, *mecatxis en la mar salada*, *folis*, *jolines*, *collinsa*, etc.

Apuntem la forma *arrea!*, que també s'integra en algunes construccions per a indicar rebuig, com *Arrea, quin buig que tens*, *Arrea i ves-te-ne!*, *Arrea matxo!*, *Arrea matxo, trenta duros!*, etc.

Finalment, algunes frases fan la funció de les interjeccions, com *Salta cego, que ve un xarco!* i també *Nas de Petaca, tacó*.

En el capítol dedicat a la fraseologia podeu trobar un llarg llistat d'expressions sobre salutació, acomiadament, sorpresa, agraïment, reprovació, etc.

7.4.18. La derivació

a) Prefixos

a-: *abacorat*, *aborregat*, *abotinflat*, *acabussar*, *arplegar*, *acomençar*, *afartar*, *afonar-se*, etc.

en- (*em-*): *embafós*, *enrocar*, *enrolar*, *ensomiar*, *entropessar*, *envacunar*, *enxovar*, etc.

b) Sufixos

-ada: *envionada*, *estacada*, *estufonada*, *fartonada*, *flamerada*, *fotrada*, *manyacada*, *menjucada*, *patracolada*, etc.

-ador: *pescador*, *filador*, *rentador*, *pateador*, *regallador*, etc.

-aire: *xarraire*, *rondinaire*.

-ango: *cotxindango*, *dotorango*, *guarrindango*, *torpango*, etc.

-arro: *gossarro*, *llobarro*, etc.

-atge: *oratge*, *solatge*, etc.

-ejar: *camejar*, *barbejar*, *aporrejar*, *cabrejar*, *colpejar*, *dotorejar*, *estropejar*, *golondronejar*, *rellampaguejar*, *veranejar*, etc.

-ella: *orella* 'vora mar', *quadrella*,

-enc: *famolenc*, *fredolenc*, etc.

-er: *carpinter*, *carnisser*, *mariner*, *santapoler*, etc.

-ero: *bacorero*, *bouero*, *borriquero*, *convenenciero*, *friolero*, *placero*, *santapolero*, etc.

-erro: *ceporro*, *calentorro*, *fretorro*, *petorro*, etc.

-et: *canterellet*, *carret*, *cassupet*, *enjornet*, *juasquet*, *malet*, *marranet*, *nugolet*, etc.

-eta: *aigüeta*, *anguileta*, *areneta*, *assarbeta*, *bambeta*, *barqueta*, *brosseta*, *camaleta*, *carxeta*, *cucaratxeta*, *pareteta*, etc.

-ico: *xiquico*, *Tonico*, *Manolico*, etc.

-iscar: *arriscar*, *enviscar*, *endormiscar*, *enguiscar*, etc.

-itxol: *mortitxol*.

-iua: *xiquiua*, *xiquirritiua*, etc.

-ó: *arranyó*, *arrapó*, *bobalicó*, *çangarró*, *coscorró*, *renegó*, *repassó*, *ressopó*, etc.

- ol: *barjol, brisol, llevantol*, etc.
- on: *tardon, grandullon, jugascon, dormiscon, xicon*, etc.
- ongo: *beatongo, cabellongo, fadrinongo, falsongo*, etc.
- ot: *cavallot, garbellot, gavinot, maçacot, pasmarot, tapenot*, etc.
- or: *amerador, amargor, assegador, armador, bascor, bufador, gelor, tremolor*, etc.
- ungo: *carramandungo, xafungo*.
- ura: *encarnadura, gorradura, matadura, saladura*, etc.
- ussar: *acabussar, empapussar, engatussar*, etc.

7.5. LÈXIC

7.5.1. Introducció

En aquest apartat exposem un inventari dels mots que presenten un major interès lexicogràfic en el parlar santapoler. Aquest recull prové tant de la documentació escrita de què disposem —tot i que la bibliografia local en valencià és ben exigua— com també de la informació oral recollida. Hem d'assenyalar que la majoria dels mots recollits han estat seleccionats a partir del nostre coneixement de la varietat local i de la consulta i confirmació dels nostres informants.

Com ja podem deduir, aquest recull lèxic se circumscriu majoritàriament al registre col·loquial, atesa la situació sociolingüística d'aquesta llengua en les darreres centúries, tema que ja hem comentat més amunt. Aquesta qualitat origina una dualitat en la nostra anàlisi: per una part, no hi incloem el vocabulari dels registres formals que aquesta varietat local en condicions sociolingüístiques normals haguera pogut originar; per una altra, és un inventari enriquit per les característiques que contenen els registres menys formals, ja que els mecanismes de creació, tant de caràcter formal com semàntic, són molt productius en aquest nivell. Així, hi trobarem recursos propis de l'àmbit col·loquial com «la metàfora, la metonímia, la sinèdoque, els processos d'homonimització i d'homosemització i la derivació» (Martí 2006, 12).

Des d'un punt de vista general, podem classificar aquest inventari en tres grups lèxics:

a) Mots del vocabulari comú valencià. En aquest apartat hem volgut ressaltar aquells mots que, tot i formar part de l'àmbit lèxic valencià, volíem ressaltar-los per la seua vigència en el parlar santapoler o per formar part d'algun àmbit molt específic. En són exemples: *després-demà*, *creosota*, *cucaratxeta* 'marieta', *dragonet* 'petit rèptil', *palmito* 'margalló', *sosa* 'detergent', *tafulla*, *teclós* 'malatís', etc.

b) Mots que formen part del vocabulari comú valencià però que en la llengua dels santapolers prenen sentits diferents. No cal dir que, en la majoria casos,

aquets mots s'utilitzen amb un significat i un valor semàntic determinat, de tal manera que alguns constitueixen una accepció lèxica local que no està recollida en cap diccionari (*abadenco* 'persona de poques llums', *curruixes* 'ganes de fer de ventre', *floc* 'senyal d'excrement', *jesuïta* 'demagog', *molinets* 'llavors voladores', etc.).

c) Mots que podem considerar com a específics del parlar local o a tot estirar de la varietat comarcal. Hi podem incloure mots com, *mamola* 'cosa mal feta', *en cúrios* 'nu', *encarnella* 'carxofa', *fogasseta* 'tonya, pa cremat', *búcaro* 'aladroc', *sopaensalada* 'desgràcia', etc.

d) També tenim altres mots, possiblement castellanismes, però que són difícils d'identificar, com *cuallaré* 'sense escrúpols', *jalar* 'menjar', *jipiar* 'observar', *tanot* 'obstinat', *ximascle* 'insistent, pesat', *xurumalla* 'cridòria', etc.

Des d'una altra perspectiva lèxica, aquest recull el podem classificar en els apartats següents:

Arcaismes. Com ja hem apuntat en altres apartats d'aquest estudi, una característica d'aquest inventari és el percentatge d'arcaismes lèxics que enregistrem, d'acord amb la condició de parlar perifèric d'aquesta varietat. Com ja hem explicat adés, aquesta condició ha permès la conservació d'un bon nombre d'arcaismes lingüístics. Dins del nivell lèxic hem d'assenyalar els mots *ans*, *dins* i també *dintre*, *enjorn* (amb el significat també de *prompte*), *oldre*, *l'endemà* i també en alguns parlants la forma *s'endemà*, *después-demà* i *l'en después-demà*, *avear*, *compare* i *comare*, *entregue* 'sencer', *llimó*, *mançana*, *refredat*, *roig* 'ros', *rompre*, *sullar*, *tafulla*, *esquer*, *pisar*, *terrat*, *xollar*, etc.

Aragonesismes. La procedència aragonesa de part de la repoblació medieval que vingué a les terres valencianes i, sobretot, a territori murcià, justifica l'aparició d'aquests mots. En aquest reduït recompte podem ressaltar mots com *bonico*, *borrego*, *caldo*, *carrutxa*, *catxirulo*, *civada*, *coixo*, *cordero*, *cucurutxo*, *manyó*, *monyada*, *mosseguillo*, *roxio*, *sarnatxo*, *tio*, *timó*, *tomello*, *tronxo*, etc. (Segura 2003a, 282-292). Cal advertir, però, que molts d'aquests mots eren recollits com a mossarabismes, terme totalment invalidat hui dia. Per això en estudis anteriors en moltes ocasions s'havia confós aquests mossarabismes amb mots que més aviat podem relacionar amb els aragonesismes i també amb els castellanismes. Com hem pogut comprovar, tots aquests mots acaben amb una *o* àtona.

Castellanismes. La quantitat de castellanismes en la varietat local és fàcilment justificable si tenim en compte que aquesta és la llengua majoritzada i dominadora

del segle XVI ençà en aquestes terres i en tot el territori lingüístic. Cal tenir en compte que aquesta llengua va entrar en contacte amb la nostra en el segle XV i a partir del segle XVIII esdevé llengua dominant, i a hores d'ara encara es manté clarament com a hegemònica. Amb tots aquests antecedents, el nombre de mots procedents del castellà que s'han introduït en la nostra llengua és, òbviament, més que notable. Per un altre costat, seguint amb els castellanismes i d'acord amb la classificació de les transferències lèxiques traçades per Hauguen (1953), podem dividir aquests mots en préstecs (que importen la forma i el significat del castellà) o en calcs (que sols importen el significat). Els préstecs els podem considerar com a purs, que poden ser assimilats i no assimilats, i com a híbrids. Afecten tota classe de mots. Veiem amb exemples aquesta distribució:

- Entre els préstecs purs no assimilats tenim: els substantius *espuma*, *brújula*, *maravilla*, *calvo*, *labio*, *comedor*, *tarugo*, etc.; els verbs *apoïar*, *aprovetxar*, *percibir*, *confundir*, etc. També el localisme *mamola* amb el significat de 'cosa mal feta', portat possiblement pels mariners des d'Andalusia; les preposicions *hasta*, *segun*, etc., la conjunció *pues*, etc.
- Els préstecs purs assimilats són una de les característiques a ressaltar d'aquest parlar, ja que cal corroborar el gran esforç que fa la llengua per adaptar aquests mots castellans. Entre aquests, cal assenyalar els substantius *alelat* 'ximple', *concejal*, *jamó*, *menejar*, *cego*, *apellit*, *abogat*, *àngul*, *artícul*, *fascícul*, *vistasso*, etc.; com a verbs, *coneixtre*, *permaneixtre*, *perteneixtre*, etc.; en les conjuncions tenim *pos*.
- Dins dels híbrids, és a dir, els que estan formats per un lexema i un morfema de llengua diferents, podem assenyalar com a exemples: *carpinter*, *companyer*, *veranejar* etc.

Localismes. Per acabar ja aquesta introducció, hem d'incidir en el fet que totes aquestes característiques esmentades es poden reflectir també en un conjunt de mots que guarden un cert tipisme local i que estan ben establerts:

- Exclusives locals: *mamola*, *en cúrios*, *estibar* 'espentar', *gaetxo*, *bumeró*, etc.
- Exclusives comarcals: *encarnella*, *fogasseta*, *empuixar*, *terongeta*, *juasquet*, *morceguillo*, *palometes* 'crispetes', etc.
- Compartides amb altres parlars valencians: *después*, *entonces*, *tata*, *pàrpol*, *manyaco*, *assarb*, *formigó*, *luego*, *tramússol*, *samorejar*, etc.

7.5.2. Glossari

A continuació oferim succintament unes normes d'ús:

- En aquest glossari els lemes de cada entrada van en negreta, també quan indiquem la forma femenina dels adjectius.

- Numerem les diferents accepcions del mot.
- Intentem que totes les entrades apareguen amb una forma normativa o amb una adaptació gràfica si es tracta d'un castellanisme. En molts casos, dins de la definició remetem a les formes estàndard, fins i tot els castellanismes.
- Avisem dels castellanismes amb l'abreviatura *cast*.
- Quan algun mot conté la grafia *j* o *g* i és pronunciat en la varietat local amb el fonema castellà velar fricatiu sord /x/, ho indiquem amb un asterisc (*jamó**).
- En alguns mots remetem a la forma més general per mitjà de *vegeu x*.
- Quan hem considerat convenient, hem introduït una exemplificació per entendre millor el significat. Aquesta va entre parèntesi i en cursiva, o diem que *apareix en l'expressió x*. En aquests exemples hem reproduït la parla local sense tenir en compte la normativa.
- Quan ha estat possible en el nom dels animals i dels vegetals, hem afegit el nom científic del gènere o de l'espècie, a fi d'evitar confusions i estalviar possibles definicions imprecises.
- Quan el sentit d'un mot o d'una accepció coincideix amb el que ofereix el DCVB, donem la definició d'aquest diccionari i la posem entre cometes simples.
- Quan una paraula té dues o més accepcions, posem només la categoria gramatical en la primera si és la mateixa per a totes. En canvi, quan varia la categoria en una accepció, assenyallem la nova davant de la xifra corresponent. Si a partir d'una accepció la marca de categoria no canvia, hem d'entendre que és compartida per les altres.
- Després de l'entrada de cada mot, assenyallem en cursiva la categoria gramatical per mitjà de les abreviatures següents:
 - m.* (masculí)
 - f.* (femení)
 - adj.* (adjectiu)⁶⁴
 - v.* (verb)
 - adv.* (adverbi)
 - loc.* (locució)⁶⁵
 - interj.* (interjecció)

Pel que fa a la bibliografia consultada, cal assenyalar que un percentatge important de mots prové de les observacions i experiències de l'autor com a

64. Hem inclòs en aquesta categoria tots els mots que designen una qualitat de les persones.

65. En aquest cas, no hem fet distinció de les diferents locucions.

usuari d'aquesta varietat, a més d'algunes entrevistes realitzades a santapolers i santapolers⁶⁶. També hi incorporem part del lèxic que registrem en la bibliografia que exposem a continuació. En aquest cas hi anotem mots que o bé ja estan recollits com a santapolerismes o bé pertanyen a una altra varietat però coincideixen també amb la local. Aquestes obres són les següents: Alvar (1986-1989), Bataller (2018), Beltran (2005 i 2008), Beltran, Monjo & Pérez (2004), Beltran & Herrero (2011), Beltran & Segura (2017), Bonmatí (1983, 1988 i 1989), Carbonell *et al.* (2012), Erades (2021), García (1932), Martí (2006), Mas (1993, 2000a, 2000c), Mas & Sempere (2019), Montoya (1989), Segura (1998, 2003a, 2003b).

66. Entre els entrevistats volem esmentar: Genís Ayala, Francisco Blasco, Vicente Blasco, Manuel Bonmatí, Gaspar Casanova, Francisco López, Pascual Molina, Adrián Ortiz, Pascual Orts, María Pérez, Rafael Pla, Marian Sempere i Ma. Àngels Sempere.

A

abacorat -ada *adj.* Persona despistada.

abadejo *m.* Bacallà. D'ús només en la gent gran, les noves generacions l'han reemplaçat per *bacallar*.

abadenco -a *adj. cast.* Persona de pocs llums.

abancalat *adj.* Terreny en un desnivell que està dividit en bancals marcats amb pedra seca.

abellaruc *m.* Ocell de l'espècie *Merops apiaster*.

abissínió -a *m. cast.* Persona d'origen estrany, rar.

abitoro -a *adj.* Persona ximple, que reacciona sense lògica.

abitxirugo -a *adj.* 1. Ximple, que fa coses il·lògiques i incoherents. També *abigirugo*. 2. Ocell. Vegeu *abellaruc*.

abixutxo -a *adj.* Mala persona i poc faenera.

abocar *v.* Llançar, buidar un recipient.

abojonar-se *v.* Sufocar-se, traure els colors de cara a algú (*S'ha abojonat com una rosa*).

abombar *v.* 1. Donar forma redona. 2. Tenir mal de cap (*Estic refredat i tinc el cap abombat*).

abonançar *v.* 'Asserenar-se i fer-se més bo el temps o l'estat de la mar'.

aboquinar *v.* 1. Pagar un deute, donar els diners. 2. Buidar.

aborregat -ada *adj.* Persona sense criteri, sense personalitat, que sol acceptar l'opinió dels altres.

abotinflat -ada *adj.* Persona unflada, que pateix alguna inflamació.

abramat -ada *adj.* 1. Que està banyat per l'aigua dolça. 2. Sufocat

abrasit -ida *adj.* Assedegat, que té molta set.

abusar *v.* Excedir la confiança d'algú.

acabose, ser l' *loc. cast.* Situació de molt descontrol (*Això és l'acabose*).

acabussar *v.* Vegeu *cabussar*.

acantilat *m. cast.* Tallat, penya-segat.

acarabassat -ada *adj.* Persona ximple, nècia.

acaragolat *adj.* Pèl o cabell rissat.

acarregar *v.* Portar, dur, transportar.

acarxotar *v.* Pegar carxots a una persona.

acatxar-se *v.* Ajupir-se, inclinar el cos, doblegar-lo.

acatxó *m.* Canvi de salut d'una persona cap a un deteriorament (*Últimament ha pegat un acatxó*).

acebat -ada *adj.* Persona ximple, de poc seny.

aclarícia *f.* Buscar alternatives per aclarir assumptes conflictius.

aclarir *v.* Llevar el detergent, llevar el sabó a una vaixel·la.

acollonar *v.* Fer por a una persona.

acomençar *v.* 1. Iniciar. 2. Afanyar-se.

acoquinar *v.* 'Acovardir, fer perdre el coratge'.

acorar *v.* 1. Deixar sense res, gastar

tots els diners (*Els fills l'han deixat acorat*). 2. Morir.

acorrucar-se v. Ajupir-se.

acrivillar v. Crivellar.

acut, a l' loc. Joc d'amagar-se.

acut acatxat, a l' loc. Joc que consisteix a apropar-se ajupit o acatxat al qui està de cara a la paret sense que siga vist.

advertia f. Fer una becada, quedar-se adormit.

afaitagossos pl. 1. Libèl·lula. Insecte de diverses espècies (*Crocothemis erythraea*, *Aeshna cyanea*). També *helicoptero*. 2. Rascar el cap a una persona.

afanar v. Furtar.

afatar v. Atipar amb excés, menjar de més fins a quedar-se satisfet.

afiançar v. Atrapar, sostenir (*Afiança-lo bé no se'n vaja*).

afilar v. 1. Llançar. 2. Passar una eina per una pedra o mola per a aprimar el tall o la punta d'aquesta. També *amolar*.

afluixar v. 1. Pagar, soltar diners en l'expressió *Afluixar el mos*. 2. Reduir la tensió d'una corda o un assumpte.

afonar-se v. Enfonsar-se, anar al fons.

agalles pl. cast. 1. Brànquies del peix. 2. Tenir valentia, coratge (*Va tindre agalles per a fer això*).

agarrar v. Agafar, prendre.

agarrat -ada adj. Ronyós, avar, persona preocupada per replegar i guardar diners.

agarrotat -ada adj. Persona tesa, rígida, de poca mobilitat.

agranar v. Recollir i tirar cap endavant, amb una granera, la brutícia que hi ha al terra.

agret m. Planta de l'espècie *Rumex intermedius*.

agrunsadora m. Vegeu *engrunsadora*.

aguardar v. Esperar (*Aguarda un poc que ja venen*).

agüelat -ada adj. Persona que sembla vella i malaltosa.

àguila m. Au rapaç del gènere *Circus*. Tenim l'*àguila pescadera* (*Circus aeruginosus*) i l'*àguila serpera* (*Circaetus gallicus*).

aguilutxo m. Tipus de cometa simple fet de paper i que no té una estructura. També *anguilotxa*.

aguinaldo m. Estrenes, regals en diners que es donaven per Nadal.

agulla f. 1. Peix de l'espècie *Scomberesox saurus*. També *peix agulla* i *saltó*. 2. Utensili per a fer xarxa.

Agulla de fer xarxa Utensili de fusta, normalment de faig, amb una boca en cada extrem i que serveix per a fer xarxa. *Agulla de remendar* Utensili, normalment de plàstic amb una boca en un extrem i acabat en punta a l'altre que serveix per a remendar.

agullan f. Peix de l'espècie *Belone belone*. També *agulla palada*.

aigualeig m. Aigualit.

aigua-xirli m. cast. Generalment, beguda sense gust, desllavassada, aigüelida (*Este cafè és aigua-xirli*).

aigüeta f. Lleixiu.

aixa f. 'Eina de fuster, composta d'una fulla de ferro acerada i tallant (amb tall de 10 o 12 cm d'ample) unida amb un mànec de fusta en tal manera que, posant el mànec vertical, el tall queda horitzontal'. Els fusters de ribera utilitzen l'*aixa d'una mà* i *de dos mans*.

aixovar m. Conjunt de roba que la dona aporta al matrimoni.

ajudant m. Entre els calafats, l'aprentent que comença l'ofici.

ajugar-se v. Fer una aposta sobre un

joc o una altra cosa (*Que t'ajues a que no fa lo que ha dit*).

ajuntar v. 1. Unir. 2. Establir una relació d'amistat (*Ja no t'ajunte*).

ajupir v. Encollir, inclinar el cos. També *apunxonar-se*.

aladroc m. 'Peix de la família dels clupeids: *Engraulis encrasicolus*'. Paraula que està desapareixent pel mot *boqueró*.

alassor m. Planta de l'espècie *Cartamus tinctorius* que proporciona una mena de safra, però de pitjor qualitat.

alatxa m. Nom de peix molt semblant a la sardina de l'espècie *Sardinella aurita*.

albat m. Nadó mort.

albelló m. Conducte per on passen les aigües sobrereres, brutes o les pluvials, d'un terrat o d'un corral.

albercoc m. 1. Ximble, babau. 2. Fruïta de l'albercoquer.

albercocat -ada adj. 'Bajà, poc-seny, irreflexiu'. També *abercocat*.

alçar v. 1. Guardar (*Vols alçar els llençols en l'armari?*). 2. Fer més alt, pujar (*Ja estant alçant a Déu*).

alçar-se v. Llevar-se del llit.

alcavó f. Cambra petita i poc ventilada.

alдарacada f. Malifeta (*Està-te quiet i no faces més alдарacades*).

alefrís m. 'Mossa angular que es fa pel llarg a la quilla, roda o codastre per assentar-hi les testes de les taules de forro'.

alelat -ada adj. Persona simple, babaua.

alénar 1. Moure el vent (*En este rincó no alena el vent*). 2. Respirar.

aleró m. 1. Aleta dels peixos. 2. Element arquitectònic que sobreix de la façana.

aleta f. 1. Òrgan en diferents parts dels peixos que els permet nadar. 2. 'Dues

peces de fusta amb curvatura que segueix la línia dels lligassons, però són molt més curtes. Van col·locades una a cada costat de la popa, empernades a les gambotes raconeres i fixades amb un apanyat o mossa al dragant dret. Atracats a les aletes van els dos primers lligassons (quadernes revirades)'.
alfàbega f. Planta de l'espècie *Ocimum basilicum*.

alficòs m. 1. Cogombre. 'Fruit de la planta *Cucumis flexuosus* L.'. 2. Persona nècia, baina (*Està fet un alficòs*). 3. Prim (*Està alt com un alficòs*).

alforjar v. 'Imaginar o crear en la fantasia' (*S'ha alforjat que ve demà*).

alforrar v. Estalviar.

algaravia f. Cridòria.

algerna f. Peix de l'espècie *Cerna sícana*. També *gerna*.

alguer m. Zona sotaiguada plena d'algues, normalment de posidònia.

aliacà f. Icterícia. 'Malaltia caracteritzada per la presència de la matèria colorant de la bilis en la sang, amb forta grogor de la pell i dels ulls'.

aliviar-se v. Beneficiar-se, alleugerir-se (*La medicació m'ha aliviat el dolor*).

aljub m. 1. Pou. 2. Construcció que emmagatzema les aigües pluvials.

all, a l' loc. Joc infantil que consistia a llançar amb força una piloteta amb la intenció de pegar a un altre i fer-li mal.

allargar-se'n v. Anar-se'n (*Allargate-ne i deixa-me tranquil*).

alliconar v. Donar lliçó d'algun parany o estratagema.

allumbrar v. Pegar, donar colps a una persona (*Mira que t'allumbre!*).

almadrava f. Art per a pescar tonyines.

almànguena f. Almangra. 'Peròxid de ferro aluminós; mescla natural d'alúmina i terra amb òxid vermell de ferro'.

Servia per a banyar un fil amb aquest producte i amb un colp sobre una superfície aquest marcava les línies que traçava el disseny de l'embarcació.

almeja* *f. cast.* Clòtxina de diverses espècies (*Chamelea gallina*, *Donax trunculus*, *Glycymeris violacenscens*) i gèneres (*Tapes*, *Venus*). *Almeja fina* (*Amigdala decussata*, *Tapes decussatus*), *almeja grixera* (*Haliotis lamellosa*), *almeja de carril* (*Ruditapes decussatus*), etc.

almorjàvena *f.* 1. Dolç banyat amb almívar. 2. Persona de poc seny (*Està fet una almorjàvena*).

alpiste *m. cast.* Escaiola. Planta de l'espècie *Phalatis canariensis* que serveix per a menjar dels ocells.

alquitranat *m.* Asfaltat (*El carrer no estava encara alquitranat*).

altercat *m.* Aldarull, baralla.

alto, a *m. cast.* Joc infantil de persecució, quan s'alcançava a algú havia de quedar-se immòbil.

amagatotis, d' *loc.* Que fa una cosa en secret, d'amagat.

amanerat -ada *adj.* Home que té maneres o comportaments de dona.

amanoset -a *m.* Cosa fàcil de manipular i d'usar.

amago *m. cast.* Intent dissimulat d'algun fet.

amargor *f.* 1. Fred molt intens (*Fa una amargor que pela*). 2. Qualitat d'amarg.

amarres *pl.* Corda o cadena que serveix per amarrar i mantenir subjecta l'embarcació al norai d'un port.

ambó *m.* Forat de desaigüe de la coberta d'una barca.

amerador *m.* Lloc on es deixava l'espart a remulla.

amerar-se *v.* Banyar-se, xopar-se.

ameró *m.* Acció de banyar-se amb l'aigua de la pluja.

ameronada *f.* Vegeu *ameró*.

amigatxo *m. cast.* Amic en registre col·loquial.

amoladora *f.* Esmoladora. Instrument de pedra en forma de roda que servia per a esmolar eines de tall. Hi havia *amoladora d'aigua* i *amoladora d'oli*.

amollar *v.* 1. Donar diners. 2. Soltar algun objecte (*Amolla la corda*).

amorrar *v.* Ficar-se una embarcació en l'arena de la platja.

amorrar-se *v.* 1. Beure a morro en una botella. 2. Besar-se.

ampla *f.* Ocell de l'espècie *Puffinus yelkouan*.

andàmit *m. cast.* Bastida que utilitzen els obrers o els calafats per als seus treballs.

andana *f.* Muntó de peix o de caixes de peix.

andanó *m.* Mena de nansa.

anea *f.* Planta de l'espècie *Typha latifolia*.

àngel *m.* 1. Apel·latiu carinyós per a la parella. 2. Peix de l'espècie *Torpedo marmorata*. També *tremolosa*.

angelote *m.* Peix de l'espècie *Squatina squatina*. També *escat*.

angina *f.* Enguinya. Lligada de corda del car i la pena en els llaüts de vela llatina. Per extensió, qualsevol lligadura.

anguila *f.* Peix de l'espècie *Anguilla anguilla*.

anguileta *f.* 1. Cria de l'anguila. 2. Vegeu *catxirulo*.

anguileta amagada, a l' *f.* Joc on els participants fan un rogle doble, el qui paga va amb un mocador amb un nus en la punta i va corrent per a pegar en el cul a qui decideix canviar de situació. També *anguilotxa amagada*.

animalutxo *m.* Nom despectiu que se li diu a les persones de comportament extrem.

anisset *m.* Boleta de caramel fet de sucre i anís, típic d'Alcoi, i que s'utilitzava per a les celebracions com el bateig. Forma part de la cançoneta: *Compare, xavé, me tire un anisset.*

anquete *m.* Peix de l'espècie *Aphia minuta*.

ans *adv.* Abans.

antena *f.* Entena. Verga que sosté la vela llatina. Va fixada a l'arbre de la nau i es col·loca de manera obliqua.

antina *f.* Entina, zona d'arena plena d'algues, normalment de posidònia (*Platja de l'Antina, carrer de l'Antina*).

antiparres *pl.* Ulleres. Mot en desús.

antiu *-a adj.* Antic.

antoixar *v.* Tenir un desig vehement i sobtat sense cap raó lògica, es pot atribuir a un capritx (*Se m'ha antoixat un gelat*).

anxovar *v.* Figuradament, 'adormir-se'.

apalejar *v.* 1. Acumular diners en abundància (*S'ha fet ric i els diners els apaleja*). 2. Pegar amb un pal (*Damunt de quèrnut, apalejat*).

apanarrat *-ada adj.* Derivat de *panarra*, 'Beneïtot, molt curt d'enteniment'.

apanyar *v.* 1. En sentit figurat *pegar* (*Ja t'apanyaré jo!*). 2. Arreglar, posar en funcionament un utensili espatlat (*Apanya la televisió que no se veu*).

apanyar-se *v.* Viure amb els elements suficients (*M'apanye en poc menjar*).

apanyat *-ada adj.* Persona interessada a aconseguir algun benefici.

apanyo *m. cast.* 1. Conèixer el funcionament d'una cosa (*L'ha agarrat l'apanyo i tot ho soluciona*). 2. Solució provisional (*Li ha fet un apanyo*).

aparador *m.* Moble del menjador on

es guardava la vaixel·la i altres elements de la casa.

aparar *v.* Comprovar amb un regle a fi d'igualar el forro i les cintes d'un vaixell.

aparejo* *m. cast.* Aparell que té més de 3 roldanes.

aparell *m.* 'Combinació de dues o més corrioles posades de manera que una mateixa corda passa per totes, augmentant-ne així la força per alçar grans pesos o vèncer fortes resistències'.

apeanyar *v.* En el llenguatge dels calafats, arreglar una part rompuda de l'embarcació.

apegat *-ada adj.* Persona que de manera indirecta forma part d'un nucli familiar.

aplatanat *-ada adj.* Persona fatigada, dèbil, inactiva (*La malaltia m'ha deixat aplatanat*).

aplegar *v.* Arribar, en general, a un lloc programat.

apoltronat *-ada adj. cast.* Persona que esdevé poderosa, que puja de rang.

aporigat *-ada adj.* Persona que té por.

aporrejar-se *v.* Fer-se mal, nafrar-se (*Ha caigut un bac i s'ha aporrejat*).

apretunyar *v.* Apretar, comprimir alguna cosa.

aprovador *-a adj.* Persona que li agrada provocar els altres.

apunxonar-se *v.* Abaixar el cul cap a terra de manera que les cames queden recollides.

apurar *v.* Acabar, consumir tot el temps disponible,

apurat *-ada adj.* Persona que sent por per creure que no pot vèncer un perill o dificultat.

apurput *f.* Ocell de l'espècie *Upupa epops*. Alguns en diuen també *am-purput*.

aqueferat -ada *adj.* Persona molt ocupada.

aranya *f.* Nom de peix del gènere *Trachinus*. *Aranya negra* (*Trachinus araneus*). *Aranya blanca* (*Trachinus draco*).

arbolar *v.* Posar a una barca els arbres que han de sostenir les veles i les vergues.

arbolòrum *m.* Persona de poc seny i un poc boja.

arbre *m.* Pal d'una embarcació on van enganxades les veles i les vergues.

arbrerio *m. cast.* Conjunt d'arbres.

arenar *v.* Traure una barca de l'aigua a l'arena de la platja.

areneta *f.* Conjunt de partícules de pedra calcària que s'utilitzava com a detergent.

areng *m.* Peix de diverses espècies (*Clupea harengus*, *Clupea harengus*).

arganeo *m. cast.* Argolla de l'àncora.

ariçar *v.* Eriçar. Posar els pèls de punta.

armador *m.* 1. Propietari d'una barca de pesca. 2. Rentador que sap armar els bous.

armar *v.* 1. Combinar les diferents peces de xarxa per a construir un bou. 2. Organitzar, preparar (*Hem d'armar les festes d'enguany*). 3. Fer, produir (*Ha armat una escandalera de por*).

arnat -ada *adj.* Persona o cosa plena d'arnes.

àrnica *f.* Planta de l'espècie *Hypericum ericoides* que s'usa com a infusió.

arpillera *f.* Tipus de tela amb què es fan els sacs.

arracada *f.* Adorn normalment de metall que es posa a les orelles. Mot en desús.

arraix *m.* Capità de l'almadrava.

arramblar *v.* Agafar totes les coses

possibles amb un impuls violent.

arranjar *v.* Preparar la barca amb tota la ferramenta necessària.

arranxar *v.* Acostar una nau a la costa o apropar-la al moll.

arranyar *v.* Ferir amb les ungles.

arranyó *m.* Arrapada. Ferida feta amb alguna cosa.

arrapa i fuig, d' loc. Fet de poca consistència, mamola.

arrapar *v.* Ferir algú amb les ungles.

arrapó *m.* Acció d'arrapar. Que feix bruscament amb les ungles.

arratat *adj.* Teixit o cabell encrespat (*Té el pèl arratat*).

arrastrar *v.* Arrossegar, portar d'un lloc a altre.

arrear *v.* 1. Pegar (*Arrea-li un calbot*). 2. Menjar-se (*S'ha arreat un bon plat*). 3. Expulsar algú en l'expressió *Arrea i vola!*

arrear-se *v.* Engrunsar (*Arrea-me en el colúmpio*).

arreatat *adj.* Falta de temps, precipitadament (*Això me ve molt arreatat*).

arreglar *v.* 1. Apanyar, posar en funcionament. 2. Mudar, vestir-se amb roba neta. 3. Buscar una solució (*Ja mos arreglarem per al dinar*). 4. Restablir un acord (*Els germans s'han arreglat*).

arreglo *m. cast.* 1. Repartiment diari de peix de poca qualitat que feien les barques entre els mariners. També *ranxo*. 2. Solució, aclariment en un conflicte (*No tenen arreglo*).

arrejuntar-se *v.* 1. Tornar a unir-se. 2. Fer parella fora del matrimoni.

arrematar *v.* Acabar, finalitzar una faena.

arremullar *v.* Posar en remull, normalment la roba abans de netejar-la.

arreplegar *v.* Replegar o recollir les coses escampades.

arrepresar *v.* 1. Enjuntar, reunir coses perquè càpien en un lloc. 2. Ser precipitat, que li falta temps (*No puc fer-ho, ho tinc molt arrepresat*).

arriar *v.* Soltar, deixar caure, sobre tot les veles d'una embarcació (*Què fem? Arriar les veles i anar a rem*).

arriat -ada *adj.* Persona sense coneixement, inconscient.

arriero *m. cast.* Persona que es dedica a comprar i vendre peix.

arrimar *v.* 1. Aproximar, acostar (*Arriema les cadires a la taula*). 2. Participar en algun fet (*Tens que arrimar més el muscle*).

arrimar-se *v.* 1. Acostar-se, posar una persona o cosa prop d'una altra. 2. Buscar relacions de nuviatge (*Se li ha arrimat el fill del metge*).

arrimat -ada *adj.* Parent, familiar molt pròxim.

arrinoc *m.* 1. Persona que actua amb desgana i equivocadament. 2. Gripau, capgrós.

arriscat -ada *adj.* Persona desperta, àgil, treballadora.

arritranco *m.* Despectivament, persona inútil.

arrojar* *v. cast.* Bossar, vomitar.

arromangar-se *v.* 1. Alçar-se les mànigues per a començar una faena. 2. Preparar-se per a rebre una notícia.

arrronsar *v.* 1. Fer-li la ronsa 2. Arrunsar els muscles.

arrop i talladetes *m.* Dolç fet amb carabassa i meló i bullit amb vi i sucre.

arropit -ida *adj.* Persona encollida pel fred.

arruixar *v.* Esguitar el terra amb aigua. També *ruixar*.

arrull *m.* 'Cant fosc i monòton amb

què els coloms i tórtres s'enamoren'.

arrumacos *pl. cast.* Demostració de fets afectius.

arrumbar *v.* 'Arraconar, derrenclir una cosa per inútil o per vella'.

arrupit -ida *adj.* Persona malalta, que és molt sensible a la temperatura del cos.

art *m.* Xarxa que s'utilitza per a la pesca d'arrossegament.

artet *m.* 'Ormeig de xarxa, de la mateixa forma del bou, però molt més petit, que és estirat des d'una barca i serveix per agafar peix petit'.

asclar *v.* Pegar fortament, fer ascles (*Te pegue una punyada que t'ascle*).

assagador *m.* Camí rural estret per on passava el bestiar.

assamboiat -ada *adj.* Persona ximple, que no raona bé.

assaonat -ada *adj.* 1. Persona amb sobrepès. 2. De textura molt densa.

assarb *m.* Séquia, canal ample on van les aigües que estan per davall del nivell freàtic. També *assarbeta*.

assocar *v.* 1. Agarrar una cosa amb força. 2. Agafar el peix dins de la xarxa. 3. Apretar, estrènyer amb força una corda.

assomar-se *v. cast.* Abocar-se, mirar per una finestra o balcó.

assombro *m. cast.* Situació improvisada, de sorpresa (*No isc de l'assombro*).

assomo, ni per *loc. cast.* De cap manera, sense alternativa (*Això no ho fa ni per assomo*).

assorrat -ada *adj.* Enfebrat, que no té forces, que no es pot moure. Derivat de *sorra*, i relacionat amb el llast de les barques.

atabollat -ada *adj.* De *taboll*. Es diu de la fruita o la verdura entreverada, ni dura ni madura.

atacat -ada *adj.* Persona nerviosa i molt afaenada (*Està atacat en la faena que té*).

atarantat -ada *adj.* Persona impressionada per algun colp o accident.

ataüllar *v.* Veure des de lluny. Intuir.

ateixonat -ada *adj.* Persona o alguna part del cos que està més aïna grassa, com un teixó (*Té la cama ateixonada*).

atentar *v.* Colpejar a una persona (*T'atente una pinya*).

atesar *v.* 1. Iniciar un recorregut (*Atesar a corre*). 2. Posar tes, atibar (*Atesa bé les orelles que vaig a di-te una cosa*).

atiborrar-se *v.* Menjar molt d'un determinat aliment.

atipat -ada *adj.* Persona arreglada, ben vestida, que compleix els cànons físics que segueix l'estètica.

ato *m. cast.* Muda de roba neta.

atoba *f.* Rajola prima que es posa en les terrasses.

atolondrat -ada *adj.* Persona ximple, amb poc seny.

atontat -ada *adj. cast.* Persona ximple, beneïta.

atontolinat -ada *adj.* Persona ximple, nècia.

atortolar *v.* 'Atordir, confondre per timidesa o vergonya'

atossigar *v.* Molestar, assetjar insistentment.

atracar *v.* Acostar-se una embarcació al port i quedar-s'hi fixa per les amarres al norai.

atragantar-se *v.* Passar part de l'aliment per l'esòfag.

atragantonada *f.* Menjar en gran quantitat i de manera ràpida.

atravessat -ada *adj.* Tenir algú avorrit (*No el puc vore, el tinc atravessat*).

atrotinat -ada *adj.* Persona que actua acceleradament, sense coordinació en els moviments.

atunarro *m.* Tipus de tonyina (*Thunnus alalunga*).

aturar *v.* Parar, descansar (*No me deixes aturar; no se m'atura*).

aturrullar *v.* Actuar de manera nerviosa, sense coordinació.

atxacós -osa *adj.* Persona que pateix moltes malalties alhora.

atxicar *v. cast.* Traure l'aigua d'un lloc, generalment d'una embarcació.

atxicar-se *v. cast.* Rendir-se en un joc, acovardir-se.

atxicon *m.* Persona que desisteix de seguir participant en un joc.

atxinat -ada *m.* De forma allargada (*Té els ulls atxinats*).

atxitxarrar *v.* Calfar, cremar (*Fa un sol que atxitxarra*).

atxoflat -ada *adj.* Persona cansada, asseguda o que no manté la compostura. (*Sempre està atxoflat en el sofà*).

atxongat -ada *adj.* Espatarrat.

aüixar *v.* Espantar els animals, especialment les mosques.

aüpa, d' *loc.* De perill, ser de fil d'a vint (*Esta gent és d'aüpa*).

aüpar *v.* Alçar a algú.

ausades *adv.* 'Certament, en veritat' (*Ausades que és vitat això*).

ausades causades *loc.* '¡Ausaes causes! (Elx), com a expressió confirmativa, equivalent a «¡ja ho crec!»'.

aüssar *v.* Alçar, elevar, pujar.

aüssó *m.* Elevació que apareix en alguna cosa.

avaria *f.* Problema mecànic, especialment a bord d'una embarcació.

avasijo *m. cast.* Recipient, normalment de la cuina.

avear-se *v.* Avesar, aprendre (*Ja s'ha aveat la llició*).

avenir-se *v.* Acordar, posar algunes persones d'acord en pensaments o sentiments.

aventador *m.* Ventador. Instrument normalment d'espert amb un mànec que servia per a avivar el foc.

aventar *v.* 1. Llançar una cosa a certa distància. 2. Fer vent per a avivar el foc.

averiguar *v. cast.* Resoldre, esbrinar.

averiguat -ada *v. cast.* Persona amb les necessitats resoltes.

aviar *v.* Ordenar, deixar en disposició i en ordre una casa o també un vaixell (*Ja he aviat la casa*).

avio *m.* Faena, ocupació (*Ara no pot, té massa avio*).

avió *m.* Ocell del gènere *Apus*, un tipus de falzia.

avorrit -ida *adj.* Persona que despret un sentiment d'aversion (*M'ha fet una mala passada, el tinc avorrit*).

B

ba *m.* Bes, en llenguatge infantil (*Dona-li un ba*).

bac *m.* Caiguda forta i violenta.

bacada *f.* Caure d'algun lloc (*Quina bacada t'has pegat*).

bacallar *m.* Bacallà. Nom de peix de diferents espècies (*Gadus poutassou*, *Gadus pollachius*, *Micromesistius poutassou*).

bacora *adj.* 1. Persona ximple, curta d'enteniment. 2. Vulva (*Ves i toca-te la bacora*).

bacorero -a *adj.* Persona nècia, ximple.

bacoreta *f.* 1. Peix de l'espècie *Euthynnus alletteratus*. També melva. 2. Tipus de petard.

bacorut *adj.* Persona acovardida.

badar *v.* Clevillar, obrir al llarg, fer una fissura.

badia, a la *loc.* Eixir del port de Santa Pola i fer una pesquera que dura un dia (*Pesquen a la badia*).

bafada *f.* 1. Colp de calor. 2. Baferada, baf intens de mala olor.

baga *f.* 'Espècie d'anella de fil, de corda o d'altra matèria flexible, que resulta de ferar doblegant un cap o tots dos sense acabar-los de passar dins el nus que es forma en la lligada, de manera que estirant un dels caps es desfà fàcilment el nus'.

baïeta *f.* 'Teixit fluix, tot llana o també barrejat de llana i cotó, molt enfeltrat i cobert de pèl per una o per ambdues cares'.

baina *adj.* Persona ximple (*Està fet un baina*).

bainot -a *adj.* Persona molt ximple.

baix *m.* Superfície de roca sotaiguada a poca profunditat i que pot dificultar la navegació per la possibilitat d'embarancar.

baixada *f. cast.* Paratge amb desnivell per on baixa l'aigua.

baixotet -a *adj.* Persona de poca alçada.

bajoca *adj.* Persona de poc seny.

balafi *adv.* Gran quantitat d'alguna cosa (*N'ha arreplegat un balafi*).

balandra *f.* Veler d'un sol pal, aparellat amb veles tallants, que s'usa tant per a cabotatge com per a pesca.

baldat *m.* 1. Persona mancada de mobilitat per efecte d'una malaltia normalment crònica. 2. *adj.* Persona molt cansada i amb dolors aguts.

balde *m. cast.* Poal per als mariners.

baldosa *f.* Voravia, vorera.

baldufari -ària *adj.* Persona sense reputació.

ballastrot *m.* Dona que actua amb maneres d'home.

ballestrinque *m.* Ballestrinca. Mena de nus o volta que es fa amb un cap de corda a fi d'amarrar-lo.

ballotada *f.* Ball que dura molt temps.

baló, jugar al *loc.* Jugar al futbol.

baltrana, ser un *m.* Persona amb poc trellat.

bamba *f.* Espècie de coca dolça de forma rodona.

bambeta *m.* Cosa o persona agradable, que és fàcil d'aconseguir.

bambolla *f.* 1. Erupció de la pell. 2. Vegeu *bombolla*.

banc *m.* Extensió d'arena a flor d'aigua. Sec.

banda *f.* Cada un dels braços o prolongacions laterals de l'art de bou i de l'artet.

bandarra *adj.* Persona de condició moral baixa.

banderes, a *loc.* Que fa moviments molt bruscos o que està molt desfet (*Estava ballant i se fea a banderes*).

bandido -a *adj. cast.* Infant que fa moltes malifetes.

bandoler -a *adj.* Infant que fa doleries.

baquejar-se *v.* Riure's molt (*Se baqueja de rissa*).

baquejat -ada *adj.* Cosa desgastada per l'ús o els cops.

barb *m.* Peix de l'espècie *Barbus fluviatilis*.

barbada *f.* 1. Zona del fons marí plena de pedres que s'ha d'evitar en la corre-guda per a no fer malbé les xarxes. 2. Adorn de les cordes del catxirulo.

barbatxo *m.* Tipus de caragol (*Helix aspresa*).

barbejar *v.* 1. Figuradament, vorejar un lloc. 2. En el llenguatge dels mariners, fer amb la barca un altre recorregut a fi d'evitar una barbada.

barbellera *f.* Trossos de paper en for-

ma de serrell que es posen a la vorera de les canyes d'un catxirulo.

barceta *f.* Tipus de cabàs d'espart utilitzat sobretot pels mariners.

bardo *m.* Tipus de maó de terrissa més gran i pla.

barjol *m.* Persona destrellatada, que no té seny.

barloar *v.* Abarloar. Situar una embarcació al costat d'una altra o al costat d'un altre element per la part de babord.

barlovent, a *loc.* A favor de la part d'on prové el vent.

barnejar *v.* Remenar les cartes.

barquet *m.* Parany de fusta per a pescar sípia.

barqueta *f.* 1. Closca de la sípia. 2. Barra de pa.

barqueta, fer la *loc.* Deixar el cos flotant dins de l'aigua.

barra *f.* 1. Insolència, poca vergonya (*Quina barra que tens*). 2. 'Banc d'arena que es forma a l'entrada d'un port o riu i que dificulta la navegació'. 3. Mandíbula. 4. Planta barrillera de l'espècie *Thymelaea hirsuta*.

barrabassada *f. cast.* Disbarat, acció que produeix un dany (*Quina barrabassada que has fet!*).

barraca, fer *loc.* Deixar una cosa en mala posició, a punt de caure.

barragan *f.* Part d'una quaderna.

barrella *f.* Sosa. Planta del gènere *Salsola*, d'on s'aconsegueix la cendra per a mesclar-la amb oli i obtenir-ne sabó.

barreno *m. cast.* Cartutx explosiu.

barrenyo *m. cast.* Recipient normalment metàl·lic més ample per la boca que la base i que té molta capacitat.

barrinar *v.* Pegar-li voltes a una idea de forma insistent.

barró *m.* Pedra que marca el límit de la voravia.

barrot *m.* Travesseres de fusta per a construir un vaixell.

barseta *f.* Cabàs d'espart per a portar-hi el peix.

bartola, a la *loc.* De forma agradable, a gust (*Està dormint a la bartola*).

bàrtulos *pl. cast.* Atuell i utensilis dels quals no se'n fa ús.

basa *f.* 1. 'Cartes que el jugador recull en guanyar una jugada'. 2. Torn en alguns jocs de cartes (*No deixes passar basa*).

basca *f.* Calor forta i humida (*Quina basca que fa hui*).

bascor *f.* Calor intens i sufocant.

bascós -osa *adj.* Persona inquieta i molesta per la calor.

basilisco *adj.* Persona que actua fora de seny (*S'ha posat fet un basilisco*).

basset *f.* Tipus de núvols.

bastonada *f.* Colp dur, en sentit figurat (*La vida li ha pegat una bona bastonada*).

basturro -a *adj.* Persona mancada de refinament.

batacada *f.* 'Cop fort que es rep en una caiguda o topada violenta'.

batea *f.* Embarcació més menuda que intervé en l'aladrava.

batecul *m.* Palmada donada al cul.

baticul *m.* 'Corda que s'amarra a un objecte de dins una barca per aguantar-li el moviment horitzontal contrari'.

batistot *m.* Disgust ben gran que fa ganes de plorar (*No faces cas. No te prengues eixe batistot*).

batuda *f.* 1. Sensació de dolor, de fiblades. 2. Moviment del cor.

batut, a *loc.* En fusteria de ribera, superfície que va en disminució

batxixa *adj.* Persona ximple, de poc seny.

bauprès *m.* 'Arbre de barca col·locat

en posició obliqua quasi horitzontal, que surt de la proa i serveix per allargar-hi les veles anomenades «flocs» i per fer-hi fermes els estais del triquet'.

baus *m.* Tipus de bigues lleugerament arquejades que van d'estribord a babord i que serveixen per a sostenir la coberta.

bavós -osa *adj.* Neci, d'actituds infantils.

bavosa *f.* Peix de l'espècie *Gobius niger*. També *cabot* i *raboseta*.

bavosetes *pl.* Diversos tipus de gastròpodes, llimac.

beatongo -a *adj.* Persona que freqüenta les activitats de caràcter religiós.

becada *f.* Dormida que dura poc temps.

befa, a *loc.* Que ho fa amb mala intenció (*Ho has fet a befa*).

belisco *m.* 1. Agafar amb un ham molts peixos. 2. De molta grandària (*Quin belisco de carn que s'ha menjat!*).

bellotera *f.* 1. Carrasca, planta de l'espècie *Quercus ilex*. 2. Paratge de carrasques.

berberetxo *m.* Mol·lusc de l'espècie *Cerastoderma edule*. També *petxina*.

berenjenal* *m. cast.* Problema, complicació d'algun assumpte (*S'ha clavat en un berenjenal*).

berlinga *f.* 'Mànega que dona gairebé la volta a l'orla de les embarcacions de vela'.

berrejar *v. cast.* Plorar sorollosament, amb crits.

berrendo *m. cast.* Infant que és molt gran en relació amb la seua edat.

berrinxe *m. cast.* 1. Disgust molt gran. 2. Plor intens d'una criatura.

berrixín *m. cast.* Cabreig, disgust.

bescoll *m.* Clatell. Part posterior del coll.

bescollada *f.* Colp en el tos.

besneula *f.* Planta de l'espècie *Cynoglossum pictum*.

bestina *f.* Peix de pell dura. També *mestina*.

besuc *m.* Nom de diversos peixos del gènere *Pagellus*. *Besuc blanc* (*Pagellus acarne*). *Besuc de la manxa* (*Pagellus bogaraveo*, *Pagellus centro-dontus*). També *patxà* i *breca*.

besucar *v.* Besar intensament i repetidament.

besucar-se *v.* Besar-se.

besucon -a *adj.* Persona que afalaga amb besos.

betafiol *m.* Botafió. Corda curta i prima cosida a la ralinga i que serveix per lligar aquesta amb l'antena.

bicoca *f.* Cosa fàcil de fer o d'aconseguir.

bigaro *m.* Caragol marí de l'espècie *Littorina littorea*.

bilis *m.* Joc infantil de boles que es col·loquen en un triangle. Des d'una ratlla vas tirant amb la mà una bola i et quedes totes les boletes que aconseguies traure del triangle.

birlar *v. cast.* Furtar (*M'han birlat el bolso*).

birli-birloque *loc. cast.* Expressió de màgia (*Per art de birli-birloque*).

birlotxa *f.* Tartana vella i, per extensió, cosa sense valor.

birria *f.* 1. Sense qualitat, de poc valor (*Esta pel·lícula és una birria*). 2. Persona malaltosa o d'aspecte lamentable (*Últimament està fet una birria*).

biruji* *m. cast.* Vent humit i gelat.

bísol *m.* Peix paregut a la cavalla. També *vísol*.

bitxa *f.* Nom que rep qualsevol serp, especialment les colobres.

bitxac *m.* Ocell de l'espècie *Saxiola torquata*.

bitxo *m. cast.* 1. Nom genèric de qual-

sevol antròpode. 2. Infant entremaliat (*Està fet un bitxo*).

blac *m.* Quitrà.

blanc i negre *m.* Gelat de mantecado i granissat de cafè, amb doble proporció d'aquest últim.

blandengue *adj. cast.* 1. Cosa blana. 2. Persona sense vitalitat.

blanós *adj.* 'Es diu especialment del temps humit i boirós'.

blanquet *m.* 'Embotit de carn magra de porc, mesclada amb greix, clavells, sal, ous, anís o altres espècies, dins un budell de porc o bou, i cuit dins la caldera'.

blet *m.* Planta del gènere *Atriplex*.

bobalicó -ona *adj. cast.* Que fa el bovo, que no atén.

boca de canto *f.* Entre els pescadors, zona de la mar endins més enllà de les 90 brases.

boca *f.* 1. Pinça dels crancs. 2. Obertura en els extrems de l'agulla de fer xarxa.

bocaimoll *m.* 1. Persona que no sap guardar un secret. 2. Tipus de caragol que encara es troba en procés de formació i per això la boca està molla.

bocal *f.* 'Peça de fusta que corre de proa a popa, entre la cinta i l'ambó, i forma part del forro d'una barca'.

boçar *v.* 1. Vomitar. També *aboçar*. 2. Confessar (*Boça tot el que t'ha dit*).

bocera *f.* 1. Brutícia al voltant de la boca. 2. *m.* Xarraire, que sol parlar molt.

bocí *m.* Porció menuda d'un aliment que queda aturada en la gola (*Se li ha parat el bocí*).

bodòrrio *m.* Celebració d'un casament amb un gran àpat.

boga 1. Peix de l'espècie *Boops boops*. 2. Equinoderm. *Boga marina encarnada* (*Paracentrotus lividus*). També

eriço. *Boga marina negra* (*Arbacia lixula*). També *eriço*. 3. Bova, planta del gènere *Typha latifolia* L. amb les tiges de la qual es feien els seients de les cadires.

bogamàntol *m.* Vegeu *bogavant*.

bogavant *Mol·lusc* de l'espècie *Homarus gammarus*. També *sastre* i *bogamàntol*.

bogueta pudenta *m.* Malnom que utilitzen els elxans per a referir-se als santapolers.

bol *m.* Acte de bolejar, d'encerclar el peix amb una xarxa.

bolcar *v.* 'Vestir de bolquers un infant'.

bolejar *v.* En l'art de la teranyina, encerclar el peix amb una xarxa.

boleto *m. cast.* Mentida, cosa falsa (*Li han clavat un boleto*).

bolíc, al *loc.* 'Conjunt de moltes coses desordenades'.

bolig *m.* 'Art de pescar, de la mateixa forma que l'art de bou, però més petit i de malla més estreta'.

bollet *m.* Pasta de les sardines picada al morter per a fer esquer.

bolo *m.* Bola de cristall o de plàstic que es posa a la xarxa perquè sure.

bolquerets, de *loc.* Nadons. Apareix en l'expressió *Xiquets de bolquerets*.

bolsa *m. cast.* 1. Persona tranquil·la, sense ímpetu. 2. Escrot, testicles (*Ves i toca-te la bolsa*).

bolsicó *m.* Tipus de polp (*Eledone cirrhosa*, *Rossia macrosoma*). També *polp blanc*.

bolsut -uda *adj.* Persona negligent, lenta, que no fa el que deu o necessita.

bombo i platillo, a *loc. cast.* Fer alguna cosa amb molta publicitat i solemnitat.

bombo, carregat de *loc.* Abundant, excel·lent, menjar molt condimentat (*Este caldo està carregat de bombo*).

bombolla *f.* 'Glòbul ple d'aire que es forma en els líquids remoguts o en ebullició'.

bomiró *m.* Insecte del gènere *Bombus*. També *bumeró* i *borinot*.

bonança *f.* Bon temps, bon oratge.

bonatxon *adj. cast.* Persona bondadosa i sense ímpetu.

bonicària *f.* Cosa que se suposa innecessàriament bonica.

bonito *m.* Vegeu *bonítol*

bonítol *m.* Nom de peix de diverses espècies (*Katsuwonus pelamis*, *Sarda sarda*). També *listado* i *tasarte*.

bonitolera *f.* 1. Tipus de llaüt que els mariners utilitzaven per a anar a pescar cavalla a Larraix. 2. 'Art de xarxa per pescar bonítol'.

bony *m.* Protuberància de la pell feta a partir d'un colp. Apareix en l'expressió *Damunt de bony, torondo*.

bonyigo *m.* 1. Boleta que trobem en la platja feta a partir del pèl que deixen les algues. 2. Excrement d'animal.

boqueró *m.* Peix de l'espècie *Engraulis encrasicolus*. També *aladroc* i *búcaro*.

bord -a *adj.* Persona que realitza malfetes.

borda *f.* 'Barana d'una nau arran de coberta' (*Ho ha llançat tot per la borda*).

bordagàs *m.* Forma despectiva de bord.

bordo, a *loc. cast.* Estar dins d'una embarcació, estar embarcat (*Anar a bordo*).

bòric *m.* Es refereix a l'àcid bòric, aigua bòrica. Component químic que utilitzen els mariners per a conservar sobretot els cetacis.

borinot *m.* 1. 'Persona de poca formalitat'. 2. Bumeró.

borneo, pegar un *loc. cast.* Pegar vol-

tes una embarcació i, per extensió, fer un passeig, pegar un tomb.

borradura *f.* Erupció en la pell de granets menuts, irritació cutània.

borrar *v.* 1. Aparició de noves branques a les plantes o arbres. 2. Esborrar. També *desborrar*.

borrego *m.* 1. Criatura que plora molt. 2. Corder.

borreguet, al *loc.* A collibè, cametes al coll.

borreguets *m.* 1. Tipus de núvols. 2. Les marques blanques fetes per les ones enmig de la mar (*La mar està plena de borreguets*).

borumballa *f.* 1. 'Cada una de les llenques de fusta primes i caragolades que treu el ribot o la garlopa planejant'. 2. Alga seca.

borxot -a *adj.* Persona ximple, baina.

bosuso -a *adj.* Persona impertinent, que parla de més.

bot *m.* 1. Salt (*Pega un bot*). 2. Peix de l'espècie *Mola mola*. 3. 'Embarcació petita, de construcció igual que la dels gussis però amb la roda de proa més alta que l'orla, i amb molta quilla i molta amplària'. Hi ha el *bot auxiliar*, que a partir d'una data les barques havien de portar obligatòriament com a bots salvavides.

botador *m.* Instrument de ferro que servia per a traure els claus

botafoc *m.* 'Persona busca-raons, que provoca o incita a barallar-se'.

botaló *m.* 'Perxa que va subjecta damunt el bauprès o a una verga i paral·lelament a aquests, i serveix per caçar certes veles'.

botar *v.* 1. Introduir una embarcació en la mar. 2. Encendre, irritar-se (*Ja s'ha botat Elx*).

botarate *m. cast.* Persona de poc seny.

botavara *f.* Botavala. 'Perxa que va col·locada horitzontalment, subjecta per un cap a la part baixa d'un arbre de barca i amb l'altre cap girat cap a popa, i serveix per caçar una vela cangreja o matxete'.

botero *m. cast.* Persona que té o va en un bot.

botifarró *m.* Botifarra llarga i negra.

botges, fer *loc.* Persones que es dedicaven a recollir plantes medicinals de la serra per a vendre-les a particulars.

botijó *m.* Cànter, botija.

botijós -osa *adj.* Que quequeja.

botinflat -ada *adj.* Persona que s'ha unflat. També *abotinflat*.

botja *f.* 1. Mot referit a qualsevol mata, matoll. 2. Per extensió, qualsevol cosa sense valor, que no val res, de poca qualitat (*Esta pel·lícula és una botja*). 3. També persona malaltosa (*Estic fet una botja!*).

botó *m.* 1. Gemecs que queden després d'un plor. 2. 'Quadernal d'una sola corriola'. Hi ha *botó d'un ull* i *botó de dos ulls*. Si en té més, ja és un *aparejo*.

botxí *m.* Ocell de l'espècie *Lanius excubitor*.

botxinxe *m. cast.* 1. Soroll molest. 2. Habítacle que no reuneix les condicions mínimes d'habitabilitat.

botxorno *m. cast.* 1. Sufocament, vergonya. 2. Que fa molta calor.

botzina *f.* 1. Tipus de caragol marí de diverses espècies (*Charonia lampas*, *Triton variegatum*). També *botzineta* i *caragola*. 2. Tub per on passa l'eix de l'hèlice.

bou *m.* 1. Art d'arrossegament. Tipus de bous: *huelvano*, *minifalda*, *quadrat* (que pot ser per a gamba o per a peix), *tangonero*, *francès*, *polivalent*

i *espartero* (que és igual que el huelvano, però aquest tenia la tressa feta d'espart). També el *tol*, utilitzat sobretot quan es pescava als Calamars. 2. Ofici de pescador en l'expressió *Anar al bou*. 3. Mol·lusc de l'espècie *Cancer pagurus*.

bouero *adj.* 1. Persona relacionada amb la mar. 2. Despectivament persona que crida, que molesta en parlar.

bovo *m.* Nom de peix de diverses espècies (*Chelidonichthys lastoviza*, *Trigla lyra*). També *paula* i *rubio*.

bovo -a *adj.* Persona despistada.

braç *m.* Cadascuna de les parts del cep de l'àncora i que acaba en el mapa.

braça *f.* 'Mida longitudinal equivalent a 1,67 m i que originàriament és la distància que hi ha des de l'extrem d'una mà a l'extrem de l'altra tenint els braços estesos en línia recta'.

bracet *m.* Corda d'espart.

bracet, del loc. Anar agarrats de l'avantbraç amb una altra persona.

braçolada *f.* En el palangre, fil prim de canem que ix de la corda mare i que té l'ham.

bragó *m.* Vegeu *braó*.

braguerot *m.* Lligam de la xarxa a la trensa.

branca *f.* Ampit de la porta o la finesstra.

brandades *pl.* Moviments d'una banda a l'altra com a conseqüència de les ones de la mar.

brandar *v.* Balancejar-se dalt d'una embarcació.

braó *m.* Part del braç entre el múscle i el colze.

breca *f.* Peix de l'espècie *Pagellus centrodontus*. També *patxà* i *besuc*.

breguejar *v.* Treballar molt o donar molt treball.

bresca *f.* Joc de cartes.

bretònica *f.* Betònica. Nom que reben en general les plantes de la família de les labiades. Possiblement es refereix a la *consolda* (*Prunella vulgaris*).

bri *m.* 1. Fil de safra. *adv.* 2. Quantitat insignificant (*Hui no has fet un bri*).

brial *m.* Falda interior de les dones. Sinagües.

brinco *m. cast.* Salt.

briquet *m.* Tros de pa amb oli i sal.

brisol *m.* 'Brisa fluixa i fresca'.

brocal *m. cast.* Branca del pou.

broma *f.* Escuma, generalment formada en la mar.

bromera *f.* Escuma que ix de la boca.

brosseta *f.* Brossa dins de l'ull.

brot *adv.* 1. Cap activitat o quantitat mínima (*Hui no has fet ni un brot*). 2. *m.* Borró en les plantes.

bròtola *f.* Nom de peixos del gènere *Phycis*. *Bròtola blanca* (*Phycis blennoides*). *Bròtola de fora* (*Phycis blennoides*). *Bròtola de roca* (*Phycis phycis*). També *furó*. Apareix en l'expressió *Tenir ulls de bròtola*.

brúixola *f.* Per als mariners, *compàs*, aparell que serveix per a marcar el rumb d'una embarcació.

bua *f.* Buanya. Ferida en llenguatge infantil.

buanya *f.* Ferida.

búcaro *m.* Peix de l'espècie *Engraulis encrasicolus*. També *boqueró* i *aladroc*.

bufa *f.* 1. Ventositat sense soroll. 2. Globus.

bufador *m.* Lloc entre les roques per on se n'ix el vent quan pega la mar.

búfano *m.* Peix de l'espècie *Balaenoptera physalus*. També *òrguena*, *garfi* i *dofi*.

bufat -ada *adj.* Ebri, borratxo.

bufó -ona *adj.* Nen graciós, agradable, també de forma despectiva.

buig *m. cast.* 1. Part de l'estómac d'alguns animals i dels peixos. 2. Que té una consciència molt laxa (*Quin butx que tens!*).

bull *m.* Budell del peix.

bullà, de *loc.* Fals, sense valor (*Aquesta partida és de bullà*).

bullitori *m.* 1. Dinar a base de bullir peix, creïlla, nyora, alls i tomaca. 2. Conflicte, enrenou (*Quin bullitori se va armar*).

bumeró *m.* 1. Brumerol. Insecte del gènere *Bombus*. També *borinot*. 2. Persona que remuga (*No parla, fa el bumeró*).

bunyuela *f.* Pasta dolça feta de farina, ous, oli i gasificant.

burjot *m.* 'Mena de boia'.

burlesca *f.* 'Que expressa burla' (*Ha fet una burlesca de son pare*).

burló *m.* Vegeu *caló*.

burret *m.* 1. Peix de l'espècie *Atherina boyeri*. 2. Nom de diversos peixos del gènere *Gobius*. També *cabot* i *raboseta*.

burro, a *loc.* Joc. Vegeu *xinximenetes*.

busanya *f.* 'Bua o nafra produïda per infecció o impuresa de la sang'.

bussa *f.* Petita embarcació a motor.

C

cabada *m.* Dormida de poca durada (*M'ha donat temps de fer una cabada*). També *becada*.

cabals *pl. cast.* Aptitud de coneixement o de consciència (*Hui està en els seus cabals*).

cabassada *f.* 1. Imprudència, dir coses fora de lloc. 2. Empastrada, cosa malfeta (*Quina cabassada has fet!*).

cabassos, a *loc.* En abundància (*Tenia polls a cabassos*).

cabeceró *m.* Bossa de tela oberta per un costat on s'introdueix el coixí.

cabellongo *m.* Cabell llarg i solt.

cabet *m.* Peix de l'espècie *Lepidotrigla cavillone*.

cabiró *m.* Entre pescadors, màquina per a alçar les malletes.

cabolo *adj.* 1. Persona que té el cap gran. 2. Persona cabuda, obstinada.

cabot *m.* Peix de l'espècie *Gobius niger*. També *bavosa* i *raboseta*.

cabot -a *adj.* Persona cabuda, obstinada.

cabota *m.* 1. Gland. 2. 'Larva de moscard, que té forma llarguera amb un cap relativament voluminós i es cria per dins les aigües embassades'.

caboteta *f.* Tipus de camamil·la.

cabra *f.* Crustaci de l'espècie *Maja squinado*. També *cabreta*.

cabreig *m.* 1. Irritació. 2. Rompent que formen les ones quan hi ha mar de leva.

cabrejar *v.* 1. Irritar, enfadar. 2. Formar a la mar onades que es trenquen i blanquegen a causa de la bromera.

cabreta Crustaci de l'espècie *Paromola cuvieri*. També *cabreta de fora*. Vegeu *cabra*.

cabriol *m.* Carreta de cavalls.

cabronada *m.* Acte malintencionat i que té greus conseqüències.

cabró -ona *adj.* Persona vil, desagradable.

cabuana *f.* 1. Capçot, tarugo. 2. *adv.* Gran quantitat (*Ha llavat una cabuana de roba*).

cabussar *v.* Clavar el cap dins de l'aigua. També *acabussar*.

cabut -uda *adj.* Persona obstinada.

caca *f.* 1. Excrement. 2. Expressió en el llenguatge infantil per a evitar que l'infant es pose res en la boca.

caceret *m.* Part del bou, entre la banda i els baixos.

cadell *m.* Grill, insecte de l'espècie *Gryllotalpa gryllotalpa*.

cadolla *f.* 1. Clot on es rebalsa l'aigua de pluja. 2. Clotada submarina.

cadufos *pl.* Caduf. Recipient de fang o de plàstic amb una boca ampla que van amarrats a una corda i que serveixen per a agafar polps. També *calufos*.

caduquejar *v.* 1. Decaure físicament, debilitar-se per vellesa. 2. Fer coses de gent major.

caero *m.* Careu. Tipus de llaüt que té la quilla quadrada.

cafetí, acabar-se el *loc.* Anunciar el final d'un acte, d'una situació.

cafre *adj.* Persona d'actituds violentes.

cagaestagues *m.* Persona que molesta, que dona molt quefer.

cagaferro *m.* Persona sense treball, de poc enteniment.

caglera *f.* 1. Diarrea (*Hui està de cagleres*). 2. Por, temor.

cagalló de moro *m.* Equinoderm del gènere *Holoturia*. També *espardenya i cuc*.

cagalló *m.* 1. Excrement. 2. Por (*Tindre un cagalló al cos*).

cagamandúrrio *m.* 1. Infant, caganyiu. 2. Persona covard. 3. Persona que no sap fer res, que té poques habilitats.

caganyiu *m.* L'infant més menut d'una família.

cagnarera *f.* Cadernera. Ocell de l'espècie *Carduelis carduelis*.

cagarot -a *adj.* Persona poregosa.

cagarrita *adj.* Persona covard, que té por.

cagarritar *v.* Vegeu *escagarritar*.

cagarrites *pl.* Descomposició del ventre.

cagarruta *adj.* 1. Cagarrita, excrement bla. 2. Persona de comportaments covards.

cagat, estar *loc.* Patir la sífilis.

cagon 1. Infant (*És menudet i va a l'escola dels cagons*). 2. Covard (*Contesta-li i no sigues cagon*).

caixa blava *f.* Aparell electrònic que porten les embarcacions modernes en el pont i que serveix per a registrar si la barca està o no pescant.

calafat *m.* 'Qui té per ofici calafatar barques'. Hi havia *calafat de primera i de segona*.

calafatejar *v.* Calafatar. 'Ficar estopa i pega dins les juntures de les barques perquè no hi entre l'aigua'.

calamaret *m.* Mol·lusc cefalòpode de l'espècie *Loligo vulgaris*.

calamars, anar als *loc.* Anar a pescar aquest cefalòpode a la zona del Sàhara espanyol durant els decennis 50, 60 i 70 del segle passat (*Se n'ha anat als Calamars*).

calamitat *f.* 'Fet advers, desgràcia que ateny a cert nombre de persones'.

calandraca *m.* Persona amb defectes físics.

calàndria *m.* Ocell de l'espècie *Melanocorypha calandra*.

calandriot *m.* Ocell. Vegeu *calàndria*. Trobem l'expressió *Aquí me canta el calandriot* amb el sentit de 'cantar molt i amb entonació agradable'.

calar *v.* 1. Banyar (*Està tot calat*). 2. Advertir, que no li perdona res (*Té tinc calat*). 3. Llançar la xarxa a l'aigua.

calbot *m.* Colp amb la mà al cap.

calbot, de *loc.* De poca categoria (*Allà viu gent de calbot*). També en l'expressió *Gent de tro i calbot*.

calbotada *f.* Acció de colpejar el cap amb la mà.

calbotada, de *loc.* De forma indeguda (*Va entrar de calbotada*).

calcamonia *m.* Persona estrafolària.

calçonassos *adj. cast.* Normalment home sense personalitat i dominat per la dona.

calderó *m.* Basses de les salines on es deixa escalfar l'aigua per a extraure'n la sal.

caldero *m. cast.* Plat típic local, a base de peix, amb el brou del qual es fa després arròs a banda. Pot haver *caldero de lluç*, *caldero de gallina*, *caldero de mero*, etc., segons el peix utilitzat.

caldós -osa *adj.* Infant de comportament estrany per algun dolor desconegut.

calentorro -a *adj.* Excitat sexualment.

calfred *m.* Sensació de fred i calor, o moviment reflex involuntari caracteritzat per una tremolor transitòria.

calima *f.* Calina, boira d'estiu.

calitx *m.* 'Joc de nois que es fa posant un canonet o una pedra dreta en terra, damunt el qual es col·loquen monedes petites; els jugadors tiren amb una altra moneda al calitx, i s'apodera de les monedes aquell que les fa caure amb el cop de la moneda llançada'.

callejó* *m.* Carreró. També *carreonet*.

calma *f.* 'Tranquil·litat de la mar o de l'atmosfera; falta de vent o d'agitació'. Hi ha *calma blanca* i també *calma xitxa*, calma atmosfèrica en la mar, manca absoluta de vent en la mar.

caló *m.* Entre pescadors, bastons laterals que formen part de l'art del bou. On va el triangle per a amarrar les malletes.

calorassa *f.* Calor extrema.

calvari, fer el *loc.* En temps de Quaresma, fer el recorregut dels diferents passos per a pujar al Calvari.

camaleta, fer-li la *loc.* Posar-li un obstacle a algú perquè ensopegue i caiga. Fer-li la guitza.

camallada *f.* Passa llarga (*En dos camellades arribes*).

cambra *f.* Habitació situada en la part superior d'una casa.

camejar *v.* Caminar de forma ràpida.

camelar *v.* Convèncer algú amb afalacs.

camenya, fer *loc.* Facilitar les coses, recollir alguna cosa, normalment diners, prevenint el futur (*Ha fet camenya*).

comes *pl.* Els tentacles del polp.

cameta *f.* Pal de les embarcacions situat a popa en forma de Y que serveix per a aguantar l'antena. També *forca*.

cametes al coll *loc.* Al bé, a collibè (*Puja cametes al coll*).

caminal *m.* Fer un recorregut llarg i dificultós.

camisola *f.* 1. Camisa de dormir. 2. Camisa que duïen els pescadors.

campaneta *f.* 1. Corretjola. Planta de l'espècie *Convolvulus arvensis*. 2. L'úvula, el gargamelló.

canal *m.* Barranquet menut.

càncamo *m. cast.* 1. Persona poc afavorida (*Aquella xica és llefja, és un càncamo*). 2. Persona de costums antics i que pateix de dolors (*Estàs fet un càncamo*).

cancela *f. cast.* Porta i espai que hi ha en una casa entre la porta principal i el rebedor.

candelero *m. cast.* Zona sotaiguada plena de coralls.

candinga *f. cast.* Restes de pa que quedaven en els sacs i que els mariners afegien a algun menjar.

caneante *m. cast.* Brisa freda.

caneló *m.* Canaló. Conducte per on baixa l'aigua dels terrats.

canguelo *m. cast.* Cangueli, 'por excessiva o recel injustificat'.

cansera *f.* Fatiga, cansament.

cantal *f.* Pedra gran.

cànter *m.* 1. Botijó. 'Recipient de terrissa, de metall o de vidre, més ample de dalt que de baix, amb una ansa en la part superior central i dos brocs de diferent gruix, que serveix per tenir aigua o vi i per beure a galet'. 2. Nom dels cadufs quan són de fang.

cantereller *m.* Nom de l'antiga torre del castell de Santa Pola, segurament per la semblança amb el cànter.

canterelles *pl.* Pits grans.

canterellets *pl.* Llavoretes voladores de la planta del gènere *Muscari*. També *molinets*.

canteret, al *loc.* Joc infantil on es penjava un cànter ple d'aigua i l'infant amb els ulls tapats i un garrot havia d'encertar a pegar-li i trencar-lo.

cànters, a *loc. cast.* De manera torrencial, a rèjols (*Plovía a cànters*).

cantil *m. cast.* Penya-segat submarí.

cantilat *m. cast.* Penya-segat.

cantimplora *m.* Persona nècia (*Està fet un cantimplora*).

canto *m. cast.* Zona sotaiguada de major profunditat, a més de 150 brases, on van a pescar les barques.

canto, de *loc. cast.* De mal anar, amb patiment (*Me porta de canto*).

cantonada *f.* Cantó d'una illa de cases.

cantueso *m.* Tomaní. Planta de l'espècie *Thymus longiflorus*.

canya *f.* 1. En una àncora és la 'barra de ferro que travessa el cep i que a la part inferior s'eixampla i forma la creu'. 2. *canya del timó*, 'barra que surt horitzontalment del cap del timó d'una embarcació i serveix per a fer-lo girar'. 3. La part prima del rem.

canyada *f.* Barranc menut i ample.

canyailla *f.* Mol·lusc de l'espècie *Bolinus brandaris*. També *caragol punxós*.

canyo *m. cast.* Tub per on ix l'aigua a l'exterior de les cases.

canyot *m.* Pèl dur i fort.

canyut *m.* Mol·lusc de l'espècie *Teredo navalis*.

cap *m.* En llenguatge dels mariners, tros de corda que s'utilitza per als treballs de la mar. També el castellanisme *cabo*.

caparra *f.* Paparra, àcar de l'espècie *Rhipicephalus sanguineus*.

capçana *f.* 1. Preocupació, idea insistent. *adj.* 2. Cabut.

capçor, a *loc.* Estirar d'un aparell quan l'altre extrem està fix.

capejar *v.* Resistir o evitar amb molt d'esforç les dificultats d'un temporal enmig de la mar.

capellà *m.* Bacallar sec i que es pot torrar.

caperol *m.* Caperó. 'Cobertora de roda d'una embarcació'.

caporutxo *m.* Recipient de paper de forma cònica utilitzat de barret.

capsot *m.* 1. Ocell del gènere *Lanius*. *Capsot comú* de l'espècie *Lanius meridionali*, *capsot real* de l'espècie *Lanius senator*. 2. Cria de gripau

capsot -a *adj.* 1. Persona obstinada, cabuda.

capsotera *f.* Planta de l'espècie *Helichrysum stoechas*.

captor, fer *loc.* Dit d'una peça de tela, més o menys rectangular, els angles de la qual no tenen ja 90 graus (*Els llençols fan captor*).

capuana *f.* Període en què s'esdevenen fets desgraciats (*Quina capuana que hem passat!*).

capull *m.* Poncella, flor abans d'obrir-se.

caputxó *m.* Nom de diversos peixos del gènere *Raja*. També *rajada*.

car *f.* 1. 'La perxa inferior i més gruixa-

da de les dues que formen l'antena de la vela llatina'. *conj.* 2. 'que serveix per introduir una proposició en què es dona la causa d'allò que es diu en la proposició anterior o en la següent', apareix en l'expressió *Car sis ous, mitja dotzena*.

carabassa *m.* Persona ximple, despistada (*Està fet un carabassa*).

carabina *f.* Persona que acompanya els nuvis per a controlar-los.

carabinero *m. cast.* Gamba del gènere *Pandalus* i *Plesionika*. També *pato* i *gambosí*. 2. Carrabiner, guardià de la costa.

caragol *m.* 1. Nom de diverses espècies de mol·lusc. *Caragol de barrina* (*Cerithium vulgatum*), *caragol punxós* (*Bolinus brandaris*), *caragol de la perla* (*Murex trunculus*), *caragol de dentar* (*Ciprea luria*), etc. 2. *Caragol barbatxo* (vegeu *moret*). *Caragol de vinya*, caragol de l'espècie *Spf helicoideus*.

caragola *f.* Mol·luscos de diverses espècies (*Charonia lampas*). També *botzineta*. En general es refereix a qualsevol caragol marí de grans dimensions.

caramuixa *f.* Planta de l'espècie *Asphodelus fistulosus*. També *vareta de sant Josep*.

carantonya *f.* Carícia, adulació. Apareix en la cançó *A la mar tiren canyes i al riu graneres, no te fies de les dones carantoneres*.

carantonyera *f.* 'Dona o noia que fa carantones, que procura agradar als homes'.

caraportal *m.* Cosa de molt valor (*Eixe regal li costa un caraportal*).

carassa *f.* 'Ganyota, gest que deforma la cara, el qual té com a finalitat fer gràcia o por'.

caraseta *f.* Màsquera.

carcamal *adj.* Persona molt vella, inútil.

carcanyol *m.* Possiblement es refereix al gargamel·lot.

cardo *m. cast.* Card. 'Nom de diverses espècies de plantes del gènere *Carduus* i d'altres gèneres de la família de les compostes, que es caracteritzen per tenir espinosos els burcanys, les fulles i les bràctees de l'involucre'. *Cardo borriquero*, card de l'espècie *Onopordon acanthium*.

caret *m.* Card de l'espècie *Cardus pycnocephalus* que s'usa per a enviscar.

careto *m.* Cara desfigurada, de malalt o de mal geni.

carlota *f.* Pastanaga, safanòria.

carmela *f.* Graella per a rostir.

carnada *f.* Pasta feta de peix que serveix d'esquer per a pescar.

carnera *f.* Caixa amb tela metàl·lica per a assecar-hi peix.

caroteta *f.* Barret que porten els nadons.

carpa *f.* Peix de l'espècie *Cyprinus carpio*.

carpinter *m. cast.* 1. Fuster. 2. Entre els calafats, els qui es dediquen a fer les parts internes d'una embarcació.

carpó *m.* Còccix, os d'alguns vertebrats que no tenen cua.

carquinyol *adj.* Persona de costums antigues.

carraca *adj.* Vegeu *matraca*.

carraco -a *adj.* Persona desmillorada i vella.

carraix *m.* 1. Vent gelat. 2. Cosa vella. **carramandungo** *m.* Infant viu, espavilat, graciós.

carrantamaula *f.* 1. Infant molt viu, actiu. 2. Personatge de conte per a fer por als xiquets.

carrasca *f.* Arbore de l'espècie *Quercus rotundifolia*.

carraspera *f. cast.* Aspror i dolor en la gola.

carret *m.* Quiosc.

carretell *m.* Rodet que algunes embarcacions tenen a popa per a pujar el bou o que està al costat de la màquina per a enrotllat el cable.

carretó *m.* Carro menut. Mot que apareix en l'expressió *Aguantar carretes i carretons*, i també en la cançó *Que caiga un xaparró de mon tio el Carretó*, o de *mont tio Guitarró*.

carrís *m.* Planta de l'espècie *Phragmites australis*.

carromato *m.* Vehicle vell i inservible.

carrutxa *f.* Corriola. 'Cilindre de poca altura, que pot girar al voltant d'un eix i té una canal buidada tot al llarg de la seua superfície lateral per on es fa passar una corda, a un extrem de la qual obra la potència i a l'altre la resistència'.

cartutxo *m.* Embolcall de paper ple de llepolies que l'Ajuntament santapoler repartia, ja des de mitjan segle XIX, als escolars el dia 21 de desembre, dia de sant Tomàs, per a les vacances de Nadal. Tenim la cançó: '¡El día del cartucho estamos muy contentos, con un cartucho grande lleno de caramelos!'

carxeta *f. cast.* Per als mariners, el ruixim congelat de la nit. Per extensió, gelor intensa.

carxot *m.* Colp de mà al bescoll.

cascabot *f.* 1. 'La part inferior de la palma; el punt per on l'arranquen o tallen de la palmera'. 2. Calbot, colp suau en el cap, en la cançó 'canta, canta, sarronet o te pegaré un cascabotet'.

cascador -a *adj.* Persona que casca, que incòrdia, que molesta.

cascall *m.* Planta de l'espècie *Papa-ver somnifera*, amb la infusió de la

qual les mares mullaven el xumet i el donaven als fills per a adormir-los.

cascar *v.* 1. Pegar (*Si no fas això, te cascaré*). 2. Irritar, molestar, cabrejar.

cascàrria *f.* Soroll del pit quan hi ha alguna infecció.

cascarulla *f.* Tros compacte de sutja.

cascolla *f.* Vegeu *coscolla*.

casora *f.* Galliner.

càsquera *f.* 1. Coberta dura d'alguns fruits i de l'ou. 2. Closca de la tortuga.

cassaret *m.* 'Cadascuna de les dues peces de xarxa que en els arts d'arrossegament de fons delimiten l'entrada de l'art'.

casso *m. cast.* Recipient cilíndric i metàl·lic de la cuina que té un mànec llarg.

castanya *f.* 1. Colp molt fort. 2. Embriaguesa. 3. Cosa de poca qualitat (*Eixa pel·lícula és una castanya*).

castanyetes *pl.* 1. Postisses. 2. Testicles.

castanyetes, de loc. De mot valor (*S'ha comprat un cotxe de castanyetes*).

castanyut -uda *adj.* Persona sense decisió, indiferent.

castell *m.* Núvol de tempesta, cumulonimbus.

castillo *m. cast.* 'Construcció que s'eleva damunt la coberta alta d'un vaixell, a la part de proa, i a vegades també a la de popa'.

catafalc *m.* Normalment, element gran, artificial, aparatós. També *catafalco*.

catalana 1. Recipient de vidre per a posar-hi vi o oli. També *catalaneta*. 2. Estri dels paletes.

catelfa *adv.* Caterva. Multitud, gran quantitat (*En la platja havia una catalfa de gent*).

catre *m.* 'El lloc situat davall coberta d'una barca, que serveix de dormitori als mariners'.

catxalote *m.* Peix de l'espècie *Physeter catodon*.

catxarro *m.* 1. Objecte espatllat, sense valor (*Este cotxe és un catxarro*). 2. Estri de la cuina.

catxipanda *f.* Celebració amb abundància de menjar.

catxiporra *f.* 'Bastó que té un cap molt més gruixat que la resta'.

catxirulo *m. cast.* Artefacte fet de paper amb una estructura de canyes normalment de forma hexagonal i amb una cua i una corda per a fer-lo volar.

catxivatxes *pl. cast.* Conjunt de coses inservibles.

catxumbo *m.* Recipient de forma cònica per a guardar-hi roba bruta.

catxupa *f.* Casa que no té les condicions d'habitabilitat mínimes.

catxutxo *m. cast.* Cosa mal feta, inacabada.

cau *m.* Forat en la terra, amagatall.

cauet *m.* Au marina de l'espècie *Alca torda*.

cavalla *f.* Nom de peix del gènere *Scomber*. També *liri*, *viso*, *visol* i *varat*.
cavallet de mar *m.* Nom de peix de diversos gèneres d'*Hippocampus*.

cavallet, *a loc.* A collibè. Seure al coll d'algú amb les cames sobre el coll.

cavallets *pl.* Fira d'atraccions.

cavallot *m.* Dona amb actituds i maneres d'hòmens.

ceba *f.* 1. Colp, punyada (*Pega-li una ceba*). *adj.* 2. Persona sense seny (*Aquell tio és un ceba*).

cegallós -a *adj.* Persona que té dificultats visuals.

cegaril *adj.* Cegallós, ximple.

celestia *f.* 'Claror dels estels en una nit sense lluna'.

cencerro *m. cast.* Persona sense seny (*Està com un cencerro*).

cenegal *adj.* Persona plena de ferides.

centener *m.* 'Estar embullada una cosa, no poder-se resoldre les dificultats', en l'expressió *No tenir peus ni centener*.

cep *m.* 'Peça robusta de fusta o de ferro que forma el travesser de l'àncora i té una anella on es lliga la corda o cadena de sosteniment'.

ceporro -a *adj. cast.* Persona maldestra i ignorant.

cerceta *f.* 'Au aquàtica de la família de les anàtides'.

cèrcol *m.* Taca en la roba normalment de forma rodona.

cerote *m. cast.* Disgust, angouxa (*Han discutit i ha pres un gran cerote*).

cia, a la loc. 'Es diu del vogar o remar dret, mirant cap a proa de la barca i movent els remes cap avant'.

ciar *v.* 'Remar cap arrera, tirant el puny del rem cap a popa'.

ciavoga, a la loc. Canviar de direcció una embarcació quan vas remant.

cigala *f.* 1. Mol·lusc de l'espècie *Nephrops norvegicus*. També *cigaleta* i *gramàntol*. 2. Vegeu *cigarra*.

cigaleta *f.* Vegeu *cigala*.

cigarra *f.* 1. Mol·lusc de l'espècie *Scyllarides latus*. També *llangosta de terra* i *espardenya. cast.* 2. Cigala, insecte del gènere *Cicadidae*.

cigronet *m.* Apel·latiu afectiu per a un nadó.

cimar *v.* 'Passar el car d'una part a l'altra per la immediació de l'arbre i per la cara de proa, en virar de bord, perquè la vela romangui de la bona volta'.

cinqueta *f.* 1. Pedra menuda per al joc de les cinquetes. 2. Ràpid, veloç (*Corre com una cinqueta*).

cinquetes, a loc. Joc infantil amb pedretes que es llancen al vol una a una mentre vas agarrant les altres.

cinta *f.* 1. Peix de l'espècie *Cepola*

macrophthalma. També *veta*. 2. ‘Cascada de les andanes de taules de forro més gruixudes que les altres, que es col·loquen des de la línia de navegació cap amunt perquè el costat del vaixell resisteixi millor la pressió del mar i la força dels obencs’.

cinteta *f.* Andanes més primes per a construir les embarcacions.

cinzell *m.* Ferramenta del paleta.

cisar *v.* Robar, furtar.

cistella *f.* 1. Canasta. 2. Trobar-se malament (*Tinc el cap com una cistella del dolor que tinc*).

citró *m.* Planta de l'espècie *Diplotaxis erucoides* que serveix de menjar per als canaris.

clareo *m. cast.* Despectivament, una passejada (*Ves i pega-te un clareo*).

clariana *f.* 1. Claror que es produeix quan el sol passa entre els núvols. 2. Zona del cap on manca el pèl.

clarícia *f.* Aclarir o resoldre un assumpte.

clarutxo *m.* Aliment, normalment líquid, que està aigualit.

clau *m.* Peca de fusta que enllaça totes les llates d'una embarcació.

clavell *m.* 1. Nom general de les meduses. 2. Flor de la clavellina

cloixit -ida *adj.* Persona adolorida, plena de fiblades.

clotada *f.* Clot en la mar.

clotets, als *loc.* ‘Joc infantil que consisteix a fer un clot petit en terra i tirar monedes o altres peces de joc procurant que vagin a parar dins el clot’.

coa *f.* 1. Cua dels peixos. 2. Mirar per la coa de l'ull.

coberta *f.* 1. Coberta d'una embarcació. 2. Cobertor.

coca *f.* Massa de farina pastada i cuïta a la qual s'afigen diversos in-

gredients. Hi ha *coca bova* ‘coca de llanda’, *coca en sardina*, *coca de molletes*, *coca de verdures*, *coca en fritada*, etc.

coco *m.* 1. En llenguatge infantil, colp en el cap. 2. Monstre, persona que fa por.

codastre *m.* Part fonamental de l'embarcació situada a la popa, codast. ‘Gran peça de construcció escairada que arranca de l'extrem de popa de la carena i puja vertical o quasi vertical, formant la part extrema del buc per la part de popa i servint per a sostenir el timó’.

coent -a *adj.* 1. Adolorit (*S'ha quedat més coent que una nyoreta*). 2. Sense estètica ni gràcia.

coeta *f.* Cuereta. Ocell de l'espècie *Motacilla alba*.

cofa *f.* ‘Cistella del palangre’.

cofi *m.* Mena de senalla planera d'esparg que serveix normalment per a contenir-hi peixos.

cogulló *m.* ‘Bagues de corda que permeten penjar el bou per la corona i extraure'n el peix’.

coïote *m.* Gelat amb forma cilíndrica meitat xocolata i meitat vainilla.

coixinera *f.* Bossa de tela.

col *f.* Planta de l'espècie *Brassica oleracea* var. *capitata*

cola de milà *f.* ‘Peça de fusta, de metall o d'altra matèria sòlida, i que té forma de trapezi perquè, encaixada dins un buit de la mateixa forma, estigui subjecta molt fort i no es pugui treure sense gran violència’.

colar-se *v.* 1. Introduir-se en un lloc sense permís. 2. Passar en una filera davant d'una altra persona de forma indeguda.

colgar *v.* Omplir, atapeir.

coll de la botzina *f.* Part del timó en forma de boca per on ix l'eix de l'hèlice.

coll de mar *loc.* 'Onada rompent'.

colla, donar *loc.* Enrotllar l'estopa perquè càpia en les juntes de les taules.

colló *m.* 1. Testicle. 2. Cosa de gran valor (*Això val un colló de mico*).

collonada *f.* Acció feta de manera irracional.

col·loc *m.* Aixopluc on cap una persona. També *acol·loc*.

colp de mar *m.* 'Onada grossa que romp amb violència'.

colp, de *loc.* De sobte.

columbrar *v.* En llenguatge dels mariners, veure a distància.

combregat *m.* La processó del dia de Sant Vicent (*Ja fa anys que no ix el combregat*).

comadrona *f.* Dona que assisteix les embarassades durant el part.

comare *f.* Padrina.

comba, jugar a la *loc. cast.* Jugar a la corda.

cometa *f.* Peix semblant a l'emperador, però amb l'espasa més curta.

comins, en *loc.* Prendre de mal d'ull algú.

companatge *m.* Embotits o altres aliments que es posen dins del pa.

compare *m.* Padrí.

compàs *m.* Brúixola, agulla nàutica. Instrument per a marcar el rumb en la navegació.

comptar *v.* Fer comptes, normalment setmanals, per a calcular la part del sou dels mariners.

condir *v. cast.* Fer que un treball siga més rendible i més productiu (*Hui la faena t'ha condit*).

coneixement, queixal del *m.* Cadasun dels queixals situats als extrems laterals de la boca i que solen eixir

ja en edat adulta. També *queixal de l'enteniment*.

congeniar *v.* 'Avenir-se (dues o més persones) perquè tenen el mateix geni, les mateixes característiques i disposició moral'.

congre *m.* Peix de l'espècie *Conger conger*.

conilla *f.* Dona molt prolífica, que té molts fills (*Ha tingut set fills, és una conilla*).

conillet *m.* Planta de l'espècie *Lagurus ovatus*.

cono, fer-se un *loc.* 1. Menjar amb excés i sense miraments (*S'ha fet un cono, s'ha posat les botes*). 2. Excedir-se en el treball o en una altra activitat.

conqué *m.* Dubte, intranquil·litat (*M'he quedat en el conqué del que haurà passat*).

consentidor -a *adj.* Persona molt flexible en el comportament dels altres.

contornada *f.* Voltants, zona pròxima.

contradurmiente *m. cast.* Peça de fusta que reforça la part interior del dorment.

contraestre *m.* Mariner que s'encarrega de dirigir les maniobres de la barca i de coordinar la faena dels mariners.

contraroda *f.* 'Peça de fusta que va adherida a la roda (de proa o de popa), per dins el buc de la nau o barca, i li serveix de reforç'.

contrast *m.* Entre mariners, tempesta ràpida i inesperada.

convenenciero -a *adj. cast.* Persona que actua en relació a la seua conveniència.

conxabar-se *v.* 'Convenir-se, pactar-se algunes persones per a un fi, generalment dolent o clandestí' (*Estaven tots conxabats*).

cony *m.* Codony gran.

conya, estar de loc. Actuar de manera impertinent.

conyeta *f.* Codonyeta, fruita del codonyer.

cop *m.* Part del bou o de l'art d'arrossegament amb una xarxa més grossa on queda concentrada la captura dels peixos. També *corona*.

copada *f.* Calada de la xarxa.

copejar *v.* 'Capturar el peix amb el salabre'. Apareix en l'expressió *Poalet de copejar-se*.

copet *m.* 'Espècie de lletuga de fulles molt atapides i un poc rissades (Elx)'.

coquina *f.* Mol·lusc de l'ordre *Tellinoidea*.

coral *m. cast.* Corall. 'Excrecència callosa de l'espècie *Corallium rubrum*'. També *grapissal*.

corb *m.* Au de l'espècie *Corvus corax*.

corba *f.* Peix de l'espècie *Corvina nigra*, *Sciaena umbra*. També *corvall* i *corvina de roca*.

corball *m.* Peix de l'espècie *Scaena cirrhosa*.

corbina *f.* Peix de l'espècie *Argyrosomus regius*. *Corbina blanca* (*Umbra ronchus*). També *corball*.

corboran *m. cast.* Corb marí. 'Au palmípeda del gènere *Phalacrocorax*'. També *cormoran*.

corcat -ada *adj.* Persona que pateix moltes malalties.

corcó *adj.* 1. Persona insistent i molesta. *m.* 2. Corc, insecte de l'espècie *Anobium punctatum*.

corda, a la loc. Nom de diversos jocs infantils, normalment de xiquetes, de saltar la corda mentre altres la menen.

coreana *f.* Malaltia nerviosa.

corfa *f.* Escorfa.

corfoll *m.* Corfa. Fulla o capa de la ceba.

cormull, en loc. Coromull. Ple, com-

plet, que fa muntanya (*M'has posat el plat en cormull*).

cornaló *m.* 'Anella de corda que hi ha a cada extrem final del sac d'una peça de l'art de bou, vaca o artet, i que serveix per a lligar-hi un cap i poder hissar l'art dalt del pal per secar-lo'.

cornamusa *f.* 'Peça de fusta o de ferro, de forma semblant al cap d'una crossa, que es posa a diferents llocs de la coberta i amurada d'un vaixell per amarrar-hi els caps de maniobra'.

corona *f.* 1. Part del bou feta amb una xarxa més grossa i forta, que replega el peix en la part final. Per a alguns, també el *cop*. 2. Mena de salabre per a rentar-hi el peix.

coroneta *f.* 'Centre de la part superior del cap' (*Estic hasta la coroneta de tu*).

corpó *m.* Còccix, os que forma l'extremitat inferior de l'espina. També *carpó*.

corraló *m.* Corral gran.

corredor *m.* Ocell de l'espècie *Charadrius alexandrinus*.

correguda *f.* Itinerari que recorre una embarcació des que cala la xarxa fins que la salpa.

corretjola *f.* Planta de l'espècie *Convolvulus arvenses*.

corretjós *adj.* Flexible i elàstic, referit sobretot al pa (*El pa de hui està corretjós*).

corriola *f.* Planta de l'espècie *Convolvulus althaeoides*.

corro, al loc. cast. Joc infantil on els infants agafats de la mà caminen fent un rogle mentre van cantant.

corruixes *f.* Presses, sobretot referit a fer de ventre i, per extensió, sempre que hi ha ganes de defecar (*Me'n vaig que tinc corruixes*).

corrutxa *f.* Corriola.

corte *m. cast.* Vegeu *xambi*.

corva *f.* Peix de l'espècie *Sciaena umbra*. També *corba* i *corvina de roca*.

corvall *m.* Vegeu *corball*.

corvina de roca *f.* Peix de l'espècie *Sciaena umbra*. També *corvall* i *corba*.

corvinera *f. cast.* Xarxa per a pescar corvines.

coscolla *f.* Planta de l'espècie *Quercus ilex*.

coscollera *f.* Vegeu *coscolla*.

coscorró *m. cast.* Colp en el cap.

cosí *m.* Entre els mariners, conegut que té, més o menys, la mateixa edat.

cosí-prim *m.* Cosí en segon nivell.

còssil *m.* Cossi. 'Gran recipient de terrissa, de fusta o de metall, de forma troncocònica invertida i amb un forat a la part inferior, que serveix per a col·locar-hi la roba i fer la bugada'.

costaletes, a loc. Portar un infant als muscles. També *cametes al coll*.

costejar *v.* 1. 'Navegar prop de la costa, seguint la costa'. 2. 'Sufragar, pagar una cosa per altri (generalment per a la comunitat)'.

costo *m. cast.* Compra, normalment setmanal, de l'avituallament per al vaixell.

costra *f.* Crosta. 'Arròs cuinat damunt el qual es posa una capa d'ous batuts i es fica al forn per tal d'endurir-la'.

costrir-se *v.* Fer-se crosta, tallar-se la pell pel fred o la calor.

cotarro *m.* Situació de descontrol i complicada (*Han vingut a moure el cotarro*).

cotó-en-rama *m.* Cotó-en-pèl. Cotó abans de passar per la filatura.

cotxera *f.* Garatge.

cotxinada *f. cast.* Acció materialment o moralment indecent (*No digues més cotxinades*).

cotxindango *m. cast.* Persona que fa

brutícia o que sempre es refereix a assumptes de sexe.

cotxino -a adj. cast. 1. Persona que descuida la higiene. 2. Insult.

covar *v.* Procés d'incubació d'una malaltia (*Està covant un refredat*).

covatxa *f.* De manera despectiva, un habitacle indecent.

cove *m.* 1. Recipient redó fet d'espart o de vímet que servia per a portar-hi el peix. 2. Gran, en l'expressió *La té com un cove*.

cranc *m.* Mol·lusc de diverses espècies (*Portunus corrugatus*). *Cranca peluda* (*Cancer pagurus*). *Cranc de roca* (*Carcinus aestuaris*). *Cranc blanc* (*Carcinus maenas*, *Liocarcinus depurator*). *Cranc roig* (*Chaceon maritae*, *Geryon longipes*). *Cranc de fora* (*Chaceon maritae*, *Geryon longipes*). *Cranca encarnada* (*Chaceon maritae*). *Cranc de fondo* (*Chaceon maritae*). *Cranc de terra* (*Liocarcinus depurator*).

cregut, ser un loc. Persona petulant, presumida.

cremalló *m.* Cremallot. 'Part carbonitzada del ble d'un llum d'oli, d'una candela, d'un cigar, etc.'.

creosota *f.* Líquid incolor, que s'extreu de la brea de faig i que servia per a impregnar les barques per al seu manteniment.

crescut, a loc. En fusteria de ribera, que va en augment.

crespó *m.* 'Roba de lli o de cotó, gruixuda, amb dibuixos que imiten l'efecte del veritable crespó, i que s'usa per a roba de taula i per a vestits de dona'.

cretona *f.* 'Roba de cotó, gruixuda i de baixa qualitat, que sol esser estampada i destinar-se a cortines, tapisseria de mobles'.

crisma *f.* Cap, en l'expressió *Casi se trenca la crisma*.

cromo *m.* Persona graciosa (*Està fet un cromo*).

crugia *f.* ‘Part mitgera d’una nau de popa a proa, l’espai comprès entre babord i estribord’.

cruseta *f.* ‘Quadrilong format de quatre trossos de fusta quadrats, que té l’aspecte d’una cofa i serveix de sosteniment al masteler’.

cuallaré *m.* No tenir mesura ni escrúpols (*No té mai cuallaré*).

cubicar *v.* Calcular la capacitat d’un recipient (*Volen cubicar este pou*).

cuc *m.* 1. Equinoderm del gènere *Holoturia*. També *espardenya* i *cagalló de moro*. 2. Formigó, en general qualsevol animal molt menut, llombrígol.

cucaratxeta *f.* Marieta, mariquita.

cucar-se *v.* Omplir-se de cucs un aliment.

cucurutxo *m.* Cartutx de neula per a posar-hi gelat.

culada *f.* Caiguda de cul.

culcosit *m.* ‘Cosa mal cosida, que fa bonys i rues’.

culebra *f. cast.* En general, qualsevol serp.

cullà *m.* Cogullada. Ocell de l’espècie *Galerida cristata*.

culló *m.* Cogulló. ‘Cornaló que forma cavitat, com el d’un matalàs, d’una coixinera, d’una manta, etc.’.

cul-roig *m.* Ocell de l’espècie *Phoenicurus phoenicurus*.

cucuet de la llum *m.* Insecte de l’espècie *Lampyris noctiluca*.

cucquets *pl.* Vegeu *ungla de gat*.

cúrios, en loc. Nu, despullat.

curricà *m.* Tipus d’ormeig de pesca amb plomes d’ocell.

curritaco *m. cast.* Persona sense presigi.

cuscanelles *pl.* Pessigolles.

cut, a la loc. Joc d’amagar-se.

cutxipandero *adj. cast.* Persona que conta fets de la vida privada d’altres. Manifestar.

cutxitril *m. cast.* Lloc menut i fosc i amb poques condicions d’habitabilitat.

D

dansa, estar en loc. Estar actiu, prolongar una activitat.

dàtil de pedra *m.* Mol·lusc de l’espècie *Lithodomus lithophafus*.

dàtil de rabosa *m.* Fruit del margalló (*Chamaerops humilis*).

datilero *m.* Vent fred de ponent, procedent d’Elx.

debades *adv.* ‘De franc, gratuïtament’.

defenses *pl.* Rodes de cautxú o d’altre material que es col·loquen al costat d’una embarcació per a defensar-la dels freds o cops d’una altra o del moll.

deforero -a *adj.* 1. Del camp d’Elx, de fora vila. 2. Persona de dubtós gust en el vestir.

demacrat -ada *adj.* Que té mal color de cara, pàl·lid.

demanar *v.* Iniciar, establir una relació de nuviatge.

demasiat *adv. cast.* 1. Suficient, prou. *adj.* 2. Que fa coses extraordinàries, apareix en l’expressió *Este xiquet és demasiat*.

dentera *f. cast.* Sensació desagradable que es produeix en menjar alguns aliments o en fer algunes accions com passar les ungles per una pissarra. També *tirícia*.

déntol *m.* Peix de l’espècie *Dentex dentex*.

dentola *f.* Dent grossa.

deprendre *v.* Aprendre.

deriva, anar a la loc. 1. 'Anar sense direcció segura, emportat pel vent o per un corrent'. Per extensió, fer fallida qualsevol assumpte o negoci.

derringat -ada *adj.* Persona molt fatigada, que perd les forces (*Después del treball estic derringat*).

desangelat -ada *adj.* Lloc abandonat, buit.

desansiat -ada *adj.* Persona que ha perdut les ànsies.

desapareixtre *v.* En el llenguatge dels mariners, ofegar-se, paraula que no pronuncien mai perquè per a ells és tabú.

desapegat -ada *adj.* Persona que evita les relacions familiars.

desarbolar *v. cast.* Baixar els arbres d'una embarcació.

desbaratar-se *v.* 1. Deixar de funcionar (*Se li ha desbaratat la ràdio*). 2. Fer malvé, deixar en mal estat (*Ha caigut i s'ha desbaratat el peu*).

desbellús *m.* Ésser que no creix.

desblanquit *adj.* Descolorit, que presenta mal color.

desbravar-se *v.* 1. Perdre gas una beguda. 2. Perdre forces una persona.

descagarrir-se *v.* Tenir diarrea.

descapçar-se *v.* Perdre la pell d'una ferida, berruga o granet.

descarat -ada *adj.* Persona que té poca vergonya.

descartar *v.* 'Anar tirant les cartes que es consideren inútils o poc convenients per al joc que es té intenció de fer'.

descarte *m.* Els peixos no comercials que els mariners tiren a la mar després de pescar-los.

descervellat -ada *adj.* Persona que actua sense massa consciència.

desconcòrdia *f.* Relacions humanes conflictives, sense concòrdia.

descosit, com un loc. Acció d'actuar i parlar de manera exagerada (*Cridava com un descosit*).

desdixat -ada *adj.* Persona poc afortunada, sense sort.

desemboirar-se *v.* Desemboriar-se. Aclarir-se, relaxar-se.

desemmallar *v.* Traure el peix de la xarxa.

desencaixat -ada *adj.* Persona que té el semblant de dolor (*Té la cara desencaixada*).

desficaci *m.* Disbarat, cosa feta sense raó.

desficiat -ada *adj.* Persona que pateix desfici.

desfici *m.* Persona intranquil·la, neguitosa.

desficiós -osa *adj.* Persona que té desfici.

desfilotxat -ada *adj.* Cosa que està plena de fils i construïda malament.

desfogar-se *v.* Alliberar-se de sentiments o de passions.

desfreixurat *adj.* Persona que no s'ha arreglat bé, que s'ha vestit de qualsevol manera.

desgalitxar *v.* Que alguna peça no està ben col·locada.

desgalitxat -ada *adj.* Persona que actua amb poca gràcia.

desgallinat -ada *adj.* Persona que s'ha quedat sense veu.

desganat -ada *adj.* Persona sense gana, inapetent.

desgarbat -ada *adj.* Persona poc elegant o de moviments poc gràcils.

desgargamellar-se *v.* Cridar sense control.

desgaritat -ada *adj.* Que no funciona o que s'ha fet malbé una cosa (*Se*

m'ha desgaritat la panxa).

desgavellat -ada *adj.* Persona o cosa desordenada que no ajusta bé.

desgraciat -ada *adj.* Persona sense sort, que viu amb moltes desgràcies.

desgrunar *v.* Llevar els grans de la baina als pèsols, faves, etc.

desguàs *m. cas.* Desballestament, desmuntatge de les peces d'una embarcació.

desinquiet *adj.* Persona, normalment xiquet, nerviós, intranquil.

desllastrar *v.* Llevar llastre a una embarcació.

desllavassat -ada *adj.* Menjar sense sabor, dessubstanciat.

desllepissar-se *v.* 'Desempallegar-se, desenllepissar-se, llevar-se de damunt algú o alguna cosa'.

desllumbrar *v. cast.* 1. Deixar confusa una persona. 2. Enlluernar, molestar la vista per excés de llum.

desmadeixat -ada *adj.* Persona que va mal vestida.

desmadre *m. cast.* Activitat festiva o social desenfrenada.

desmaiat -ada *adj.* 1. Persona famolenca. 2. Persona que perd el coneixement.

desmanotat -ada *adj.* Persona poc hàbilidosa i maldestra.

desmarranxar-se *v.* Perdre el seny, actuar violentament.

desmelenat -ada *adj.* Persona desinhibida, que perd la compostura.

desmemoriat -ada *adj.* Persona que perd la memòria o que en té poca.

desmenjat -ada *adj.* Persona que ha perdut les ganes de menjar.

desmigre *m.* Desesperació, cansament.

desmillorar *v.* Canviar d'aspecte per la manca de salut.

desouar *v.* Pondre ous els peixos.

despatxar *v.* Atendre els clients en una botiga.

despatxar-se *v.* Alliberar-se verbalment en una situació conflictiva. (*Li ha dit de tot, s'ha despatxat a gust*).

despavorit -ida *adj.* Persona desconcentrada, estranya.

despellufar *v.* Llevar la pell als fruits, les ametles, etc.

despentolat -ada *adj.* Despentinat, mal vestit.

despitralat -ada *adj.* Persona vestida amb la botadura oberta de tal manera que va ensenyant el pit.

despixonar-se *v.* Riure's d'una forma exagerada (*S'ha despixonat de rissa*).

desportellar *v.* Esportellar. Perdre o fer malbé la vora d'un objecte.

desportellat -ada *adj.* Efecte d'esportellament d'un objecte que ha rebut un colp.

despotricar *v.* Criticar, parlar en públic malament d'altres (*En la reunió va despotricar dels amics*).

despuntada *f.* Crítiques amagades, ironies (*No para de tirar-li despuntades*).

despús-ahir no l'altre *adv.* Tres dies abans de hui.

despús-demà no l'altre *adv.* Dia posterior al demà passat.

desquall *m.* Desil·lusió, decepció (*Quin desquall, no l'han elegit*).

desquallat -ada *adj.* Persona decebuda.

desquiciar *v.* Desesperar, irritar algú.

desquitar-se *v.* 1. Compensar una pèrdua. 2. Venjar-se.

dessaborit -ida *adj.* Persona sense inquietuds ni al·licients.

dessubstanciat -ada *adj.* Sense sabor, dessaborit.

dessucar *v.* 1. Deixar la roba a remulla i després llevar-li el suc, la brutícia. 2. Traure els diners a algú.

destartalat -ada *adj.* Persona deteriorada mentalment.

destemplat -ada *adj.* Persona que té calfreds, que no té una temperatura corporal adequada.

destornillar *v. cast.* Parlar o obrar sense trellat

destragat -ada *adj.* Persona molt famolenca.

destravio *m. cast.* Imprevist que provoca un canvi de plans.

desviure *m.* Sensació de vida neguitosa, tenir moltes preocupacions.

deute *adv.* Metafòricament, molt, en gran quantitat (*Això pesa un deute*).

devanit -ida *adj.* Desvanit. Persona plena de goig.

diable *m.* Persona múrria, entremaliada (*Està fet un diable*).

dijú, en *loc.* 'Que no ha menjat res des del començament del dia'.

dimoni *m.* Xiquet entremaliat.

dinarot *m.* Dinar abundós i de qualitat.

dissipelar *v.* Estendre una taca, una infecció.

dit d'enmig *m.* El dit cor.

dit xiquico *m.* Menovell.

ditet coent *m.* 'Vitet coent, generalment més menut i sec'.

ditets *pl.* Vegeu *ungla de gat*.

ditxa *f. cast.* Sort, avantatge, satisfacció (*Quina ditxa que tés*).

divertició *f.* Divertiment, diversió (*La nostra divertició era jugar a la pareleta*).

doblada *f.* Peix de l'espècie *Oblada melanura*.

dofi *m.* Vegeu *búfano*.

dogal *m.* 'Corda que donant una volta a la drissa ran de l'antena, volta tam-

bé l'arbre de l'embarcació i amb l'altre cap agafa la trossa'.

donzell *m.* Planta de l'espècie *Artemisia absinthium*.

donzella *f.* Peix de l'espècie *Coris julis*.

dormilon -a *adj. cast.* Persona a qui agrada molt dormir.

dormiscon -a *adj.* Persona que dedica molt temps a dormir.

dot *m.* Peix de l'espècie *Polyprion americanus*.

dotor -a *adj.* Persona curiosa, que s'interessa per les coses que no són de la seua incumbència. Xafarder.

dotorango -a *adj.* Persona que dotorreja molt.

dotorejar *v.* Fer el dotor. Buscar, esbrinar fets que no són de la seua incumbència.

dotoreria *f.* Fet contat per un dotor.

dragant *m.* 'Peça col·locada damunt el codast i que serveix de base a tota la construcció de la popa d'un vaixell'.

dragonet *m.* Rèptil menut de l'espècie *Tarentola mauritanica*.

dret *m.* Directe (*Anem dret a cal metge*).

dur *v.* Portar.

durícia *f.* 'Porció dura de la pell, sobretot en els peus i en les mans, generalment produïda per contactes i fregaments aspres'.

durmiente *m. cast.* Dorment. 'Cartella de fusta damunt la qual s'asseu el bau que sosté la coberta'.

E

eixidor -a *adj.* Persona a qui agrada estar pel carrer, fora de casa (*Ma mare*

és poc eixidora, sempre està en casa).
eixir v. Festejar (*Mon fill ix amb la dependenta*).

elàstic -a *adj.* Persona que canvia fàcilment d'opinió (*No li faces cas, és molt elàstic*).

elastiquet *m.* Samarreta interior de tirants.

embafat -ada *adj.* Sensació de ple, d'haver menjat molt.

embafós *adj.* 1. Aliment excessivament dolç i pesat. 2. Perfum pesat, d'olor molt forta. 3. Persona de caràcter pesat.

embalat -ada *adj.* Persona que actua amb ritmes accelerats.

embarcar-se v. 1. Enrolar-se. 2. Pujar o entrar en algun lloc (*Embarca-te en el cotxe*).

embarrancar v. 'Encallar una nau perquè ha tocat en el fons'.

embelesat -ada *adj. cast.* Persona que es queda encisada, captivada.

embeltit -ida *adj.* Persona absorta, endormiscada.

embeure v. Encongir-se un teixit després de llavar-lo.

emblecada *f.* Acció que fan les persones orgulloses, cregudes, altives.

embocat *m.* Tipus de vi.

embolic *m.* Enrenou, conflicte.

embonyigador -a *adj.* Persona molesta, que fa difícil les coses fàcils.

embonyigar v. Molestar, causar molèstia.

emboriat -ada *adj.* Persona que té els sentiments alterats, confusos.

embornall *m.* Entre pescadors, suro del sardinal.

emborregat *adj.* Cel ple de núvols.

emborrutat -ada *adj.* Persona agreujada, desplaçada.

embós *m.* Metafòricament, solució a

un problema en l'expressió *Aquí està l'embós*.

embossar v. 'Obstruir un conducte, impedir el pas'.

embotir v. Clavar a pressió una cosa en un lloc estret.

embrollar v. 'Posar en situació confusa, difícil de resoldre'.

embrutar-se v. Sullar-se, tacar-se.

emmanisar v. Pavimentar, posar rajoles o manises en la paret.

emmarat -ada *adj.* Infant que depèn molt de sa mare.

emmidonar v. 'Impregnar de midó desfet en aigua'.

emmorutat -ada *adj.* Persona enutjada, enfadada.

empac *m.* Inconvenient (*No ha tingut empac de fer això*).

empalagós -osa *adj.* 1. Embafós, aliment excessivament dolç. 2. Persona pesada, insistent.

empanada *f.* Cregut, orgullós, altiu (*Xe, quina empanada que té*).

empantamar v. Desordre.

empantamat -ada *adj.* Lloc on hi ha un desordre, una rebolica de coses.

empapar-se v. 1. Mullar-se. 2. Assabentar-se d'algun fet, d'alguna notícia.

empapussar-se v. Perdre la gana perquè ha menjat molt de pa.

emparellar v. Ordenar (*S'ha emparellat l'habitació*).

empassar-se v. Caducar, passar el temps (*Que no se m'empasse l'arròs*).

empastrada *f.* Malifeta que provoca una complicació (*Quina empastrada has fet?*).

empastre *m.* Cataplasma, micapà.

empatx *m.* 'Obstacle, impediment' (*No ha tingut empatx en dir-li la vitat*).

empatxat -ada *adj.* Persona que ha menjat molt i es troba totalment plena

(*Estic empatxat*).

empatxós -osa *adj.* Persona insistent, pesada.

empecatat -ada *adj.* Persona plena de pecats.

empeltat -ada *adj.* Persona que actua i copia les maneres i formes d'una altra.

emperador *m.* Peix de l'espècie *Xiphias gladius*. També *peix d'agulla* i *peix espasa*.

emperifollar-se *v.* Persona que s'arregla molt, que es vesteix amb la millor roba i que es pinta i pentina.

empinar-se *v.* 1. Pujar. 2. Assolir una erecció.

empollastrar *v.* Empollastrar. 'Endiu-menjar; vestir o adornar bé, mestost excessivament'.

empolvar *v.* 'Cobrir de pólvores; especialment, posar pólvora a la cara o altres parts del cos, per perfumar-les o aclarir-les de color o per efectes medicinals'.

empomar *v.* Agafar al vol una cosa.

empopar *v.* 'Dur excés de càrrega a popa; anar una embarcació més enfonsada de la popa que de la proa, per l'excés de càrrega que hi duu'.

emprar *v.* Agafar prestat.

emproar *v.* 'Carregar un vaixell de la part de proa'.

en despús-d'ahir *adv.* Fa tres dies. També *despús-d'ahir no l'altre*.

en despús-demà *adv.* D'aquí a de tres dies. També *despús-demà no l'altre*.

en se que *loc.* En ser que siga, quan (*En se que pugues, vine*). També *en si que*.

encabotar-se *v.* 'Entossudir-se, capficar-se'.

encalar *v.* Pintar amb calç.

encalixar *v. cast.* Segellar amb cement i seu les juntes de les quadernes dels vaixells o de l'eix de l'hèlice.

encallar *v.* Deixar una embarcació sense possibilitat d'anar endavant perquè un obstacle en la mar li ho impedeix.

encangrenar *v.* 1. Gangrenar. 2. Moure la ira (*M'encangrena la sang*).

encaramitar-se *v.* 1. Pujar a un lloc de difícil accés. 2. Posar-se roba (*Hui s'ha encaramitat la jaqueta nova*).

encarnadura *f.* Nafra sense unir encara.

encarnella *f.* Carxofa, fruit de la planta *Cynara scolymus*.

encasquetar-se *v.* 1. Tenir una idea en el cap de manera obstinada. 2. Prendre un treball, una obligació, etc., sense massa interès.

encastrar *v.* Encastar. Entre els calafats, 'fixar una cosa a una altra fent-la entrar en part dins un buit o cavitat que aquesta té'.

encesa *f.* 'Pescar en la nit, amb fanals o falles enceses amb què s'enlluernen els aucells o els peixos i són agafats fàcilment'.

encintar *v.* 'Posar les cintes a un vaixell en construcció'.

encomanar *v.* 1. Demanar un encàrrec (*M'ha encomanat que li compre un llibre*). 2. Contagiar (*M'ha encomanat el refredat*). 3. Buscar la protecció o l'empara d'algun sant o de la Mare de Déu.

enconat -ada *adj.* Persona molt capficada i insistent amb l'objectiu d'aconseguir un benefici.

encontra, anar a l' *loc.* 'Fer la contra, contradir'.

endenyar *v.* 1. Infectar-se una ferida. 2. Donar un treball, una responsabilitat.

endespués *adv.* Després (*Ara endespués, comprovem això*).

endívia *f.* Escarola. Planta de l'espècie *Cichorium intybus*.

endormiscar-se *v.* Quedar-se mig adormit.

endossar *v.* Assignar a algú una faena, un compromís, etc., generalment desagradable.

enfadós -osa *adj.* Persona enutjada, disgustada.

enfarnit -ida *adj.* Persona més aïna gruixuda.

enfeltrir-se *v.* Roba que per l'ús o la brutícia perd els colors. Per extensió, tot tipus de roba bruta.

enfeltrit -ida *adj.* Teixit o persona molt bruta.

enfermetat *f.* Malaltia.

enfil·lar-se *v.* Pujar a un lloc amb facilitat.

enfitorrat *adj.* Enfit, fart, indigestió, empatx per haver menjat molt.

enfonar-se *v.* Afonar-se, caure cap al fons.

enforfoguit -ida *adj.* 1. Vestit amb molta roba, de manera incòmoda, fet que impossibilita els moviments. 2. Lloc ple d'utensilis que dificulta el pas a un lloc.

enforrumat -ada *adj.* Persona enfadada.

enfurruscat -ada *adj.* Enfurruscat. Capficat amb una idea fixa.

enfurfunyat -ada *adj.* Persona que manté el semblant d'enfadat.

enfurrunyat -ada *adj.* Persona que s'irrita fàcilment.

enganxador *m.* Zona de pedres i roques sotaiguades amb les quals es poden enganxar les xarxes.

enganxó *m.* 1. Forat i esquinc en el teixit. 2. Enfrontament, conflicte entre dues persones (*Ha tingut un enganxó en son germà*).

enganxonada *f.* Situació que es produeix en un enfrontament.

enganyabovos *adj.* Parany. Proposta o argument inviable que pretén enganyar.

enganyapastors *m.* Ocell de l'espècie *Caprimulgus europaeus*.

engargolat *adj.* Adormissat, ensopit.

engatussar *v.* 'Enganyar amb bones paraules'.

engolir *v.* 1. Menjar àvidament, sense mastegar. 2. Embolicar-se una xarxa.

engolosinat -ada *adj. cast.* Persona il·lusionada per a aconseguir un objectiu.

engonal *m.* 'Part del cos en què s'uneix cada cuixa amb el ventre'.

engranyonit -ida *adj.* Persona que té poca flexibilitat, que té el cos rígid.

engrundsadora *f.* Tipus de cadira o butaca amb un seient on et pots agrunsar. També *agrunsadora*.

engrundsar-se *v.* Engronsar-se, gronxar-se.

enguiscador -a *adj.* Persona que fomenta la polèmica, el conflicte, etc.

enguiscar *v.* Incitar, enrabiar.

enjorn *adv.* Prompte.

enjornet i aïna *loc.* Que és molt prompte per a realitzar una cosa.

enjuguescat -ada *adj.* Persona propensa al joc, enjogassada.

enjuntar *v.* Vegeu *ajuntar*.

enllestir *v.* Aviar, preparar.

enllitar *v.* Deixar una persona en el llit per una malaltia.

enlluir *v.* Emblanquinar una paret de calç o d'algeps.

enquentendre *m.* 'Multitud de coses en desorde o sense resoldre'. Apareix en l'expressió *Tot té el seu enquentendre*.

enramar *v.* 'Arborar i muntar les quadernes d'un vaixell en construcció'.

enreda *m.* Persona que manipula la informació, que diu falsedats i mentides.

enredador *adj.* Persona propensa a dir mentides, que enreda.

enredant *m.* Mentider

enredar *v.* Mentir.

enrere, a *loc.* Abans, de fa poc temps.

enrocar *v.* 'Enganxar un ham o altre ormeig de pescar amb les roques del fons o de la vorera'.

enrolar-se *v.* 1. Fer gestions administratives per a embarcar-se. 2. Afegir-se, pujar a un lloc.

ensabonar *v.* Metafòricament, adular.

ensequiatat -ada *Persona* seca, molt prima (*Està ensequiatat, no menja gens*).

ensomi *m.* Somni.

ensomiar *v.* Somiar.

entaboixat -ada *adj.* Malalt, no clar, que té el cap emboirat (*Tinc el cap entaboixat*).

entanyinyat, cel *m.* Cel mig tapat, amb núvols alts.

enteniment, queixal de l' *m.* Vegeu *queixal del coneixement*.

enterregat -ada *adj.* Ple de terra, brut.

enterro *m. cast.* Soterrar, enterrament.

entoldat *adj.* Cel ple de núvols, ennuolat.

entolladura *f.* 'Teixit que resulta de l'entollament de dos caps de corda'.

entollar *v.* 'Entre mariners, lligar amb una corda'.

entornar *v.* Deixar la porta o la finestra mig tancada.

entrar a port *loc.* Quan, després d'una marea, l'embarcació torna a port.

entreuixa *f.* Entreuix, lloc on s'uneixen les cuixes.

entregue -ega *adv.* Sencer, complet

entremitges *adv.* Durant, mentrestant (*En eixes entremitges, va arribar ell*).

entresuat -ada *adj.* Persona mig sua-

da, que té la sensació de suada.

entreverat -ada *adj.* Fruita o verdura que no està ni verda ni madura.

entropessar *v.* Ensopegar. També *tropessar*.

entropessó *m.* 'Entropessada'.

envergar *v.* Amarrar, fermar les veles a les vergues, a l'antena.

enversador *m.* Persona que fa versos, que sap improvisar, que es dedica a fer *trobos*.

investir *v.* 'Posar-se en moviment ràpid un animal contra un altre o contra una persona o cosa'.

envilotxa *f.* Tipus de catxerulo.

envió *m.* Espenta.

envionada *f.* Que fa moviments bruscos.

envisc *m.* Pegament que es feia per a enviscar.

enviscar *v.* Envescar. Agafar ocells amb un tipus de xarxa, anomenades teles.

envisquera *f.* Acció d'envescar.

enxotxat -ada *adj.* Persona que té obsessió per les dones.

enxovar-se *v.* Quedar-se endormiscat.

enxovat -ada *adj.* Persona endormiscada, mig adormida.

enza *f.* Ocell que s'utilitza com a reclam en l'envisquera.

enza, fer l' *loc.* 1. Engany. 2. Despertar-li a una persona l'interès per alguna cosa (*Li han fet l'enza*).

equiliquà *m. cast.* D'acord, que és correcte.

equinòccio *adj. cast.* 'Sèrie de calamitats o tribulacions molt afflictives' en l'expressió *Astò és l'enquinòccio*.

eriço *m.* Equinoderm de l'espècie *Paracentrotus lividus*. També *boga marina* i *eriçó*.

ermitanyo *m.* Caragol marí del gènere *Pagurus*.

errada *f.* Petit port, rada.

escabetxina *f. cast.* Fer un estrall.

escalabrat -ada *adj.* Persona que s'ha fet una ferida greu en el cap.

escalamitós -osa *adj.* Persona caòtica en les actuacions.

escalamot *m.* Escalemot. 'Cadascun dels caps d'estamenera d'una embarcació, que surten per damunt coberta i van clavats a l'orla, a la qual serveixen de reforç'.

escalar *v.* Obrir el peix i traure-li l'espina i els budells per a salar-lo.

escaldat -ada *adj.* Persona previnguda, de costums molt delicats.

escaldufat -ada *adj.* Persona molt delicada, que ha eixit d'una situació conflictiva i ara n'està previnguda i escarmentada.

escàlem *m.* Petit bastó on s'enganxa el rem per a vogar.

escamar *v.* Agafar recel o desconfiança per l'experiència passada (*No ho farà més perquè ja està escamat*).

escampar *v.* 1. 'Aclarir-se els núvols, el temps plujós, la temperatura carregada, etc.'. 2. Llançar, desordenar (*Has escampat tot els joguets*). 3. Expulsar algú en l'expressió *Escampa el poll!* i *Escampa la pioja!*

escampilla, a *loc.* Joc infantil que utilitza una pala per a pegar-li a un palet més menut que està en terra i tornar-li a pegar quan s'alça. El qui llança demana un nombre de punts en relació amb la llargària de la pala i la distància aconseguida pel llançament.

escandalaria *f.* Cridadissa molt forta i estrident de la gent. Algaravia.

escantilló *m.* Tall que se li fa a la vora de les taules de fusta perquè ajusten

una damunt de l'altra. Es feia a partir d'una falsa regla. Podia ser *a abatut* o *a crescut*.

escaquejar-se *v. cast.* Eludir una faena o un compromís.

escar *v.* Posar esca, menjar, en l'ham per a pescar.

escarbar *v.* Buscar, escodrinyar, investigar algun fet secret.

escarmentar *v.* 'Fer agafar recel, desconfiança o por d'alguna cosa per l'experiència del càstig o del mal resultat obtingut' (*No ho farà més, ja l'han escarmentat*).

escarmentat -ada *adj.* Persona recelosa d'un fet a partir d'una experiència negativa.

escarmondar *v.* 'Esporgar els arbres'.

escarrampar-se *v.* Obrir-se de cames.

escat *m.* Peix de l'espècie *Squatina squatina*. També *angelote*.

escateret *m.* Ocell de l'espècie *Hidrobates pelagicus*.

escatxarrat -ada *adj.* Objecte que ja no funciona, que s'ha espatlat.

escatxuflat -ada *adj.* Melindrós, que es queixa molt, que tot li sap mal.

esclafat -ada *adj.* Desfet, fet malbé (*S'ha pegat un bac i s'ha quedat esclafat*).

esclafit *m.* 'Acte i efecte d'esclafir; soroll sec i sobtat produït per un cos que es trenca, que es dispara amb força'.

esclatar *v.* 1. Rebentar alguna cosa produint un fort soroll. 2. Iniciar un plor (*En eixe moment va esclatar a plorar*).

esclavó *m.* Anella d'una cadena.

escombrar *v.* Tossir, tenir carraspera.

escomençar *v.* Començar

escopeta *f.* Nom de diversos peixos del gènere *Balistes*.

escopeta, anar d' *loc.* Acompanyar els nuvis per mantenir el comporta-

ment en la parella.

escopetat -ada *adj.* Que va molt ràpid, que té pressa (*Se n'ha anat escopetat*).

escopinyada *f.* Escopinada.

escopinyadeta del Senyor *f.* Planta de l'espècie *Lobularia maritima*.

escorar *v.* 'Inclinar-se un vaixell damunt un dels seus costats, sia per la força del vent, sia per haver-se corregut l'estiba o per altra causa'.

escorfa *f.* Closca, sobretot d'alguns fruits.

escorfol *m.* Les diferents capes de la ceba.

escorpa *f.* Nom de peix del gènere *Scorpaena*. També *gallineta* i *rascassa*.

escriptor *m.* 1. Utensili de la cuina on es deixa la vaixela per a eixugar-se. 2. Séquia.

escota *f.* Corda que ferma la punta de l'antena amb l'extrem inferior d'una vela.

escote, **a** *loc. cast.* Cadascú es paga la part corresponent (*Hem pagat a escote*).

escotilla *f.* 'Cadascuna de les obertures quadrangulares que hi ha a la coberta d'una nau o altra embarcació per a posar en comunicació la coberta amb la bodega'.

escreixos, **en** *loc.* En major quantitat a la convinguda (*Ho he pagat en escreixos*).

escudellar *v.* 'Distribuir la minestra o altre aliment passant-lo de l'olla o recipient gran als plats, escudelles o altres recipients individuals'.

escurada *f.* Acció d'escurar.

escurar *v.* Rentar la vaixela.

escurcullar *v.* Escorcollar. 'Examinar minuciosament una cosa cercant-hi quelcom o tractant de veure què hi ha'.

esfondró *m.* Forat fet per un esfondrament.

esgarrar *v.* 1. Esquinçar, trencar el paper. 2. Plor molt intens d'un infant.

esgarró *m.* Esquinç de la carn.

esgolador *m.* 'Lloc pendís per on és fàcil esgolar'.

esgolar-se *v.* Esvarar-se. Caure per una zona inclinada per on pot redolar el cos.

esguellar *v.* 'Esquellar, esquinçar, especialment un teixit'.

esguelló *m.* 'Esquinç, esgarrall'.

esguet *m.* Esquitx. 'Petita porció d'aigua, pasta, fang, etc., que es desprèn d'alguna cosa i és llançada a distància en agitar-la, colpejar-la, etc.'.

esguitar *v.* Esquitxar.

esmolar *v.* Polir un metall.

esmonyir *v.* Escapar-se, anar-se'n d'un lloc amagat.

esmorzar *m.* Primera menjada del dia i també de mig matí.

espai, **a** *loc.* Lentament. També *a espau*, *a espauet*.

esparcir *v.* Estendre.

espardenya *f.* 1. Equinoderm del gènere *Holoturia*. També *cuc* i *cagalló de moro*. 2. Mol·lusc de l'espècie *Scyllarides latus*. També *llangosta de terra* i *cigarra*. 3. Sabata de poca qualitat.

espardenyada *f.* Interferència lingüística.

espàrrec *m.* Turió comestible de l'esparguera (*Asparagus officinalis*).

esparreguera *f.* 'Planta liliàcia de diferents espècies del gènere *Asparagus*'.

espart *m.* Planta de l'espècie *Stipa tenacissima*.

espatarrar-se *v.* 1. Obrir-se de cames. 2. Caure en terra de mala manera.

espatles, **a les** *loc.* Darrere d'algun

lloc o cosa (*Viu a les espatles del castell*).

espatló *m.* Esquena. Meitat superior de l'esquena.

espau, a loc. Vegeu *a espai*.

espavilar-se *v.* Despertar, prendre consciència d'un assumpte (*Espavila o no aprovaràs el curs*).

espavilat -ada *adj.* Persona desperta, reflexiva.

espelma *f.* Ciri, candela.

espenta *m.* Esperit, vitalitat (*És una persona de poca espenta*).

espeque *m. cast.* Pal de fusta que utilitzen els mariners.

esperaveles *pl.* Esparver. Tipus d'art de pesca.

esperit *m.* Impuls, ànim.

esperitat -ada *adj.* Persona molt prima, sense carn.

espertugó *m.* 1. Convulsió, sobresalt mentre dorms. 2. Peix de l'espècie *Sphyraena sphyraena*. També *espet*.

espet *m.* Peix de l'espècie *Sphyraena sphyraena*.

espí *m.* 'Planta espinosa de diferents espècies, i principalment la ramnàcia *Rhamnus lycioides* L'.

espígol *m.* 'Planta de la família de les labiades, de diferents espècies del gènere *Lavandula*'.

espill *m.* 'Superfície llisa de la popa de les embarcacions grans, en la part exterior de llur buc, damunt la qual es sol escriure el nom de l'embarcació i la localitat on està matriculada'.

espillera *f.* 'Obertura molt estreta feta a un mur, porta, etc., per la qual es pot mirar cap a fora i llançar projectils sense gaire perill d'ésser ferit pels de fora' (*M'agradaria vore-lo per una espillera*).

espina *f.* Columna vertebral.

espindarga *f.* Persona prima, alta i de poc pes (*Més alta que una espindarga*).

espinilla *f. cast.* Canella. Part frontal de la cama entre el turmell i el genoll.

espitós -osa *adj.* Hiperactiu, excitat.

espitxar-se *v.* Morir-se.

espoló *m. cast.* Esperó. 'Eminència ossosa que es forma a la part posterior dels tarsos de certes aus, especialment dels galls, i que els serveix d'arma defensiva'.

espolsar *v.* 1. Pegar (*T'espolsa una galtà*). 2. Alliberar-se (*Se l'ha espolsat de damunt*).

espolsat -ada *adj.* Persona creguda, vanitosa.

espolsó *m.* Reacció violenta.

esponja marina *f.* Esponja del gènere *Euspongia*.

esporgar *v.* 1. Llevar les puces i polls a les persones. 2. 'Tallar als arbres i arbusts les branques sobrerres'.

esquena, d' loc. Caure de tos, cap arrere.

esquer *m.* 1. Esquerre (*Escriu en eixa mà perquè és esquer*). 2. Menjar per a atraure els peixos.

esquerot *m.* Banc de peix poc dens.

esqueta *f.* 'Excusa, pretext, subterfugi'.

esquifit -ida *adj.* Esquifet. Persona molt activa, bellugadissa. *Està fet un esquifit*.

esquimal *m.* Gelat de granissat de cafè i mantecado, amb doble proporció d'aquest últim.

estacada *f.* Desil·lusió, fracàs (*L'ha deixat en l'estacada*).

estafermo *adj.* Persona o cosa moleta.

estall, a loc. Treballar a escarada, a preu fet.

estamenera *f.* 'Cadascuna de les peces de fusta que van empernades als medissos i pugen pel costat de la bar-

ca fins a la coberta, per a formar la cavalcada del buc d'una embarcació'.

estampida, d' *loc.* De sobte, corrent. (*Ha eixit d'estampida*).

estaqueta, estar d' *loc.* Quedar-se en un lloc molt de temps (*No te'n vages, esta-te aquí d'estaqueta*).

estaquirot -a *adj.* 'Persona aturada que fa nosa o que no fa el que hauria de fer'.

estaranynyadora *f.* Estri que servia per a netejar els sostres i parets i llevar les teranyines.

estaria, fer *loc.* Estada, temps que hom està en un lloc.

estatxa *f.* 'Calabrot; corda gruixada que serveix per a halar un vaixell'.

estel de dia *m.* Primeres estrelles. En moltes ocasions és el planeta Venus, l'últim que veiem en trencar el dia.

estella *f.* Ascla, fragment d'alguna cosa.

estellar *v.* Fer estrelles.

esteri *m.* Badall, avorriment.

estibar *v.* Espentar. Mot pres del llençuatge mariner (*No l'estibes que cau-rà*).

estibons *m. pl.* Fer espentes (*No pegues estibons*).

estiró *m.* 1. Acció d'estirar. 2. Canvi físic de grandària durant el creixement dels infants (*Ha pegat un estiró*).

estisorettes *f. pl.* 'Insecte de l'espècie *Forficula auricularis*'.

estomagat -ada *adj.* Persona insuportable, que se li té aversió (*No el puc vore, el tinc estomagat*).

estopa *f.* Filaments de cànem o de cotó amb què es fa un cordell per a calafatar les embarcacions. L'estopa de cotó era per a les embarcacions de luxe, mentre que el de cànem era per a la resta. Els calafats distingien l'es-

topa plana, l'estopa oberta, l'estopa bruta, etc.

estora *f.* 'Peça de teixit de llata de palma, d'espert, de jonc o d'altra matèria semblant, destinada principalment a cobrir paviments, parets, baranes de carro'.

estornudar *v.* Esternudar, fer esternuts.

estotxar *v.* Arreglar, netejar, deixar un lloc en condicions òptimes.

estotxat -ada *adj.* Persona o cosa ben vestida, arreglada, pomposa.

estrafolari -ària *adj.* Rídicul. 'Extravagant, estrany fins la ridícula'.

estralada *f.* Colp fort i dolorós.

estraleta *f.* Destral menuda.

estràngulis, d' *loc.* D'amagatotis (*Ho ha fet d'estràngulis*).

estrenes *pl.* Regal en diners que els majors donen als infants el dia de Nadal. També *aguinaldo*.

estrop *m.* 'Abraçadora d'espert que se situa al voltant del múscle de l'home i que serveix per a poder traure l'art de la platja'.

estropall *m.* Fregall per a netejar la vaixella.

estropallós -osa *adj.* Persona que no tracta bé les coses i les fa malbé.

estropejar *v.* Fer malbé, desbaratar una cosa.

estropejat -ada *adj.* 1. Persona desmillorada per la salut. 2. Aparell que no funciona.

estufadora *f.* Planta que no hem sabut identificar.

estufat *adj.* 1. Disgustat, en l'expressió *Tindre el morro estufat*. 2. Vestit amb molta pompositat.

estufit *m.* Respondre de mala manera (*Li ha pegat un estufit*).

estufó *m.* Reacció violenta, que actua amb males formes.

estufonada *f.* Acte on es mostra menyspreu (*Li ha pegat una estufonada i se n'ha anat disgustat*).

esturió *m.* Peix de l'espècie *Acipenser sturio*.

esvarador *m.* Varador.

esvarar *v.* Relliscar, llenegar, esmunyir-se.

esvarosos *pl.* Partidaris en el segle XIX de la ideologia conservadora, representats per l'apotecari local J. Salinas. Tenien com a contraris els *poteros*.

excusat *m.* Antigament, cambreta en el corral de la casa on es podia evacuar.

expirar 'Expel·lir l'esperit, morir'.

F

faca *f.* Navalla, ganivet de fulla ampla.

fadrí -ina *m.* 1. Solter. 2. Jove, adolescent. 3. Peix de l'espècie *Talassoma pavo*.

fadrinongo *m.* Adolescent corpulent i que té actituds infantils.

fadriquera *f.* Faltriquera. Butxaca, bossa de tela per a guardar-hi diners.

faena-fuig *f.* Gandul, que no li agrada treballar.

faenassa *f.* Treball llarg i difícil.

faener -a *adj.* Persona treballadora, voluntariosa.

faeneta *f.* Terreny en el camp on es pot practicar el cultiu i on alguns tenen una segona residència.

faita, jugar de *loc.* Llançar les boletes amb els dits índex i polze. També *de faite*.

faixa *f.* 'Reforç de lona que es posa a

una vela, en sentit horitzontal generalment en les veles quadres'.

faldonades *pl.* Anar mal vestit per a l'ocasió (*Anar a pegar faldonades*).

faldons *pl.* La camisa o samarreta que ix per fora dels pantalons.

falluco *m.* Cosa amb defectes, que no funciona com cal.

falòries *pl.* Falòrnies. Coses sense importància (*Tot això són falòries*). També *falàries*.

falsongo -a *adj.* Persona d'actituds falses, poc fiable.

falutxo *m.* 'Embarcació petita, generalment d'un sol pal molt inclinat cap a proa, i una llarga vela llatina'.

falzia *f.* Ocell de l'espècie *Apus apus*.

fanfarronejar *v.* Dir afalacs d'ell mateix.

fanfarró -ona *adj.* Persona que li agrada vanagloriar-se de les seues possessions o característiques.

fang, agarrar *loc.* Fracassar en un negoci o en un objectiu.

fantotxe *m. cast.* Personatge grotesc, que vesteix de forma estrafolària (*Aquell és un fantotxe*).

faralló *m.* 'Cadascuna de les roques petites que sobreixen del nivell del mar'.

fardar *v.* Presumir, ostentar.

fardatxo *m.* 1. Llangardaix de l'espècie *Lucerta lepida*. *adj.* 2. Persona malèvola, que desperta poca confiança.

fardo *m. cast.* Embolec de roba o de compromisos (*S'ha armat un fardo de mil dimonis*).

farfalà *f.* Farbalà. 'Banda de roba cosida per la part superior i solta per la inferior, que serveix d'ornament a una falda, cortina, campana de xemeneia, etc.'. Apareix en la cançó "la

randa més fina / pa un farfalà”.

farfallós -osa *adj.* Tartamut, que quequeja.

fariseo *m. cast.* ‘Hipòcrita refinat, que fingeix una santedat o perfecció moral que no té’.

faró *m.* Persona que sempre està de festa, que mai no és a sa casa.

farruco -a *adj. cast.* Insolent, fanfarró (*S’ha posat com un farruco*).

fart -a *adj.* Cansat, molest per algun assumpte desagradable (*Estic fart de la faena*).

fartet *m.* ‘Peix de l’espècie *Lebias ibera*’.

fartónada *adv.* Excés, abundància, sobretot de menjar (*S’ha fet una fartónada de gambes*).

fastidiar *v.* Fastiguejar, molestar, actuar malèvolament i sense escrúpols contra altres.

fatxo *m.* Espècie de bengala que utilitzaven els mariners, que estava formada per un mànec de ferro i un tros de cotó amb petroli a la punta.

fava *f.* 1. Gra en la pell. 2. Persona nècia, ximple. 3. Gland.

febra, donar *loc.* Molestar, donar quefer. (*No dones més febra!*).

femer *m.* 1. Lloc on es tira el fem. 2. Lloc ple de brutícia (*Este quarto és un femer*).

feroc -a *adj.* Persona o cosa lletja, de poca estètica.

ferrabràs *m.* Infant entremaliat, hiperactiu, que fa malifetes.

ferrador *m.* Persona que es dedicava a clavar ferradures a les peülles dels animals.

ferramenta *f.* 1. Conjunt de ferramentes. 2. Dona ben feta i atractiva.

ferritxa *f.* Serradures de ferro.

ferro *m.* ‘Nom genèric de diferents eines, usades en diversos oficis’. En

l’ofici de calafat tenim *ferro d’obrir* ‘escarpra petita amb què s’obre l’escoment’, *ferro de calafatejar* ‘espècie d’escarpra amb què acaba de ficar-se i entatxonar-se l’estopa dins les es-cletxes de les taules d’una embarcació’, *ferro de canal* ‘barreta de ferro, semblant a una escarpra, amb un poc de canal a la paleta, que serveix per a ficar l’estopa dins l’escoment’, *ferro de dos canals*.

ferrol *m.* Bola de ferro, molt apreciada pels xiquets quan jugaven a boletes.

fesseta *f.* Fes menuda. ‘Aixada escarpellera, o sia, eina per a cavar que té el ferro amb punta o boca estreta per un cap i amb escarpell o tallant per l’altre’.

festejar *v.* Mantenir relacions de nuviatge.

fetxoria *f. cast.* Malifeta.

fiat, de *loc.* Mètode que utilitzaven moltes famílies de pescadors quan aquests s’absentaven durant mesos i havien de pagar els queviures en tornar de la mar i cobrar.

fiçó *m.* ‘Fibló de l’abella o d’altres insectes’.

fiçotada *f.* Picada d’un insecte.

figa blana *adj.* Persona dèbil, amb poca espenta.

figa de pala *f.* 1. Fruit de la figuera de pala. 2. Palera.

figa *f.* 1. Fruit de la figuera. 2. Òrgan sexual femení. 3. Anemone de l’espècie *Calliacis parasitica*.

figuereta infernal *f.* ‘Planta de l’espècie *Ricinus communis*’.

figuereta, fer la *loc.* Pegar una volta amb el cos.

fijànsia* *f. cast.* Obsessió per algú o alguna cosa (*No poses en fijància el tema*).

filar *v.* Deixar anar una persona (*Home, ves i fila!*).

filereta, de loc. Disposar persones o coses en una sèrie contínua, posar en filera índia.

filero m. Lloc on s'ajunten o xoquen els corrents marins.

fillol m. Branca nova que ix d'una planta o d'un arbre.

fillol -a m. i *f.* Persona batejada i que té padrins.

filotxo m. Fil que sobreïx d'un teixit.

filú adj. Persona espavilada (*Ser un filú*).

finolis adj. Persona fina i delicada.

fisca f. 'Porció de l'art de bou, de malla més ampla i fil més gruixut que el fiscot, que va unida per una part a aquest i per l'altra a les goles'.

figa f. cast. Arpó de tres dents per a pescar peixos grans.

figar v. Pescar amb la figa.

figonejar v. cast. Buscar i dotorejar en els costums dels altres.

fità f. 'Pedra o altre senyal ficat en terra per a indicar el límit d'una hereetat, d'una contrada, d'una distància a recórrer, etc.'.

fito-fito loc. Mirar fixament (*L'estava mirant fito-fito*).

fitora f. Forca de ferro per agafar peixos, trident.

fitorada f. Colp de punxa de qualsevol peix.

fitxa adj. Persona de mala reputació (*D'a xavo la fitxa*).

fitxatge adj. Persona perillosa.

flamerada f. Ardor o sufoco en la cara o en el cos.

flare m. Insecte que apareix en els cereals o en la pasta.

flema f. 1. Mucositat anormal d'un cos. 2. Quefer (*Este xiquet dona molta flema*).

fletar v. Fregar una part del cos amb una finalitat teraupèutica (*Vols fle-*

ta-me l'esquena en alcohol de rome-ro?).

flit m. Insecticida per a les mosques.

flitar v. Polvoritzar amb un insecticida.

floc m. 1. 'Vela triangular que va subjectada a l'arbre de proa i per l'altre cap al botaló de foc, per damunt el bauprès'. 2. Senyal d'excrement que queda en la roba interior.

florete de Pasqua f. Lliri blau. Planta de l'espècie *Moraea sisyrinchium*.

floricol f. Coliflor de la varietat *Brassica oleracea botrytis*.

floriol m. 1. Anus, ses. 2. Insult, persona de poc seny.

fogaril m. 1. Lloc negre i obscur. 2. En la cuina, el forat on es posava el carbó o el petroli per a cuinar. 3. Cadascun dels narius. 4. Lloc de festa poc recomanable.

fogasseta f. Tonya, mona, pa socarrat, etc., dolç típic de les festes de Pasqua.

folla, tindre mala loc. Persona que actua de manera malintencionada.

folló m. cast. Enrenou, conflicte.

follonero -a adj. cast. Persona de caràcter conflictiu que participa en els enrenous.

fona f. 'Instrument format d'una bossa de tela o de pell amb un cordill a cada extrem, dins la qual es posa una pedra o altre projectil, i fent-la voltar ràpidament se li dona impuls per a llançar aquell contra un enemic o contra un objecte'. Tenim l'expressió *Tirar en fona*.

fonda f. 'Casa on es serveixen menjar i es dona allotjament'.

fondària f. En el llenguatge dels mariners, zona de la mar on hi ha una profunditat que supera les 150 brases.

fondejar v. Aturar un vaixell en un lloc de la mar.

fondeo *m. cast.* Acció de fondejar.

fora *f.* Zona d'alta mar.

forcadura *f.* 'Lloc on s'uneixen les branques mestres d'un arbre amb el tronc, les cuixes amb el ventre i en general qualsevol objecte doble convergent en un punt'.

forçor *f.* Olor forta, molt intensa.

forment *m.* 1. Cereals per als animals. 2. Blat.

formigó *m.* Formiga menuda. normalment del gènere *Formicidae*.

formigoneta *f.* Tipus de formigó.

formigueta *adj.* Persona callada i molt treballadora.

forrat -ada *adj.* Persona que té molts diners.

forratge *m.* Farratge. Diferents herbes que serveixen de menjar per als animals.

forro *m.* 1. Conjunt de taules clavades en la part interior de les quadernes i que formen el folre de l'embarcació. 2. La part del bou que folra la visera.

fosca *interj.* Interjecció de sorpresa o d'enuig.

fotesca *f.* Fets que importunen i molesten.

fotja *f.* Ànec de l'espècie *Fulica atra*.

fotracada *adv.* Gran quantitat (*D'a xavo la fotracada d'estampetes que té!*).

frasquia *f.* Regle o esquadra normalment de fusta que servia per a traçar i dibuixar les línies en les taules del forro.

frasquiar *v.* Senyalar i marcar les línies per on han de tallar els calafats les taules perquè encaixen perfectament.

fredolenc -a *adj.* Persona molt sensible al fred.

fredolic *adj.* Persona que té fred, fredolencia.

fregados *pl. cast.* Embolics, compromisos (*Se clava en tots els fregados*).

fregar *v.* Rentar, escurar la vaixella.

fregassa *f.* Conjunt de vaixella.

fregir *v.* Irritar en l'expressió *Me té fregit*.

fregitori *m.* Conjunt d'aliments mal fregits.

freixura *f.* Fritura feta de fetge i vísceres dels animals.

fresc, al *loc.* Tipus de pesca d'algunes barques que no tenen congelador i mantenen el peix en fresc.

frescatxon *m. cast.* Vent fresc de la mar.

frescatxon, ser un *loc. cast.* Persona desimbolta, sense complexos.

fretorro *m.* Fred intens.

freu *m.* Estret entre el cap de Santa Pola i Tabarca.

friolero -a *adj. cast.* Persona que sempre té fred.

fritanga *f.* Fritura de molts aliments de poca qualitat.

fugina, fer *loc.* Anar-se'n, escapar-se'n, no anar al treball o a l'escola.

fulero -a *adj. cast.* Persona de tractament difícil.

fulla *f.* Foia, en el topònim la *fulla Roja*.

fumaguera *f.* Abundància de fum.

fumet *m.* Tipus de falutxo més menut.

furó *m.* 1. Persona de mal caràcter. 2. Nom de diversos peixos del gènere *Molva* i *Phycis*. També *maruca* i *mòllera roquera*.

futarra *f.* Peix de l'espècie *Parablennius gattorugine*.

G

gagre *m.* Ocell de l'espècie *Tadorna tadorna*.

gaetxo, fer la *loc.* Broma pesada entre els jóvens que normalment consistia a deixar-lo nu i omplir-li el sexe de fang.

gafarró *m.* Ocell de l'espècie *Serinus serinus*.

gaia, fer *loc.* Porció irregular, triangular o trapezial amb angles no rectes. (*Aquesta habitació fa gaia*).

gaiata *f.* Bastó que ajuda a caminar.

gaidó, de *loc.* De costat, que no va paral·lel (*Ha entrat de gaidó*).

gaita *adj.* Persona alegre, de bon humor.

galduf, de *loc.* De bades.

galera *f.* Mol·lusc de l'espècie *Squilla mantis*.

galfi *m.* Dofi. Nom de tots els mamífers del gènere *Dolphinus*.

galillo *m. cast.* Campaneta del paladar.

galillo, beure al *loc.* Beure a gallet.

galimaties *pl.* 'Embolíc, confusió, sia en el llenguatge, sia en la disposició de les coses materials o d'altre orde'.

galipote *m. cast.* Tipus de blac o quitrà que utilitzen els calafats per al tractament de la fusta.

gall *m.* 1. Peix de l'espècie *Zeus faber*. També *peix de Sant Pere*. 2. Suro gros que serveix per a senyalitzar on es cala un ormeig.

gallet *m.* 1. Piloteta d'algues. També *bo-nyigo*. 2. 'Tallada, galló d'una fruita'.

gallet, a *loc.* Beure sense que la boca toque el recipient.

galleta *f.* Galeta. 'Peça rodona aplanada que va col·locada a l'extrem superior d'un pal de nau o barca'.

gallina *f.* Peix de l'espècie *Helicolenus dactylopterus*. També *panagal* i *panegol*.

gallineta cega, a la *loc.* Joc infantil d'amagar-se.

gallineta *f.* Nom de peix del gènere *Scorpaena*. També *rascassa* i *escorpa*.

galló *m.* 1. Part en què es pot dividir una fruita, normalment la teronja. 2. Vulva, en la cançó que diu *se li clava una sípia en el galló*.

gallo *m.* Beguda refrescant feta amb xarop de fenoll mesclat amb aigua i gel.

gallo, a *loc.* A gallet, 'beure engolint un raig prim de líquid sense tocar amb els llavis el recipient que el conté' (*Has de beure a gallo*).

galluba *f.* Planta medicinal de l'espècie *Arctostaphylos uva-ursi*.

galta-roja *f.* Peix de l'espècie *Liza aurata*. També *galtiroid*.

galtera *f.* Cadascuna de les peces laterals que formen l'aparell i que uneix les roldanes.

galteta *f.* Part baixa de les natges.

galtiroid *m.* Peix de l'espècie *Liza aurata*. També *galta-roja*. *Galtiroid morrut* (*Mugil saliens*).

galua *f.* Peix de l'espècie *Chelon labrosus*. També *llissa*.

galvana *f.* Decaïment d'una persona, peresa en els moviments.

gamba *f.* Nom de mol·lusc de diverses espècies. *Gamba roja* (*Aristeus antennatus*). També *gamba encarnada*, *caravine-ro*. *Gamba encarnada* (*Plesiopenaeus edwardsianus*). *Gamba de pescar* (*Crangon crangon*, *Palaemon serratus*). També *quisquilla*. *Gamba blanca* (*Palaemon serratus*, *Parapenaeus longirostris*). També *gambeta*.

gambals, curt de *loc.* Persona de poca

capacitat intel·lectual.

gambeta *f.* Mol·lusc del gènere *Hippolyte* i *Leander*.

gambó *m.* Diferent tipus de gamba de l'ordre *Macrura*.

gamboix *m.* Gambuix. 'Cobricap de tela fina que portaven les dones i els infants de mamella, aquelles per subjectar-se els cabells, i aquests per tenir el cap dret' (*El xiquet porta caroteta i gamboixet*).

gambosí *m.* 1. En general gambeta menuda. 2. Tipus de gamba de l'espècie *Solenocera membranacea* i del gènere *Crangon* i *Pandalus*.

gambosinet *m.* Gamba menuda, quasi transparent i utilitzada, en moles ocasions, com a esquer.

gambota *f.* Peça de ferro o de fusta corbada, calada en espina, que juntament amb les altres formen el quadre de popa d'una embarcació.

ganànsia *f. cast.* Guany.

gandul -a *adj.* 'Malfeiner; que no vol treballar'.

gangós -a *adj.* Persona que parla amb dificultats, que quequeja.

gànguil *m.* 1. Ormeig per a pescar gamba i peixos menuts. 2. Tipus d'embarcació per a transportar materials. 3. Persona alta, prima i desgarbada.

gansa, fer *loc.* Engany, astúcia, trampa, utilitzat quan es juga al bilis.

gansera *f.* Que fa gansa.

ganxo, fer *loc.* De manera torta (*Les cames li feen ganxo*).

ganya *f.* Brànquies del peix.

ganyil *m.* Aleta pectoral dels peixos.

ganyote, al *loc. cast.* 1. Beure al gallet. 2. De franc (*Hem begut i menjat i tot al ganyote*).

gaó *m.* Peu de roda, part exterior d'una embarcació. Hi ha *gaó de popa* i *gaó de proa*.

garaix *m.* Garatge.

garba *f.* Feix menut. Apareix en l'expressió *Zigui-zaga garba*.

garbell *m.* 1. Utensili amb forats que serveix per a separar elements de diferent grandària. 2. Manoll.

garbelló *m.* Desguàs, albelló.

garbellot *m.* Alguer. 'Mata d'algues o d'altre vegetal submarí que està poc arrapada al fons i que fàcilment pot arrencar-se'.

garbo *m. cast.* 'Esveltesa de figura i gràcia de moviments'.

garfí *m.* Vegeu *búfano*.

gargall *m.* 'Salivada espessa barrejada amb mucositats de la gola o dels bronquis'.

gargamell *m.* Gargamella, gola.

gargoleta *f.* Aixeta, forat per on ix l'aigua d'un depòsit.

garguilot *m.* 1. Pegar amb els dits. 2. Mort súbita (*Es trobava bé i l'ha pegat un garguilot*).

garlopa *f.* 'Eina de fuster, semblant de forma i d'ús a un ribot, però molt més grossa i amb una ansa o agafador per a la mà'.

garlopi *m.* 'Eina de fuster, molt semblant a la garlopa, però més petita, encara que és prou més grossa que el ribot'.

garneu *m.* 1. Peix de l'espècie *Trigla lyra*. També *rubio*, *juliola*. 2. Infant, nadó.

garrafa *f.* Recipient gran de vidre per a contenir-hi líquid. Marraixa.

garrenyeu *adj.* Persona molt menuda.

garró *m.* Part de la cama que enllaça amb el taló.

garrofando -a *adj.* Mala persona, astuta.

garrofeta *f.* Saladura feta amb la fresa i l'ou de la tonyina.

garrut -uda *adj.* 'Tort de les cames,

que en caminar es topa amb els garçons’.

garsa *f.* ‘Nom de diferents espècies d’aus aquàtiques, principalment del gènere *Ardea*’.

garseta *f.* ‘Au aquàtica de l’espècie *Herodias garzetta*, més petita que la cigonya, amb el plomatge blanc, el bec negre i les potes verdoses, i un plomall damunt el cap; viu a la vora dels rius i estanys’.

gassa *f.* 1. ‘Cercle o llaç que es fa al cap d’una corda per enganxar-lo o encapellar-lo en algun lloc, com la gassa d’encapelladura d’un obenc, d’un botó o quadernal, d’un guardacap, etc.’. Hi ha *gassa de mans* i *gassa de mans doble*. 2. ‘Espècie de nus que es fa, generalment amb caràcter provisional, als dos extrems corresponents de dues cordes per lligar-les una amb altra i ajuntar-les’.

gat cervical *m.* Gat de l’espècie *Felis lynx*, que és més gran que el gat fer, té el pelatge rogenc amb taques pardes, les orelles amb pinzell i la cua relativament curta, robusta i negra en la part posterior’.

gat i a la rata, al *loc.* Joc infantil d’amagar-se.

gatada *f.* Desengany (*Dur-se una gatada*)

gatamaula *f.* Persona astuta, dòcil, que enganya pel seu caràcter.

gatamoixa *f.* Peix de l’espècie *Etmopterus spinax*. També *mussola* i *motxilla*.

gates, a *loc.* A gatameu, a quatre grapes.

gatet *m.* Nom de peix del gènere *Scyliorhinus*. També *gatvaire*.

gatvaire *m.* Nom de peix del gènere *Scyliorhinus*. També *gatet*.

gatxamiga *f.* Dinar que consistia a fer

unes farinetes en una paella amb farina, aigua, oli i sal, i es va remenant fins aconseguir una massa uniforme.

gatxes *pl.* 1. Menjar bla quasi líquid fet amb farina. 2. Pasta feta amb aigua i farina que s’utilitza com a pegament per a armar els catxirulos.

gavella, estar com una *loc.* 1. No estar bé de l’enteniment. 2. Estar desgavellat des del punt de vista físic.

gaveta *f.* Llibrell de plàstic o metall de forma cilíndrica per a contenir-hi aigua.

gavilà *adj.* Persona astuta, presumida.

gavina argenta *m.* Ocell de l’espècie *Larus ridibundus*.

gavinot *m.* 1. Tipus de gavina de l’espècie *Larus cachinnans*. 2. Cria de la gavina.

geni *m.* Caràcter peculiar (*Fotre, quin geni que té*).

genollons, a *loc.* Anar, caminar amb els genolls en terra.

gentola *f.* Despectiu, grup de persones de condició social baixa.

gerani de la paloma *m.* Tipus de gerani.

gerifalte* *m. cast.* Persona que manté un càrrec important.

gera *f.* Peix de l’espècie *Polyprion americanus*. També *dot*, *xerna*, *pàmpol rascat* i *algera*.

gera *f.* 1. Recipient de terrissa de boca ampla que serveix per a contenir-hi líquids. 2. Got gran que té una ansa.

gerret *m.* Nom de peix del gènere *Maena* i *Spicara*. També *sucla*. *Gerret encarnat* (*Centracanthus cirrus*).

gerula* *f. cast.* Prostituta.

gesmí *m.* Flor dels gesmí o llessamí.

gesminer *m.* Planta del gesmí (*Jasminum officinale*).

gigre m. ‘Torn per a arrossegar la barca’.

gineta f. ‘Mamífer carnisser de la família dels vivèrrids, de l’espècie *Genetta genetta*’.

ginjol m. 1. Fruit del ginjoler. *adj.* 2. No estar bé de l’enteniment (*Està com un ginjol*).

girar-se v. Moure vent (*S’ha girat un llevantolet fresquest*).

girigó m. Giragonsa, sinuositat.

giró m. Gir violent.

gironada f. Gir imprevist.

gitana f. Tipus de gerani.

gloponada f. Glopada més o menys violenta.

goig, fer loc. ‘Agradar, esser desitjable; esser bonic, agradable de veure, de contemplar’.

gojar v. Gaudir, disfrutar.

gola f. Peça del bou que fa d’obertura. Hi ha una *gola de suro*, la que va dalt, i una altra *gola de plom*, la que va baix.

goleró m. ‘Peça de xarxa gruixada, de malla estreta, que va col·locada a les goles de l’art de bou’.

goleta, fer loc. Fer enveja (*Si te’n vas de viatge, no me faces goleta*).

goletó m. Grumoll.

golfar m. Vegeu *golfàs*

golfàs m. Peix de l’espècie *Pomatomus saltator*. També *sargana* i *golfar*.

golondrino m. cast. Inflamació de les glàndules sudorípades de l’axila.

golondro m. Persona a qui agraden molt els dolços i les llepolies.

golondronejar v. Menjar aliments dolços o llepolies.

golós adj. Golondro.

gòmia, a la loc. Menjar amb desig, de manera desesperada.

gomiós -osa adj. ‘Que té gòmia; co-bejós, insaciable’.

gomitar v. Boçar, vomitar.

gorbí adv. Multitud, conjunt de persones (*Havia un gorbí de gent*).

gordolobo m. Acumulació de tela en un teixit que forma una protuberància.

gori-gori loc. Cant fúnebre sobre la mort (*L’han cantat el gori-gori*).

gorra, anar de loc. Anar de franc, ‘a despeses d’altri’.

gorradura f. ‘Granellada que surt a la pell, principalment dels infants, en temps de molta calor’.

gorrino, fer el loc. cast. Menjar molt, amb excés.

gos m. Persona detestable, que no li agrada treballar (*Més gos que Amaro*).

gossarro m. Gandul, persona que no li agrada treballar.

gossera f. Peresa.

got i calbot, de loc. Gent de condició social baixa.

gotejar v. Ploure suaument.

governar v. Alimentar, mantenir (*El visten bé i està ben governat*).

graja f. Ocell de l’espècie *Corvus monedula*.

gramàntol m. Mol·lusc de l’espècie *Nephtrops norvegicus*. També *cigala*.

gramil m. cast. Instrument que serveix per a traçar línies paral·leles sobre la vorera d’una peça quadrada.

grandola, en loc. Molt bé, excel·lent (*Ho hem passat en grandola*).

granísol m. Calamarsa. Grans de gel de certa grandària que cauen dels núvols.

grapallades, a loc. En abundància (*Les agarràvem a grapallades*).

grapissal m. Tipus de coralls, segurament de l’espècie *Coralium rubrum*.

greixero m. Home de sac que fa por als xiquets.

grenya f. ‘Floc de cabells desordenats’.

grenya, estar a la loc. Baralla, conflicte (*Sempre estan a la grenya*).

gresca f. ‘Escotadura llarga que corre pels costats i al llarg de la quilla, continuant per les rodes de proa i popa fins a la cinta’.

gresca f. Baralla (*Li agrada molt la gresca*).

grill m. Brot d’un tubercle o un bulb, normalment de la creïlla.

grillamen m. Tipus de raspall però molt més estret que serveix per a fer canals sobre la fusta.

grillar v. Quan comença a germinar una planta.

grillat, estar loc. Persona que perd l’enteniment.

grillet m. Peça de ferro en forma d’anella que serveix per a subjectar algun cap o cable.

grisa f. Peix de l’espècie *Labrus merula*. També *tordo*, *sabonero*.

grogui adj. Persona que es troba en estat de xoc (*S’ha quedat grogui*).

grumos pl. cast. Grumolls en la llet, o en qualsevol líquid o crema.

grunyidor-a adj. Persona que gruny i es queixa continuament.

grunyir v. Queixar-se insistentment.

gua m. Cau, forat fet en terra per a jugar al gua.

gua, al loc. Joc on s’havia d’introduir les boletes en un forat fet a terra.

guaitar v. ‘Vigilar, observar per evitar una sorpresa o per descobrir algú’.

guaja* adj. Persona tunant, caradura.

guapot -a adj. Persona que fa ostentació de la seua bellesa.

guardacabo m. cast. Guardacap. ‘Arella de ferro o de fusta, acanalada per fora, enrevoltada per una gassa a la qual serveix de defensa contra els efectes del fregadís de la corda, ganxo o argolla que hi juga i passa per dintre’.

guardacalor m. ‘Construcció de planxes de ferro o d’altre material, que serveix de resguard contra els corrents d’aire, especialment a una cambra de calderes, per impedir el contacte massa brusc de l’aire fred amb les calderes’. També *tambutxo del motor*.

guarnir v. ‘Posar a un aparell o a un arbre de vaixell les barres o caps que li pertanyen; passar la corda pels ulls dels botons o quadernals’.

guarrindango -a adj. Persona que cuida poc la higiene. També *guarrindongo*.

guasa f. cast. Burla.

guason adj. cast. Persona que utilitza molt la guasa per als seus diàlegs.

guatla m. Ocell de l’espècie *Alectriu rufa*.

gúbia f. Puntacorrent amb tall semicircular utilitzat pels calafats i que servia per a treballar superfícies corbes.

guiador m. Part de la maquinilla d’una embarcació que serveix per a guiar per on ha de pujar el bou a coberta.

guindaressa f. Conjunt de corrioles situades en el pal i que formen part de l’aparell d’hissar l’antena d’un llaüt de vela llatina.

guindola f. ‘Planxa triangular formada per tres taules empernades pels extrems i amb un forat a cada vèrtex, pels quals passen unes cordes que porten lligat l’andarivell, amb el qual s’hissa i s’arria per a rebre les càrregues i altres usos’.

guinyada f. Canvi sobtós de direcció en estar en moviment.

guinyar v. 1. Esquivar. 2. Clucar l’ull. (*L’han guinyat l’ull*).

guió m. Ocell que dins d’una mateixa espècie és de major volum i serveix de guia per als altres quan inicien un desplaçament.

guipar v. Veure, observar, descobrir *in fraganti*.

guirigall m. 'Confusió de molts que parlen o criden alhora'.

guisado m. cast. 1. Tipus de dinar. 2. Situació confusa (*S'ha clavat en un bon guisado*).

guisopa f. Guisat dessubstanciat.

guisopo m. Guisat abundant i sense gust.

guitarra f. Nom de peix de l'espècie *Molva molva* i del gènere *Rhinobatos*.

guitarró m. 1. 'Persona que xerra insistentment, però d'idees buides o desbaratades'. 2. Nom propi en la lletra de la cançó *Que caiga un xaparro de mon tio Guitarró*.

guixes interj. Exclamació de ràbia, d'indignació. Mot en desús.

guitzà, fer la loc. Contrariar algú.

guix m. 1. Un tipus de fesol. 2. Algeps.

gurri, de la loc. Persona que pertany a un nivell social baix.

gurri-gurri, de la loc. Persona amb poca higiene i de baixa condició social.

H

halar v. Entre pescadors, estirar i trau-re la xarxa o un altre ormeig de la mar.

ham m. 1. Ganxo per a pescar. 2. *interj.* En l'expressió *I un ham!*

harpia adj. cast. Persona molt malvada.

hatxa m. cast. Campió, as (*Ho guanya tot, és un hatxa*).

helicòptero m. Vegeu *afaitagossos*.

herbeta de la sang f. Planta de l'espècie *Lithospermum fruticosum*.

hissar v. Pujar, desplegar les veles de l'arbre d'una embarcació.

histèric -a adj. 'Pertanyent o relatiu a la histèria; que pateix d'histèria'.

hòmit adj. Humit.

huelvano m. cast. Tipus de bou.

hueva f. cast. Conjunt d'ous d'alguns peixos que es troben dins d'una bosseta.

hussar v. Hissar. Alçar, pujar alguna cosa (*Hussa la corda per amarrar-la més a dalt*). També *aïssar*.

I

igualà f. Pagament que antigament es feia per a contractar els serveis mèdics.

illa f. Per antonomàsia, l'illa de Tabarca.

improvisador m. Vegeu *enversador*.

infern, ser l' loc. Trobar-se en un context molt conflictiu i desagradable.

ínfula màgica, per loc. Expressió utilitzada per a justificar un fet, una informació, etc.

intempèrie, a la loc. A l'aire lliure (*S'ha quedat tota la nit a la intempèrie*).

issionar v. Que li fa igual, que es manté indiferent (*Igual m'issiona*).

J

jalar* v. Menjar.

jamacuco* m. cast. Malaltia, estat molt greu (*Li ha pegat un jamacuco*).

jamó* m. cast. Pernil.

jandar* v. Menjar.

japuta* f. Peix de l'espècie *Brama brama*, *Schedophilus ovalis*. També *saputa*.

jaquela f. 1. Tipus de xarxa. 2. Tipus de jaqueta que abriga prou.

jarana,* de loc. Rebombori dins d'una festa (*Anar de jarana*).

jarea* *f.* Repartiment entre els mariners d'una part del peix capturat i que era com un complement al sou. També *mocador*.

jàrsena *f.* Biga grossa i principal d'una construcció.

javalí* *m.* Porc senglar 'mamífer ungulat de l'espècie *Sus scrofa*, considerat com el precedent del porc domèstic, de pèls aspres i espessos i d'escàtills llargs que li ixen de la boca'.

jesuïta* *m.* Persona que usa la demagògia en els seus discursos.

jipiar* *v. cast.* Veure, observar.

jodio *adj.* Xiquet revoltós, entremaliat.

joriola *f.* Peix de l'espècie *Dactylopterus volitans*. També *peix volador* i *soriguell*.

juascos* *pl.* Vegeu *xubasco*.

jugasquet *m.* Joguina.

juguesca *f.* Ganes de jugar, juguera.

juliola *f.* Peix de l'espècie *Chelidonichthys lucerna*, *Trigla lyra*. També *peix de la galta roja*, *garneu*, *rubio*.

julivarda *f.* Olivarda, planta de l'espècie *Cupularia viscosa*.

jum,* ser de la loc. Que imiten l'actitud i els costums dels gitanos (*Aquell és de la jum* i també *gent de la jum*).

jumero* *m.* Mala persona, gitano.

junc *m.* 'Planta juncàcia de diferents espècies del gènere *Juncus*'.

L

làbia *f.* Que té el do de la paraula, xarrameca.

lama *f.* Recipient de metall amb una ansa per a traure aigua d'un cossi.

lapa *f.* 1. Petit mol·lusc que s'apega a les roques (*Patella caerulea*). També *petxineta* i *xepelina*. 2. Persona que insisteix molt en la companyia d'una altra, que no es desapega (*No sigues lapa*).

lelo -a *adj. cast.* Persona beneita, ximple.

lenguado *m.* 1. Nom de diverses espècies de peix *Austroglossus pectoralis* i del gènere *Solea*. També *palaia*. 2. Nom de la carnassa que s'utilitzava per a pescar cavalla i que consistia en restes d'aquest peix, que se salava, després es molia i es mesclava amb oli de sardina per a obtenir una pasta fina.

lenguar *v.* Encisar, convèncer, fer l'enza (*T'ha llenguat i faràs el que et va dir*).

letxola *f.* Nom de peix de diverses espècies (*Lichia amia*, *Seriola dumerili*). També *palometa* i *serviola*.

letxuguino *adj. cast.* Jove molt interessat pel seu físic i per anar a la moda.

leva, a loc. Ràpidament (*Ho ha fet a leva*).

leva leva, a loc. A tota marxa, ràpidament (*Va a leva leva*).

levita *f.* 'Peça de vestit d'home, cenyida al cos, amb mànegues, amb faldons rectes que envolten completament les cuixes'.

liacà *f.* Malaltia hepàtica.

liante -a *adj. cast.* Persona que manipula i enganya.

lilo -a *adj. cast.* Persona ximple.

lingada *adv.* 1. En gran quantitat (*Li han donat una lingada de diners*). *f.* 2. Penis.

línia d'aigua *f.* 'Ratlla que separa la part submergida de la part emergent d'una embarcació'.

liós -osa *adj.* Persona que complica i fa difícils les relacions.

listao *m.* Nom de peix de diverses espècies (*Euthynnus pelamis*, *Katsuwonus pelamis*). També *bonito*, *tasarte* i *alistao*.

litxi xe *interj.* Exclamació de sorpresa.

llaella *f.* Nom de peix del gènere *Munida*.

llamar *v.* Agradar, atraure (*Això me llama l'atenció*).

llamp *m.* Rellamp.

llampar *v.* 1. Fer llamps o llampecs. 2. Reflex de la llum que produeixen els peixos en la mar i que permet localitzar-los.

llampaïssa *f.* Cadena de llamps contínua durant una tempesta.

llamparonada *f.* Taca gairebé invisible que es fa en netejar els vidres.

llampera *f.* Cordell que roda el rem.

llampint *adj.* Estat famolenc.

llamprea *f.* Peix de l'espècie *Petromyzon marinus*. També *xuplatimons*.

llampuga *f.* Peix de l'espècie *Coryphæna hippurus*.

llanda, donar la *loc.* Molestar, donar quefer.

llandós -osa *adj.* Persona insolent en les actituds, insistent.

llangosta *f.* Crustaci de l'espècie *Palinurus elephas*. *Llangosta de terra* (*Scyllarides latus*). També *cigarra* i *espardenyà*.

llangostí *m.* 1. Crustaci (*Melicertus kerathurus*). 2. Llagost. 'Insecte ortòpter de la família dels acridíds, de diferents espècies, principalment la *Stauronotus maroccanus*'. 3. Prim en l'expressió *Està fet un llangostí*.

llapissera *f.* Un tipus de llapis que utilitzaven els fusters.

llarg, anar *loc.* Persona amb el ventre fluix.

llarguerut -ada *adj.* Persona alta i desgarbada.

llarguirutxo -a *adj.* Persona prima i molt alta.

llastrar *v.* Posar llastre a una embarcació.

llastre *m.* Llast. Pedres o arena que porten algunes embarcacions per tenir més estabilitat.

llata *f.* 1. 'Peça de fusta o de ferro que va posada de babord a estribord i serveix, combinada amb les altres, per a sostenir les taules de la coberta; ve a esser un bau, però més prim que els ordinaris'. 2. 'Trena de brins de canem, d'espart, de palma, de jonc, etc., de forma aplanada, que serveix per a fer estores, senalles, soles d'espardenyà, capells, etc.'.

llaüt *m.* Embarcació menuda que va a vela o a motor.

llaüt, fer de *loc.* Infant que en alguns jocs està exempt de pagar.

llavador *m.* Vegeu *safareig*.

llavor *m.* 'Òvul fecundat i madur, part del fruit que, desenvolupant-se en condicions adequades, dona naixença a una planta; conjunt d'aquestes parts del fruit'.

llebetjol *m.* Vent fluix de llebeig.

llebetxada *f.* Ventada de llebeig.

llegó *m.* Aixada gran que utilitzen els paletes.

lleixa *f.* Estant.

lleixiu *m.* Detergent fet amb la cendra de la sosa (*Han deixat la roba en lleixiu*).

lleme *m.* Ou del poll del cap.

lémena *f.* Vegeu *lleme*.

llemenetes *pl.* Conjunt d'ous de polls de cap.

llenguado *m.* Vegeu *lenguado*.

llengualloca *f.* Tipus d'alga.

llentiscle *m.* Planta de l'espècie *Pistacia lentiscus*.

llepaculs *adj.* Persona molt adulatora.

llepó -ona *adj.* Persona servil, molt aduldora. Apareix també en l'expressió *Nas de Petaca, llepó!*

lleponasso -a *adj.* Persona aduldora i llagotera en excés.

llesca *f.* Porció menuda de pa o de qualsevol altra cosa.

lletada *f.* Ejaculació abundosa de llet o semen.

lletó *m.* 'Porció blanquinosa que es troba dins el cos de certs peixos'.

lletsó de mar *m.* Tipus d'alga.

llevantada *f.* Vent fort de llevant.

llevantolet *m.* Vent suau de llevant.

llevar *v. cast.* Portar, dur.

llibrell *m.* 'Recipient de terrissa, a manera de plat gran, de forma tronco-cònica invertida, més ample que alt, i que serveix per a escurar els plats, rentar-se els peus, posar coses en remull'.

llibreta de la mar *f.* Document d'identitat del mariner on s'hi enregistren les dades personals i la seua relació d'embarcaments. A més, servia per a aconseguir que els jóvens feren el servei militar per marina.

llimac *m.* 1. Verdets que apareix en les roques sotaiguades. 2. Tipus d'alga de l'espècie *Ulva lactuca*.

llimó *m.* 1. Llima, fruit del llimoner. 2. Mol·lusc de l'espècie *Microcosmus sulcatus*.

llimpiar *v. cast.* Netejar.

llímpio *adj.* 1. Net. 2. Persona amb poc judici, imprudent que ha perdut la raó (*Aquell no està llímpio*).

llimpió *m.* 1. Acció de netejar. 2. Acció de buidar (*Ha fet un llimpió de casa*).

llinyolera *f.* Corda que fa d'obridor del cop.

lliri *m.* Nom de peix del gènere *Scomber*. També *cavalla*, *visol*, *visol* i *varat*.

lliseta *f.* Vegeu *llissa*.

llissa *f.* Peix de l'espècie *Chelon labrosus* i *Oedalechilus labeo*. Nom de peix del gènere *Mugil*. També *galua*.

llissó *m.* Cria de la llissa.

llitsó *m.* Nom de planta del gènere *Sochus*.

lliura *f.* Mida de pes equivalent a 450 grams aproximadament.

llobarro *m.* Peix de l'espècie *Dicentrarchus labrax*.

lloma *f.* 'Muntanya de poca alçada i de forma planera o rodonenca'.

llombrisa *f.* Cuc esvarós i llarg utilitzat com a esquer pels pescadors.

llombrisos *pl.* Partidaris de la ideologia conservadora. També coneguts com a *esvarosos*.

llondro *m.* Pedra grossa.

llop marí *m.* Tipus de foca de l'espècie *Monachus monachus*.

llosa *f.* 1. Pedra gran sotaiguada. 2. Superfície gran i plana de pedra.

llosco *m.* Pedra grossa.

llovisnar *v. cast.* Plovisquejar.

lluerna *f.* 1. Insecte. Cuquet de llum, insecte de l'espècie *Nyctophila reiche*. 2. Peix de l'espècie *Trigla lucerna*. 3. 'Lluentor que produeix una mola de peix'.

llum de Sant Elm *f.* Foc de Sant Elm. Descàrrega elèctrica lluminosa que té lloc a l'atmosfera.

longuis, fer-se el *loc.* Persona que oblidia la seua responsabilitat (*Fer-se el longuis*).

M

mà de morter *f.* Boix.

ma *f.* Aigua en el llenguatge infantil.

mà i mà, a *loc.* En les dues direccions, a dreta i esquerra (*Anava repartint bastonades a mà i mà*).

mà no ve, a *loc.* Possiblement, potser, tal volta.

mabre *m.* Marbre. Nom de peix de diverses espècies (*Lithognathus mormyrus*, *Pagellus mormyrus*).

maça *f.* Nom de diferents instruments que fan de martell i que utilitzen els fusters de ribera. Hi ha la *maça de madera* i la *maceta*.

maçacot *m.* Objecte gruixut i pesat.

macada *f.* Macar. ‘Danyar un cos (animal o vegetal) copejant-lo o pressionant-lo violentament’ (*Arbre gran, fruita macada*).

macarrufes *pl.* Excuses, coses sense importància (*Això són macarrufes en vinagre*). També *mangarrufes*.

maceta *f.* Cossiòl, test, recipient normalment de terrissa per a posar-hi terra i sembrar plantes.

macoca *f.* 1. Tipus de bacora molt assaonada. 2. Cosa sense valor. 3. Persona malaltosa (*Fa una temporada que està fet una macoca*).

madeixes, a *loc.* Irritat, irascible (*Tinc la sang a madeixes*).

madero -a *adj.* Persona ximple, sense empena.

maestral *m.* Mestral. Vent gelat del nord-est.

maestralada *f.* Vent fort de mestral.

maestrongo -a *adj.* Persona que aplica una autoritat que no li correspon.

maganto -a *adj.* Persona mandrosa, que no li agrada treballar.

magantoneria *adj.* Actitud de les persones molt mandroses.

magantúria *f.* Estat de peresa absoluta.

magre *m.* Malament, dolent (*Ho ha*

passat molt magre).

magrejar-se *v.* Mantenir jocs amorosos.

maixoteta *f.* Feixos d’esparg.

mal *adj.* Que no es troba bé de salut (*Se troba molt mal*).

malacató *m.* Fruit de la bresquillera. També *melocotó*.

malaït -ïda *adj.* Persona desagradable, rabiosa.

malarmat *m.* Peix de l’espècie *Peristedion cataphractum*.

malcriat -ada *adj.* Jove sense educació.

malet *m.* Ferida.

malfaener -a *adj.* Persona que no li agrada treballar.

malfet -a *adj.* Situació d’intranquil·litat d’un xiquet.

malícia *f.* ‘Indignació, sentiment de ràbia’.

mall *m.* Martell gros utilitzat pels fusters de ribera.

mallà *f.* Peça de xarxa.

mallada *f.* Taca i rastre que deixa una pixarrada.

malleta *f.* ‘Corda llarga que va fermada a cada cap de certs arts de pescar (bou, bolitx, artet, etc.) i que serveix per a estirar l’art des del llaüt o des de terra’.

mallorquí *m.* Tipus de llaüt menut.

malmarrós -osa *adj.* Persona malaltosa, de poca vitalitat.

malo -a *adj.* Persona que no té bondat.

malpirsan *m.* Mampersà. ‘Barra o llistó de fusta que, col·locat horitzontalment, limita i forma l’aresta de cada escaló d’una escala de pedra, la repisa del balcó, el sòl de la llar, etc.’.

malva *f.* Planta de l’espècie *Malva sylvestre*.

malvar *v.* Incitar a fer mal.

malvoler *v.* ‘Voler mal; tenir malvolença’ (*Fer-se de malvoler*).

mamaló -ona *adj.* Persona molt aduadora.

mamandúrrio -a *adj.* Vegeu *caga-mandúrrio*.

mamarratxo *m. cast.* Persona estrafolària, que no té prestigi.

mamola *f.* Cosa mal feta, que no val. Es tracta d’un dels mots santapolers més identificatius (*Esta pel·lícula no val res, és una mamola*).

mamolós -osa *adj.* Persona que fa mamoles, poc destra.

mampara *f. cast.* Tipus de llaüt per a pescar amb llum.

mampirlà *m.* 1. Protector dels graons d’una escala. 2. Persona amb molta astúcia per a fer trampes.

manar *v.* Dirigir, governar, sobretot una barca.

mançana *f.* Poma.

mandanga *adv.* 1. Abundància. *f.* 2. Embolic, conflicte. 3. Penis.

mandao *m.* 1. Compra (*Faré els mandaos del dissabte*). 2. Colp (*Li ha pegat un mandao!*).

mandra *f.* Peresa.

mandrós -osa *adj.* Persona que té mandra.

mandunguero -a *adj.* Persona que simula fer-se el despistat en una acció.

mànega *f.* Tromba marina.

maneta *f.* 1. ‘Extrem cilíndric i prim d’un rem, per on l’agafen per a remar’. 2. ‘Cadascun dels mànecs que van fixats al voltant d’una roda de timó, de gigre, etc., per a ésser agafats amb la mà i fer voltar la roda’.

magrana *f.* Magrana, fruit del magraner.

manifasser -a *adj.* Dotor. Persona que s’entremet en qüestions alienes.

màniga *f.* 1. Mànega. 2. Part del vestit que cobreix el braç.

maniós -osa *adj.* Persona que té moltes manies.

manisa *f.* Rajola. ‘Peça d’argila o d’altra terra, emmotllada quan és humida formant un bloc prismàtic de poc gruix i generalment de forma rectangular, per a servir de material de construcció de parets o paviments’.

manoll *m.* Conjunt de coses (*És un manoll de nervis*).

manosejar *v.* Manipular amb les mans alguna cosa de forma poc delicada.

manrubio *m.* Malrubí. Planta labiada de l’espècie *Marrubí vulgare*.

mansalva, a *loc.* En gran quantitat, en abundància (*En tenia a mansalva*).

manso -a *adj.* Persona tranquil·la i dòcil

manta *f.* 1. Nom de peix de diferents espècies (*Gymnura altavela*, *Mobula mobular*). També *tremolosa*. *adv.* 2. Abundància en l’expressió *Necessita una manta de verga*.

mantell *m.* Peix semblant a la manta. **manuella** *f. cast.* Maneta del timó que serveix per a dirigir l’embarcació.

manyacada *adj.* Acció pròpia d’un manyaco.

manyaco -a *adj.* 1. Infant de poca edat. 2. Persona que fa coses pròpies dels infants.

manyancó -ona *adj.* Que imita els infants, els manyacos.

maonet *m.* Tipus de tela de cotó amb què es vestien els mariners.

maqueto *m.* Situació de fatiga (*Està fet un maqueto*).

mar *f.* ‘Estat de la dita massa d’aigua salada en relació al seu moviment i als obstacles que representa per a la navegació’. Hi ha *mar blana*, *mar de*

fondo o *mar de leva* ‘agitació procedent d’alta mar i que ve a rompre a la costa’, *mar picada* ‘l’estat de la mar en què les ones esclaten amb força i són curtes i freqüents’, *mar rissada* ‘la que té petites ondulacions a la superfície’, etc.

mar gran *m.* Zona de pesca situada al nord del Marroc, en la part atlàntica (*Ja ha tornar de Mar gran*).

mare *f.* La corda principal d’un palangre o d’altres arts a partir de la qual ixen altres secundàries, anomenades raberes, on se situen els hams.

mare, fer de loc. En alguns jocs, la pesona que mana o dirigeix les regles del joc.

marea *f.* 1. Període de pesca de duració variable que va des de l’eixida fins a l’entrada al port d’una embarcació. 2. Moviment cíclic de pujada i baixada del nivell de la mar.

mareselva *f.* ‘Planta caprifoliàcia de l’espècie *Lonicera implexa*.

màrfega *f.* Matalaf o catre per als mariners, normalment fet de palla.

marfegot *m.* Roba mal cosida, mal tallada.

marfull *m.* ‘Mosquit, insecte de cos prim, que pica molt per xuclar la sang de les persones’.

margalló *m.* 1. Estat d’embriaguesa (*Quin margalló que té!*). 2. Planta de l’espècie *Chamaerops humilis*. També *palmera derabosa* i *palmitera*. 3. Part del tronc comestible de la palmitera.

margarita *f.* ‘Nus amb baga que els mariners i pescadors fan a una corda per assenyalar-hi un punt determinat, sia per a saber la llargada de la corda, sia per altre motiu’.

marge *m.* ‘Graó de terra, sovint reves-

tit de pedres o de brossa, que separa dues feixes situades a diferent nivell o que serveix per a aturar les esllavissades de terra’.

mariconasso -a *adj.* Insult, normalment de caràcter carinyós.

marieta *f.* Insecte de l’espècie *Coccinella septempunctata*.

marigüejar *v.* Xafardejar.

mariposa *f. cast.* ‘Llumet format d’un petit disc de suro o de llauna, que en un forat central porta un ble o candeleta molt prima, i serveix per a il·luminar tènueament’.

marmolar *v.* ‘Parlar malament d’algú o queixar-se’n en veu baixa’.

maroma *f.* Corda molt grossa. Apareix en l’expressió *Tira més un pèl de figa que una maroma*.

maromo -a *adj.* 1. Persona ximple (*És un maromo*). 2. Pretendent, nuvi.

maror *f.* 1. ‘Agitació de la mar’ (*Hui fa mala maror*). 2. Per extensió, situació conflictiva.

marquesita *f.* Tipus d’engronxadora.

marraix *m.* Nom de peix de diferents espècies (*Cetorhinus maximus*, *Galeorhinus galeus*, *Lamna cornubica*) i del gènere *Isurus*. També *mussola*. *Marraix gegant* (*Cetorhinus maximus*).

marraixa *f.* ‘Recipient de terrissa o de metall, de forma aproximadament cilíndrica amb dos brocs i una ansa a la part superior, que serveix per a tenir aigua fresca’.

marranejar *v.* Menjar coses inapropiades i que sacien l’apetit inoportunament.

marranet -a *adj.* 1. Xiquet propens a menjar molt. *m.* 2. Insecte de l’espècie *Armadillium vulgare*. 3. Peix de l’espècie *Oxynotus paradoxes*.

marres *pl.* L’espart quan es queda a

remulla abans de començar a treballar-lo.

marro, fer *loc.* Engany, que fa trampes, o que no assisteix a un compromís.

marrullero -a *adj.* Persona que maquina malèvolament contra altres.

martafell *m.* Desordre, esdeveniment mal organitzat.

martell *m.* Eina de percussió formada per un ferro i un mànec de fusta clavada per un ull i que forma creu. Els calafats hi distingeixen el *martell de bola* ‘el que té un dels caps del ferro amb superfície convexa’, el *martell de penya*, per una part és plana i per l'altra acaba en punta, i el *martell d'ungla*, que serveix per a traure claus.

martín pescador *m. cast.* Ocell de l'espècie *Alcedo atthis hispida*.

martingala *f.* Estratègies, estratagemes utilitzades en una situació conflictiva.

marturi *m.* Martiri, que fa patir (*Este xiquet és un marturi*).

maruca *f.* Peix de l'espècie *Molva dypterygia*. També *furó*.

marxa, corre, cigala *loc.* Joc de saltar sobre el llom d'un altre i córrer per a no ser atrapat.

mascada *adv.* Abundància, gran quantitat (*Hui en tenim una mascada*).

mascara *f.* ‘Polsim negre, especialment de carbó, de què es cobreixen les xemeneies, els sòls dels atuells de cuina, etc.; taca produïda amb el dit polsim’.

massot -a *adj.* Persona inactiva, que fa poques coses.

mastrullar *v.* Dir coses a mitges, parlar entre dents.

mata de pou *f.* Vegeu *llentiscle*.

mata dels diners *f.* Planta d'interior

de l'espècie *Plectranthus nummularius*.

matacagada, de *loc.* De poc valor, de poca qualitat (*Eixe joguet és de matacagada*).

matador *m.* Nom que rep també la visera, la part del bou que passa el peix per a entrar a la corona i d'on ja no pot eixir.

matadura *f.* Nafra, malet.

matalafuda *f.* Planta de l'espècie *Pimpinella anisum*, utilitzada sobretot per a fer fogassetes.

matapersones *m.* 1. Infant molt entremaliat. 2. Acció que comporta un gran esforç i perill.

matar, a *loc.* Joc. En un rectangle dividit en dos, un per a cada equip, es llança una pilota a l'equip contrari i, si pega a un dels components, el mata i passa a situar-se darrere de l'equip contrari. Guanya el qui aconsegueix matar tots els membres de l'altre equip.

matarile, a *loc.* Joc de saltar a la corda on es canta la cançó en castellà ‘Donde estan las llaves matarile, rile, rile, etc.’.

matasoldat *m.* Nom de peix del gènere *Maena* i *Spicara*. També *sucla* i *gerret*.

matat -ada *adj.* Ple de ferides (*Va tot matat*).

matraca *f.* Coses inservibles, inútils, que no tenen valor (*Això és una matraca*).

matraca, donar la *loc.* Donar quefer, molestar, importunar (*Sempre està donant la matraca*).

matxaconament *adv.* Insistentment.

matxembrat -ada *adj.* Persona forta i musculosa.

matxo *m.* Crustaci de l'espècie *Maja squinado*. També *cabreta*.

matxutxo -a *adj. cast.* 1. Persona d'edat adulta. 2. Cosa gran i forta.

maula *f.* 'Qui usa d'artifici per a enganyar, qui fingeix estar malalt o esser curt d'enteniment'.

maulit *m.* Miol. 'Crit del gat'.

mealla *f.* 1. Malla, taca. 2. Detall (*No te perds mealla*).

medís *m.* Madís. 'Peça que forma la base de cada costella d'un buc'.

medrar *v.* 'Créixer, adquirir tota la formació'.

mefistofles *m.* Persona que està relacionada amb el diable.

meliquera *f.* 'Bena amb què es resguarda el melic dels infants acabats de néixer'.

mella, fer *loc. cast.* 'Impressió, efecte produït per un avís, una desgràcia, un consell, etc.'.

melo pea *f. cast.* Mareig, estat somnolent.

melsa, tenir *loc.* Actuar de forma lenta, tranquil·la.

melsut -uda *adj.* Persona que té melsa, que actua amb total tranquil·litat i lèntitud.

melva *f.* Nom de diversos peixos dels gèneres *Auxis* i *Euthynnus*. També *bacoreta*.

melveta *f.* 1. Xica de bon físic (*Té una nòvia que és una melveta*). 2. Persona o cosa de bona qualitat.

menar *v.* 1. Fer voltar la corda per a saltar-la. 2. Fer girar la roda els filadors per a treballar el cànem.

menejar *v.* Moure, traslladar.

menguis potassa *loc.* Expressió per a assenyalar una persona indeterminada. També *menguis potenguis*.

menjucada *f.* Apat, menjar abundós.

menjucar *v.* Menjar malament, ingerir coses inadequades.

menjuga *f.* Menjar copiós.

mentirós -osa *adj.* Persona que diu mentides.

menudalla *f.* Coses sense importància, menudes.

mequetrefe *m. cast.* Persona molesta, inútil.

merendola *f.* Berenar de celebració.

merla *f.* Ocell de l'espècie *Turdus merula*.

merlussa *f.* 'Lluç gran'.

mesto *m. cast.* Arbust de la família de les ramnàcies.

micapà *m.* 'Cataplasma de farina o d'herbes, que s'aplica al ventre per reblanir-lo'.

migjorn *m.* Vent del sud.

migranya *f.* 1. Cefalàlgia, dolor intens de cap. 2. Ganes de badallar.

milà *m.* Nom de peix del gènere *Dasyatis* i *Myliobatis* i també de l'espècie *Pteromylaeus bovinus*. També *milana*, *tòtina* i *xutxo*.

milana *f.* Vegeu *milà*.

milonga *f. cast.* Romanços, enganyifes. (*No me contes més milongues*).

milotxa *f.* Tipus de catxirulo. També *anguilotxa*.

mimat -ada *adj.* Persona que rep afalacs, atencions, que és tractada amb excessiva tendresa o condescendència.

mimós -osa *adj. cast.* Persona que mima, que afalaga els altres.

minar *v.* Omplir, emplenar alguna cosa (*El camí estava minat de formigons*).

minifalda *m.* Tipus de bou.

minves *pl.* 'Disminució del nivell ordinari de la mar i temps bonancenc que sol fer en el mes de gener'.

miserere, dolor de *m.* Que pateix una malaltia greu i dolorosa.

misèria *f.* 1. Insectes que es mengen les plantes. 2. Sense valor, residual.

misquiques *adj.* Persona refinada, delicada. També *misques*.

mistos, fet *loc.* Que pateix de fatiga i de molts dolors.

mitgera *f.* Paret que separa les cases.

mitjafiga *adj.* Persona ximple, sense caràcter (*És un mitjafiga*).

mitjamar *f.* Zona de la mar situada entre 60 i 150 brases.

moc *m.* ‘Tentacle del polp’.

moca *f.* ‘Ous del calamar’.

mocador *m.* Quantitat de morralla que cabia en un mocador i que el mariner s'emportava com a part també del seu salari. També *arreglo*.

mocarrada *f.* Que té molts mocs.

mocós -osa *adj.* Infant de poca edat.

modorra *f.* Somnolència, situació de peresa extrema.

moïno -a *adj. cast.* Persona trista, disgustada, mancada d'alegria.

moixa *f.* Dona valenta i descarada.

moixama *f.* Saladura de peix, sobretot de bonítol o de tonyina.

moixó *m.* Peix de l'espècie *Atherina presbyter*.

moixo -a *m.* Persona trista, capficada.

moixonet *m.* Peix de l'espècie *Atherina hepsetus*.

molada *f.* Conjunt d'ocells o peixos que formen grups en els seus desplaçaments.

molinets *pl.* Llavors, sements voladores, borrisol d'algunes plantes. També *canterellets*.

moll *m.* Nom de peix del gènere *Mullus*. *Moll blanc* (*Mullus barbatus*). *Moll de fang* (*Mullus barbatus*). *Moll encarnat* (*Mullus surmuletus*). *Moll de roca* (*Mullus surmuletus*).

molla *f.* 1. Part interior d'alguna cosa, sobretot del pa. 2. Part blana d'algun aliment que es menja.

mollera *f.* Cervell en l'expressió *Ser dur de mollera*.

mòllera *f.* Nom de peix del gènere *Trisopterus*.

molleta *f.* La zona del pubis.

moma *f.* Vulva, sexe femení en llenguatge infantil.

mona *f.* Fogasseta més menuda amb un o més ous.

monaguillo *m.* Vegeu *monesillo*.

mondongo *m. cast.* Panxa d'una persona obesa.

mondonguilla *f.* Farcidura. Bola de carn picada que es mescla amb altres ingredients. També *terongeta menu-deta*.

monesillo *m.* Escolà, xiquet que ajuda el capellà a fer missa i altres serveis eclesiàstics.

moneta *f.* Monedeta. Antiga moneda de cinc cèntims.

monetes *pl.* Diners.

moniato -a *adj.* Persona ximple, poc espavilat.

monserga *f.* Acció de repetir els mateixos discursos de forma monòtona. Molestar (*No me dones més la monserga*).

monyada *f.* Que té molt cabell en el cap.

monyica *f.* 1. Canyell del braç. 2. Nina.

monyiqueta *f.* Vegeu *monyica*.

monyo *m.* 1. Pèl, cabell en general. 2. Pentinat en forma de coca.

moqueta *f.* Moc de la gallina.

morat *m.* Blaüra, hematoma.

morca de calamar *f.* ‘Ous del calamar’. També *moca de calamar*.

morceguillo *m.* Rat-penat. ‘Mamífer volador de diferents espècies, principalment el *Vespertilio pipistrellus*’. També *moceguillo*.

morena *f.* Nom de peix del gènere *Murex*.

morenell *m.* ‘Nansa de forma gairebé

cilíndrica i que es cala en posició vertical, i serveix principalment per a pescar morenes i congres’.

moret *m.* 1. Tipus de caragol (*Helix aspersa*). 2. Peix de l’espècie *Chromis chromis*.

morral -a *adj.* Persona que és molt múrria, trista, capficada.

morralla *f.* 1. Peix de poca qualitat que s’utilitza per a fer caldo. 2. Per extensió, cosa de poca qualitat (*Estos jugadores són morralla*).

morrejar *v.* Quan en una enfilació dos punts (o morros) de terra es toquen, coincideixen.

morro *m.* 1. Llavi. 2. Porció de terra que sobreix d’un barranc.

morrocotut -uda *adj.* Cosa o acció extraordinària, ben feta.

morruda *f.* Peix de l’espècie *Charax puntazzo*. També *morrut* i *trompuda*.

morrut *m.* Peix de l’espècie *Diplodus puntazzo*, *Liza saliens*. També *morruda*.

morterada *adv.* Gran quantitat (*L’han soltat una bona morterada de diners*).

mortitxol *m.* Albat. Infant mort.

moruixo -a *adj.* Fantasma. Persona que fa por.

moruna *f.* Ormeig de pesca, paregut a l’almadrava però de dimensions molt més reduïdes.

moscarda *f.* Mosca gran.

moscardó *m.* 1. Mosca gran. 2. Jove prenent que és molt insistent.

mostós -osa *adj.* Apegalós, sobretot referit a les mosques.

mostrador *m. cast.* Taulell dels comerços o dels bars i restaurants.

mostrenco *m. cast.* Persona ignorant, de poques llums, de poc trellat.

motle *m.* 1. Recipient buit on s’introdueix una pasta perquè prenga la seua forma. 2. Fusta petita que servia als remendadors i xarcieres per a fer di-

ferents tipus de xarxa. Hi ha el *motle pla* i el *motle redó*.

motorista *m.* Mariner responsable del motor del vaixell.

motroco -a *m.* Infant de poca edat.

motxales *adj. cast.* Boig en l’expressió *Aquell està motxales*.

motxila *f.* Peix de l’espècie *Etmopterus spinax*. També *mussola* i *gatamoixa*.

motxo -a *adj.* Persona mancada de vitalitat (*Aquell vell està ja motxo*).

moure *v.* ‘Donar principi a una cosa’ (*D’allí movia el carrer Caritat*).

moure’s *v.* Entre els mariners, començar a bufar el vent (*S’ha mogut llevantolet*).

muda *f.* Roba neta.

muermo -a *adj. cast.* Persona avorrida i de poca vitalitat,

muixona *f.* Peix de l’espècie *Galeus melastomus*. També *pintarroja*.

mújol *m.* Peix de l’espècie *Mugil cephalus*, *Oedalechilus labeo*. També *llissa*, *galua* i *pardet*.

mulladeta *f.* Porció reduïda de menjar (*Només he preparat una mulladeta*).

mumo *m.* Fantasma, ésser fantàstic que fa por als xiquets

mundo *m. cast.* Bagul de tapa plana, normalment de fusta, que utilitzaven els mariners per a guardar-hi la roba.

muntonada *adv.* Munt de coses, abundància (*Té una muntonada de cartes*).

muntonets, jugar als loc. Joc. Distribuir en diferents muntonets una pila de cartes, estampetes, etc., que estan numerades. S’aposta per un muntonet i guanya qui trau el número més alt.

munyó *m.* Monyó. ‘Part que resta d’un membre amputat o d’una branca tallada’.

mura *f.* ‘Amura, part del costat d’un buc per on aquest s’estreny cap a la proa’.

murga, donar la *loc.* Molestar, fotre per mitjà d'un soroll repetitiu (*No dones més la murga*).

murmuració *f.* 'Acció i efecte de murmurar, especialment en el sentit de parlar dient mal d'algu'.

musclo *m.* Mol·lusc de l'espècie *Mytilus galloprovincialis*. També *mejilló*. Mot que va desapareixent de les noves generacions.

mussol *m.* 1. Urçol que ix al costat de la parpella. 2. Vegeu *mussola*.

mussola *f.* Nom de peix de diverses espècies (*Centrophofus granulosus*, *Etmopterus spinax*, *Galeorhinus galeus*, *Hexanchus griseus*, *Mustelus mustelus*, *Prionace glauca*). També *marraix*, *ullao* i *passadora*.

mústio -a *adj. cast.* 1. Persona de poc ànim, de poca vitalitat, malaltós. 2. Plantes amb fulles seques i caigudes.

mutxol 1. Mussol. Au nocturna de l'espècie *Athene nocturna*. 2. Persona fluixa i de poca vitalitat.

N

nacra *f.* Mol·lusc de l'espècie *Pinna nobilis*.

nafrar-se *v.* Fer-se mal, aporrear-se.

nansa *f.* 'Ormeig de pesca, consistent en un receptacle acampanat fet de malla de jonc, vímet, canya, etc., de la mateixa forma que el morenell, però més gran'.

navaja *f.* 1. Nom de mol·lusc de l'espècie *Ensis arcuatus* i també del gènere *Solen*. 2. Ganivet, faca.

nebot *m.* En el llenguatge mariner, nom que utilitzen per a dirigir-se a un altre que té menys edat.

negra *f.* Nom de diversos peixos del gènere *Dalatias*.

negre *m.* Peix de l'espècie *Centrolophus niger*.

negret *m.* Peix de l'espècie *Epigonus telescopis*.

nenà *f.* Dona, muller en sentit carinyós.

nesga *f. cast.* Tros de tela en forma triangular que s'afig a una altra.

nevero *m. cast.* Mariner encarregat de la nevera d'una embarcació.

nineta *f.* 1. 'Animeta, llum d'oli'. 2. En general, interior del cos (*S'ha fet un tall i se li veu la nineta*).

nisplo *m.* Fruïta del nisprrer. També *nispro*.

nisprrer *m.* Arbre fruïter, nesprer.

nono, fer *loc.* Dormir en llenguatge infantil.

norai *m.* 'Columna o anella de ferro fixa en terra per a fermar-hi les amarres de les embarcacions'.

nou de trinca *loc.* 'Completament nou, acabat de fer'.

novillos, fer *loc. cast.* No assistir a una obligació, a un compromís.

núgol *m.* 1. Núvol. *adv.* 2. Gran quantitat (*Havia un núgol de mosquits*).

nugolet *m.* Beguda refrescant que s'obté de la mescla d'anís i d'aigua fresca.

nyas interj. Pren.

nyas, coca interj. Exclamació de sorpresa.

nyescla *f.* Nespla. Colp violent (*Li ha pegat una nyescla*).

nyigues, fer bones *loc.* Niga. Mantenir una bona relació d'amistat o sentimental (*Esta parella fa bones nyigues*).

nyora *f.* 1. Tipus de pebrera menuda seca. 2. Avis de festa després del dinar (*A les tres tiren la nyora*). 3. Adolorit en l'expressió *M'he quedat més cuent que una nyora*.

nyoreta *f.* Colp, punyada (*Li ha pegat una nyoreta que l'ha tirat en terra*).

nyuc *m.* Entrellaçaments de dos fils, cordes, etc., per a estrènyer algun objecte. Hi ha el *nyuc pla* 'el nus més usual que fan els mariners per a les operacions ordinàries, d'unir fortament dos caps de corda', el *nyuc d'horca* i el *nyuc de pardal* com un altre tipus de nus que utilitzen els mariners.

O

obra *f.* Casa, edifici, etc., que es troba en construcció.

obra morta *f.* 'Porció del buc d'un vaixell que, quan aquest navega, està més amunt de la superfície de l'aigua, des de la línia de flotació fins a la part superior de la coberta alta'.

obra viva *f.* 'Porció del buc d'un vaixell que, quan aquest navega, està més avall de la superfície de l'aigua'.

obrer *m.* Paleta, que treballa en la construcció d'una obra.

obscurina *f.* Foscor.

oir *v.* Sentir, escoltar. Forma fossilitzada utilitzada en l'expressió *Me'n vaig a oir missa*.

ogaril *m.* Ocell de l'espècie *Carduelis spinus*. També *llogaril*.

oldre *v.* Olorar.

òliba *f.* Au nocturna de l'espècie *Tyto alba*.

olivera *f.* 'Gorgònia, mena d'alga'.

olivera borda *f.* Vegeu *ullastre*.

olorassa *f.* Olor molt forta, intensa.

ombria *f.* Vessant de la muntanya on no pega el sol.

omplidura *f.* Embotit.

onça *f.* 1. 'Pes equivalent a la dotze-

na part d'una lliura' (*No ha fet ni una onça de carn*). *cast.* 2. Porció d'una tauleta de xocolata (*S'ha menjat dos onces de xocolata*).

ondular *v.* Arrissar, caragolar el cabell.

op *interj.* Ràpidament, sense temps. (*No va donar op*).

oratge *m.* 1. Mal temps. 2. Brisa de la mar.

oratget *m.* Vent fluix de mestral.

oratjol *m.* Vent suau de terra.

oraviva *f.* Voraviva. Peça lateral d'un teixit.

ordidor *m.* Aparell que utilitzaven les parelles de pesca per a ordir les cordes amb què portaven els bous.

ordir *v.* 1. 'Preparar o construir una cosa valent-se de fils disposats paral·lelament'. 2. 'Maquinar, preparar una acció contra algú amagadament' (*Sempre la té ordida*).

orella *f.* Vora mar.

orellada *f.* 1. 'Especialment, vora de la mar, platja'. 2. 'Part de les coses, punta del pa'.

oremus, perdre l'loc. 'Desorientar-se, perdre la memòria o l'esment d'allò que s'ha de dir o fer' (*Està molt mal, ha perdut l'oremus*).

òrguena *f.* Peix de l'espècie *Balaenoptera physalus*.

orí *m.* Orina.

orla *f.* 'Barana d'un vaixell o altra embarcació, o sia, la part dels costats que sobrepassa el ras de la coberta'.

ormeig *m.* Qualsevol enginy per a pescar.

ormejar *v.* Bastir una nau de tot allò que és necessari per a pescar, aparellar.

oroneta *f.* Peix de l'espècie *Cypselurus rondeletii*.

orri, a loc. De manera despreocupada, que fa les coses de qualsevol manera, sense prestar-hi massa atenció

(*És un a orri, fa les coses d'aquella manera*).

orri qui orri llà *loc.* Estar continuament en moviment.

orsera *f.* 'Cordes verticals que hi ha al tresmall'.

osca *f.* Tipus de peix sense identificar.

ostió *m.* Vegeu *ostra*.

ostra *f.* Mol·lusc de l'espècie *Ostrea edulis*. També *ostió*.

P

pa i peixet, de *loc.* De poca qualitat, que no te valor.

pacotilla, de *loc. cast.* Sense mèrit, que no té valor.

padastre *m.* Pell que queda alçada al costat de l'ungla.

pagell *m.* Peix de l'espècie *Pagellus erythrinus*.

pagre *m.* Nom de peix del gènere *Pagrus*.

pailebot *m.* 'Nau de dos o tres pals, i fins de quatre o cinc, que porta l'aparell de goleta, però sense gàbies'.

pal *m.* Lloc on es feia el filet. A Santa Pola se situava a l'avinguda Almirall Antequera, enfront d'on estava la fàbrica de fils de Marcos Lloret.

pala del timó *f. cast.* La part on se situa l'hèlice.

pala *f.* 'La part més ampla i prima del rem'.

pala, anar a la *loc.* Procedir igual que un altre, actuar coordinadament (*Aquells dos sempre van a la pala*).

palaia *f.* 1. Nom de peix de l'espècie *Citharus linguatula* i del gènere *Solea*. També *peluda*. 2. En la construcció de vaixells, les taules que van

després de les pantoques i al costat de la roda.

palancana *f.* 'Gibrella per a rentar les mans'.

palangre *m.* 1. Mena d'ormeig per a pescar que consta d'una corda de la qual en pengen d'altres de més curtes amb un ham cadascuna. 2. Embolic, en l'expressió *Liar el palangre*.

palangró *m.* 'Palangre petit'.

palera *f.* Figuera de pala (*Opuntia ficus-indica*).

paleta *f.* 1. Pal de fusta per a jugar a l'escampilla. 2. 'Regle de fusta amb què certs mestres d'escola peguen damunt la mà dels nois per castigar-los'.

palitroc *m.* Joc que consistia a pegar-li a un pal petit i després demanar, segons la distància, el nombre de vegades que es repetia el pal gran. Si no hi havia acord, el jugador podia mesurar la distància. També *a escampilla*.

pall *m.* Parell (*Havia un pall de metros*).

palloc *m.* 'Pells o fulles que cobreixen una panolla'.

pallol *m.* 'Cadascun dels compartiments d'una barca'.

pallola *f.* Xarampió. Malaltia infecciosa.

palmar *v.* Morir (*La va palmar molt jove*).

palmera de rabosa *f.* Vegeu *margalló*.

palminetes, fer *loc.* Fer mamballetes, colps donats amb les mans planes per a aplaudir.

palmitera *f.* Nom que reben els diferents tipus de margallons.

palmito *m.* Vegeu *margalló*.

palmotada *f.* Acció de pegar amb la palma de la mà.

palometa *f.* 1. Papallona. 2. *f.* Peix de les espècies *Lichia amia* i *Trachinotus ovatus*. També *sorell*, *palomina*, *ser-*

viola i letxola. 3. Beguda refrescant mesclant anís i aigua fresca. També *nugolet*.

palometes *pl.* Roses, crispetes. Grans de panís que en torrar-se s'obrin en flor.

palomina *f.* Peix de l'espècie *Trachinotus glaucus*.

palomino *m.* Restes o taca que deixen els excrements en la roba interior.

palomitjà *m.* Pal mitjà. En les embarcacions de vela llatina, el pal principal.

palpon -a *adj.* Persona que li agrada palpar i tocar els altres.

pamplina *f.* Afalagar falsament o excuses poc consistents.

pamplinero -a *adj.* Persona propensa a fer moltes pamplines.

pàmpol *m.* 1. Nom de peix de diverses espècies (*Naucrates doctor*; *Stromateus fiatola*). Pàmpol rascat (*Polyprion americanus*). També *dot*, *gerna* i *xerna*. *pl.* 2. Orelles. *pl.* 3. Fulles de la figuera o del cep.

pams, anar a loc. Actuar lentament i examinant detalladament les coses.

panadera *f.* Palissa, derrota o pèrdua en un joc (*Atxicon*, *panadera*!).

panagal *m.* Peix de l'espècie *Helicolenus dactylopterus*. També *gallineta* i *panegol*.

panarra *adj.* Persona beneïta, curta d'enteniment.

pandero *m. cast.* Cul.

pandorgo -a *adj.* Persona tranquil·la, que actua de manera lenta.

panegol *m.* Vegeu *panagal*.

panerola *f.* 'Insecte de de l'espècie *Blatta orientalis*'. Escarabat.

panet *m.* Acabat, final, en l'expressió 'Mort i panet' en el joc del bilis.

panet de figa *m.* Dolç fet amb figues premsades i ametlles.

pànfilo -a *adj. cast.* Persona molt tran-

quil·la, sense vitalitat.

panís *m.* Dacsà, blat de moro.

panna *f.* 'Boia formada per un tros de suro'.

panneta *f.* Ormeig de pesca que consistia en un suro redó del qual penjava un fil amb un ham en la punta.

panoli *adj.* Persona baina, ximple.

panotxa *f.* 1. Panolla del panís. 2. Ser un panotxa, ser un panoli. 3. Sexe femení (*Ves i toca-te la panotxa!*).

pansit -ida *adj.* Persona o cosa plena d'arrugues, vella, gastada.

pantaix *m.* Dificultat per a respirar.

pantasana *f. cast.* Tipus de xarxa.

pantoque *m. cast.* Pantoc. 'Part corbada de l'obra viva d'un vaixell, compresa entre la carena i el costat'.

pantuflla *f.* 'Sabata sense taló, que s'usa per a estar per casa'.

panxada *adv.* 1. Abundant (*S'ha pegat una bona panxada*). *f.* 2. Colp del cos contra l'aigua quan es tira de cabussó.

panxo -a *adj.* Persona despreocupada (*S'ho han dit i s'ha quedat tan panxo*).

panxota *f.* Panxa gran.

panxut -ada *adj.* Persona obesa, que té molta panxa.

pany *m.* 1. Tros o porció de xarxa (*El tresmall té tres panys*). 2. Parts de la peça de la tela que forma la vela.

papa *f.* Menjar en llenguatge infantil.

papagall *adj.* 'Persona molt xerradora'.

paperes *pl.* Parotiditis. 'Tumor que es produeix en el coll i galtes'.

papussa *f.* Menjar de poca qualitat.

parada *f.* 'Conjunt d'objectes exposats per a la venda a l'aire lliure'.

parador *m.* 1. Moble. 2. Entrada accessòria per a entrar en una casa.

parat *m.* Cadascun dels travessers

de fusta damunt els quals rellisca una barca per a varar-la.

parda, liar-se la *loc. cast.* Complicar-se un assumpte conflictiu (*Ja s'ha liat la parda*). També *liar-se la parva*.

pardal *m.* 1. Penis. 2. Personatge important, un peix gros.

pardet *m.* Peix de l'espècie *Mugil cephalus*. També *llissa, galua i mújol*.

parella *f.* 'Pescar amb dues barques que tiren de l'art'.

parelleta *f.* 'Parell d'estreles situades al nord'.

parelló *m.* Tipus d'embarcació. Pailebot.

pareteta, a la *f.* Joc de pegar a una piloteta amb la mà perquè rebote en la paret.

paripé *m. cast.* Fingir una situació.

parlar-se *v.* Relacionar-se, mantenir una relació de nuviatge.

parot *m.* 'Mascle del teuladí'.

pàrpol *m.* Pàrpella.

parrancano -a *adj.* Persona amb les cames obertes i tortes.

parranda, de *loc. cast.* 'Gresca, diversió nocturna' (*Se n'ha anat de parranda*).

parrús *m.* Vulva, sexe femení.

part, anar a la *loc.* Cadascuna de les parts en què es divideix la suma de vendes setmanal d'un vaixell. Al total se li resten les despeses de manutenció, i després es reparteix el 50% per a l'amo de la barca i l'altre 50% per a pagar als mariners. En una altra època, era 40% per a l'amo i el 60% per als mariners. I d'aquest 50%, es fan les diferents parts que cobren els mariners. Segons l'acord del mariner amb l'amo, aquest pot cobrar més d'una part (*El patró guany cinc parts*) o fraccions d'una part en meitat, *part*

i mitja, o en quartons (*Jo ara guanye una part i tres quartons*).

pas *m.* 1. Andes amb una imatge religiosa (*Els marinos han sacat el pas de la Mare de Déu*). 2. 'Lloc o endret per on cal passar o es pot passar'. Apareix en el topònim *el pas del Cavall*.

pasimisi *m.* Joc infantil que consistia a posar-se en rogle mentre cantaven una cançó en castellà.

pasmarot -a *adj.* Persona insensible, inexpressiva.

pasme *m.* Esglai, sorpresa.

passadora *f.* Peix de l'espècie *Mustelus mustelus*. També *mussola* i *mussol*.

passamar *m.* Mol·lusc de les espècies *Illex coindetii* i *Ommastrephes sagittatus*. També *pota*.

passarell *m.* Passarell. Ocell de l'espècie *Acanthis cannabina*.

passos *pl.* Les diferents estacions del viacrucis que hi ha al Calvari.

pasteca *f.* 'Espècie de bossell que en una de les galteres té una obertura transversal per a fer-hi entrar una corda sense haver-hi de fer passar abans el cap de la dita corda, com ocorre amb els botons i quadernals'.

pastera *f.* Tipus de bot sense quilla i de fons pla.

pasterada *f.* Conjunt d'excrements.

patada *f.* Puntelló, colp pegat amb el peu.

pataleta *f.* Irritació, ràbia (*Ha agarrat una pataleta de mil dimonis*).

patarraig *m.* Corda grossa que utilitzen els mariners.

patatxula *f.* Cama que en caminar no respon a moviments rítmics.

patecador *m.* Joc a partir de les tapes que es retallaven de les caixetes de mistos i que contenien diverses imatges.

pateiro *m.* Tipus de cranc que no hem sabut identificar.

patejar *v.* 1. Trepitjar. 2. Recórrer (*Hem patejat tot el centre del poble*).

patent *f.* Pintura anticorrosiva de color roig que s'aplica a l'embarcació perquè els organismes marins no puguin adherir-se al casc.

pato *m.* 1. Maldestre en caminar. 2. Gargall. 3. Gamba del gènere *Pandalus*. També *gambosí* i *carabinero*.

patracolada *adv.* Abundància de papers: documents, bitllets, cromos, etc.

patró *m.* Mariner encarregat de dirigir la barca i els mariners. Hi ha el *patró de cabotatge*, l'encarregat de dirigir l'embarcació, i el *patró de pesca*, el qui mana en les qüestions de pesca.

patxà *m.* Peix de l'espècie *Pagellus centrodontus*. També *breca* i *besuc*.

patxorra *adj.* Persona tranquil·la, que actua molt lentament.

paula *f.* Peix de l'espècie *Chelidonichthys lastoviza*.

pavo *-a m. i f. cast.* 1. Gall dindi, titot. 2. Malnom que utilitzen els santapolers per a denominar els elxans. *adj.* 3. Ximple, babau.

pavorós *-osa adj.* Que fa por.

peanya *f.* 1. 'Peça damunt la qual va muntada una cosa, a la qual aquella fa ofici de peu o sosteniment'. *adj.* 2. Persona o cosa que no té cap valor ni qualitat (*Eixa pel·lícula és una peanya*).

peça *f.* 1. 'Costella de l'estructura d'una barca'. *adj.* 2. Persona de poc fiar (*Quina peça està fet*).

pécora *f.* Persona dolenta, malvada (*Aquell és una mala pécora*).

pecós *-osa adj.* Persona que té pigues.

pedaç *m.* 'Cosa que serveix de remei provisional a una malura o deficiència sense arribar a guarir-la o corregir-la completament'.

pedral *m.* 'Pedra amarrada que serveix per a mantenir subjecte o submergit el tremall o altres ormejos'.

pedregal *m.* Zona de moltes pedres.

pedrusco *m. cast.* Pedra gran.

pegada *f.* Acció de pegar, palissa (*Sa mare li ha fet una pegada!*).

pegalós *-osa adj.* Persona pesada, insistent.

pegar *v.* 1. Fer (*Pegar una volta, pegar un passeig, pegar un mos, etc.*). 2. Colpejar (*L'ha pegat una bufetada*).

pegot *m.* Qualsevol afegit a alguna cosa amb la qual no guarda bona relació.

peix *m.* Peix d'agulla (*Scomberesox saurus*). També *agulla* i *saltó*. *Peix d'espasa* (*Xiphias gladius*). També *peix d'agulla i emperador*. *Peix de baix*. *Peix de la galta roja* (*Chelidonichthys lucerna*). També *juliola*. *Peix de Sant Pere* (*Zeus faber*). També *gall*. *Peix de trompeta* (*Macroramphosus scolopax*). També *trompeter*. *Peix sapo* (*Halobatrachus didactylus*). També *rap*. *Peix sorro* (*Alopias vulpinus*). *Peix volador* (*Dactylopterus volitans*). També *joriola* i *soriguell*.

peixet *m.* Insecte de l'espècie *Lepisma saccharina*.

peixet de rei *m.* Peix de l'espècie *Argentina sphyraena*. També *peixet de plata*.

peixurro *m.* Aplicat a les olors desagradables, normalment de peix.

pelaia *f.* Peix de l'espècie *Citharus linguatula*.

pelambrera *f. cast.* Abundància de pèl.

pelandrona *f.* Dona de mala reputació, prostituta.

pelandrusca *f. cast.* Dona que té molts vicis, prostituta.

pelar-se *v.* 1. Fer-se una nafra, llevar-se la pell. 2. Tallar-se el pèl.

pelat *-ada adj.* Persona que s'ha que-

dat sense diners (*No pot pagar perquè està pelat*).

peleones *pl.* Conflictes, baralles, discussions (*Sempre té peleones amb son pare*).

pelfa *f.* Ventositat sense soroll i que fa olor molt fètida

pellorfa *f.* Pell d'alguns fruits.

pelma *adj.* Persona molesta i desagradable.

pelotxo -a *adj.* Persona a qui no l'ha crescut el pèl o que el té molt curt.

peltrafa *f.* Persona o cosa sense valor, sense moral.

peluda *f.* Diverses denominacions de peix del gènere *Amoglossus*. *Peluda de terra* (*Amoglossus imperialis*) *Peluda de randa* (*Arnoglossus laterna*, *Lepidorhombus boscii*). *Peluda fina* (*Citharus linguatula*). També *palaia*.

pelús *m.* Manta de cotó.

pelussa, tindre *loc.* Persona que pateix de gelosia.

pena *f.* 'Perxa llarga que forma la part superior de l'antena de la vela llatina'.

penca *f.* Crosta d'una ferida.

pendó *adj. cast.* Persona de vida irregular i desordenada.

pénjamo,* de *loc. cast.* Persona valenta, atrevida (*Fa por; és de pénjamo*).

penjoll *m.* 1. Rotllo de massapà que es penjava del coll de les criatures en determinades celebracions (aniversaris, Nadal, etc.). 2. Roba que penja per fora dels pantalons. 3. Dona de mala reputació.

penosella, passar la *loc.* Donar pena, fastiguejar.

penyora *f.* Persona asocial, de difícil relació.

peó *m.* Ajudant del paleta.

pepino *m.* Tipus de cogombre.

pepita *f.* Sement, llavor.

percal *m. cast.* Assumpta conflictiu (*D'a xavo, el percal!*).

percebe *m.* Mol·lusc de l'espècie *Pollicipes pollicipes*.

perdigó *m.* Segurament perdiu de l'espècie *pullus perdicinus*, en l'expressió *S'ha posat més encarnat que un perdigó*.

perdonavides *pl.* 'Home fanfarró, que es glorieja de valent'.

perdre's *v.* Verb que substituïx a *ofegar* o *naufregar*, considerats pels mariners com a tabú.

perelló *m.* Tipus de poma, allargada i de color verd i groc.

pereta de sant Joan *f.* Pera menuda que madura normalment a finals de juny.

pereta *f.* Tipus de bombeta de llum.

perficar *v.* Insistir.

perifollar-se *v.* Vegeu *emperifollar-se*.

perindonga *f. cast.* Dona de mala reputació.

perla *f.* Apel·latiu molt afectiu, normalment dirigit als infants.

pern *m.* Entre els mestres d'aixa, 'peça on es pot collar una femella que pot emprar-se per a unir peces o que serveix d'eix'.

pernales *pl.* Infant molt entremaliat.

peró *m.* Tipus de poma, paregut al codony.

perol *m.* 1. Utensili de la cuina, olla, normalment recipient de terrissa. 2. Cap en l'expressió *No estar bé del perol*.

perola *f.* 1. Olla. 2. Cap (*No estar bé de la perola*).

perolet *m.* Cucurutxo de gelat, però més petit.

perxa *f.* 'Pal amb què s'empeny i dirigeix una barca en treure-la de la mar o en allunyar-se de la platja, o pitjant en el sol dels canals i llacs de poc fons'.

perxar *v.* ‘Fer anar una embarcació fent una pressió al fons de l’aigua amb la perxa’.

pesadombre *m. cast.* Gran disgust.

pescar *v.* Capturar qualsevol classe d’animal marí. *Pescar al dia*, eixir a pescar per a fer una marea que dura sol un dia. *Pescar a la badia*, vegeu *pescar al dia*. *Pescar a la peceta* ‘Cadascun dels arts o aparells de xarxa per a pescar’. *Pescar al rall*, vegeu *rall*. *Pescar al bou*, vegeu *bou*. *Pescar a l’arrastre*. etc.

pescater *m.* Persona que ven peix. Vegeu *arriero*.

pesquera *f.* 1. Quantitat de captures d’una marea. 2. Modalitat de pesca.

pessebre *m.* Representació amb figures del naixement de Jesús. També *betlem*.

pessic *m.* Mol·lusc de l’espècie *Calappa granulata*.

pestell *m.* Forrellat (*Tanca la porta i passa el pestell*).

pestufa *f.* Mala olor.

pet *m.* 1. Situació d’embriaguesa (*Agarrar un pet*). 2. Ventositat.

petate *m. cast.* Conjunt de roba que porta el mariner (*Agarra el petate i ves-te-ne*).

peteneres, per *loc. cast.* Desviar un discurs per a no pronunciar-se’n.

peter *m.* Tipus de caragol, segurament de l’espècie *Pseudotachea splendida*. També *peteret*.

peto *m.* Vestit de pantaló que té unida una peça per a cobrir el pit.

petorro *m.* 1. Pet amb soroll. 2. Estat d’embriac (*Has agarrat un bon petorro*).

petxelina *f.* Vegeu *petxina*. Mot en desús.

petxina *f.* 1. Mol·lusc de diverses es-

pècies (*Cardium edule* i *Cerastoderma edule*). *Petxina blanca* (*Pecten jacobaeus*). *Petxina d’abanico* (*Pecten jacobaeus*). 2. Ventosa del polp. Vegeu *petxines de polp*. 3. Sexe femení.

petxinada *f.* 1. Trets característics dels padrins que apareixen en els fillols (*Quina petxinada t’han deixat*). 2. Seny, cordura (*Li falta una petxinada*).

petxines de polp *pl.* ‘Ventoses del polp’.

petxineta *f.* Mol·lusc de l’espècie *Patella caerulea*. També *lapa* i *xepelina*.

peu de cabra *m.* Mol·lusc de l’espècie *Pollicipes cornucopia*. També *percebe*.

peüc *m.* Mitjó de llana per a calfar els peus.

peuverd *m.* Ocell de l’espècie *Gallinula chloropus*.

pica *f.* Arma semblant a una llança. (*És més alt que una pica*).

picadeta *f.* Aparetiu. També *vermut*.

picapí *m.* Ocell de l’espècie *Picus viridis*.

pica-pica *m.* Planta de l’espècie *Urtica urens*.

picar *v.* Menjar alguna cosa, sobretot en l’aperitiu.

pico *m.* 1. ‘Peça d’arboradura, formada per una perxa afuada d’un cap, posada normalment en el pla diametral del vaixell i en direcció inclinada; va conexionada per sa cara de proa a un arbre o masteler’. 2. Ferramenta per a picar.

picoleta *f.* Ferramenta menuda que serveix per a picar.

picolo -a *adj.* Persona major que encara està fadrina.

piconero, a *loc. cast.* Constant. Acció per a desfer i destruir alguna cosa.

picota *f.* Tipus de cirera.

picotort *m.* Ocell de l’espècie *Laxia curvirostra*.

pigota *f.* ‘Malaltia infecciosa caracteritzada per febre i per l’erupció de pústules a la pell i a les mucoses, que en esclatar-se i caure la crostera solen deixar petites cavitats inesborrables’.

pila *f.* Lloc on es fa la bugada.

pilila *f.* En llenguatge infantil, penis, òrgan sexual masculí.

pilindangues *pl.* Inconvenients, dificultats que no ajuden a resoldre un assumpte (*Este tema té massa pilindangues*).

pillo *m. cast.* 1. Trampós, en llenguatge infantil (*Este xiquet és un pilló*). 2. Infant espavilat, despert.

piltrafa *f.* Persona o cosa sense valor.

pinada *f.* Zona de pins.

pinassa *f.* Fulles de pi.

pinça *f.* Cap (*Anar-se’n de la pinça*).

pingalanal *m.* Muntó, pila de coses amb una base poc sòlida.

pinta, fer bona *loc.* Cosa agradable, apetitosa.

pintarratxat -ada *adj.* Persona o cosa mal pintada.

pintarrejat -ada *adj.* Pintat de qualsevol manera, sobretot referit a les dones quan es maquillen.

pintarroja *f. cast.* Vegeu *muixona*.

pintó *m.* Pinta, batidor.

pinya *f.* Colp amb el puny (*Pegar una pinya*).

pipa *f.* Polze que xuplen els nadons.

pipiol *m.* Fadri, jove pretendent.

pipiolo *m.* Vegeu *pipiol*.

pipiritxó -ona *adj.* Persona molt arreglada, molt ben vestida.

pique, a *loc. cast.* Destruir, desfer (*La casa, l’han tirat a pique*).

pirindola *f. cast.* Persona descarada 2. Penis.

pirri *m.* Aplec de cabells en la part central del cap i que queden de forma

vertical. Usat en els pentinats de les xiquetes.

pis *m.* 1. Habitable. 2. Sostre (*Vols agrair el pis?*).

pisador *m.* Ocell mascle que és utilitzat per a copular amb diverses femelles.

pisar *v. cast.* Xafar, trepitjar.

pisó *m.* En llenguatge mariner, el llit marí.

pisotó *m. cast.* Xafar amb el peu.

pissipissiganya *m.* Joc infantil on es canta una cançó que comença amb aquests mots.

pistó 1. Dona amb bon físic. 2. Metafòricament, conflicte en l’expressió *Saltar el pistó*.

pistola *f.* Membre viril, penis.

pistolut *m.* Home amb un membre viril desmesurat.

pita *f.* 1. Vegeu *pitara*. 2. Tipus de gallineta. 2. Fils de la pitara utilitzats per a fer ormeigs de pesca.

pitara *f.* Atzavara. Planta de l’espècie *Agave americana*.

pitorro *m.* 1. Boca del botijó. 2. Òrgan sexual masculí.

pitote *m. cast.* Aldarull, confusió (*Ha muntat un bon pitote*).

pitralera *f.* Pitram, dona que té els pits molt grans.

pit-roig *m.* Vegeu *xaco*.

pitxer *m.* Gerra.

pitxó -ona *m. i f.* Cria del colom.

pitxotxes *adj.* Persona desgarbada, vestida de qualsevol manera.

pixarrada *f.* Micció llarga i abundosa.

pixon -a *adj.* 1. Persona que pixa molt. 2. Infant que no controla els esfínters per la nit i continua posant-se bolquers.

pixorro *m.* 1. Cadascun dels orificis per on ix l’aigua en un cànter. 2. Penis.

pla *m.* La part inferior i plana de l'estructura d'una embarcació.

plaça, fer la *loc.* Compràr, fer la compra setmanal, anar al mercat.

plagar *v.* 'Omplir d'una cosa nociva' (*Estava plagat de mosques*).

planassa *f.* 'Elevació extensa i plana del fons de la mar'.

planissa *f.* Planura.

planissal *f.* Planura, normalment en la mar.

plante, a *loc.* Joc de velocitat on el jugador atrapa un altre en un lloc tancat.

plantó, de *loc.* Estar dempeus (*Va estar dos hores de plantó*).

plantonada *f.* Temps en què està dreta una persona.

planyideres *pl. cast.* Les dones que rebien uns diners perquè ploraren en els soterrars.

plasta *adj.* Persona d'actitud pesada.

platera *f.* Safa. Plat gran i fondo de metall per a posar-hi el menjar o també l'aigua per a llavar-se.

plegar *v.* 1. Aplegar. 2. 'Enrotllar una vela sobre ella mateixa fent-ne un cilindre, quan està fora de l'embarcació'.

pleita *f.* Trena d'espert a partir de la qual després pots fer cabaços, estores, etc.

plorera *f.* Acció de plorar.

ploron -a *adj.* Persona que plora amb facilitat o que plora molt.

plovisquejar *v.* Ploure suaument. També *plovitejar*.

plujarrada *f.* Pluja amb intensitat i curta.

poar *v.* Traure aigua d'un pou, pouar (*Aquell vol arribar i poar*).

pobresa *f.* Quantitat econòmica que atorgava la Confraria de Pescador als mariners jubilats per a complementar la seua paga.

poderio, de *loc. cast.* Ric, amb diners

(*Aquella és gent de poderio*).

polir *v.* Malbaratar, gastar (*S'ha polit tota l'herència*).

polissó *m.* Estructura que, amarrada a la cintura, es posaven les dones per sota de la falda perquè aquesta estiguera estufada.

polit -ida *adj.* Persona o cosa gran i robusta.

politja *f.* Entre pescadors, corriola.

pollastre *adj.* Jove, fadrí de bona vida, que li agrada arreglar-se.

pollós -osa *adj.* Persona que no cuida la higiene i va malvestida.

polp *m.* 1. Nom de mol·lusc del gènere *Eledone*. *Polp blanc* (*Eledone cirrhosa*). També *bolsicó*. *Polp mesquer* (*Eledone moschata*). També *polp misqués*. *Polp ver* (*Octopus vulgaris*). *Polp de roca* (*Octopus vulgaris*). 2. Nom general de diversos cactus.

polpa *f.* Tipus de polp més gran i de poc valor de l'espècie *Octopus macropus*.

polseguera *f.* 1. Quan el vent alça molta pols (*Quina polseguera que ha alçat*). 2. Conflicte, enrenou.

polsim *adv.* Quantitat mínima de qualsevol cosa (*Posa-li un polsim de sal*).

poltrona *f.* Càrrec d'importància (*No vol deixar la poltrona*).

poma *f.* Vulva, sexe femení.

pompós -osa *adj.* Cosa amb molt de luxe i sumptuosa.

ponentós *m.* Vent flux de ponent.

pont *m.* 1. Plataforma d'una barca on es troben el patró i tots els aparells per al comandament. 2. Part del timó on se situa l'hèlice.

pontifical, de *loc.* 'Anar molt ben vestit, en vestit de cerimònia'.

popa *f.* 1. Part de darrere d'una embarcació. N'hi ha de diversos tipus: *popa caldera* o *popa redona*, per la forma que pren; *popa quadrada*, *popa plana*

o *popa d'espill*, de forma recta, o *popa mona* 'la que té completament llisa la seva part exterior'. També hi ha la *popa de pavo real*, i una popa amb una plataforma en la part superior, *popa rampera*, per a no pujar el bou de costat, sinó per darrere, dret a la *maquini-lla*. 2. Cul, en general part posterior de qualsevol cosa.

poqueta nit, a loc. Quan acaba la vesprada i comença la nit.

pordiosero -a adj. cast. Persona de poca higiene i de mal vestir.

poriga adj. Persona que té por.

porigós -osa adj. Vegeu *poriga*.

porput f. Puput. Ocell de l'espècie *Upupa epops*.

porra interj. Exclamació d'enuig.

porra, enviar a la loc. Exclamació d'enuig per a desfer-se d'algú.

porra, fer loc. Entre els mariners, no agarrar cap peix.

porrillo, a loc. cast. En abundància.

porrut m. Canya curta que utilitzen els mariners per a pescar cavalla.

portal m. Escaló per a accedir a una casa.

portes pl. Taules que van davant dels calons i que serveixen per a mantenir obertes les bandes del bou.

portland m. Cement.

portó m. Porta gran o mitja porta. També porta que té una part de vidre o reixa.

porxada f. Porxe que tenen les cases de camp o els xalets.

pòsit m. Institució formada pels mariners per a administrar totes les gestions que sorgeixen al voltant del món de la pesca.

posta, a loc. Deliberadament, intencionadament, a propòsit (*Això no t'ix ni fent-ho a posta*).

postisses pl. Castanyoles.

postures de sol, a loc. Capvespre, al ponent del sol.

pota f. Nom de mol·lusc de l'espècie *Illex coindetii* i també *Ommastrephes sagittatus*. També *passamar*.

potala f. cast. Pedra gran amb un forat enmig que funcionava com una àncora per a fondejar una embarcació.

potències pl. Arc quadrat situat en la popa d'una embarcació que serveix per a pujar el bou a la coberta.

potera f. 'Conjunt d'hams units en forma redona que serveix per a pescar polps, calamars, etc.'. N'hi ha de diversos tipus: *potera de calamar*, *potera de currican*, *potera de plom*, per a pescar letxola, etc.

poteros pl. Partidaris de la ideologia liberal, representats pels Bonmatí i que eren contraris dels *esvarosos* o *llombrisos*.

potingues pl. Cremes de tractament facial.

potosí adv. Gran quantitat de diners (*Això costa un potosí*).

potra f. 1. Bolquers. 2. Sort en l'expressió *Sempre tens molta potra*.

potrós -osa adj. Infant inquiet i plorós, que té molèsties.

pouar v. Agafar amb la cullera.

prefincar v. Insistir constantment.

pressiques adj. Persona que sempre va amb pressa.

previndre v. Provenir, tenir origen.

prima f. La primera llum de la nit en el cel.

primo m. En llenguatge dels mariners, persona que té, més o menys, la mateixa edat. També *cosí*.

pringue m. Brutícia líquida o enganxosa (*Mira tot el pringue que has fet en la cuina*).

prinyó m. Penelló. Inflor de la pell a causa del fred. També *prunyó*.

privat -ada *adj.* Que mostra alegria, satisfacció (*Esta privat en el xiquet*).

proa *f.* Part de davant d'una embarcació. Hi ha de *proa més llançada* i de *proa menys llançada*.

professó *f.* Processó.

prunyó *m.* Penelló. 'Irritació de la pell, amb inflor i envermelliment, acompanyada d'ardència i picor i a vegades d'ulceració, produïda pel fred, principalment a les mans, als peus i a les orelles'.

pua *adj.* Persona desagradable, irritable.

puça *f.* 1. Caràcter, geni (*Tenir males puces*). *adv.* 2. Poca quantitat (*No fer una puça de carn*).

pujamen *m. cast.* Part inferior d'una vela.

pulgadera *f.* Entre els mariners, mena d'entolladura.

pulir *v.* Malbaratar, gastar (*S'ha pulit tota l'herència*).

pum, jugar al *loc.* Joc infantil.

punt, en son *loc.* Que es troba en el punt just de maduració o cocció.

punta de pala, a *loc.* Abundant (*En van sacar a punta i pala*).

punta, sacar *loc.* Traure profit (*No puc sacar punta d'ell*).

puntelló *m.* Colp de peu.

puntillós -osa *adj.* Persona delicada i primmirada.

punxa *adj.* Persona desagradable, poc social.

puny *m.* 1. *Puny de proa* és l'angle de la vela que va a la part de proa. *Puny d'escota* és l'angle de vela situat a l'extrem de la botavara. 2. Maneta del rem.

punyeta, fer la *loc.* Fastiguejar, incoordinar, molestar.

punyetero -a *adj. cast.* Persona desa-

gradable, que molesta.

pus *m.* 1. Vegeu *Xuplatimons*. *adv.* 2. Res (*No fer un pus*).

putxerets *pl.* Gemecs d'un nadó.

putxero *m.* 1. Persona que gemega i plora. 2. Menjar, normalment de diumenge, fet amb diferents carns, més verdura, cigrons, etc.

Q

quaderna *f.* Escalameta. 'Cadascuna de les peces (compostes de diversos segments) corbades, de fusta o de ferro, que van fixades damunt la carena d'un vaixell i formen el costellam o esquelet que determina la forma del buc'. També *peça*.

quadrat *m.* Tipus de bou.

quadrella *f.* Grup de persones.

quallaré, no tenir *loc.* No tenir consciència o mesura d'alguna cosa.

qualló, de *loc.* Completament, d'una vegada.

quarta *f.* Mida de pes equivalent a 125 grams aproximadament.

quartel *m. cast.* 'Post o conjunt de posts que forma una tapadora per a l'escotilla'.

quarteró *m.* Objecte de molt pes (*No puc alçar-ho, pesa un quarteró*).

quartó *m.* Cadascuna de les quatre parts en què es pot dividir la part del sou d'un mariner (*L'amo me dona 3 quartons*).

quartos *pl.* Diners.

quatre cantonets, als *pl.* Joc infantil on participen cinc jugadors, quatre dels quals estan situats a sengles cantons i l'altre, enmig. Aquests quatre es canvien

continuament, corrent d'un cantó a l'altre, i el qui està enmig procura arribar a un cantó; si ho aconsegueix, s'apodera del lloc i el qui l'ocupava abans queda enmig, i així continua el joc.

quefer, donar *loc.* Molestar, no tenir un bon comportament.

queferós -osa *adj.* Persona molesta, que no es comporta degudament.

queixon -a *adj.* Persona que es queixa molt.

quelva *f.* Peix de l'espècie *Centrophorus granulosus* i altres peixos del gènere *Squalus*. També mussola i ullado.

quelve *m.* Vegeu *quelva*.

qüerna *f.* 'Corda de quatre cames o cordills'.

qüernuda *f.* Peix de l'espècie *Sphyrna zygaena*.

quic *interj.* 'Exclamació o crit amb què els jugadors d'un joc de córrer avisen el qui para en el moment en què ja estan amagats, perquè comenci a cercar-los'.

quilla *f.* 'Carena de nau o de qualsevol embarcació'.

quimelques *pl.* Els llistons que sobreixen de la popa d'una embarcació i que fan de defensa d'aquesta a fi d'esmortir els cops de les portes quan pugen el bou a coberta.

quimera *f.* Pressentiment negatiu, preocupació intensa.

quimerós -osa *adj.* Persona que té preocupacions, quimeres.

quirdar *v.* Cridar, anomenar-se.

quisquilla *f.* Tipus de gamba, normalment de l'espècie *Crangon crangon*.

R

rabello *m.* Carpó humà, i també d'alguns animals.

rabera *f.* Corda que ix de la corda mare i que porta l'ham en els palanques o altres arts.

rabo de gat *m.* Planta de l'espècie *Stachys hirta*.

rabosa *f.* 1. Peix de l'espècie *Alopias vulpinus*. 2. Guineu. 'Mamífer de la família dels cànids, espècie *Canis vulpes*'.

rabosera *f.* Plor insistent d'un infant (*No para de plorar, ha agarrat una bona rabosera*).

raboseta *f.* Peix de l'espècie *Gobius niger*. També cabot.

rabut -uda *adj.* Persona de caràcter bel·ligerant.

ràdios *pl. cast.* Els radis que formen un timó.

raent *Pròxim*, al costat, quasi tocant (*la pilota li ha passat raent*).

rafet *m.* Nom de peix de diverses espècies (*Eutrigla gurnardus* i *Trigla lyra*).

raïl *m.* Arrel.

raïm de pastor *m.* Planta de l'espècie *Sedum sediforme*.

raïmet *m.* Raïm.

raio *m.* Llamp.

rajada *f.* Nom de diversos peixos del gènere *Raja*. També *caputxó*.

rall *m.* 1. Ormeig de pescar consistent en una xarxa de forma circular amb ploms i una corda enmig que quan es llança i es tanca atrapa els peixos. 2. 'Raig de llum'.

ramalada 1. Ruixat intens. 2. Rampell o actitud violenta d'una persona

que ha perdut el coneixement (*Li ha pegat una ramalada i ho ha desfet tot*).

ramàs *m.* Ram on es troben els dàtils.

rampa *f.* 1. 'Paràlisi dolorosa i transitoria de certs músculs, principalment de la cama o del braç, per defecte circulatori' 2. Costera.

rams *pl.* Mena de corall de l'espècie *Corallins officinalis*.

randa *f.* 'Conjunt de fils entreteixits formant puntes, destinat principalment a adornar vores de vestit o d'altres peces de roba'.

ranquejar *v.* Persona que camina com si estiguera coixa (*Qui va en un coix, si no coixeja, ranqueja*). També *renquejar*.

ranxant-ranxant *loc.* Que voreja una cosa, que passa molt pròxima.

ranxar *v.* Fregar, passar molt a prop (*La vaca li ha passat ranxant*).

ranxo *m. cast.* 1. Per als mariners, ració de peix que es reparteixen com a complement del sou. També *mocador* o *jarea*. 2. 'Cambra situada generalment a proa d'un vaixell i destinada a dormitori de la tripulació. Com si se trobàs en el rancho de proa'. Segons la situació hi ha *ranxo de proa* i *ranxo de popa*.

rapapolvo *m. cast.* Retret violent.

rapó, fer *loc.* Fer trapes.

rascallut *m.* Persona prima (*Més prim que rascallut*).

rascassa *f.* 1. Nom de peix del gènere *Scorpaena*. També *gallineta* i *escorpa*. *adj.* 2. Infant molt espavilat.

raspa *adj.* Infant molt viu (*Està fet una raspa*).

raspalló *m.* Peix de l'espècie *Diplo-dus annularis*.

rateta, fer la *loc.* Efecte lluminós en

reflectir el sol per mitjà d'un espill o altre objecte relluent.

ratlla el xulo *m.* Joc infantil, normalment de xiquets, on un va saltant sobre el llom d'un altre i fan una filera.

ratonària *f.* Ormeig per a pescar rates.

ratxa, en *loc.* Estar en una successió d'esdeveniment de bona sort (*Ara està en ratxa*).

ratxada *f.* Ratxa forta de vent.

raudals, a *loc. cast.* Abundantment, moltíssim.

ravalera *f.* Dona que actua amb formes molt vulgars.

reagüelo -a *m.* Besavi -àvia.

rebalsada *f.* Aigua estancada en un lloc.

rebecular *v.* Anar cap arrere.

rebutat -ada *adj.* Cansat, molt fatigat (*Està rebutat de tant de treballar*).

reblir *v.* 1. 'Condemnar un pou'. 2. Doblar un clau.

rebolcó *m.* 1. Acció de rebolcar-se. 2. Retret.

rebolica *f.* Desordre de les coses, normalment d'una casa.

rebolicar *v.* Desordenar, desemparellar.

rebolicar-se *v.* Bellugar-se, sacsejar-se la mar.

rebombori *m.* Enrenou, aldarull.

rebonic -a *adj.* Molt bonic.

rebordonit -ida *adj.* Persona rebel, desobedient, enfadat.

rebrot *m.* 1. Reaiguda d'una malaltia. 2. Brot nou d'una planta.

rebuig *m.* El fill més menut, l'últim.

recalar *v.* 1. Arribar un vaixell a port després de molt temps. 2. Tornar, arribar a un lloc (*No recales molt tard*).

reclara *f.* 'Mena de pesca d'arrossegament'.

recollons *interj.* Exclamació d'enuig.

recontracollons *interj.* Exclamació d'enuig.

recremar *v.* 'Irritar, posar en gran irritació'.

recriminar *v.* 'Fer retret a algú de les seves males accions'.

redéu *interj.* Exclamació d'enuig.

redimonis *interj.* Exclamació d'enuig.

redó *adj.* Complet, satisfactòriament (*El negoci ha eixit redó*).

redolí *m.* 'Estora petita i rodona'.

redor, per al *loc.* Al voltant de (*Viu per al redor del castell*).

redòs, a *loc.* Aixopluc, protegit del vent. Generalment en diminutiu (*Està al redoset del vent*).

refaix *m.* 'Faldetes de colors variats, que les dones porten sota la falda i damunt les enagües'.

refilar *v.* Cantar o fer refilets els pardals.

refiló, de *loc.* De gaidó.

refosca *interj.* Exclamació d'enuig.

refoll *m.* 'Lloc on se situa el peix, prop de la superfície, on produeix un moviment de l'aigua'.

refolladissa *f.* Acció de refollar.

refollar *v.* Produir-se un moviment d'aigua causat pels peixos que serveix per a poder localitzar-los.

refotre *interj.* Exclamació d'enuig.

refunfunyar *v. cast.* 'Rondinar, parlar confusament expressant malcontentament'.

regala *f.* Fusta que cobreix les quardnes d'una embarcació.

regaleixos *pl.* Part de fora d'una embarcació.

regallador *m.* Lloc en una muntanya per on passa l'aigua de la pluja.

regany *m.* Actitud d'una persona que té necessitat d'afalacs.

reganyat -ada *adj.* Persona que plora

i es queixa molt.

regoladisso -a *adj.* Persona que fàcilment s'adapta als diferents contextos o grups socials. També *regolaís*.

regolar *v.* Caure d'un lloc inclinat pegant voltes.

regolfar *v.* Regirar un vent quan algun obstacle canvia el seu rumb.

regomello *m. cast.* Mala consciència.

reguapo -a *adj.* Molt guapo.

reig *m.* Peix de l'espècie *Argyrosomus regius*.

reixaca *f.* 'Corrent marítim que es-penta cap a l'interior de la mar'.

rèjols, a *loc.* Ploure intensament (*Estava plovent a rèjols*).

rejuntar *v.* Omplir les juntes de les peces de l'embarcació que abans ple-naven de massilla i després de ciment i seu. Vegeu *arreguntar*.

relente *m. cast.* Humitat de la nit.

rellamp *m.* Llamp.

rellampaguejar *v.* Rellampegar, ha-ver-hi llamps durant una tempesta.

rellevat *m.* Tipus d'ormeig per a pes-car.

rellotge *m.* Nom de diversos peixos del gènere *Hoplosternum*.

remat, al *loc.* Finalment. També *a la remat*. (*A la remat sí que ha vingut*).

remels *pl.* 'Bromera que produeix l'hèlix d'una barca'.

remelsar *v.* 'Produir-se remels'.

remendar *v. cast.* Cosir o reparar una xarxa.

remenejar *v.* Remenar.

remiendo *m. cast.* Reparació d'una ca-sa per obra menor o reparació d'una xarxa.

remitjó *m.* Sobres d'alguna cosa.

rémol *m.* Nom de peix del gènere *Scophthalmus*. També *rodaballo*.

remolí *m.* Moviment en espiral del

vent o de l'aigua.

remoló, fer-se el *loc.* Fugir de la faena i del compromís.

remor *f.* 'Soroll, i especialment el que és confús, poc definit, com el d'una multitud, el de la mar, de les fulles mogudes pel vent, etc.'.

remull, en *loc.* Deixar la roba en lleixiu.

remulla, a *loc.* Deixar alguna cosa en aigua.

rendibú *m.* Compliments, afalacs (*Li han fet el gran rendibú*).

rendit -ida *adj.* Cansat, molt fatigat (*Està rendida i morta*).

renegar *v.* Renyar, bonegar.

renegó *m.* Acció de renyar, de bonegar.

renoc *m.* 1. Mena de gripau, segurament del gènere *Budonidae*. 2. Vegeu *arrinoc*.

rentador *m.* Mariner encarregat d'avisar els altres mariners per eixir a la mar, d'armar i reparar les xarxes i de vendre el peix.

rentar *v.* Aclarir la vaixela o la roba amb aigua.

repajolera* *f. cast.* Que manté una actitud hostil, desagradable (*Quina vida més repajolera*).

reparar *v.* 1. No adonar-se'n. 2. Recuperar la salut una persona (*Ara està més reparadet*).

repassar *v.* Acció de cantar d'alguns ocells.

repassó *m.* Acció de repassar.

repel, a *loc.* A contrapel.

repelar *v.* Recollir el menjar que queda en un recipient (*S'ho ha menjat tot, ha repelat el plat*).

repeló *m.* 'Estirada de cabells'.

repelús *m. cast.* Repugnància per alguna cosa.

repelons, a *loc.* Agarrar dels pèls i traslladar una persona de forma violenta.

repent, de *loc.* Sobtadament (*S'ha mort de repent*).

repica-me el colze *loc.* De gan valor (*Este regal és de repica-me el colze*).

repissa *f.* 'Peça anàloga a la cartela, de la qual es distingeix per tenir més llargada que sortida respecte de la paret'.

replanell *m.* Replà.

replegador *m.* Utensili per a arreplegar les deixalles en passar la granera.

replegar *v.* Arreplegar. Recollir una cosa.

repunyeta *interj.* Exclamació d'enuig.

rescabalar *v.* Recuperar

ressol *m.* Zona on pega el sol de forma indirecta.

ressaca *f.* Moviment de la mar.

ressentiment *m.* Sentiment de disgust, d'irritació, de desengany.

ressollar *v. cast.* Respirar fortament.

ressopó *m.* La menjada que es fa després de sopar.

restregar *v.* Refregar.

restregó *m.* Acció de refregar (*M'he estampat contra la paret i m'he fet un restregó*).

resvalar *v.* Esvarar.

resvalonada *f.* Acció d'esvarar.

retama *f. cast.* Planta de l'espècie *Retama monosperma*. Ginesta (*Això està més amarg que la retama*).

retestinat -ada *adj.* Socarrat.

retorçut -ada *adj.* 1. De mal caràcter. (*Hui té el morro retorçut*). 2. Tipus de pessic (*Li ha pegat un pessic retorçut*).

retortilló *m. cast.* Dolor de panxa.

retrotero, a *loc. cast.* Portar, arrossegar algú de mala manera (*Mos porta a tots a retrotero*).

retxamancos, a *loc. cast.* Portar, arrossegar una persona amb presses, amb desesperació.

retxitxivat -ada *adj.* Cosa molt vella, referit sobretot a aliments ja caducats.

reüll, de loc. ‘De cua d’ull’ (*La mirada de reüll*).

revencillada f. Esquinç, torsió d’alguna articulació.

revirar-se v. Girar-se alguna articulació.

revolada f. Passar ràpidament per un lloc (*Faré una revolada a casa dels meus pares*).

riata, en loc. cast. Passar les embarcacions en fila índia, unes darreres d’altres (*Els llaüts venien en riata*).

ric-roc loc. Que no té sentit (*Això no té ni ric ni roc*).

rinyó m. 1. Disposar en abundància de recursos econòmics (*Tenir el rinyó cobert*). 2. Cosa de gran valor (*Això costa un rinyó o un ull de la cara*).

rípio -a adj. cast. Persona sense miraments, que fa malifetes.

rispa adj. Infant viu i indòmit.

rissos pl. Part que es plega de la vela.

rivetejar v. Rivetar. Guarnir de rivet una tela.

riveteig m. Posar rivet a la roba.

robagallo m. Vegeu *rodaballo*.

roda m. ‘Peça corbada, de fusta o de ferro, posada com a prolongació de la quilla, des de la qual s’alça per formar la peça principal de la proa i de la popa d’una embarcació’. Hi ha la *roda de proa* i la *roda de popa*.

roda, en loc. ‘Estar fondejat un vaixell amb una o més àncores de vira, presentant sempre la proa a la part d’on ve el vent’.

rodaballo m. Nom de peix del gènere *Scophthalmus*. També *rémol*.

rodal m. 1. Zona dels voltants (*Viu prop, en el rodalet*). 2. Partida de terra ben extensa. 3. Taca en forma rodona sobretot en teles (*Tens un rodal en la camisa*).

rodament m. Part superior de la roda

que sobrepassa la coberta. Hi ha un *rodament de popa* i un *rodament de proa*.

rodanxa f. ‘Cadascun dels trossos en forma de disc en què es divideix un cos llarg més o menys redó fent-hi talls transversals’.

rodar v. Girar el vent.

rogeta f. ‘Planta de les espècies *Rubia peregrina* i *Rubia tinctorum*’.

rogle m. 1. Zona d’enviscar. 2. ‘Halo lluminós al voltant de la lluna que sol ser indicador de pluja’.

roïdo m. Soroll.

roig-manpèl m. Roig mal pèl. Xiquet inquiet, entremaliat.

roig -oja adj. 1. Ros (*Està xica té els cavells rojos*). 2. Encarnat en alguns contextos (*Té la cara roja, ha comprat gamba roja o encarnada*).

roín -ina adj. 1. Persona propensa a fer mal (*Aquell és molt roín*). 2. Menjar que no està en condicions (*Això està roín*).

roixim m. ‘Gotes que porta el trapig de la mar’.

roixio m. cast. Rosada en el llenguatge dels mariners.

rol m. ‘Llibre o conjunt de documentació que es porta a bord d’un vaixell, legalitzada per l’autoritat de Marina i signada pel capità, en la qual es fa constar la llista detallada de la tripulació, les característiques del vaixell, etc.’.

rolar v. cast. Canviar de direcció el vent.

roldana f. cast. En l’aparell, rodet per on passa la corda faixa.

romaguera f. 1. Rajada, peixos del gènere *Dasybatis*. 2. Apareix també en l’expressió *Tindre un buig com una romaguera*.

romero m. cast. Romer. Planta de l’es-

pècie *Rosmarinus officinalis*. *Romer blanc* (*Helianthemum syriacum*).

rompent *m.* 1. Colp d'ones. 2. Repetició d'una asseveració (*Quin rompent tenen*).

rompre *v.* Trencar, espatllar.

roncador *m.* Peix de l'espècie *Pomadasys incisus*.

rondinaire *m.* Rondinador, murmurador.

ronsa, a la *loc.* 'Diversos sistemes de pesca amb parany'.

ronsa, fer-li la *loc.* Adular algú per a convèncer-lo.

ronya *f.* Brutícia, especialment en la pell.

ronyós -osa *adj.* 1. Escanyapobre, avar. 2. Brut, ple de ronya.

roquera *f.* Peix de l'espècie *Dipodus cervinus* i *Pagrus auriga*. També *sarg*.

rorro *m. cast.* Fill els progenitors del qual tenen ja una edat avançada.

rosa *f.* Que gaudeix de bona salut (*Està com una rosa*).

rosetes *pl.* Grans de dacsca que s'obren en flor en rostir-los. També *palometes*.

rosegador -a *m.* Que repeteix molt les coses, insistent.

rosegamenta *f.* Acció insistent de rondinar, remugar, etc.

rosegar *v.* 1. Menjar fent soroll. 2. Parlar molt, molestar, remugar.

rosegó *m.* Tros de pa dur.

rossoll *m.* So, xiulet del pit en haver-hi una infecció de les vies respiratòries.

rotllet *m.* Dolç fet amb farina, oli i altres ingredients de forma redona i amb un forat enmig. Hi enregistrem els *rotllets de bambos*, fets amb farina i massa mare, pareguts al pa i que s'utilitzen per a mullar en la llet; els *rotllets de barca*, pa en forma de rotllo sense massa molla i amb tres coccions

perquè duraren una llarga temporada, ja que els mariners els portaven com a subministrament en les marees ben prolongades; *rotllets de vi*, a la pasta li afigen vi dolcet; *rotllets d'anís*, *rotllets sequets*, etc.

rovellat -ada *adj.* Ple de rovell, metall oxidat.

rovellet *m.* La zona central d'alguna cosa (*Viu en el rovellet de l'ou*).

rúbio *m.* Peix de l'espècie *Chelidonichthys lastoviza*, *Trigla lyra*. També *juliola*, *garneu*, *paula* i *bovo*.

ruda *f.* Planta medicinal de l'espècie *Ruta graveolens*.

ruïna de Roma *f. cast.* Planta de l'espècie *Cymbalaria muralis*.

ruixar *v.* Escampar aigua amb la palma de la mà. També *arruixar*.

rulo *m.* 'Rutló o pedra cilíndrica que serveix per a batre a l'era'.

rumbós -osa *adj. cast.* Persona graciosa i alegre

ruscada *f.* Bugada, que fa neteja de la roba.

S

saboga *f.* Nom de diferents peixos del gènere *Alopias*.

sabonero *m.* Nom de peix de diversos gèneres *Crenilabrus* i *Labrus*. També *trompeter* i *tordo*.

sabre *m.* Nom de peix del gènere *Lepidopus*. També *serra*.

sacar *v.* Traure.

sacre *m.* 'Mena de serp (*Coluber scalaris* segons Boscà Fauna Val. 511), a la qual, entre els llauradors valencians, s'atribueix mossegada molt forta i verinosa'.

safa *f.* Llibrella. ‘Recipient de terrissa, de metall o de vidre, en forma de plat de vores relativament altes i més ample de dalt que de baix, destinat principalment a posar-hi l’aigua de rentar-se les mans i la cara’. També *platera*.

safanòria *f.* 1. Pastanaga, fruit de la planta de l’espècie *Daucus carota*. *adj.* 2. Persona beneïta, curta d’enteniment.

safareig *m.* Llavador. ‘Dipòsit quadrangular, fet de parets d’obra, dins el qual es posa l’aigua per a rentar la roba’.

saino -a *adj. cast.* Persona sense enteniment, poc responsable.

saita *interj.* Exclamació de sorpresa.

sajolida *f.* ‘Planta labiada de l’espècie *Satureia hortensis*, anual, herbàcia, de fulles linears i blanques, flors blanques o rosades de calze acampant; és molt olorosa i s’empra per a aromatitzar sopes, olives i altres aliments’.

sala *f.* Casa de vila, ajuntament.

salabre *m.* ‘Instrument de pescar, consistent en una bossa de xarxa posada a l’extrem d’un pal o canya’.

saladar *m.* Zona de terra salobrenca.

saladura *f.* Salat, peix conservat en sal per a menjar.

salamero -a *adj. cast.* Persona d’actituds falses.

salmaia *f.* Aigua mig dolça i mig salada.

salmorra *f.* Aigua que conté una dissolució ben alta de sal i que s’utilitza per a la conservació d’alguns aliments com els envinagrats.

salpa *f.* Peix de l’espècie *Sarpa salpa*.

salpar *v.* 1. Eixir a la mar. 2. ‘Traure qualsevol art o ormeig de l’aigua’. 3. Anar-se’n, acomiadar algú (*Salpa d’aquí*).

saltacabreta, a *loc.* Joc infantil on els xiquets salten per damunt d’un dels jugadors que es posa acatxat. Vegeu *jugar a saltar*.

saltar, a *loc.* Nom de diversos jocs de saltar la corda mentre altres la menen. Vegeu també *jugar a la corda*.

saltillo de popa *m. cast.* Zona elevada de la coberta de la part de popa per a poder maniobrar millor el bou.

saltó *m.* Peix de l’espècie *Scomberesox saurus*. També *agulla* i *peix d’agulla*.

salvatgia *f.* Estrop. ‘Tros de corda entollat pels seus dos caps, a manera d’anella, que serveix per a enganxar un aparell, una àncora o un altre objecte qualsevol’.

sama *f.* Peix de l’espècie *Dentex gibbosus*. També *xama*.

samagós -osa *adj.* Captaire, persona de poca higiene i ple de polls.

samaruc *m.* 1. Peix de l’espècie *Valencia hispanica*. 2. Cagalló.

sambombada *f.* En alguns jocs, fer un tir amb la pilota amb molta potència.

sambori *adj.* Persona innocent, ximple.

samorejat -ada *adj.* Eixamorat. Quan la roba encara no està completament eixugada.

sancallada *f. cast.* Passa llarga.

sancamallut -uda *adj. cast.* Persona que té les cames llargues.

sandunguero -a *adj. cast.* Persona que té molta gràcia i actituds adúltores.

sàngano -a *adj. cast.* Persona sense esperit, ximple, que li agrada poc el treball.

sangarró -ona *adj. cast.* Persona d’aspecte jove que actua de manera infantil.

sangarrulo -a *adj. cast.* Jove en edat de treballar que no té ofici ni benefici.

sangrisola *f.* Sangonera. ‘Cuc de l’espècie *Hirudo medicinalis*’.

sanguanguo -a *adj.* Persona sense ganes de treballar, malfaener.

sanja* *f. cast.* Solc, séquia.

sansacabó *interj.* Exclamació d'enuig per a indicar el final d'una conversa.

santllàtzer *m.* Persona plena de ferides (*Va caure un bac i s'ha fet un santllàtzer*).

santlluís *m.* Sanllàtzer.

saoro *adj.* Persona ximple.

sapatilla *f.* Sabata. 'Peça de fusta que es posa a la part superior de la roda de proa d'una barca de pesca'.

sapo *m. cast.* Peix de l'espècie *Gabius cabbitis*.

saputa *f.* Nom de diversos peixos del gènere *Brama*. També *japuta*.

saque *m. cast.* Acció de menjar i beure copiosament (*Té un bon saque*).

saragüells *pl.* Pantalons amples i curts que utilitzaven antigament els hòmens i actualment en els vestits tradicionals.

sarampió *m.* Xarampió, pallola. 'Malaltia febril contagiosa que es manifesta amb símptomes catarrals seguits de l'aparició de taquetes vermelles'.

sarao *m. cast.* Rebombori, festa (*Ha armat un sarao de por*).

sardinals *pl.* 'Xarxa de forma especial, usada per a pescar sardines'.

sardiniua *f.* Cria de sardina.

sarg *m.* Nom de peix del gènere *Diplodus* i *Pagrus*. *Sarg real*. Peix de l'espècie *Diplodus cervinus*. També *roquera*.

sargana *f.* Peix de l'espècie *Pomatomus saltator*. També *golfàs*.

sargantana *f.* 1. Infant molt viu. 2. Rèptil menudet de l'espècie *Podarcis hispanica*.

sària *f.* Sària. Recipient d'esparg en forma de bossa que hom posa a alguns animals perquè pugui transportar

diverses coses.

sariana *f.* Tipus de jaqueta.

sarna *f.* Ronya. 'Malaltia cutània contagiosa, comuna a l'home i a diferents animals (sobretot quadrúpedes), caracteritzada per la formació de petites vesícules que fan molta picor, i causada per l'insecte *Sarcoptes scabiei*'.

sarnatxo *m.* Bossa d'esparg per a portar-hi el peix.

sarnatxo -a *adj.* Persona ximple.

sarrapastrós -osa *adj.* Persona mal vestida, descuidada en la vestimenta.

sàrsia *f.* Xàrcia.

sarsiera *f.* Dona que es dedicava a fer xarxa en sa casa.

sàssola *f.* 'Recipient semblant a un cullerot per a traure l'aigua de la barca'.

sastre *m.* Mol·lusc de l'espècie *Homarus gammarus*. També *bogavant* i *bogamàntol*.

saürda *f.* 1. Embolic, disposició caòtica de les coses en una casa. 2. Conflicte, hostilitat (*Quina saürda tenen els germans!*).

sec *m.* Lloc sotaiguat de poca profunditat.

secabasses *m.* El planeta Venus o l'estel Bover, que és utilitzat pels mariners com a element de predicció del temps.

secarral *m. cast.* Terreny molt sec.

segó *m.* Pell del forment molt que es mescla amb aigua i es dona com a aliment a alguns animals, com les gallines.

segó, de loc. Cosa de poc valor (*Eixos focs són de segó*).

segon d'a bordo *m.* Mariner que té la segona autoritat dins de l'embarcació, després del patró.

segon de popa *m.* Vegeu *segon d'a bordo*.

segon motorista *m.* Ajudant del motorista en una embarcació.

semejant *adj. cast.* Igual, paregut.

senar *m.* Cadascun dels fils que formen una cordeta de cànem.

sendals *pl.* Bandera que portaven moltes embarcacions quan anaven a pescar a la zona del Marroc.

sendemà *m.* Endemà.

senerades *pl.* Aigua reblanida després d'estar a la serena.

sénia *f.* 'Màquina per a elevar aigua subterrània'.

sentada, d'una *loc.* Tot d'una, ininterrompudament (*S'ho ha menjat d'una sentada*).

sentllaç *m.* Santllàtzer. 'Estat molt lamentable, sobretot ple de ferides o contusions'.

senya *f.* 1. Senyal per mitjà de pedres que els rentadors deixaven a la finestra per a avisar el sereno a quina hora l'havia de despertar. Les pedres situades de manera contínua significaven hores, mentre que si es deixaven una damunt de l'altra volia dir i mitja. 2. Referència que usen els mariners per a enfil·lar dos o més punts a fi de conèixer el lloc exacte on es troba un vaixell. Hi ha les *senyes* i les *senyes mestres*.

senyoreta *f.* 'Pregadéu, insecte de l'espècie *Mantis religiosa*'.

senyoritinga *f.* Senyoreta en to irònic i burlesc, que li agrada que la servisquen.

sequió *m.* Séquia estreta.

sèrio, en *loc. cast.* Seriosament (*Li ho ha dit molt en sèrio*).

serote *m.* Disgust (*Ha pres un serote de por*).

serp *f.* 1. Peix de l'espècie *Ophisurus serpens*. 2. Serpent, bitxa.

serra *f.* Nom de peix del gènere *Lepidopus*. També *sable*.

serrà *m.* 1. Tipus de caragol (*Helix alonensi*). També *serranet*. 2. Nom de peix del gènere *Serranus*. També *serrano*, *vaca* i *mero*.

serranet *m.* Peix de l'espècie *Paracentropristis hepatus*.

serrano *m.* Vegeu *serrà*.

serreta *f.* 'Barra de fusta que va clavada horitzontalment a l'orla d'un llaüt i serveix per a amarrar-hi les cordes de la vela'.

serrín *m. cast.* Serradures o partícules molt menudes que es formen en tallar o polir una fusta. Apareix en l'expressió *Tens el cap ple de serrín*.

servar *v.* 'Governar el vaixell'.

serviola *f.* Nom de peix de diverses espècies (*Lichia amia* i *Seriola dumerili*). També *palometa*, *letxola*, *verderol* i *serviola*.

sestorra *f.* Sesta llarga i beneficiosa.

setge *m.* Planta de l'espècie *Scrophularia aquatica*.

setrill *m.* Recipient per a posar-hi l'oli o el vinagre.

seu *m.* Greix fos dels animals que servia per a tapar les juntes de les taules que conformaven el vaixell.

sextant *m.* 'Instrument consistent en un sector circular de seixanta graus proveït d'una ullera i dos miralls, l'un fix i l'altre movable, que serveix per a mesurar distàncies angulars i per a observar altituds'.

si *m.* Espai que hi ha enmig dels pits (*Portava els diners al si*).

siempreviva *m. cast.* 'Planta de diverses espècies del gènere *Helichrysum*, en què les bràctees involucrals conserven molt de temps llur color groc daurat'.

siguieta, en *loc.* De seguida, ràpidament.

sima *f.* Forat vertical que trobem en la

serra on s'amaguen els animals.

siment *f.* Sement, llavor.

singlot *m.* Sanglot.

sípia *f.* 1. Nom de mol·lusc del gènere *Sepia*. També *sipieta*. *adj.* 2. Persona efeminada.

sipieta *f. m.* Mol·lusc de l'espècie *Sepia orbignyana*. També *sipionet*, *sipió*, *xoco picudo* i *sípia de la punxa*

sipió *m.* Mol·lusc de l'espècie *Sepia orbignyana*. També *sipionet*, *xoco picudo*, *sipieta de la punxa*.

sirena *f.* Dona atractiva i seductora.

sisca *f.* Planta de l'espècie *Phragmites communis*. Apareix en l'expressió *I una poca sisca*.

siset, **al** *loc.* Joc de cartes. A partir del sis es col·loquen per dalt o per davall les cartes amb el número correlatiu sempre del mateix pal.

siti *m.* Lloc o solar.

sitja *f.* Depòsit per al cereal en el topònim *la Sitja*.

sitral *m.* Sidral. Llepolia efervescent amb essències de llimona o de teronja.

sobredurmiente *m. cast.* Fusta que reforça el dorment.

sobrequilla *f.* 'Peça de fusta que va damunt la quilla agafant-ne tota l'extensió, i sobre la qual descansen les quadernes'.

sobretrancanil *m.* Taulons que reforcen l'estructura del vaixell.

soca *f.* 1. Actinia, anemone, de l'espècie *Actinia equina*. També *totxera*. 2. Base de l'arbre, la part baixa del tronc.

sócalo *m. cast.* Sòcol. 'Membre arquitectònic sortint, situat al peu d'una paret o pilar, sota la base d'una columna, d'una estàtua o d'altre element'.

socarril *m.* Vegeu *socarrim*.

socarrim *m.* 'Senyal de cosa cremada superficialment'.

sofoco *f. cast.* Sufocació.

solana *f.* Lloc on pega el sol. Vessant est de la muntanya.

solanera *f.* Que pega el sol de manera intensa.

solanero *m. cast.* 1. Màxima intensitat del sol. 2. Insolació.

solera, **de** *loc.* De bona qualitat (*Aquell té un vestit de solera*).

solsida *f.* 1. Persones o coses escampades per terra. 2. 'Enderroc; caiguda de paret, de terra, d'un edifici'.

solsir *v. cast.* Sargir. Arreglar una peça de roba amb l'agulla i el fil reproduint la trama del teixit original.

solt, **anar** *loc.* Estar fluix de ventre.

sombrall *m.* Artefacte que serveix per a fer ombra.

somidor *m.* Albelló. Canal per a desauguar.

sompo -a *adj.* Persona de poques habilitats.

sonat -ada *adj.* Persona amb problemes mentals.

sonda *f.* Utensili o aparell que serveix per a mesurar la profunditat de l'aigua.

sonsacar *v. cast.* Aconseguir informació, conèixer els secrets d'altri.

sony *f.* Son. Acció i ganes de dormir.

sopaensalada *f.* Notícia d'una desgràcia. (*Xe, quina sopaensalada*).

sopapo *m. cast.* Galtada, bufetada (*Li ha arreat un sopapo*).

soparot *m.* Sopar abundós.

sopetó, **de** *loc. cast.* De sobte, de seguida.

sopòncio *m. cast.* Desmai, pèrdua momentània dels sentits.

sorell *m.* Nom de diversos peixos del gènere *Trachurus*. *Sorell blau* (*Trachurus trachurus*). *Sorell blanc* (*Trachurus mediterraneus*).

sorella *f.* Peix de l'espècie *Caranx rhonchus*.

soriguell *m.* Peix de l'espècie *Dactylopterus volitans*. També *peix volador* i *joriola*.

sortija* *m.* Peix de l'espècie *Austroglossus pectoralis*.

sorullo *m. cast.* Excrement humà, cagalló.

sosa *f.* Barrella, planta de l'espècie *Salicornia europea*. La cendra de la barrella es mescla amb oli i se n'obté sabó.

sotracada *f.* Sotrac organitzat per les trabucades durant les festes de moros i cristians.

sostre *m.* El terra o la brutícia que queda al sòl.

sotavent, a *loc.* 'Costat oposat a aquell d'on ve el vent'.

soterrador *m.* Persona que soterra els morts.

suarda *f.* 1. Suor intensa. 2. Olor desagradable.

suc *m.* Líquid que resta de la descomposició d'alguns aliments.

sucla *f.* Nom de peix del gènere *Maena* i *Spicara*. També *gerret* i *mata-soldat*.

sulfurar-se *v.* 'Irritar-se molt, encolerir-se'.

sullar *v.* Sollar, embrutar.

sumar *v.* Xumar, entrar o eixir un líquid pels porus o trencs molt prims d'un cos.

sumbar *v. cast.* Pegar, donar un colp (*Vine aquí o te sumbe*).

sunyo *m. cast.* Front (*Funcir el sunyo*).

surrapa *cast.* Sediment que queda d'algunes begudes (cafè, vi, etc.).

sursumcorda *m.* Repetició insistent d'un fet, com una lletania.

sutja *f.* Substància que s'apega a les parets d'una cuina o del forn per la combustió.

T

taba, donar la *f.* 1. Donar quefer, molestar. 2. Mantenir una conversa llarga i pesada.

tave *m.* Insecte del gènere *Tabanus*.

tabardillo *m. cast.* Refredat intens amb molta tos.

tabarra, donar la *loc.* Llanda, conversa llarga i enutjosa (*No me dones més la tabarra*).

tabic *m.* Paret d'una casa que és més fina que la mitgera.

tablillero *m. cast.* Persona que s'en-carregava d'escriure les dades de la subhasta de peix en un full que mantenia en una tauleta.

taboll *adj.* 1. Fruïta, sobretot la figa, que ha madurat de forma artificial i no conserva el sabor. 2. Trenc (*S'ha fet un bon taboll en el cap*).

taburet *m.* Tamboret. 'Cadascun dels taulons grossos de figura rodona que es posen al cap d'avall de l'arbre d'un vaixell'.

tacada, d'una *loc.* Sense interrupció (*Ho ha redactat d'una tacada*).

tacanyo -a *adj. cast.* Agarrat, avar.

tacó *m.* 1. Nom d'un peix que no hem sabut identificar. 2. Mot que apareix en l'expressió *Més burro que Tacó*. *cast.* 3. Taló (*No sé com pot caminar en sabates de tacó*).

tafarrada *f.* Colp fort, puntada a la pilota (*Ha pegat una tafarrada al baló*).

tafonada *f.* Puntada forta a la pilota.

tafulla *f.* Mesura agrària equivalent aproximadament a mil metres quadrats.

tal·lala *adj.* Tal·lara, persona que ha perdut el seny (*Està tal·lala*).

tàlem *m.* 'Orla transversa (tàlem de popa) que separa l'escollat de popa de les banquetes d'una barca de palangre;

orla transversal i arquejada (tàlem de proa) que limita la sobreproa d'una barca de palangre'.

tallar-se v. Tacar-se, sobretot amb brutícia o amb excrements.

tallat m. Penya-segat.

talló m. Tall en una pel·lícula, en la llum, etc.

tamborinada f. 1. Pluja excessiva i violenta. 2. Colp violent. *adv.* 3. En abundància, en gran quantitat (*Té una tamborinada de diners*).

tambutxo m. 1. Recipient, normalment cilíndric, per a guardar-hi roba o detergent. 2. 'Construcció de petites dimensions que es posa damunt una obertura feta a la coberta, a la qual serveix de protecció contra l'aigua de pluja'. Tambutxo del motor, vegeu *guardacalor*.

tanada f. Conjunt d'excrements humans.

tanot -a adj. Persona obstinada.

tantes, a les loc. Molt tard (*Ha tornat de la festa a les tantes*).

tanto, estar al loc. Estar al corrent, avisat.

tapa de la regala f. Peces de fusta que cobreixen la regala.

tàpena f. 1. Tàpera menuda. 2. Persona ximple.

tapenot m. 1. Tàpera més gran. *adj.* 2. Persona ximple i curta d'enteniment.

tàpia f. Paret fina i alta d'un corral. També apareix en l'expressió *Està més sord que una tàpia*.

tapinar v. Encerclar un terreny amb una tanca.

tapit m. Atapeït, compacte.

tapó m. Peça de fusta que serveix per a tancar el quarter d'una embarcació. Hi ha el *tapó de nevera*, el *tapó boquera*, etc.

taponada f. Potada forta a una pilota.

taponet adj. Persona de poca alçada.

tarambana adj. Persona que actua sense seny.

tardet adv. Tard (*Va vindre tardet*).

tartaja* m. cast. Tartamut.

tartana f. Cotxe de cavalls.

tarugo m. 1. Peça de fusta que servia per a tancar o obrir el pestell. *adj.* 2. Persona poc destra, ximple.

tarumba adj. Persona que no té trellat (*Diu unes coses. Està tarumba*).

tasarte m. Peix de l'espècie *Katsuwnus pelamis*. També *listado* i *bonito*.

tastaguisado adj. Manifasser (*No ho pot evitar, és un tastaguisado*).

tata m. Pare en el llenguatge dels mariners. Mot en desús.

taula f. Vegeu *taulell*.

taulell m. Post que utilitzen els forners per a dur les fogassetes a les cases durant la Setmana Santa.

tauló d'atraque m. Peça de fusta que va empenada a la clau i a la coberta de l'embarcació.

tauló m. 'Peça de fusta cairejada, recta, relativament molt llarga, usada principalment com a element de construcció de paviments i cobertes d'edifici'.

tauró m. Nom de peix de diverses espècies (*Carcharodon carcharias* i *Heptanchias perlo*).

te de roca m. 'Rosàcia de l'espècie *Alchemilla alpina*, de troncs peluts, fulles radicals orbicular-reniformes palmatisectes, flors groguenques en cimes de glomèruls compactes'.

tea f. 'Estella o tros de fusta resinosa usat per a fer claror o per a encendre foc'. Apareix en l'expressió *Que salta tea*.

tecla f. Problemes, malalties, etc. (*Té massa tecles*).

tecle m. cast. Clec. Botó que només té un forat.

teclós -osa *adj.* Que pateix moltes malalties (*Últimament està molt teclós*).

teco *interj.* Exclamació de sorpresa.

tejemeneje* *m. cast.* Embolic, assumptes poc clars que hom fa per a aconseguir alguna cosa.

tela *f.* Xarxa per a envascar.

telada *f.* Acció de tancar les teles de l'envisc per a atrapar els ocells.

telele *m.* Malaltia sobtada amb símptomes que moltes vegades no es poden identificar (*Li ha pegat un telele*).

tellina *f.* Mol·lusc de l'espècie *Donax trunculus*. També *almeja* i *xirla*.

tello *m.* 1. Pedra més o menys plana, rectangular i que s'usava per a jugar al tranco. 2. Embriaguesa (*Portava un bon tello*).

tellós *adj.* De textura més o menys dura.

templat -ada *adj.* Persona atractiva, ben formada (*De jove era una xica templada*).

tenda *f.* Botiga.

tensar *v.* 'Atesar, posar tibant' (*Estàs tensant molt la corda*).

tentes, anar a *loc.* Anar amb els ulls tancats.

tenyidor *m.* Lloc on els tintorers tenyien les xarxes a partir de bullir l'escorfa de la magrana.

teque, a *loc.* Ple, de gom a gom. (*El bar està a teque*).

terciar *v.* Intervindre en un conflicte per a resoldre'l.

tereseta *f.* Vegeu *senyoreta*.

terongeta *m.* Farcidura de carn que es posa en el putxero per a dinars destacats com el dia de Nadal o el dia de Lorito.

terra *f.* Vegeu *terraira*.

terraira *f.* Franja de mar més pròxima a terra i que té una profunditat de menys de 60 brases.

terrassà *m.* Persona que exerceix el seu ofici en terra a diferència dels mariners.

terrat *m.* Teulada. Coberta plana d'un edifici, que pot tenir diferents usos.

terreta *f.* Areneta, pols de roca calcària que s'utilitzava per a netejar coses greixoses com la vaixela.

terrós *m.* Tros petit de terra seca i compacta.

terrusca *f.* Terraina. 'Terra pobra que no val la pena d'esser sembrada'.

testa *f.* Extrem d'una biga o tauló d'una embarcació.

tete -a *adj.* Germà i germana o també cosí i cosina que tenen més edat.

tiarron -a *adj. cast.* Xic robust i gran.

tibó, a *loc.* Ple, de gom a gom (*Vaig anar al cine i estava a tibó*).

tiburó *m. cast.* Peix del gènere *Alopias* spp.

tico i taco *loc.* Provocar, crear mal ambient (*Estan tot el temps tico i taco*).

tiçó *m. cast.* Mena de carbó (*Esta més negre que un tiçó*).

timó *m.* 1. Peça plana de fusta o de metall que va articulada verticalment a l'extrem de popa d'una embarcació i que, girant a dreta o a esquerra, serveix per a governar-la. 2. Roda que porta un mecanisme que serveix per a canviar el rumb d'una embarcació. També *roda del timó*. 3. Vegeu *tomillo*. *Timó cabut* (*Teucrium carolipau*).

tina *f.* Cossi de metall de grans dimensions que abans s'utilitzava de banyera.

tinter *m.* Peça de fusta quadrada situada en la coberta d'una embarcació on se col·loca qualsevol pal de l'arbre, a fi de mantenir-lo vertical, i que serveix per a lligar-hi les veles, caps, etc.

tintorera *f.* Peix de l'espècie *Prionace glauca*. També *mussola*.

tio *m.* 1. Oncle. 2. En el llenguatge mariner, nom que rep un company que té

més edat.

tiquis-miquis *loc. cast.* Persona molt delicada.

tir *m.* 1. 'Tirada o llargària d'una cosa, sobretot d'una peça de roba' 2. Tipus de pesquera al tresmall.

tirafondo *m. cast.* Pern metàl·lic gros de caragol i amb la cabota cairada que serveix per a fixar peces de fusta o de metall.

tiricia *f.* Sensació desagradable, aborronament, dentera.

tiró *m.* Conjunt d'esdeveniments negatius (*Aguanta molt bé el tiró*).

tiró, de *loc.* Tot seguit, sense descans (*S'ho ha llegit d'un tiró*).

tírria *f.* 'Forta mania contra algú o alguna cosa'.

tisorettes *f.* Insecte de l'espècie *Forficula auricularia* i que té pines. També *estisorettes*.

tita *f.* Veu amb què es criden les gallines.

títaro *adj.* Persona de poca reputació i fàcilment manipulable.

titot *m.* 1. Gall d'indi. 2. Persona irritada en l'expressió *Estava més encés que un titot*.

tocat *m.* Contrarietat (*Això té un tocat*).

tocat -ada *adj.* Que no s'ha recuperat completament (*S'ha quedat tocat*).

toca-teja*, **a** *loc. cast.* Pagar immediatament, al comptat (*S'ho he pagat a toca-teja*).

toca-toni, **a** *loc.* Pagar immediatament.

tocorró *m.* Colp en el cap.

toldilla *f. cast.* 'Sostre, generalment amb volta, que alguns vaixells tenen a popa i que cobreix camarots o cambra'.

tol-le, **llevar un** *loc. cast.* Portar un ritme de vida accelerat.

tombar *v.* 'Fer donar mitja volta o part d'una volta; posar de l'altre costat; inclinar' (*Un colp de mar va tom-*

bar la barca).

tombollons, **a** *loc.* Caminar sense ritme i amb moviments bruscos (*Anava a tombollons*).

tomillo *m.* Timó, farigola. Planta de l'espècie *Thymus vulgaris*. També *tomello*.

tonell, **estar com un** *loc.* 'Persona molt grassa'.

tonya *f.* Estat de somnolència (*Tinc una tonya que no puc més*).

torba *f.* 'Torbació, confusió'.

torbat -ada *adj.* Persona que té alterada la serenitat.

torbellino *adj. cast.* Persona molt viva i inquieta.

torcar *v.* Netejar la pols amb un drap.

torcàs *m.* Ocell de l'espècie *Columba palumbus*.

torçudes, **a** *loc.* Pèl enrotllat, embolicat (*Té el pèl a torçudes*).

tord *m.* 1. Nom de peix de diverses espècies (*Crenilabrus ocellatus*) i del gènere *Labrus*. També *tordo*, *sabonero*. 2. Ocell del gènere *Starnus*. *Tord pintat* (*Starnus vulgaris*). *Tord negre* (*Starnus unicolor*). També *tordo*.

tordenxa *f.* Ocell del gènere *Turdus*. *Guió de tordenxa* (*Turdus viscivorus*).

torejar *v.* Burlar, enganyar (*Estic fart que me torege*).

torondo *m.* Bony en el cap fet amb un colp (*Damunt de bony, torondo*).

torpango -a *adj.* Persona de poques habilitats.

torracollons *adj.* Persona impertinent, que diu coses per a provocar.

torrat -ada *adj.* 1. Que dorm profundament. 2. Cremat, socarrat.

torruana *f.* Ocell de l'espècie *Alauda arvenses*.

tórtola *f.* Ocell de l'espècie *Streptopelia decaocto*. *Guió de tórtola* (*Oriolus oriolus*).

tos *m.* La part posterior del cap i superior del clatell.

tos, de *loc.* Caure d'esquena i pegant el cap en terra en les expressions *Això feia una olor que tirava de tos* i *El van estibar i va caure de tos*.

tossera *f.* 'Tos forta i insistent'.

tostorrir *v.* Molt torrat, quasi cremat, fregit amb excés.

tostorronet *m.* Boletes de farina que es formen en fer gatxamigues.

tòtina *f.* Nom de peix que s'ha perdut en les noves generacions (*Myliobatis aquila*). També *milana* i *xutxo*.

totxera *f.* 1. Planta de l'espart. 2. Actínia (*Actinia equina*). També *soca*.

traça *f.* 'Habilitat, bona disposició per a fer alguna cosa'.

tràgala, a la *loc.* Fer alguna cosa sense descans, ràpidament.

tragantonada *f.* Menjar copiós, abundant.

tragar *v.* Tolerar una persona (*No el pot tragar*).

traïdoria *f.* Malifeta.

traïnya *f.* 'Mena de pesquera feta a l'encesa'.

trallada *f.* Colp fort, normalment a una pilota.

trampejar *v.* Fer trampes.

tramposies *pl.* Conjunt de trampes (*Eixe fa moltes tramposies en el joc*).

trampós -osa *adj.* Persona que fa trampes.

tramús *m.* Fruit de la planta lleguminosa de l'espècie *Lupinus albus*.

tramussol *m.* Urçol. Gra que ix al costat de la parpella.

trancanil *m.* 'Peça molt forta que, posada de popa a proa sobre les testes dels baús i empernada amb aquests i els costats del vaixell, els lliga i impedeix la filtració de l'aigua de la coberta a la bodega'.

tranco *m.* Joc infantil paregut al sam-bori. A partir d'un rectangle dibuixat en terra, aquest es dividia en diverses caselles numerades, normalment 8 o 10. Primer es llança el tello per ordre en cada casella mentre fas el recorregut a peu coix. En una segona fase i anant també a peu coix es trasllada el tello amb la punta del peu d'una casella a l'altra evitant que toque sempre les ratlles. Guanya qui fa abans el recorregut complet.

tràngol *m.* 1. 'Moviment de l'aigua de la mar, mar moguda'. Apareix en l'expressió *He passat un mal tràngol!*

trapalatrop *adj.* Persona que coordina poc els seus moviments. També *tropolotrop*.

trapig *m.* 1. 'Onetes d'escuma que es formen quan la mar comença a reboliscar-se'. 2. Que porta molts assumptes alhora (*Quin trapig que porta!*).

trapisonda *f. cast.* Rebolica, avalot, conjunt de coses o persones en desordre.

trapitjol *m.* 'Trapig menut, ones curtes i seguides'.

trapitxejar *v.* Tenir negocis poc segurs, tripijocs.

traquejar *v.* Cridar a la porta, fer colps a la porta amb la mà.

trasmall *m.* Tresmall. 'Ormeig de pesca format per una xarxa de malla petita al mig i dues altres de malla molt més ampla a cada cantó, constituint un conjunt de tres peces unides per llurs vores; es cala en ziga-zaga per agafar el peix més fàcilment'.

trasquilat -ada *adj.* Persona que ha rebut un desengany, contrariada (*Se n'ha anat trasquilat*).

trast *m.* 1. 'Espai buit sota la coberta on es guarden les xarxes'. 2. 'Espai entre dues xarxes calades'.

trastejar *v.* Traginar un aparell amb intenció de fer-lo funcionar.

trasto *adj. cast.* Xiquet entremaliat (*Este xiquet no para, és un trasto*).

trau *m.* 1. Trenc, ferida al cap. 2. Forat en la roba per on passa un botó.

trellat *m.* Seny, judici.

trellissa *f.* Tragella. 'Recollidor o caixó obert per un costat, que, arrossegat per una o dues bísties, serveix per a llevar les desigualtats d'un terreny fluix'.

tremolins *pl.* Calfreds, esgarrifances.

tremolons *pl.* Calfreds.

tremolosa *f.* Nom de peix de l'espècie *Gymnura altavela* i del gènere *Torpedo*. També *manta*.

trenc *m.* Ferida, tall, normalment al cap.

trencabraços *m.* Infant molt inquiet que necessita majors atencions i, per tant, cal fer un major esforç físic per a atendre'l.

trencadissa *f.* Acció per la qual es trenquen una multitud de coses.

trencafia *m.* Vegeu *trincafia*.

trensa *f.* Trena. Floc de cabells que s'entreteixen

trenta-reals *m.* Peixet menut per a fer brou, amb les dents molt fortes i que no hem sabut identificar.

trespol *m.* 'Coberta de la casa rústica, feta de joncs, senill o canyes' (*Aquella casa tenia un tetxo de trespol*).

tressa *f.* Corda grossa que manté l'art del bou. Hi ha la *tressa de plom*, que va baix, i la *tressa de suro*, la de dalt.

triàngul *m. cast.* Triangle. Peça de ferro de forma triangular que uneix els calons de l'art de bou amb les malletes.

trifulca *f.* 'Situació de desordre, d'avalot, de cosa disbaratada'.

triguero *m. cast.* Ocell de l'espècie *Emberiza calandra*.

trinar *v.* Irritar-se (*Està que trina*).

trinca, de *loc.* Nou, sense estrenar (*Este abric és de trinca*).

trincafia *f.* 'Trinca lleugera o conjunt

de lligadures que tenen les voltes separades i subjectes cadascuna amb mig nus'.

tripa *f.* Part de l'art d'arrossegament que conté boles de cristall o de plàstic i que serveix per a evitar els colps.

triumfo *m. cast.* Colp dur i fort (*Anava conduint i s'ha pegat un triumfo*).

tro *m.* Colp.

trobo *m. cast.* Composició poètica que utilitzaven els enversadors. Consta d'una quarteta i quatre quintets, l'últim vers dels quals era, per ordre, el vers corresponent de la quarteta. Aquestes composicions eren improvisades i l'enversador les cantava acompanyat d'una guitarra.

trola *f.* Mentida.

trolero -a *adj. cast.* Mentider.

trolós -osa *adj.* Persona que diu troles, mentides.

trompa *f.* Baldufa. Joguet de fusta en forma de pera, amb un clau en la punta, que es fa giravoltar amb la força d'una corda enrotllada.

trompa fina *f.* Persona delicada, primmirada en l'expressió (*Aquell té la trompa fina*).

trompa tenyida, a *loc. cast.* Fer les coses acceleradament.

trompada *f.* Colp molt fort.

trompeter *m.* Peix de l'espècie *Crenilabrus mediterraneus* i *Macroramphosus scolopax*. També *sabonero* i *trompetero*.

trompetera *f.* Trompera. 'Planta efedràcia de l'espècie *Ephedra distachya*, de tiges primes, fulles molt menuades i escasses, i llavors subglobuloses vermelles'.

trompicons, a *loc. cast.* Que troba obstacles per a caminar, que entropessa continuament (*Va caminant a trompicons*)

trompuda *f.* Vegeu *morruda*.

trona *f.* Segurament pedra dura en l'expressió *Té el cap de trona*.

tronadera *f.* Successió de llamps i trons en una tempesta.

tronadissa *f.* Vegeu *tronadera*.

tronat -ada *adj.* Persona adolorida per haver rebut algun colp fort.

tronxar-se *v. cast.* Doblar, trencar (*S'ha tronxat de rissa*).

tronxo *m. cast.* 1. Tronc comestible d'algunes verdures. *adj.* 2. Persona innocent, bona (*De tan bo com és pareix un tronxo*).

tropessar *v.* Entropessar, ensopegar. 'Topar involuntàriament amb el peu contra un obstacle'.

tropolotrop *adj.* Persona atrotinada, de poques habilitats per a caminar.

trossa *f.* 'Corda folrada de cuir i doblegada formant com una anella, que manté unida amb l'arbre l'antena de la vela llatina'.

trossejar *v.* Fer una cosa en trossos.

trotos *m. pl.* Soroll que fan les sabates de taló.

trotxe i motxe, a *loc. cast.* Per tots els costats, per totes les bandes (*Anava pegant verga a trotxe i motxe*).

trupe *m.* Grup, conjunt de persones (*Una trupe ve per ahí*).

tuacte *m.* Acte, esdeveniment.

tufo *m. cast.* Tuf, que desprèn un olor desagradable.

tumbos, pegar *loc. cast.* Anar d'un lloc cap a l'altre sense direcció certa (*Ha estat tota la nit pegant tumbos*).

tute *m.* 1. Joc de cartes. 2. Realitzar molta activitat, aqueferat (*Quin tute que porta*).

tutiplé, a *loc.* 'A dojo, en abundància'.

U

uixe *interj.* Mot que serveix per a aïllar alguns animals, sobretot el gat.

ullada *f.* 'Cop d'ull; mirada ràpida'.

ullado *m.* Peix de l'espècie *Centrophofus granulosus*.

ullal *m.* Cadascun dels forats de les veles reforçats amb una anella per on passen els caps que repleguen la vela.

ullastre *m.* Olivera borda de l'espècie *Olea europaea*.

unflar *v.* 1. Omplir amb vent. 2. Pegar, en l'expressió *Si t'agarre t'unfle a verga*.

ungla de gat *f.* Planta de l'espècie *Carpobrotus edulis*.

urdir *v.* Preparar, maquinari una malifeta.

urraca *f.* Ocell de l'espècie *Pica pica*.

V

vaca *f.* 1. Nom de diversos peixos del gènere *Serranus*. També *serrano*, *serrà* i *mero*. 2. 'Ormeig de pescar que té la mateixa forma que l'artet, però amb les bandes més curtes i les corones més estretes; serveix per a agafar tota mena de peix'.

vaca, a la *loc.* Joc infantil on el qui paga va amb unes banyes o un bastó intentant topar els altres.

vagres *pl.* Punts de referència de les quadernes que marquen les línies de la silueta de l'embarcació.

vallet *m.* Obertura incompleta d'una porta o d'una finestra.

valvulina, de *loc.* De franc, de bades.

vaporet *m.* Persona que nada molt, que fa molt camí.

varar *v.* Traure de la mar una embarcació a terra.

varat *m.* Nom de peix del gènere *Scomber*. També *liri*, *visol* i *cavalla*.

vareta de sant Josep *f.* Planta de l'espècie *Asphodelus fistulosus*. Vegeu *caramuixa*.

vareta, anar de loc. Estar de diarrea.

variants *pl.* Verdura conservada en vinagre com tomates, pebrera, cogombrets, etc.

vedat *m.* Glotis, faringe.

vedrià *m.* Vegeu *vidrià*.

vedriada *f.* Vegeu *vidrià*.

vedriola *f.* Guardiola. També *vidriola*.

velam *m.* Conjunt de veles d'una embarcació.

vellania *f.* Vilania, que ha faltat a la paraula.

vencill *m.* 1. Lligall fet d'un manoll d'espart. 2. 'Falzia, ocell de l'espècie *Hirundo rustica*'. També *falzia*.

vent *m.* Aire. Els mariners en distingeixen diferents tipus: vent de fora, també *xaloc*; vent de la mar, o *llebeig*; vent de Pasqua, també *llevantolet* o *vent pasquero*; vent de terra, vent del nord-oest, o també mestral.

ventejar *v.* Expulsar gasos.

ventolera *f.* Vent molt fort.

ventorrillo *m. cast.* Bar o restaurant de carretera.

ventre *m.* Vegeu *bull*.

ventussiu *m.* 'Vent fluix'.

verat *m.* Vegeu *varat*.

verderol *m.* 1. Ocell de l'espècie *Carduelis chloris*. 2. Nom de peix de diverses espècies (*Ctenolabrus suillus*, *Seriola dumerili*). També *letxola* i *serviola*. *adj.* 3. Persona estirada i de poc seny.

verdí *m.* Molsa, llimac.

verdolaga *f.* Planta de l'espècie *Portulaca oleracea*.

vereda *f.* 1. Camí ramader. 2. Endreçar, donar una ordre, un avís (*Fer entrar en vereda*).

verga *f.* 1. Perxa, pal on va fermada la vela. 2. Pal, vara o bastó que serveix per a pegar (*Vine aquí o t'unfle a verga*). 3. Penis, membre viril.

veril *m. cast.* Zona de la mar que té una profunditat de més de 150 braces.

versa *f.* Gangli en el coll.

veta *f.* 1. Nom de diversos peixos del gènere *Cepola*. 2. 'Estar de mal humor, no tenir ganes de dir res' (*Estava de mala veta*).

viatge redó *m.* Fer una bona pesquera, eixint i entrant al port base sense necessitat d'entrar a un altre port.

vibora *adj. cast.* Dona dolenta.

vidriada *m.* Nom de diversos peixos del gènere *Diplodus*. També *sarg*, *vedrià*, *vedriada*.

vilo, en loc. cast. En desassossec, que viu amb inquietud (*Sempre està en vilo*).

vinça *f.* Sement de la tomata.

virar *v.* 'Girar una nau o altra embarcació cap a un costat'.

virbar *v.* Birbar. Tallar les males herbes que creixen en un jardí o en un sembrat.

virí *adj.* Infant inquiet, hiperactiu.

virulé, a la loc. cast. Fet malbé o que està tort (*Té l'ull a la virulé*).

visera *f.* Peça del bou situada en el cassaret i que va de la gola de plom a la gola de suro.

viso *m.* Vegeu *visol*.

visol *m.* Nom de peix del gènere *Scomber*. També *liri*, *cavalla* i *varat*.

vivales *adj. cast.* Persona despreocupada, irresponsable.

vogar *v.* Remar. Navegar amb remos.

voladís *m.* Part d'una construcció que queda en l'aire. També *volat*.

volandes, en *loc.* Tractar algú de forma afalagadora (*Porta la seua dona en volandes*).

volantí *m.* Ormeig de pesca que consta d'una corda mare d'on pengen altres cordes i que cadascuna té un ham.

volat *m.* Part de la teulada que sobreix del pla d'una façana.

voltereta, fer la *loc.* Tombarella, volantí. Tomb del cos, pegar la volta un cos sobre ell mateix. També *pegar la voltereta*.

vomitar *v.* Vegeu *gomitar*.

X

xaco *m.* Ocell del gènere *Saxicola*. També *bitxac*. *Xaco safranero* (*Erit-hacus rubecula*). *Xaco de cantarets* (*Saxicola torquata*).

xacxac *m.* Ocell de l'espècie *Passer montanus*.

xafar *v.* Trepitjar. Esclafar amb els peus alguna cosa.

xafardejar *v.* Participar en converses per a poder parlar malèvolament de la vida d'altres.

xafadero -a *adj.* Persona que xafardeja.

xafaxàrcols *pl.* Manifassar a qui agrada intervenir en assumptes d'altres

xafungar *v.* 1. Embrutar, posar-hi fang. 2. Maniobrar perquè un negoci isca malament.

xafungo *m.* 1. Ple de fang i aigua. 2. Mal negoci (*No saps en quin xafungo t'has clavat!*).

xalefa *f.* Pet sense soroll.

xaloc *m.* Vent del sud-est. També vent de fora.

xama *f.* Vegeu *sama*.

xamada *f.* Foc, flamerada.

xambi *m.* Gelat que es posa entre dues galetes de neula. També *corte*.

xambilero *m. cast.* Persona que anava amb un carret pels carrers venent gelats i xambis.

xamusquina *f.* 1. Olor d'alguna cosa socarrada. 2. Conflicte, disputa.

xança *f. cast.* Cosa dita per a fer riure o per a burlar-se.

xanclete *m.* Peix de l'espècie *Aphia minuta*. També *boqueró*.

xanglot *m.* 1. Singlot. 2. Penjoll de raïm.

xanquete *m.* Vegeu *xanclete*.

xapa, a la *loc.* Joc infantil que consistia a llançar una moneda a la paret per a comprovar després qui s'hi apropava més.

xapa, de *loc.* Caradura, descarat que va de franc

xaparró *m. cast.* Pluja forta i curta, xàfec.

xapat -ada *adj.* En sentit figurat, revestit. (*Estar xapat a l'antiga*).

xape *interj.* Expressió que es fa als gats per aïixar-los.

xapí-xapó *loc.* Joc per a elegir membres d'un grup. Es canta *Xapí-xapó en mi casa mando yo* mentre es camina a peus junts, un enfront de l'altre. Tria el qui compta l'últim peu.

xapurrat *m.* Parlar mesclat de diverses llengües.

xapurrejar *v.* Xampurrar 'Parlar un llenguatge barrejat de dues o més llengües'.

xaramita *f.* 1. Dolçaina. *adj.* 2. Persona sense massa seny (*Estàs fet un xaramita*).

xarco *m. cast.* Bassa, toll. També *xàrcol*. Apareix també en l'expressió *Salta cego, que ve un xarco*.

xàrcia *f.* Arreu de pesca que forma un teixit de fils de cànem o de plàstic que van nugats i que fan malles de distinta grandària, segons el tipus de pesca o la part del bou. N'hi ha de diversos tipus: *atunària, lenguaera, sipiera, bonito-lera, espetonera, llangostinera, plástiquera* (feta amb fil de plàstic), etc.

xarradeta *f.* Conversa amigable (*Hui ja hem fet la xarradeta*).

xarrador -a *adj.* Que parla de manera imprudent, bocaimoll.

xarraire *adj.* Persona que xarra molt, xarrador.

xarranc *m.* Ocell, gavina menuda de l'espècie *Sterna sandvicensis*.

xarrar *v.* Parlar en general.

xarro *m. cast.* Cosa ordinària, de mal gust (*Això s'ha quedat xarro*).

xasca *f. cast.* Cosa de poca qualitat, que no té valor (*Tot això és xasca*).

xascarrillo *m. cast.* Anècdota o xerameca indiscreta i sense importància.

xasco *m. cast.* Decepció (*Quin xasco s'ha portat*).

xata *f.* Apel·latiu afectiu cap a l'esposa.

xau *m.* Ocell del gènere *Fringilla*. *Xau comú* (*Fringilla coelebs*). *Xau real* (*Fringilla montingilla*).

xauet *m.* Pegar en el cul un colp violent amb els dits índex i cor.

xau-xau *loc.* Persona sense seny, ximble.

xàvega *f.* Tipus d'art de pesca al bolig. 'Art de pescar que consisteix en un bolig molt gran, amb cóp i moltes de cordes (deu, vint, trenta, cinquanta o més), que es cala amb barques enmig de la mar i després el salpen d'en terra estant'.

xavejar *v.* Malbaratar, gastar els diners en coses innecessàries (*Li va tocar a loteria i ja s'ho ha xavejat tot*).

xavet *m.* Moneda antiga de cinc cèntims. S'utilitza durant el bateig en la cançó: *Compare xavet, me tire un anisset*.

xaveta *f. cast.* 1. Clàvia que utilitzen els fusters de ribera i que es posa en un forat perquè dues peces cegues queden unides. 2. Xapeta. Seny, coneixement (*Està mal de la xaveta*).

xavo està, d'a *interj.* Expressió de sorpresa o d'indignació davant d'un fet desagradable.

xavo *m.* 1. Peix de l'espècie *Capros aper*, *Hyperoglyphe perciformis*. 2. Diner (*No té ni un xavo*).

xavo, d'a *interj.* Locució per a expressar satisfacció o decepció per alguna cosa (*D'a xavo el peix que ha matat, D'a xavo el disgust que té*).

xe *interj.* Expressió per a cridar l'atenció o mostrar sorpresa.

xei *interj.* Vegeu *xe*.

xepelina *f.* Mol·lusc de l'espècie *Patella caerulea*. També *lapa* i *petxineta*.

xerla *f.* Nom de peix de diverses espècies (*Plectorhinchus mediterraneus*, *Polyprion americanus*). També *dot*, *gerna* i *pàmpol rascat*.

xerna *f.* 1. Vegeu *xerla*. *adj.* 2. Persona obesa.

xerro *m.* Corder, bou, animal que crida molt (*Berrejava com un xerro*).

xicon -a *adj.* Jove gran.

xicot *adj.* Xica amb trets masculins.

xicot -a *adj.* Adolescent amb models poc refinats.

xicotada *adv.* Gran quantitat d'alguna cosa (*Tinc una xicotada d'estampetes*).

xicote *m. cast.* Punta o extrem d'un cap, d'una corda.

xicote a xicote, de *loc. cast.* De punta a punta d'un lloc. (*He caminat de xicote a xicote*).

xigra *f.* 'Màquina instal·lada a la coberta d'una barca de bou'.

xilindrina *f.* Poca cosa, demanar coses sense importància.

xillar *v.* Cridar.

ximascle *m.* Demanar una cosa insistentment (*No me pegues més el ximascle*).

xim-xim *loc.* 'Plugeta fina'.

xina *f.* 1. Pedreta menudeta i fina. 2. Per extensió, joc infantil. Apareix en l'expressió *Li ha tocat la xina*.

xino *m.* Porc.

xinximenetes, a *loc.* Joc, normalment de xiquets. El que fa de mare es col·loca d'esquenes a la paret i l'equip que paga se situa acatxat de l'om. L'equip contrari va saltant i es queda damunt del l'om. Al final, l'últim pronuncia *saltaria més que la burra de la tia Xonetes* mentre assenyala el braç, el colze o l'avantbraç. Si els altres encerten, es canvien els papers.

xipo-xapo *loc.* De qualitat mitjana (*Era un restaurant xipo-xapo*).

xiqüela *f.* Mena de peix de brou menut que no hem sabut identificar.

xiqüelo -a *m. i f.* 1. Jove, adolescent. 2. Apel·latiu afectuós de jove.

xiquico -a *adj.* Menut, petit.

xiquiliquatre *adj.* Persona sense reputació.

xiquillo -a *m. i f.* Jove, adolescent.

xiripa, de *loc. cast.* Per sort, de casualitat. (*T'ha eixit de xiripa*).

xirla *f.* Mol·lusc de diverses espècies (*Chamelea gallina*, *Donax trunculus* i *Ruditapes decussatus*).

xirlata *f. cast.* Tros de fusta que es posa per a substituir un altre perquè es queda curt o està defectuós.

xirlis-mirlis *m.* Persona delicada, puntillosa.

xiruques *pl.* Tipus de botes de bona qualitat.

xispejar *v.* Caure una pluja molt fina.

xitxa *f.* 1. Calma completa de la mar (*Tenim calma xitxa*). 2. Sense substància en l'expressió *Ni xitxa ni llimonada*.

xitxaratxero -a *adj. cast.* Persona graciosa, que manté una conversa enginyosa.

xitxarra *f.* Insecte del gènere *Cicadidae*, que produeix un so monòton durant l'estiu en fregar dues membranes.

xitxi *m.* Carn en llenguatge infantil.

xitxo *m.* 1. Expressió per aïixar el gos (*Marxa, xitxo!*). 2. Baralla en l'expressió *Sempre estan xitxo a la grenya*.

xitxonera *f. cast.* Gorro d'infants per a evitar els cops en el cap.

xivar *v. cast.* Desvelar, destapar un secret.

xivato -a *adj.* Persona que es xiva.

xoça *f.* Desordenat, mal fet (*L'habitació sembla una xoça*).

xoco picudo *m.* Mol·lusc de l'espècie *Sepia orbignyana*. També *sipionet*, *sipió* i *sipieta de la punxa*.

xola *adj.* Dona tranquil·la, figa blana.

xollada *f.* Període de temps (*Li queda una xollada*).

xollar-se *v.* 1. Tallar-se els pèls, peïllar-se. 2. Pegar en l'expressió *Vine aquí que te xolle*.

xominada *f. cast.* Coses sense importància, estúpides (*Això que ha dit són xominades*).

xomino *m.* 1. Espelma de poca qualitat. 2. Vulva, sexe femení.

xoneta *f.* Tipus de caragol, *Cepaea hortensis*, no massa gran i que es posa en l'arròs i llentilles.

xop, **fer** *loc.* 1. Cansat, molt fatigat,

que no pot més. 2. Que li ha arribat l'última hora, que s'ha mort.

xopa *f.* Peix de l'espècie *Spondylionoma cantharus*.

xopar-se *v.* Banyar-se, mullar-se.

xoriço *m.* Gamba roja gran de l'espècie *Aristaeomorpha foliacea*.

xorlito *m. cast.* 1. Ocell de l'espècie *Burrhinus oedicephalus*. *adj.* 2. Persona obstinada, de poc trellat (*Tens un cap de xorlito*).

xorra *f.* Penis.

xorrada *f.* 1. Cosa de poca importància, absurda. 2. Eixida de coses successives (*S'ha tirat una xorrada de pets*).

xorrades *pl.* Coses il·lògiques, sense importància (*Això que han dit són xorrades*).

xorrrar *v.* 1. Salpar les xarxes i, per extensió, acabar una feina. 2. Mullar, banyar.

xorro *adv.* Abundància (*Això costa un xorro de diners*).

xoto -a *adj.* Persona estúpida, sense seny (*Estàs com una xota*).

xotxa *f.* Part del ventre de la cavalla que és bla i que té molta bava.

xotxo *m.* Vulva, sexe femení.

xotxut -uda *adj.* Persona indiferent davant de problemes i qüestions socials.

xubascada *f.* 'Xàfec continuat i especialment fort'.

xubasco *m. cast.* Pluja forta, xafegada.

xufa *f.* 1. Ventositat. 2. Nyescia, colp. *interj.* 3. Exclamació de rebuig en l'expressió *I una xufa!*

xupe *m. cast.* Xumet, xupló.

xuplar *v.* Xuclar, succionar el líquid d'un recipient.

xuplat -ada *adj.* Persona d'aspecte prim.

xuplatimons *m.* Peix de l'espècie *Petromyzon marinus*. També *llamprea*.

xuplit *m.* Xuclada. Cadascuna de les aspiracions que es fan en xuclar.

xupló *m.* Marca en la pell després de fer-hi un xuplit.

xura *f.* Positura, manera de fer una cosa.

xuro *m.* Casa en alguns jocs, estar exempt de pagar, salvat.

xurra *f.* Encertar, tenir sort (*Quina xurra ha tingut*).

xurro, a *loc.* Joc infantil. També *a xinximenetes*.

xurrutada *f.* Massa caldosa d'excrements.

xurumalla *f.* Cridòria dels infants, la canalla.

xusco *m. cast.* Tros o barra de pa.

xusma *f.* Gent roïna, de categoria baixa.

xutxo *m. cast.* 1. Gos. 2. Nom de peix que s'ha perdut en les noves generacions. (*Myliobatis aquila*). També *milana*, *tòtina* i *milà*. 3. Corda que uneix els extrems de la corona amb la gola del suro.

xutxurrit-ida *adj.* 1. Persona sense vitalitat, malaltosa. 2. Objecte inútil.

Z

zarzaparrilla *f. cast.* Arbust de la família de les liliàcies i del gènere *Smilax*.

zigui-zaga garba *loc.* De pressa, ràpidament. (*Va vindre i en un zigui-zaga garba ho va fer tot*).

7.6. FRASEOLOGIA⁶⁷

7.6.1. Introducció

La fraseologia és actualment una disciplina emergent dins de la lingüística. Tradicionalment aquesta disciplina s'ha encarregat d'estudiar la llengua en els nivells fonològic, morfosintàctic i lèxic, mentre que ha deixat arraconat l'estudi de les expressions fetes, locucions, refranys, aforismes, etc., o en tot cas ha inclòs tot aquest conjunt d'elements lingüístics en un subapartat del lèxic. Això no obstant, a partir de la segona meitat del segle xx s'engega tota una sèrie d'estudis lingüístics al voltant de la fraseologia, amb els quals aquesta assoleix la categoria de disciplina independent. Fins i tot, dins d'aquestes investigacions alguns filòlegs proposen que hi hauria d'existir també un nivell fraseològic, de la mateixa manera que hi ha un nivell fonètic, morfològic, sintàctic i lèxic (Conca, 2000).

Cal assenyalar que en la majoria de les ocasions en què usem la llengua ho fem en situacions que anomenem paradigmàtiques, i que valen per expressar sentiments d'alegria, sorpresa, cabreig, por, afecte, odi, còlera, etc. En aquest cas, sempre solem recórrer més als recursos fraseològics que als lèxics. Cal assenyalar, però, que en la majoria d'ocasions quan utilitzem una llengua no ho fem només amb paraules "aïllades" ni "lliures", sinó que quan parlem utilitzem combinacions de paraules que apareixen ja en "blocs" –fossilitzades en una estructura en la majoria de vegades–, i, per tant, ja tenen un valor semàntic establert per l'ús tradicional de la llengua. Aquestes combinacions de paraules tenen gairebé sempre un significat que no és necessàriament el que podríem obtenir en analitzar les paraules per separat.

Segons el DIEC la fraseologia és el «conjunt de maneres de dir característiques d'una llengua, d'un sector d'aquesta o d'un autor», que també podem extrapolar a maneres de dir d'un poble. Des del punt de vista lingüístic, la fraseologia podríem dir que és intraduïble, ja que aquesta va lligada a la cultura d'un poble. I la cultura, entesa en sentit ben ampli, es reflecteix en els costums socials, la idiosincràsia, el *modus vivendi*, la pròpia història, etc., que també formen part dels aspectes pragmàtics de la parla. Es també la forma pròpia de poder veure el món, tal com defensa la teoria de la relativitat lingüística de Sapir i Whorf. És difícil, per no dir impossible, poder traduir la fórmula «això està en la venta la Punyeta» quan un santapoler vol referir-se que alguna cosa es troba ben lluny, si no sabem prèviament que la venta la Punyeta era un establiment que se situava a l'altra banda del terme municipal, és a dir, ben lluny del poble. No podem entendre que «anar-se-ne a Viguetes» vol dir que algú ha mort si, prèviament, no sap que a Santa Pola el cementeri es troba al costat del que era una antiga fàbrica de viguetes per a la

67. Part d'aquest capítol, únicament el dedicat a les locucions, apareix publicat en «Fraseologisme santapoler. Un recull de locucions», *Estudis filològics en homenatge al professor Jordi Colomina*, Departament de Filologia Catalana, Universitat d'Alacant, 2017, p. 121- 150.

construcció. Tampoc no entendriem la locució «Més alt que Panta» sense saber que Panta era un personatge ben conegut al poble, entre altres raons per la seua corpulència i alçada. Si no sabem que en la torre del castell de Santa Pola la campana que toca els quarts està en la part més alta, no podem entendre la frase «Estar dalt, en la campaneta dels quarts». Per això la fraseologia també ens ajuda a entendre com les circumstàncies culturals, socials i històriques d'un poble es reflecteixen quan fem un ús paradigmàtic del llenguatge, circumstància que ja hem deixat ben palesa en el capítol 6 de l'antropolingüística. La fraseologia de tipus local, com la que presentem en aquest treball, ens serveix, per una banda, per a conèixer millor el registre col·loquial, l'àmbit en què usem el valencià en la majoria de les ocasions i, per una altra, per a constituir un senyal d'identitat particular en la manera d'expressar-nos, ja que els elements que usem són en la gran majoria d'ocasions propis i exclusius d'una varietat local.

Tenint en compte que gairebé totes les intervencions en valencià dels santapolers les fem en el nivell oral i en el registre col·loquial, com ja hem esmentat, és normal que una quantitat de paraules que pronunciem no siguen 'correctes' ni acceptades per la normativa. Tot i això, nosaltres hem optat per escriure-les en la forma dialectal, i només en algunes ocasions les deixem en estàndard a fi de facilitar-ne la lectura. Tant en un cas com en l'altre les hem marcades en cursiva. Totes aquestes formes responen a les característiques dialectològiques de la parla local. Així trobarem que no pronunciem la *-r* final dels infinitius quan van acompanyats d'un pronom enclític (*fer-li* > *fe-li*, *amarrar-se* > *amarrà-se*, *dir-li* > *di-li*, etc.). Observarem també la pèrdua de la *-d-* intervocàlica en paraules com *bandaes*, *estufonaes*, *caena*, *faldonaes*, *ca* 'cada', etc. Cal assenyalar l'ús exclusiu de les formes plenes en els pronoms febles (*me compre*, *tindre-lo*, *se agarra*, etc.). Remarquem també les formes preposicionals com *pa* 'per a', *paca* 'cap a', *en* 'amb', *hasta* 'fins a' etc. Igualment utilitzem estructures de la sintaxi castellana, com perifrasis del tipus *té que vindre* o *va a ploure*, i formes pròpies com *apareixtre*, *coneixtre*, *quirdar*, *llevar* 'portar', *en cúrios* 'nu', etc. Finalment, ressaltem un conjunt de mots que provenen del castellà; així trobem *pastilla*, *tebeos*, *rabo*, *caldo*, *burro*, etc., o altres que hem valencianitzat com *espectàcul*, *llímpio*, *garaig*, *demés*, etc.

Els investigadors que s'han dedicat a l'estudi de la fraseologia proposen diferents categories de classificació, ja que utilitzen criteris molt diversos, fet que ocasiona l'ús d'una terminologia totalment imprecisa sense possibilitat de delimitar fronteres clares entre els diferents grups. Tot i ser conscients que els inicis de qualsevol disciplina sempre comporten aquesta situació de confusió abans de la fixació de la terminologia i la classificació dels seus components, nosaltres ens hem decantat per la proposada per G. Corpas i reproduïda per Conca i Guia (2014). A grans trets, aquesta proposta es basa en dos paràmetres: a) que siguen enunciats o que no ho siguen i b) que estiguen fixades en la norma, en el sistema o en la parla (Conca & Guia 2014, 59-60). A partir de la combinació d'aquests dos criteris, hi

podem distingir les unitats fràsiques següents: col·locacions, locucions, fórmules i parèmies. D'altra banda, hem d'assenyalar que entenem com a locució la «UF [unitat fràsica] amb significat no composicional, unitària, no reduïble generalment a un mot o a la seua extensió, que es configura en una estructura sintagmàtica estable i funciona com un constituent oracional» (Conca & Guia 2014, 62).

Aquest treball ha intentat fer un inventari el més extens possible de tota la fraseologia santapolera. Encara que som conscients que aquests reculls sempre són prou incomplets, el nostre aporta unes 3.400 unitats fràsiques⁶⁸. Com ja hem esmentat, el nostre recull segueix la classificació següent:

- a) Quant a les locucions, les hem classificades en relació amb la categoria del mot que representen: nominals, adjectivals, verbals i adverbials. I al seu torn, les adjectivals i verbals, que són les que més ítems presenten, les hem distribuïdes per l'estructura sintagmàtica. Així en el grup de les adjectivals distingim els subgrups que comencen per un adjectiu, per una estructura de comparació (*més ... que*) o per un verb predicatiu, mentre que les verbals les classificarem tenint en compte el verb de referència.
- b) Les fórmules. En aquest apartat hem distingit entre a) fórmules d'estructura de discurs, on hem inclòs les de salutació, d'acomiadament i de transició, i b) fórmules expressives, referides a àmbits de sorpresa, de desig, d'agraïment, d'advertiment, d'amenaça, d'asseveració i de reprovaçió i exhortació. Hem d'apuntar que aquesta classificació és en alguns casos prou flexible, ja que algunes fórmules poden tenir més d'un sentit i formar part de més d'un apartat.
- c) Parèmia. En aquest cas hem distribuït el recull per temes com la casa, la faena i els oficis, l'economia, el menjar, la mort, la salut, les relacions familiars, les expressions de jocs, les expressions de llocs, els sants i les festes, l'amor, les característiques físiques, la mar, el temps, la meteorologia, les expressions i dites de cançons i jocs, les qualitats morals i els consells, etc.
- d) Per últim, hem deixat un apartat per als parells lingüístics o parells adjacents que Pérez Saldanya (2002, s.v. *parell*) defineix de la manera següent: «En l'anàlisi de la conversa, seqüència formada per dues intervencions successives, efectuades per parlants diferents i fortament relacionades, de manera que una primera intervenció condiciona fortament una segona intervenció».

68. Deixem per a un futur la realització d'un diccionari del fraseologisme santapoler. Sabem que bona part d'aquest recull és compartit per la major part de parlars d'aquesta llengua, però també sabem que una altra part adopta un significat diferent, és a dir, actuen amb una accepció pròpia, i, en altres ocasions, aquest fraseologisme només té sentit en un context clarament local.

7.6.2. *Inventari fraseològic*

a) Locucions

a.1.) Locucions nominals

Animal de séquia	Home de profit
Boca de rap	Home dels <i>bandos</i>
Bogueta pudenta	Home dret i fet
Boqueta de pinyonet	La campaneta de la fam
Cadireta de la reina	La <i>despedida</i> del francès
<i>Caldero</i> de barca	La flor i nata
<i>Canto</i> de fora	La iguala del metge
<i>Canto</i> la mar	La milloradeta de la mort
Cap de suro	La punta la fava
Cap de <i>xorlito</i>	L'engany del rap
Cara de circumstàncies	L'estiu de Nadal
Cara de pa de quilo	Llum de Sant Telm
Cara de pocs amics	Mà de sant
Carn fugida	Mal que corre
Casa de putes	Mal roïn
Cel <i>entoldat</i>	Manoll de nervis
Compte redó	Mar de borreguets
Cul de mal <i>asiento</i>	Maria-manolls
<i>Cutxiril</i> de mala mort	Menjar de calent
Dent de llet	Merda l'ull
Donador de quefer	Mestre de música
Dones de vida alegre	Mestre d'obres
Dur de mollera	Misèria i companyia
El compte la vella	Mitja-figa
El rovellet de l'ou	Mosqueta morta
El senyor perdoneu-me	Mut del garbancet
El <i>tio</i> Cendra	Mutxol de garrofer
Els de la fava fora	Negoci redó
Faena de negres	<i>Nyiu</i> de rates
Faena-fuig	Olla de grills
Falta de costum	Olor a bacallar
<i>Gafes</i> de cul de got	Panxa en <i>abaix</i>
Gent de calbot	Panxa en amunt
Gent de got i calbot	Paraula santa
Gent de la <i>jum</i>	Peix gros
Home de palla	Peixos grossos
Home de poques paraules	Pessiguets de monja

Pobre de solemnitat	Sota, cavall i rei
Queixal de l'enteniment	Tasta <i>guisados</i>
Queixal del coneixement	Tros de carn
<i>Ranxo</i> popa	Tros de suro
<i>Ranxo</i> proa	Ulls de bròtola
Roba d'aigua	Una cosa per <i>demés</i>
Roba de combat	Una passada de verga
Salut de pot	Una punyalada per l'esquena
Sopar de cabasset	Una punyalada traperà

a.2.) Locucions adjectivals

Amb adjectius i participis

Abrasit de set	Fet un figurí
Agarradets del bracet	Fet un <i>maqueto</i>
Alta com una <i>espindarga</i>	Fet un sant Llaç
Arrugat com si haguera eixit del cul d'un gos	Fet un senyoret
Banyat com un pollet	Fluix de mollera
Blanc com la cera	Fluix d'enteniment
Blanc com la llet	Fluix d'esperit
Blanc com la paret	Gelat com els peus de <i>Cristo</i>
<i>Bonico</i> de cara	Guapet de cara
Callat com un <i>puto</i>	La delicada de Gandia
Carregat com un burro	Mala mar
Com Déu el va portar al món	Mort de set
Curt de gambals	Mort de <i>sony</i>
Deixat de la mà de Déu	Negre com el carbó
Dur com un rosegó	Negre com el <i>tiçó</i>
Dur de cap	Nou de trinca
Dur de mollera	Obscur com la gola d'un llop
Encarnat com un perdigó	Prim com un alficòs
Encés com un titot	Tirat de preu
Fet un desastre	Xuplat de cara

Estructura *més ... que*

Més agarrat que un xotis	Més lleig que pegar-li a un pare
Més alt que Panta	Més lleig que un pecat
Més alt que una pica	Més <i>llímpio</i> que el <i>jaspe</i>
Més amarg que la retama	Més <i>llímpio</i> que una patena
Més ample que llarg	Més <i>maganto</i> que Amaro
Més <i>arrepentit</i> que l'hora de la mort	Més <i>maganto</i> que un gos
Més arriscada que el món	Més <i>malo</i> que un dimoni
Més aspre que una <i>lija</i>	Més <i>malo</i> que un dolor
Més avorrit que una ostra	Més marejat que un poll
Més bast que el paper d'estrassa	Més medalles que la tia Congra
Més bo que el pa	Més merda que un palo de galliner
Més burro que fet d'encàrrec	Més moral que l' <i>Alcoiano</i>
Més burro que Tacó	Més mort que viu
Més <i>cabrejat</i> que un mono	Més negre que el <i>tiçó</i>
Més clar que l'aigua	Més negre que el xarol
Més conegut que la <i>Charito</i>	Més paciència que Job
Més content que unes Pasqües	Més paciència que un sant
Més curt que les mànigues d'un <i>xaleco</i>	Més perdut que un polp en un <i>garaix</i>
Més del camp que un quilo de faves	Més pesat que el cine d'a moneta
Més dolç que l'arrop	Més pesat que el plom
Més dur que una pedra	Més pesat que la barca l'arròs
Més <i>enredador</i> que la bòria	Més poca vergonya que la Calderona
Més forats que un colador	Més por que el dimoni a la creu
Més força que un bou	Més prim que <i>rascallut</i>
Més fort que un <i>roble</i>	Més prim que un fideu
Més fotut que el pa en faves	Més puta que les gallines
Més fotut que manat de fer	Més raó que un sant
d'encàrrec	Més ràpid que el pensament
Més fresc que una rosa	Més roín que el <i>ceno</i>
Més fresc que unes cama-roges	Més roín que el fem
Més gandul que Amaro	Més roín que <i>lo</i> que tiren
Més gandul que son pare	Més roín que un dolor
Més gos que Amaro	Més roín que un dolor de miserere
Més gos que la jaqueta d'un guàrdia	Més sec que un bacallar
Més gran que una era	Més sec que una espardenyà
Més <i>listo</i> que la fam	Més <i>sèrio</i> que Bala
Més llarg que un dia sense pa	Més soles que la una
Més llarg que una nit de trons i llamps	Més sord que un cantal
	Més sord que una tàpia
	Més sort que les rates

Més sort que un penjat
 Més tendre que una cama-roja
 Més *tonto* que anar a peu
 Més *tonto* que fet d'encàrrec
 Més *tonto* que una xorrada de pets
 Més valent que el Guerra
 Més valenta que les pessetes

Més vell que el Castell
 Més vell que la Glorieta
 Més vell que la picor
 Més vell que Matusalem
 Més verd que la *hiedra*
 Més vist que els *tebeos*

 Amb verb predicatiu

 Amb el verb *estar*

Estar a bones
 Estar a fer la mà
 Estar a l'altra part del món
 Estar a la *bartola*
 Estar a la defensiva
 Estar a la que cau
 Estar a la que salta
 Estar a la serena
 Estar a les grenyes
 Estar a les verdes i a les madures
 Estar a mitja vela
 Estar a on el Senyor va perdre les
 sabates
 Estar a on sant Pere va perdre les
 espardenyes
 Estar a quatre passes
 Estar a *teque*
 Estar a *tibó*
 Estar a un tir de pedra
 Estar *abotinflat*
 Estar acabat
 Estar acabat de fer
 Estar agra la cosa
 Estar ahí al costat
 Estar ahí darrere
 Estar al corrent
 Estar al dia
 Estar al peu de *canyó*
 Estar al redós

Estar al redosset
 Estar *apanarrat*
 Estar *ariçat*
 Estar arreglat
 Estar arrupit
 Estar *assorrat*
 Estar atacat
 Estar *atiborrat*
 Estar baldat
 Estar batejat en aigua de tramussos
 Estar ben *ateixonat*
 Estar ben governat
 Estar ben vist
 Estar bufat
 Estar catat
 Estar catat de por
 Estar calent amb algú
 Estar carregat de bombo
 Estar cegallós
 Estar com a figues en *quintal*
 Estar com a sardines
 Estar com el gat i el gos
 Estar com l'arrop
 Estar com un *cencerro*
 Estar com un clau
 Estar com un còssil
 Estar com un fideu
 Estar com un guant
 Estar com un tonell

Estar com un tren	Estar empatxat
Estar com un tronc	Estar en amo
Estar com una balsa d'oli	Estar en <i>Bàbia</i>
Estar com una gavella	Estar en boca de tots
Estar com una rosa	Estar en condicions
Estar com una vaca	Estar en conill
Estar com una xota	Estar en contra
Estar cremat	Estar en cos i ànima
Estar cruixit	Estar en <i>cúrios</i>
Estar curat d' <i>espanto</i>	Estar en dansa
Estar dalt de la figura	Estar en el món <i>pa</i> que haja de tot
Estar dalt, en la campaneta dels quarts	Estar en el rovellet de l'ou
Estar de bon any	Estar en el seu dret
Estar de bon humor	Estar en el seus cabals
Estar de bon vore	Estar en els collons a la gola
Estar de conya	Estar en els ossos
Estar de cine	Estar en els plats i en les tallades
Estar de dol	Estar en forma
Estar de la grenya	Estar en joc
Estar de mala bava	Estar <i>en</i> l'orella tesa
Estar de mala llet	Estar en la boca de la gent
Estar de mala veta	Estar en la flor de la vida
Estar de moda	Estar en la glòria
Estar de morros	Estar <i>en</i> la mosca darrere l'orella
Estar de pena	Estar en la quinta punyeta
Estar de plantó	Estar en la venta la Punyeta
Estar de puta mare	Estar en l'ai al cor
Estar de refiló	Estar <i>en</i> l'aigua al coll
Estar de revista	Estar en l'edat del <i>pavo</i>
Estar de sucre	Estar en les mans d'algú
Estar de xarradeta	Estar en les últimes
Estar demacrat	Estar en ratxa
Estar desconegut	Estar en roda
Estar deficiós	Estar en tot
Estar desganat	Estar en tots els <i>guisados</i>
Estar desmaiàt	Estar en tots els <i>puestos</i>
Estar desmemoriat	Estar en vetla
Estar d'esquena	Estar encantat de la vida
Estar d'estaqueta	Estar encarnat com una rabosa
Estar eixit com un mono	Estar encés com un titot
Estar emmarat	Estar enforfoguit

Estar *engolosinat*
 Estar enmig com els *dijousos*
 Estar *entaranyinat*
 Estar entre l'espada i la paret
 Estar entre la vida i la mort
 Estar entre quatre parets
 Estar *enxotxat*
 Estar *escatxarrat*
 Estar espés
 Estar *estropejat*
 Estar fart
 Estar fart de viure
 Estar fet de mà de mestre
 Estar fet de mata cagada
 Estar fet mistos
 Estar fet pols
 Estar fet un *asco*
 Estar fet un *basilisco*
 Estar fet un bou
 Estar fet un *carraco*
 Estar fet un carret de mà
 Estar fet un *cerdo*
 Estar fet un *cromo*
 Estar fet un drap
 Estar fet un dimoni
 Estar fet un ecce-homo
 Estar fet un esquistit
 Estar fet un gànguil
 Estar fet un gitano
 Estar fet un home
 Estar fet un *jaco*
 Estar fet un *maqueto*
 Estar fet un pardal
 Estar fet un raspalló
 Estar fet un Sant Llätzer
 Estar fet un *sarnatxo*
 Estar fet un *tabaco*
 Estar fet una *birria*
 Estar fet una boia
 Estar fet una cafetera russa
 Estar fet una carraca

Estar fet una doneta
 Estar fet una figa
 Estar fet una macoca
 Estar fet una merda
 Estar fluix de cames
 Estar forrat
 Estar fort
 Estar fot i crema
 Estar fotut
 Estar *fulero*
 Estar gori-gori
 Estar guillat
 Estar *hasta* el clotet
 Estar *hasta* el *galillo*
 Estar *hasta* el *gorro*
 Estar *hasta* el monyo
 Estar *hasta* els collons
 Estar *hasta* els ous
 Estar *hasta* la coroneta
 Estar *hasta* les pilotes
 Estar *hasta* més amunt de la coroneta
 Estar ja *matxutxo*
 Estar la mar de bé
 Estar llampint
 Estar lligat de mans i peus
 Estar mal avinguts
 Estar mal de la carabassa
 Estar mal de la perola
 Estar mal de la xaveta
 Estar marejat com un poll
 Estar més allà que aquí
 Estar més en l'altre món que en este
 Estar més pelat que el cul d'una mona
 Estar més reparadet
 Estar mig endormiscat
 Estar mig mort
 Estar mig sonat
 Estar molt escamat
 Estar morint-se de *rissa*
 Estar mort de fam
 Estar mort de set

Estar mort de <i>sony</i>	Estar sempre en la barqueta en el <i>ceno</i>
Estar <i>motxales</i>	Estar sempre en la pateta en alt
Estar motxo	Estar sempre fotent la matraca
Estar <i>mústio</i>	Estar sonat
Estar per a caçar mosques	Estar sord com un cantal
Estar per a anar- <i>se-ne</i> de viatge	Estar sord com una tàpia
Estar panarra	Estar <i>tal·lala</i>
Estar panxa en <i>abaix</i>	Estar tallats pel mateix patró
Estar panxa en amunt	Estar tan gros que no passa per la
Estar pegant faldonades	porta
Estar pelat	Estar <i>teclós</i>
Estar pels <i>núgols</i>	Estar <i>tico i taco</i>
Estar pensant en la mona de Pasqua	Estar tirat per en terra
Estar per a entregar-li l'ànima a Déu	Estar tocant-se la panxa
Estar per a xuplar-se els dits	Estar tocat de l'ala
Estar per damunt de tot	Estar torbat com un poll
Estar ple a rebentar	Estar torrat de <i>sony</i>
Estar plorant com un rabosot	Estar tot el dia donant guerra
Estar potrós	Estar tot el peix venut
Estar pudent	Estar tot el sant dia
Estar que bufa	Estar tot encarrilat
Estar que dona gust vore	Estar tot per fer
Estar que els dimonis se la mengen	Estar tot previst
Estar que en un cabell s'ofega	Estar tremolant de fred
Estar que li cau la bava	Estar venut
Estar que no en queda d'ell	Estar volat
Estar que no li arriba la camisa al cos	Estar xapat a l'antiga
Estar que no li'n cap més	Estar xarra que xarra
Estar que se'n puja per les parets	Estar <i>xispejant</i>
Estar que se'l <i>lleven</i> els dimonis	Estar <i>xitxo</i> a la grenya
Estar que trina	Estar xorrant
Estar rebentat	Estar xuplat
Estar rebordonit	Estar-se al <i>tanto</i>
Estar rendida i morta	No estar bo de la carabassa
Estar rendit	No estar bo de la xaveta
Estar sempre en el cor en un ai	
Estar sempre en el cor en <i>vilo</i>	

Amb el verb *ser*

No ser capaç de matar ni un mosquit	Ser de fil d'a vint
No ser fred ni calor	Ser de got i calbot
No ser moc de <i>pavo</i>	Ser de juasquet
No ser ni carn ni peix	Ser de la càscara amarga
No ser ni la <i>sombra</i> de lo que era	Ser de la <i>gurri</i>
No ser ni xitxa ni llimonada	Ser de la <i>jum</i>
No ser pagat en diners	Ser de la trompa fina
No ser per a tant	Ser de l'any de la picor
No ser res de l'altre món	Ser de <i>lo</i> que no <i>ha-hi</i>
No ser sant de la meua devoció	Ser de mala mort
Ser algú	Ser de mata cagada
Ser algú en esta vida	Ser de miura
Ser ànima en pena	Ser de pa i peixet
Ser Antonyita la Fantàstica	Ser de pel·lícula
Ser cagat i pixat a son pare	Ser de <i>pénjamo</i>
Ser cagat i pixat hasta el coll	Ser de pitiminí
Ser caldo recalfat	Ser de por
Ser capaç de menjar-se les anques	Ser de puta mare
d'un condemnat	Ser de <i>repica-me</i> el colze
Ser capaç de tot	Ser de secà
Ser capità general	Ser de segó
Ser car de vore	Ser de suro
Ser carn i ungla	Ser del <i>manto</i> de seda
Ser cent i la mare	Ser del puny tancat
Ser coent	Ser dels qui tiren la pedra i amaguen
Ser com el <i>burro</i> del tio Tono	el braç
Ser com la delicada de Gandia	Ser <i>demasiat</i>
Ser com la gota d'oli i l'aigua	Ser dona de profit
Ser curt d'enteniment	Ser dur d'orella
Ser d'a xavo	Ser dur de cap
Ser d'arrapa i fuig	Ser dur de mollera
Ser d'aüpa	Ser dur de pelar
Ser de caixó	Ser <i>dutxo</i>
Ser de campionat	Ser el capità Aranya
Ser de centimet	Ser el <i>malo</i> de la pel·lícula
Ser de confiança	Ser el més ric del cementeri
Ser de Conxa i Sierra	Ser el mut de <i>garbancet</i>
Ser de defora	Ser el <i>pito</i> del <i>sereno</i>
Ser de ferro	Ser el pur evangeli

Ser el segon plat
 Ser el *sursum corda*
 Ser el xotxo la Juana
 Ser fruita de fora temps
 Ser gat vell
 Ser gent de pau
 Ser igualet que son pare
 Ser incapaç de matar una mosca
 Ser la bomba
 Ser la bufa la gamba
 Ser la figa la *magua*
 Ser la glòria *bendita*
 Ser la inquisició
 Ser la *marabunta*
 Ser la nineta de l'ull
 Ser la pera
 Ser la repera
 Ser la romana de l'infern
 Ser la ruïna
 Ser la serra del diable
 Ser la tia Congra
 Ser la vida perdurable, amén
 Ser *l'acabose*
 Ser lladre de casa
 Ser llei de vida
 Ser llet de mico surdo
 Ser *lo* més roïn que *ha-hi* en la capa
 de la terra
 Ser mal de no morir
 Ser Maria Manolls
 Ser massa
 Ser massa per a la carabassa
 Ser més agarrat que un xotis
 Ser més burro que Tacó
 Ser més curt que la màniga d'un
 xaleco
 Ser més difícil de xollar que a un
 calvo
 Ser més gandul que Amaro
 Ser més llarg que un dia sense pa
 Ser més lleig que un tir de merda en
 un epill

Ser més pesat que el plum
 Ser més puta que les gallines
 Ser més *roïn* que lo que tiren
 Ser més roïn que un gra de pigota
 Ser més vell que la sarna
 Ser molt anador i venidor
 Ser molt elàstic
 Ser per a compares i comares
 Ser per a pixar-se de rissa
 Ser persona
 Ser pitjor que un refredat d'estiu
 Ser pobre de misericòrdia
 Ser pobre d'esperit
 Ser poca cosa
 Ser quartut
 Ser quatre gats
 Ser replegador de cendra i derrama-
 dor de farina
 Ser seqüeles
 Ser tal per a qual
 Ser una vedriola sense cul
 Ser un a orri
 Ser un *abissínio*
 Ser un agarrat
 Ser un *agüelo*
 Ser un albercoc
 Ser un all porrí
 Ser un animal
 Ser un *arbolòrum*
 Ser un *arritrancó*
 Ser un baina
 Ser un bala
 Ser un *baltrana*
 Ser un bandarria
 Ser un borrego llanut
 Ser un *tamaula*
 Ser un *bolsa*
 Ser un *bolsut*
 Ser un bon partit
 Ser un burro de càrrega
 Ser un cabot
 Ser un *cagamandúrrio*

Ser un cagarot
 Ser un *cagon*
 Ser un *calçonassos*
 Ser un calvari
 Ser un *càncamo*
 Ser un carabassa
 Ser un caradura
 Ser un carcamal
 Ser un carrantamaula
 Ser un cas
 Ser un cas perdut
 Ser un cavallot
 Ser un cegallós
 Ser un *cerdo*
 Ser un consentidor
 Ser un corcó
 Ser un cromo
 Ser un cul de mal *asiento*
 Ser un *cutxipandero*
 Ser un desapegat
 Ser un descervellat
 Ser un dimoni emplomat
 Ser un *dotor*
 Ser un *dotorango*
 Ser un drap
 Ser un eixit
 Ser un *empalagós*
 Ser un eriçó punxós
 Ser un escaldufat
 Ser un escarabat bufó
 Ser un espavilat
 Ser un exagerat
 Ser un *fantotxe*
 Ser un faró
 Ser un fava
 Ser un ferrabràs
 Ser un figa blana
 Ser un *filú*
 Ser un fitxa
 Ser un fora de sèrie
 Ser un fotut

Ser un girajaquetes
 Ser un gra en el cul
 Ser un guaja
 Ser un *hatxa*
 Ser un *lelo*
 Ser un *llangostí*
 Ser un llarguerut
 Ser un llimó escorregut
 Ser un *madero*
 Ser un *maganto*
 Ser un mal *bitxo*
 Ser un mal manat
 Ser un mal pensat
 Ser un mala *sombra*
 Ser un malcriat
 Ser un malparit
 Ser un *mamarratxo*
 Ser un maniós
 Ser un manoll de nervis
 Ser un màquina
 Ser un *marimatxo*
 Ser un marranet de sant Antoni
 Ser un matapersones
 Ser un merda seca
 Ser un mimat
 Ser un misquiques
 Ser un morral
 Ser un mort de fam
 Ser un moruixo
 Ser un moscardó
 Ser un *motroco*
 Ser un nespla
 Ser un pardal
 Ser un passota
 Ser un *pato*
 Ser un peix gros
 Ser un pendó
 Ser un pesat
 Ser un pinta
 Ser un *plasta*
 Ser un *ploron*

Ser un pobre ignorant	Ser una bona persona
Ser un poca vergonya	Ser una bonicària
Ser un poema	Ser una botja
Ser un pollastre	Ser una cabra <i>loca</i>
Ser un <i>pordiosero</i>	Ser una castanya
Ser un porigós	Ser una conilla
Ser un pou sense fondo	Ser una cosa exagerada
Ser un punxós com una figa de pala	Ser una cosa per <i>demés</i>
Ser un quadro	Ser una destrál
Ser un quic	Ser una esponja
Ser un ronyós	Ser una figa blana
Ser un sangarró	Ser una <i>finolis</i>
Ser un saoro	Ser una ganga
Ser un sis doble	Ser una gata maula
Ser un subnormal	Ser una harpia
Ser un tapó de balsa	Ser una llima
Ser un tarambana	Ser una mala pècora
Ser un tarumba	Ser una mala persona
Ser un <i>tiarron</i>	Ser una mala puta
Ser un tio collonera	Ser una marioneta
Ser un tiquis-miquis	Ser una maula
Ser un <i>títaro</i>	Ser una melveta
Ser un <i>torbellino</i>	Ser una monada
Ser un torracollons	Ser una mosca collonera
Ser un <i>trasto</i>	Ser una mosqueta morta
Ser un trencabraços	Ser una peça
Ser un tronxo i col	Ser una peça de mil dimonis
Ser un tropolotrop	Ser una <i>pelandrusca</i>
Ser un tros d'alficòs	Ser una <i>pinyora</i>
Ser un tros de carn	Ser una porga
Ser un tros de pa	Ser una pua
Ser un tros de pa <i>bendito</i>	Ser una pua de ginjoler
Ser un viri	Ser una puça
Ser un <i>xicarron</i> del norte	Ser una punxa
Ser un xulo	Ser una putada
Ser un xulo putes	Ser una raspa
Ser un zero a l'esquerra	Ser una ravalera
Ser una ànima en pena	Ser una <i>senyoritinga</i>
Ser un/a <i>besucon/a</i>	Ser una vedriola desculada
Ser una bicoca	Ser una vedriola sense cul
Ser una bona peça	

a.3.) Locucions verbals

Amb el verb *agarrar*

Agarrar aigua
 Agarrar conills
 Agarrar d'un repeló
 Agarrar el bou pels *cuernos*
 Agarrar el *petate* i anar-se-ne
 Agarrar fang
 Agarrar la paella pel mànec
 Agarrar per banda

Agarrar un bon *tabardillo*
 Agarrar un botó
 Agarrar un margalló
 Agarrar un petorro
 Agarrar una *rabosera*
 Agarrar-lo desprevingut
 Agarrar-se a una paret llisa

Amb el verb *anar*

Anar a bones
 Anar a bordo
 Anar a cavallet
 Anar a cegues
 Anar a *coneixtre* món
 Anar a cos
 Anar a criar malves
 Anar a enviscar
 Anar a espauet
 Anar a faltes i *buenos*
 Anar a fer la mà
 Anar a fer la milla
 Anar a fer *mandaos*
 Anar a genollons
 Anar a la badia
 Anar a la cadena
 Anar a la marxeta
 Anar a la pata coixa
 Anar a la seua
 Anar a la seua bola
 Anar a la venta la Punyeta
 Anar a la via
 Anar a les bones
 Anar a Mar Gran
 Anar a oir missa
 Anar a la pala d'algú
 Anar a pams

Anar a pegar colps de mar
 Anar a pegar *faldonades*
 Anar a pegar un mosset
 Anar a peu
 Anar a pinyó *fijo*
 Anar a *piconero*
 Anar a *pique*
 Anar a popa
 Anar a prendre pel cul
 Anar a proa
 Anar a quatre pates
 Anar a remolc
 Anar a rompre el plor
 Anar a *tentes*
 Anar a toc de corneta
 Anar a *tombollons*
 Anar a tota llet
 Anar a tota màquina
 Anar a tota pastilla
 Anar a trompa tenyida
 Anar a *trompicons*
 Anar a xafar l'orella
 Anar a xorrar
 Anar aigua al coll
 Anar al bou
 Anar al canto de fora
 Anar al canto la mar

Anar al darrere	Anar de <i>jarana</i>
Anar al dret	Anar de la mà
Anar al seu aire	Anar de la Seca a la Meca
Anar als Calamars	Anar de mal en pitjor
Anar apanyat	Anar de porta en porta
Anar atrotinat	Anar de puntetes
Anar begut	Anar de tot cor
Anar cada <i>uno</i> a la seua	Anar de vareta
Anar cada <i>uno</i> pel seu camí	Anar de veres
Anar cagant tomates	Anar de xapa
Anar calent d'orella	Anar <i>de xicote a xicote</i>
Anar cametes al coll	Anar del bracet
Anar cap arrere	Anar despitralat
Anar carregat de bombo	Anar d'un extrem a l'altre
Anar <i>cego</i>	Anar embalat
Anar com cagalló per séquia	Anar en cos de camisa
Anar com els crancs	Anar en <i>cúrios</i>
Anar com els polls en l'alquitrà	Anar <i>en</i> dos camellades
Anar com la seda	Anar <i>en</i> el cor en la mà
Anar com Meló	Anar <i>en</i> el mos en la boca
Anar com un carretó	Anar <i>en</i> els faldons fora
Anar com un coet	Anar <i>en</i> els peus per davant
Anar com un rellotge	Anar <i>en</i> la cara en alt
Anar com una cinqueta	Anar <i>en</i> la llengua fora
Anar com una moto	Anar <i>en</i> mànigues de camisa
Anar content	Anar en massa
Anar corrent, corrent	Anar <i>en</i> molt de tacte
Anar costera en amunt	Anar <i>en</i> peus de plom
Anar cul per terra	Anar en pilotes
Anar d'arrapa i fuig	Anar en un bot
Anar d'escopeta	Anar en un bufit
Anar darrere	Anar en un coet en el cul
Anar davant	Anar en un pam de llengua fora
Anar de bona fe	Anar <i>escopetat</i>
Anar de buit	Anar estrenyit
Anar de camí	Anar fet un figurí
Anar de cap	Anar la cosa de veres
Anar de capa caiguda	Anar la processó per dins
Anar de cul	Anar llarg
Anar de foc i mitjana	Anar matat
Anar <i>de</i> Herodes a Pilatos	Anar més marejat que un poll

Anar mudat
 Anar ofegat de faena
 Anar pegant bufits
 Anar pel seu compte
 Anar per a llarg
 Anar per bon camí
 Anar per damunt de la corda
 Anar per la corda fluixa
 Anar per llana i eixir trasquilat
 Anar per mal camí
 Anar per terra
 Anar *pintarrejat*
 Anar pitant
 Anar que xuta
 Anar sempre cagant per un forat
 Anar sempre corrent
 Anar sense nord
 Anar servit
 Anar sobrat
 Anar sobre avís
 Anar sobre la marxa
 Anar sobre rodes
 Anar solt
 Anar tirant
 Anar tot el dia a la carrera
 Anar vent en popa
 Anar volant

Anar xafant ous
 Anar xino-xano
 Anar-li el cor a tota
 Anar-se-li a algú el perol
 Anar-se-li els ulls darrere
 Anar-se-li-ne el cap
 Anar-se-li-ne la mà
 Anar-se-li-ne la perola
 Anar-se-li-ne la pinça
 Anar-se-ne a caixes destemplades
 Anar-se-ne a fer punyetes
 Anar-se-ne a l'aigua
 Anar-se-ne a l'altre barri
 Anar-se-ne a l'altre món
 Anar-se-ne a les Oliveretes
 Anar-se-ne a Viguetes
 Anar-se-ne al llit
 Anar-se-ne de la llengua
 Anar-se-ne de mare
 Anar-se-ne de *parranda*
 Anar-se-ne el sant al cel
 Anar-se-ne en el *rabo* entre les cames
 Anar-se-ne en les mans buides
 Anar-se-ne en orri
 Anar-se-ne per peteneres
 Anar-se-ne tot al *traste*
 No anar ni a favor del vent

Amb el verb *arrear*

Arrear a cagar
 Arrear a fer la mà
 Arrear a fer punyetes
 Arrear a mamar
 Arrear a mamar-la
 Arrear a pastar fang
 Arrear a pixar
 Arrear a tocar-se el nas
 Arrear a tocar-se els ous

Arrear a tocar-se la bacora
 Arrear a tocar-se la bufa
 Arrear a tocar-se la figa
 Arrear una castanya
 Arrear una ceba
 Arrear una trallada
 Arrear-se una mallada
 Arrear-se una tamborinada
 Arrear un *sopapo*

 Amb el verb *arribar*

Arribar a bon port	Arribar i agarrar mosques
Arribar a <i>dita misa est</i>	Arribar i besar el sant
Arribar a les mans	Arribar i poar
Arribar a les tantes	No arribar als collons dels fardatxos
Arribar a taula parada	No arribar la sang al riu
Arribar ben lluny	No arribar-li a la sola de la sabata
Arribar en dos camellades	

 Amb el verb *caure*

Caure bé	Caure redó
Caure com a mosques	Caure rendit
Caure com a xinxes	Caure-li bé
Caure com una bomba	Caure-li el món als peus
Caure de cul	Caure-li el món damunt
Caure de morros	Caure-li el pèl
Caure de tos	Caure-li el plat del ventre
Caure del burro	Caure-li la bava
Caure del cel	Caure-li la besneula
Caure d'esquena	Caure-li la cara de vergonya
Caure en desgràcia	Caure-li la casa damunt
Caure en gràcia	Caure-li l'ànima als peus
Caure en la trampa	Caure-li mal
Caure espatarrat	Caure-li un bon puro
Caure malalt	Caure-li un bon renegó
Caure pel seu propi pes	

 Amb el verb *clavar*

Clavar cap i tot	Clavar-li un <i>boleto</i>
Clavar cullerada	Clavar-li una trola
Clavar la <i>pata</i>	Clavar-se en camises d'onze vares
Clavar la <i>pata hasta</i> l'engonal	Clavar-se en <i>lo</i> que no li importa
Clavar la pota	Clavar-se en tot
Clavar-la <i>hasta</i> la soca	Clavar-se en tots els <i>fregados</i>
Clavar-li el dit en l'ull	Clavar-se en tots els <i>guisados</i>
Clavar-li les dents	Clavar-se-li una cosa en el cap
Clavar-li en el cap una idea	Clavar-se-lo en el <i>bolsillo</i>

Amb el verb *costar*

Costar Déu i ajuda
 Costar gust i ganes
 Costar la torta un pam
 Costar més que un fill *tonto*
 Costar un *caraportal*

Costar un dineral
 Costar un *rinyó*
 Costar un ull de la cara
 Costar un *xorro* de diners
 Costar-li la broma un pam

Amb el verb *deixar*

Deixar a l'altura del betum
 Deixar a pa i aigua
 Deixar a popa
 Deixar a proa
 Deixar a quadros
 Deixar algú a mitja vela
 Deixar anar
 Deixar *baix* taula
 Deixar baldat
 Deixar camp lliure
 Deixar caure
 Deixar córrer
 Deixar d'una peça
 Deixar de banda
 Deixar de la mà de Déu
 Deixar de pedra
 Deixar de plantó
 Deixar d'una peça
 Deixar en bones mans
 Deixar en evidència
 Deixar en la boca oberta
 Deixar en la paraula en la boca
 Deixar en l'estacada
 Deixar en pau
 Deixar en un pam de nassos
 Deixar enmig del carrer
 Deixar estar
 Deixar la porta oberta
 Deixar llest

Deixar parat
 Deixar pelat
 Deixar penjat
 Deixar per impossible
 Deixar plantat
 Deixar sense cera en les orelles
 Deixar sense paraula
 Deixar sense una gota de sang en les
 venes
 Deixar tirat
 Deixar tremolant
 Deixar viure en pau
 Deixar-ho a mitges
 Deixar-ho al sol i a la serena
 Deixar-ho ben clar
 Deixar-ho córrer
 Deixar-ho per a més endavant
 Deixar-li la cara com un poema
 Deixar-se de *tonteries*
 Deixar-se els ulls
 Deixar-se la pell
 Deixar-se la salut
 Deixar-se la vergonya
 Deixar-se la vista
 Deixar-se un remitjó
 No deixar aturar
 No deixar estaca en paret
 No deixar ni mealla
 No deixar viure

 Amb el verb *dir*

Dir <i>aixina</i> o <i>aixana</i>	Dir-ho de tot cor
Dir de filereta	Dir-ho <i>en rintintín</i>
Dir fil per agulla	Dir-li de tot
Dir la seua	Dir-li de tot <i>menos bonico/a</i>
Dir les coses a la cara	Dir-li despuntades
Dir les coses entre dents	Dir-li més que pringue sorra
Dir les coses mig en broma mig en <i>sèrio</i>	Dir-li quatre coses
Dir les coses pel seu nom	Dir-li una cosa a l'orella
Dir les <i>vitats</i>	Dir-li-ho a la cara
Dir que nones	No dir esta boca és meua
Dir sempre l'última	No dir ni mitja
Dir <i>vitats</i> com a punys	No dir ni <i>mu</i>
Dir <i>xominades</i>	No dir ni papa
Dir-ho a Rita la Cantadora	No dir ni <i>pío</i>
Dir-ho de memòria	No dir ni pruna

 Amb el verb *donar*

Donar a entendre	Donar la raó
Donar a llum	Donar la taba
Donar caguera	Donar la tabarra
Donar carabasses	Donar la vara
Donar corda	Donar l'ànima a Déu
Donar de pit	Donar les gràcies
Donar duros a quatre pessetes	Donar llargues
Donar el passaport	Donar llàstima
Donar el <i>pésame</i>	Donar <i>lo</i> mateix
Donar el <i>ximascle</i>	Donar mala espina
Donar faena	Donar op
Donar febra	Donar pel cul
Donar la campanada	Donar pèls i senyals
Donar la cara	Donar pena
Donar la gana	Donar per fet
Donar la llanda	Donar per sac
Donar la mà	Donar peu a ...
Donar la matraca	Donar què dir
Donar la murga	Donar què pensar

Donar quefer
 Donar sabó
 Donar senyals de vida
 Donar seu
 Donar un *espectàcul*
 Donar una idea
 Donar una *lliciò*
 Donar una volta
 Donar una volteta
 Donar volta i mitja
 Donar voltes a una cosa
 Donar-ho tot per perdut

Donar-li la gana
 Donar-li l'esquena
 Donar tres i dama
 Donar voltes (a un pensament)
 Donar-se a *coneixtre*
 Donar-se per vençut
 Donar-se pressa
 No donar a passar això a ningú
 No donar abast
 No donar el braç a tòrcer
 No donar el ramellet a ningú

Amb el verb *eixir*

Eixir a la mar
 Eixir com un coet
 Eixir de comptes
 Eixir de l'ou
 Eixir d'un cul de gos
 Eixir el compte car
 Eixir en el bocí en la boca
 Eixir *en* els peus per davant
 Eixir escaldat
 Eixir escarmentat
 Eixir *escopetat*
 Eixir per la popa
 Eixir per la proa

Eixir trasquilat
 Eixir-li el sol
 Eixir-li el tir per la culata
 Eixir-li els colors de cara
 Eixir-li els comptes
 Eixir-li molts *nòvios*
 Eixir-li per les orelles
 Eixir-*se-ne* de mare
 Eixir-*se-ne* de *puesto*
 Eixir-*se-ne* del cove
 Eixir-*se-ne* en la seua
 No eixir-li els comptes clars

Amb el verb *enviar*

Enviar a cagar
 Enviar a fer la mà
 Enviar a fer punyetes
 Enviar a fregir espàrrecs
 Enviar a fregir ràvens
 Enviar a la merda
 Enviar a la porra
 Enviar a l'altre barri
 Enviar a *paseo*

Enviar a passejar
 Enviar a pastar fang
 Enviar a prendre pel cul
 Enviar a tocar-se els ous
 Enviar a tocar-se la bacora
 Enviar a tocar-se la *bolsa*
 Enviar a tocar-se la figa
 Enviar-ho tot a fer punyetes
 Enviar-ho tot a la merda

Amb el verb *fer*

Fer (una cosa) a sang gelada	Fer eixir el cabells verds
Fer aigües	Fer eixir els colors de la cara
Fer <i>aldaracades</i>	Fer el bèstia
Fer alguna de les seues	Fer el colomet
Fer barraca	Fer el <i>costo</i>
Fer basca	Fer el <i>gorrino</i>
Fer batre	Fer el favor
Fer bon estar	Fer el gandul
Fer bon temps	Fer el gos
Fer bona cara	Fer el <i>gossarro</i>
Fer bona pinta	Fer el llandós
Fer bones <i>nyigues</i>	Fer el <i>mamaló</i>
Fer botges	Fer el <i>pàjaro</i>
Fer <i>botxorno</i>	Fer el paperot
Fer cagar tomates	Fer el pardal
Fer calendaris	Fer el <i>paripé</i>
Fer calma xitxa	Fer el pendó
Fer <i>caloraça</i>	Fer el pollastre
Fer camenya	Fer el <i>rendibú</i>
Fer captor	Fer el ridícul
Fer cara de llimó escorregut	Fer el sífó
Fer cara de <i>mançanetes</i> agres	Fer el tonto per a no bogar
Fer carasses	Fer el tuacte
Fer carxeta	Fer entrar en raó
Fer coloc	Fer entrar en vereda
Fer com Déu mana	Fer estaria
Fer com fan no és pecat	Fer feixets de llenya
Fer com les gallines	Fer formiguetes
Fer companyia	Fer frescor
Fer compte redó	Fer frescoreta
Fer cordeta	Fer front a la vida
Fer cotxinades	Fer fugina
Fer creure que el cel és de ceba	Fer gaia
Fer creure que els burros volen	Fer ganes de plorar
Fer de carabina	Fer gança
Fer de mare	Fer <i>garabatos</i>
Fer de pena la vida	Fer goleta
Fer de ventre	Fer gorgoritos
Fer de cos	Fer gràcia a algú

Fer gust a poquet
 Fer hores
 Fer l'*índio*
 Fer la barqueta
 Fer la cadireta del rei
 Fer la contra
 Fer la *despedida* del francès
 Fer la fel
 Fer la figuereta
 Fer la gràcia entrega
 Fer la guitza
 Fer la *o en* un canut
 Fer la paperassa
 Fer la Pasqua
 Fer la pilota
 Fer la rateta
 Fer la santíssima gana
 Fer la *siesta* del *borrego*
 Fer la vida impossible
 Fer la visita del metge
 Fer la vista grossa
 Fer llentiscle per a enviscar
 Fer les paus
 Fer *lo* impossible
 Fer mal
 Fer mal a la vista
 Fer mal cos
 Fer mal temps
 Fer mala maror
 Fer manetes
 Fer marietes
 Fer marres
 Fer marro
 Fer mella
 Fer menció
 Fer més hores que un rellotge
 Fer més mal que bé
 Fer més viatges que un *tonto*
 Fer molt de mal
 Fer monades
 Fer morir

Fer *novillos*
 Fer números
 Fer olor d'impremta
 Fer olor de bacallar
 Fer olor de gitanos
 Fer olor de socarrat
 Fer *palminetes*
 Fer *palminetes* les orelles
 Fer pena
 Fer pinta de...
 Fer pinya
 Fet pita
 Fer por
 Fer porra
 Fer puré
 Fer putxerets
 Fer rapó
 Fer rebolica
 Fer rissa
 Fer romanços
 Fer *tramosies*
 Fer teatre
 Fer *tirícia*
 Fer trapes
 Fer un *borneo*
 Fer un bureo
 Fer un camionet
 Fer un estar
 Fer un fred que pela
 Fer un *paripé*
 Fer un poder
 Fer un quadro
 Fer un riuet
 Fer un sol de justícia
 Fer un sol que *atxitxarra*
 Fer un sol que crema
 Fer un temps roïn
 Fer una amargor
 Fer una amargor de por
 Fer una cara lletja
 Fer una carassa

Fer una empastrada
 Fer una escapadeta
 Fer una olor que tomba d'esquena
 Fer una ramalada
 Fer una revolada
 Fer una *torraera*
 Fer una ventolera
 Fer viatges
 Fer vida de marquès
 Fer volantins
 Fer xop
 Fer-ho a befa
 Fer-ho a posta
 Fer-ho a propòsit
 Fer-ho d'amagatotis
 Fer-ho d'un tiró
 Fer-ho d'una tacada
 Fer-ho de broma
 Fer-ho de bulla
 Fer-ho per collons
 Fer-ho tot bo
 Fer-la com un cove
 Fer-li els nassos plens de sang
 Fer-li els ulls llumenetes
 Fer-li front
 Fer-li ganxo les cames
 Fer-li la camaleta
 Fer-li la cara nova
 Fer-li la creu a algú
 Fer-li la creueta
 Fer-li la *gaetxo*
 Fer-li la pilota
 Fer-li la punyeta
 Fer-li la ronsa
 Fer-li la vida impossible
 Fer-li l'enza
 Fer-li les dents llargues
 Fer-li marro
 Fer-li passar la penosella
 Fer-li passar per l'aro
 Fer-li passar un mal *trago*

Fer-li profit
 Fer-li un *tratge*
 Fer-li una cara nova
 Fer-li una *llimpià* de cara
 Fer-li una manta de verga
 Fer-li-ho pagar car
 Fer-ne de pena la vida
 Fer-ne de tots els colors
 Fer-ne una com un cabàs
 Fer-ne una de *Jaimito*
 Fer-se a banderes
 Fer-se a la mar
 Fer-se a mistos
 Fer-se a trossos
 Fer-se arrere
 Fer-se calendaris
 Fer-se car de vore
 Fer-se creus
 Fer-se de voler
 Fer-se d'esperar
 Fer-se de vore
 Fer-se d'or
 Fer-se el baina
 Fer-se el desentès
 Fer-se el *longuis*
 Fer-se el *remoló*
 Fer-se el sant i ser més roïn que
 Amaro
 Fer-se el *sueco*
 Fer-se el valent
 Fer-se el *xulo*
 Fer-se figures i vi
 Fer-se l'abissínia
 Fer-se l'ànim
 Fer-se l'amo
 Fer-se l'aperitiu
 Fer-se mala sang
 Fer-se un briquet d'oli
 Fer-se un cinc contra *uno*
 Fer-se un *cono*
 Fer-se un enganxó

Fer-se un oli	No fer cas de res
Fer-se una cerveseta	No fer ni un brot
Fer-se una <i>paja</i>	No fer pols ni remolí
Fer-se una passadeta	No fer un bri
Fer-se una <i>sinjustícia</i>	No fer una onça de carn
Fer-se-li costera en amunt	No fer una puça
Fer-se-li la boca aigua	No fer-li mai la contra
Fer-se-li les dents llargues	No fer-li profit
Fer-se-li un <i>nyuc</i> en la gola	No fer-ne ni una dreta
No fer bones <i>nyigues</i>	No fer-ne una bona
No fer cas de ningú	

 Amb el verb *haver-hi*

Haver calma xitxa	Haver un embolic de <i>pare y muy señor mío</i>
Haver mar	
Haver mar de fondo	Haver un <i>nyiu</i> de rates
Haver més dies que cabells tinc en el cap	Haver una catalfa
Haver més dies que llonganisses	Haver una fotracada
Haver moros en la costa	Haver una muntonada
Haver per a Bal i els seus nets	Haver una patracolada
Haver per a donar i vendre	Haver una tropa
Haver per a matar-lo	Haver-ne un fum
Haver quatre gats	No haver matat mai una mosca
Haver roba estesa	No haver ni una ànima
	No haver per a on agarrar-ho

 Amb el verb *menjar*

Menjar a dos queixos	Menjar llengüetes
Menjar a estall	Menjar pa i cosa
Menjar a la gòmia	Menjar-se el coco
Menjar a mos redó	Menjar-se el formatge del cura
Menjar com a corregidors	Menjar-se-li la llengua el gat
Menjar com si li ho furtaren	Menjar-se-li la merda
Menjar com un <i>cossaco</i>	Menjar-s'ho <i>en</i> els ulls
Menjar com un pardalet	No menjar-se ni un torrat
Menjar com una llima	

 Amb el verb *parlar*

No parlar-li	Parlar com un llibre obert
Parlar a mitges tintes	Parlar en plata
Parlar clar i ras	Parlar entre dents
Parlar com un <i>agüelo</i>	Parlar <i>guardamarero</i>
Parlar com un descosit	Parlar pels colzes
Parlar com un home	Parlar per parlar

 Amb el verb *passar*

Passar com un bufit	Passar-les morades
Passar de llarg	Passar-les putes
Passar la nit en blanc	Passar-li la botifarra
Passar més fam que Carracuca	Passar-li de tot
Passar més fam que un mestre d'escola	Passar-li factura
Passar olímpicament	Passar-li pels collons
Passar per alt	Passar-li pels ous
Passar per damunt	Passar-se l'arròs
Passar sense pena ni glòria	Passar-se pel <i>forro</i>
Passar un calvari	Passar-se per l' <i>arco de triunfo</i>
Passar una capuana	Passar-se-li pel cap
Passar-ho bomba	Passar- <i>se-ne</i> de la ratlla
Passar-la per la pedra	Passar- <i>se-ne</i> de rosca
Passar-les agres	Passar- <i>se-ne</i> tres pobles
Passar-les magres	Passar-s'ho pipa

 Amb el verb *pegar*

No pegar colp	Pegar el tro
No pegar ni en cola	Pegar en el clau
No pegar ni un brot	Pegar-li en la cara
No pegar ull	Pegar la pallissa
Pegar bots	Pegar la voltereta
Pegar brandades	Pegar més voltes que la sènia
Pegar <i>brincos</i>	Pegar més voltes que un <i>tonto</i>
Pegar colps de mar	Pegar puntades sense fil
Pegar el cap contra la paret	Pegar <i>tumbos</i>

Pegar un <i>acatxó</i>	Pegar-li la porta en els nassos
Pegar un bot	Pegar-li quaranta mil patades
Pegar un esclafit	Pegar-li un bac
Pegar un <i>espolsó</i>	Pegar-li un batecul
Pegar un <i>estiró</i>	Pegar-li un garguilot
Pegar un mosset	Pegar-li un <i>telele</i>
Pegar un pas en fals	Pegar-li una bescollada
Pegar un <i>polvo</i>	Pegar-li una castanya
Pegar un viatge	Pegar-li una despuntada
Pegar una becadeta	Pegar-li una estufonada
Pegar una manta de verga	Pegar-li una gorrada
Pegar una <i>nyescla</i>	Pegar-li una miradeta
Pegar una <i>sonyadeta</i>	Pegar-li una <i>nyespla</i>
Pegar una tafarrada	Pegar-li una petxinada
Pegar una volta	Pegar-li una punyada
Pegar una volteta	Pegar-li voltes a una cosa
Pegar volteretes	Pegar-se com una <i>lapa</i>
Pegar voltes en el llit	Pegar-se un bac d'esquena
Pegar-li en els garrons	Pegar-se un <i>clareo</i>
Pegar-li un carxot	Pegar-se una <i>atragantonada</i>
Pegar-li a <i>uno</i> un <i>jamacuco</i>	Pegar-se una bacada
Pegar-li en els morros	Pegar-se una panxada
Pegar-li enmig enmig	Pegar-se una trompada

Amb el verb *perdre*

No perdre de vista	Perdre el nord
No perdre <i>mealla</i>	Perdre el temps
No perdre res per intentar-ho	Perdre els nervis
No perdre- <i>se-ne</i> ni una	Perdre la paciència
Perdre el cap	Perdre la vergonya
Perdre el compte	Perdre la xaveta
Perdre el coneixement	Perdre oli
Perdre el control	Pedre punt per no fer <i>nyuc</i>

Amb el verb *portar*

Portar a <i>retrotero</i>	Portar bé els anys
Portar al coll	Portar cametes al coll

Portar de canto	Portar la perdició
Portar de cap	Portar la ruïna
Portar de cul	Portar un pa <i>baix</i> del braç
Portar els pantalons	Portar-ho escrit en la cara
Portar en <i>volandes</i>	Portar-la ordida
Portar entre cotons	Portar-lo pel carrer de l'amargura
Portar la contra	

Amb el verb *posar*

Posar a caldo	Posar pels núvols
Posar a mil	Posar punt i final
Posar a punt	Posar-li el cap com un <i>bombo</i>
Posar a remolc	Posar-li el dit dins de l'ull
Posar a remulla	Posar-li el dit en la boca
Posar al corrent	Posar-li falta
Posar al dia	Posar-li la camaleta
Posar algú damunt de la campaneta	Posar-li la cameta per damunt
dels quarts	Posar-li la mel en la boca
Posar bona cara	Posar-li la por en els ossos
Posar de mala veta	Posar-li la soga al coll
Posar el cul en popa	Posar-li un coet en el cul
Posar els collons damunt la taula	Posar-li un gamboix
Posar els pèls de punta	Posar-li-ho en <i>bandeja</i>
Posar en boca (d'algú)	Posar-lo de volta i mitja
Posar en clar	Posar-lo verd
Posar en evidència	Posar-se a tir
Posar en <i>fijància</i>	Posar-se calent
Posar en marxa	Posar-se de cul a la paret
Posar en vereda	Posar-se en tall de raó
Posar la mà	Posar-se <i>farruco</i>
Posar la mà en el foc	Posar-se fet un bou
Posar la mà en el foc i no cremar-se	Posar-se fet una <i>fiera</i>
Posar la pell de gallina	Posar-se la parellada
Posar la remulla en la menjadora	Posar-se les botes
Posar les cartes boca en amunt	
Posar malalt	

 Amb el verb *prendre*

Prendre d'ull	Prendre pel <i>pito</i> del <i>sereno</i>
Prendre el pèl	Prendre pel tio la tissa
Prendre en comins	Prendre un batistot
Prendre la nit pel dia	Prendre- <i>se-ho</i> a pit
Prendre les coses conforme venen	Prendre- <i>se-ho</i> a risses
Prendre partit	

 Amb el verb *pujar*

Pujar cametes al coll	Pujar- <i>se-li-ne</i> al coll
Pujar la bandera	Pujar- <i>se-ne</i> a la figuereta
Pujar-li els colors a la cara	Pujar- <i>se-ne</i> al borreguet
Pujar- <i>se-li-ne</i> a cavall	Pujar- <i>se-ne</i> al cap
Pujar- <i>se-li-ne</i> al cavallet	Pujar- <i>se-ne</i> per les parets

 Amb el verb *quedar*

Quedar bé	Quedar- <i>se en</i> la dent en alt
Quedar com Camot	Quedar- <i>se en</i> la pell
Quedar com un home	Quedar- <i>se en</i> les ganes
Quedar en pau	Quedar- <i>se en</i> terra
Quedar mal	Quedar- <i>se en</i> un pam de nassos
Quedar-li dos xollades	Quedar- <i>se en</i> una mà davant i una altra darrere
Quedar- <i>se a dos veles</i>	Quedar- <i>se enmig</i> del carrer
Quedar- <i>se baix</i> taula	Quedar- <i>se</i> gelat
Quedar- <i>se com</i> un pardalet	Quedar- <i>se més ample</i> que llarg
Quedar- <i>se com</i> un quadro	Quedar- <i>se més fresc</i> que unes cama-roges
Quedar- <i>se compost i sense nòvio</i>	Quedar- <i>se per a</i> vestir sants
Quedar- <i>se d'una peça</i>	Quedar- <i>se sense cera</i> en els <i>oïdos</i>
Quedar- <i>se de pedra</i>	Quedar- <i>se tan panxo</i>
Quedar- <i>se en blanc</i>	Quedar- <i>se tirat</i>
Quedar- <i>se en els ossos</i>	No quedar estaca en paret
Quedar- <i>se en fam</i>	
Quedar- <i>se en</i> la boca oberta	

 Amb el verb *saber*

No saber res de res	No saber què dir
No saber a on <i>acudir</i>	Saber de bona tinta
No saber de la missa la mitat	Saber de quin mal patix
No saber fer la <i>o en</i> un canut	Saber de quin peu coixeja
No saber ni jota	Saber més que l'han ensenyat
No saber ni on té la mà dreta	Saber més que Safra
No saber a on clavar-se	Saber nadar i guardar la roba
No saber a on pondre l'ou	Saber-se-les totes

 Amb el verb *tindre* o *tenir*

No tindre agalles	No tindre ni per a començar
No tindre <i>agiüela</i>	No tindre ni per a pipes
No tindre cervell	No tindre ni puta idea
No tindre cinc sous	No tindre ni un cèntim
No tindre collons	No tindre ni un clau
No tindre color	No tindre ni un duro
No tindre compassió	No tindre ni <i>xispa</i> de gràcia
No tindre corda	No tindre nom
No tindre <i>quallaré</i>	No tindre on caure mort
No tindre dos dits de coneixement	No tindre ous
No tindre dos dits de front	No tindre paraula
No tindre dos dits de trellat	No tindre pèls en la llengua
No tindre entranyes	No tindre perdó de Déu
No tindre espera	No tindre remei
No tindre esperit	No tindre res de bo
No tindre <i>estómag</i>	No tindre res que vore
No tindre ganes de fer res	No tindre sang en les venes
No tindre idea bona	No tindre temps ni per a menjar
No tindre l'oli clar	No tindre temps ni per a anar a pixar
No tindre les puces en un mateix rodal	No tindre temps ni per a rascar-se
No tindre misericòrdia	No tindre ulls en la cara
No tindre ni cap ni centener	No tindre un clau
No tindre ni cap ni peus	No tindre un pèl de <i>tonto</i>
No tindre ni idea	No tindre un xavo
No tindre ni ofici ni benefici	No tindre vergonya ni res que se li parega
No tindre ni pa per a menjar	No tindre volta de fulla

No tindre-se-les totes
 No tindre-se-*ho* en compte
 Tindre a males penes
 Tindre a qui semblar-li
 Tindre a remulla
 Tindre *atravesat* algú
 Tindre barba de *xoto*
 Tindre barra
 Tindre bemols
 Tindre bon aspecte de cara
 Tindre bon cor
 Tindre bon *saque*
 Tindre bon ull
 Tindre bona barra
 Tindre bona pinta
 Tindre bona planta
 Tindre bones mans
 Tindre bons modals
 Tindre caca
 Tindre cap de trona
 Tindre cap de *xorlito*
 Tindre cara de bo
 Tindre cara de llampuga *cabrejada*
 Tindre cara de pocs amics
 Tindre cara de pometa agra i llimó
 escorregut
 Tindre collons
 Tindre collons la cosa
 Tindre consideració
 Tindre corda
 Tindre corruixes
 Tindre *costra*
 Tindre dents de cavall
 Tindre dents que pareixen guixes
 Tindre dos dits de front
 Tindre el cap a punt d'esclatar
 Tindre el cap carregat
 Tindre el cap com un bombo
 Tindre el cap dur
 Tindre el cap ple de fum
 Tindre el cap ple de pardalets
 Tindre el cap ple de *serrín*

Tindre el cap quadrat
 Tindre el cos malfet
 Tindre el còlic miserere
 Tindre el cor en un ai
 Tindre el cor en un puny
 Tindre el cul pelat
 Tindre el mal de sant Vito
 Tindre el mal que corre
 Tindre el monyo com una totxera
 Tindre el morro estufat
 Tindre el morro retorçut
 Tindre el paladar fi
 Tindre el pèl a torçudes
 Tindre els peus com *Cristo*
 Tindre els peus com el Senyor
 Tindre els ous quadrats
 Tindre el *rinyó* cobert
 Tindre els collons ben posats
 Tindre els collons en la gola
 Tindre els nassos de...
 Tindre els ous de...
 Tindre empac
 Tindre entre mans
 Tindre falta de passar-li l'almuasa
 Tindre falta de passar-li la garlopa
 Tindre faena *hasta* el coll d'un home
 Tindre gust de poquet
 Tindre idees de *bombero*
 Tindre igual
 Tindre l'oli al foc
 Tindre la barqueta en el *ceno*
 Tindre la barra de...
 Tindre la boca torta
 Tindre la cara de cement
 Tindre la casa ben estotxada
 Tindre la casa feta un spill
 Tindre la casa feta un femer
 Tindre la festa en pau
 Tindre la figa com un cabàs
 Tindre la figa com un cove
 Tindre la glòria guanyada
 Tindre la gola seca

Tindre la llengua com una destrat
 Tindre la llengua llarga
 Tindre la mà llarga
 Tindre la mollera fluixa
 Tindre la mosca darrere l'orella
 Tindre la negra
 Tindre la paella pel mànec
 Tindre la pell a rodanxes
 Tindre la pell de gallina
 Tindre la pell (molt) fina
 Tindre la roba estesa
 Tindre la sang a madeixes
 Tindre la sang calenta
 Tindre la sang negra
 Tindre la sogà al coll
 Tindre les espatles cobertes
 Tindre les mans llargues
 Tindre l'esquena coberta
 Tindre llum verda
 Tindre mà esquerra
 Tindre mal color de cara
 Tindre mal geni
 Tindre mal gust
 Tindre mal perdre
 Tindre mala bava
 Tindre mala folla
 Tindre mala hòstia
 Tindre mala idea
 Tindre mala llet
 Tindre mala pinta
 Tindre mala ratxa
 Tindre mala *sombra*
 Tindre mala sort
 Tindre mala veta
 Tindre males puces
 Tindre malícia
 Tindre mals fums
 Tindre mania que...
 Tindre mans que pareixen peus
 Tindre massa avio
 Tindre melsa

Tindre memòria d'elefant
 Tindre més anys que el castell
 Tindre més anys que Ma. Castanya
 Tindre més cara que esquena
 Tindre més cara que morro
 Tindre més *cuento* que Calleja
 Tindre més matadures que el burro
 del tio Calo
 Tindre mirament
 Tindre molt de morro
 Tindre molta cara
 Tindre molta corretja
 Tindre molta por però molt poca
 vergonya
 Tindre moltes tecles
 Tindre molts mals fums
 Tindre morros de tòtina
 Tindre orelles de burro
 Tindre ous
 Tindre paleres
 Tindre paraules
 Tindre *patxorra*
 Tindre per a donar i vendre
 Tindre per a *rato*
 Tindre per a tots
 Tindre per a tots els gustos
 Tindre per perdut
 Tindre poc coneixement
 Tindre poca corda
 Tindre poca corretja
 Tindre poca traça
 Tindre poca vergonya
 Tindre pues
 Tindre sang d'orxata
 Tindre sempre una *somrissa* en la
 cara
 Tindre sobre un pedestal
 Tindre terretes en l'Havana
 Tindre tota la vida per davant
 Tindre totes les de guanyar
 Tindre totes les de perdre

Tindre tots els números	Tindre un seguit
Tindre traça	Tindre un <i>serote</i>
Tindre <i>tremolins</i>	Tindre un tocat
Tindre <i>tute</i>	Tindre un <i>tuacte</i>
Tindre ull clínic	Tindre un ull a la virulé
Tindre un aire	Tindre una animeta bona
Tindre un altercat	Tindre una <i>benda</i>
Tindre un batistot	Tindre una <i>benda</i> en els ulls
Tindre un <i>berrinxe</i>	Tindre una boca de rap
Tindre un bon cor	Tindre una <i>bolsa</i>
Tindre un bon <i>saque</i>	Tindre una empanada
Tindre un bon ull	Tindre una empanada mental
Tindre un buig com una romaguera	Tindre una flor en el cul
Tindre un cabreig de mil dimonis	Tindre una llengua com una destrál
Tindre un cagalló en el cos	Tindre una mala ratxa
Tindre un ciri	Tindre una melsa
Tindre un coll de garsa	Tindre una pena molt gran
Tindre un cul de <i>pandero</i>	Tindre una tonya
Tindre un disgust per a morir-se	Tindre unes paraules
Tindre un enganxada	Tindre <i>xura</i>
Tindre un <i>entropessó</i>	Tindre-ho darrere l'orella
Tindre un forat en <i>l'estómag</i>	Tindre-ho en la punta la llengua
Tindre un geni de mil dimonis	Tindre-ho negre
Tindre un mal pensament	Tindre-ho pelut
Tindre un margalló	Tindre-ho tot fet
Tindre un morro que se'l <i>pisa</i>	Tindre-li mania
Tindre un mos	Tindre-lo fregit
Tindre un <i>nyiu</i> de caragols	Tindre-lo/la avorrit-ida
Tindre un pam de merda	Tindre-lo/la en el <i>bolsillo</i>
Tindre un pam de ronya	Tindre-lo/la <i>entreverat/ada</i>
Tindre un <i>pesadombre</i>	Tindre-lo/la <i>atravessat/ada</i>
Tindre un petorro	Tindre-lo/la <i>estomagat/ada</i>
Tindre un pressentiment	Tindre-los ben posats
Tindre un rotllo	Tindre-se-la jurada

 Amb el verb *tirar*

Tirar a <i>pique</i>	Tirar de bragueta
Tirar almànguena per la fatxada	Tirar de la cordeta
Tirar cara	Tirar de la manta

Tirar de tos	Tirar-li la bendició
Tirar el burro per la finestra	Tirar-li mà (a algú)
Tirar el carro pel <i>pedregal</i>	Tirar-li per la cara
Tirar en altes	Tirar-se al coll
Tirar <i>en</i> bales de <i>fogues</i>	Tirar-se de cap
Tirar <i>en</i> fona	Tirar-se de colp
Tirar <i>gotelé</i>	Tirar-se el mort de damunt
Tirar la canya	Tirar-se els <i>trastos</i> al cap
Tirar la fel per la boca	Tirar-se la manta al coll
Tirar la pedra i amagar el braç	Tirar-se les mans al cap
Tirar llenya al foc	Tirar-se pedres en el terrat
Tirar mà	Tirar-se terra als ulls
Tirar per terra	Tirar-se una xorrada de pets
Tirar-ho a sort	Tirar-se- <i>ho</i> a la gepa
Tirar-li despuntades	Tirar-se- <i>ho</i> a l'esquena
Tirar-li la cama (cameta) per damunt	

Amb el verb *tocar*

No tocar-li la matracà	Tocar-li els ous
Tocar a glòria	Tocar-li la loteria
Tocar a glòria, que el Senyor ja ha ressuscitat	Tocar-li la xina
Tocar de peus a terra	Tocar-li les cames al cul
Tocar ferro	Tocar-li les castanyes
Tocar fondo	Tocar mare
Tocar la fibra	Tocar-se el <i>xomino</i>
Tocar la fibra sensible	Tocar-se els ous
Tocar moltes tecles	Tocar-se la bacora
Tocar-li els collons	Tocar-se la figa

Amb el verb *vore*

No vore dos dalt d'un burro	Vore les estrelles
No vore-li el pèl	Vore-ho des de la barrera
No <i>vore-se</i> el nas	Vore-ho tot de color rosa
No <i>vore-se</i> la punta el nas	Vore-ho tot negre
Vore de refiló	Vore-les vindre
Vore el cel obert	Vore-li la proa

Vore-li les orelles al llop
Vore-se desitjós
Vore-se negre

Vore-se-les morades
 Vore-se-li el *plumero*

Amb el verb *vindre*

Vindre al cap
 Vindre de bona família
 Vindre de cara
 Vindre de categoria
 Vindre de perles
 Vindre la *marabunta*

Vindre ni bordat
 Vindre que ni pintat
 Vindre-li a la memòria
 Vindre-li al cap
 Vindre-se-li el món damunt

Amb altres verbs

Abojonar-se com una rosa
 Acabar agarrant mosques
 Acabar com Camot
 Acabar com el rosari de l'Aurora
 Acabar de la grenya
 Acabar mut/uda
 Acabar-se el cafetí
 Acatxar el llom
 Acatxar els *rinyons*
 Acatxar les orelles
 Afluixar el mos
 Afluixar-se-li les cames
 Agranar cap a casa
 Aguantar carros i carretes
 Aguantar el *tipo*
 Aguantar el tiró
 Aguantar *lo* que li tiren
 Aguantar metxa
 Aguantar vents i marees
 Alçar el cap
 Alçar el colze
 Alçar el vol
 Alçar la mà
 Alçar-se de muscles
 Alçar-se *en* el peu esquerre

Alegrar-se-li la vista
 Allargar barques
 Amagar el cap baix de l'ala
 Amagar-se com els formigons
 Amarrar els gossos *en* llonganisses
 Amarrar-se els matxos
 Amollar el mos
 Apanyar el cos
Apareixre com a mosques
 Apegar-se-li els llençols
 Aplegar i poar
 Apretar-li les *claviges*
 Apuntar-se a tot
 Armar la de sant Quintín
 Armar un *cotarro*
 Armar un *sarao*
 Armar una *trapisonda*
 Armar-se un *fardo*
 Armar-se un *fardo* de tres parells de
 nassos
 Arreglar els comptes
 Arriar en banda
 Arriar veles
 Arrimar el muscle
 Arromangar-se els braços

Arromangar-se les mànigues	Canviar-li l'aigua al canari
Arrugar-se-li el melic	Capejar el temporal
Assentar a <i>uno</i> en cadireta	Carregat de bombo
Assentar el cap	Caure la bacora
Atentar un <i>sopapo</i>	Cobrir-se de glòria
Atessar a córrer	Començar la casa pel terrat
Avorrir-se com una ostra	Comprar la patronia
Baixar del burro	Comptar <i>en</i> els dits de la mà
Baixar-li els fums	<i>Comulgar en</i> rodes de molí
Baixar-se els pantalons	<i>Coneixtre</i> a gatet i gosset
Ballar <i>en</i> la més lletja	<i>Coneixtre</i> de vista
Ballar-li a <i>uno</i> l'aigua	<i>Coneixtre</i> el panyo
Baquejar-se de <i>rissa</i>	<i>Coneixtre</i> millor que si fora sa mare
Barallar-se com a gossos	Contar punt per agulla
Barallar-se <i>en</i> tot <i>Cristo</i>	Contar una milonga
Barallar-se <i>en</i> Déu i <i>en</i> sa mare	Córrer més que la pólvora
Beure a <i>gallo</i>	Córrer més que Meló
Beure a glopets	Córrer la Seca i la Meca
Beure a morro	Córrer la vaca
Beure al gallet	Córrer món
Beure-se l'enteniment	Cosir <i>en</i> agulla d'amortallar sogres
Buscar-li (a algú) la llengua	Covar un constipat
Buscar-li les cuscanelles	Creure que el burros volen
Buscar-se la vida	Creure que se xupla els dits
Cagar per un forat	Criar <i>cuervos</i>
Cagar-se de por	Criar malves
Cagar-se en <i>algo</i> negre	<i>Crusar-li</i> la cara
Cagar-se en la mar salada	Demandar l'entrada a casa
Cagar-se en la mare que el va parir	Demandar la lluna
<i>Calentar-li</i> l'orella	Demandar la lluna en un cove
<i>Calentar-se</i> el cap	Demandar més que el govern
<i>Calentar-se-li</i> la boca	<i>Desapareixtre</i> del mapa
Calfar-se el cap	Despatxar-se a gust
Callar com un putó	Despixonar-se de <i>rissa</i>
Callar la boca	Destapar un forat per a tapar-ne un altre
Cantar el gori-gori	Dirigir-li la paraula
Cantar les <i>vitats</i>	<i>Disfrutar</i> com un <i>enano</i>
Cantar-li les fresques	Dorar-li la píldora
Cantar-li les quaranta	Dormir a la <i>bartola</i>
Canviar de xip	Dormir com un <i>liró</i>
Canviar gat per llebre	

Dormir com un tronc
 Dormir com una marmota
 Dormir com una mona
 Dormir d'un tiró
 Dormir *en* els angelets
 Dormir la mona
 Dormir més que l'algeps
 Dur escrit en la cara
 Dur gel
 Dur les de guanyar
 Dur les de perdre
 Dur pel cap
 Durar *menos* que un *caramelo* en la
 porta de l'escola
 Durar més que un cul de morter en
 un bancal
 Durar un berenar
 Durar una cançó
 Empinar el colze
 Encendre-li la sang
 Encomanar-se a Déu i a sa mare
 Endossar-li el mort a algú
 Enganyar com a un xino
 Enganyar com als caragols
 Enganyar la fam
 Enrotllar-se com les persianes
 Ensenyar les cartes
 Ensenyar les dents
 Ensenyar les ungles
Entendre-se en algú
 Entrar en anys
 Entrar *en* bon peu
 Entrar en raó
 Entrar pels ulls
 Entrar-li pixera
 Entregar l'ànima a Déu
 Entretindre la fam
 Escaldar-li els bigotes
 Escampar el poll
 Escampar la boira
 Escampar la *pioja*

Escampar la pollera
 Escapar-se per baix la tressa
 Escapar-se-li de les mans
 Espolsar-li una xufa
 Espolsar-se de damunt
 Estampar-se contra la paret
 Estirar la *pata*
 Estirar les cames
 Estirar més el braç que la màniga
 Estirar-se al llit
 Faltar a la seua paraula
 Faltar-li el canto d'un duro
 Faltar-li un bullit
 Faltar-li un pèl
 Faltar-li un *tornillo*
 Faltar-li una bullida
 Faltar-li una petxinada
 Forçar la maquineta
 Fotre la marrana
 Fugir com el diable a la creu
 Fugir de la cremada
 Fumar en pipa
 Fumar més que un carreter
 Garbellar aigua
 Gastar saliva
 Girar a babord
 Girar a estribord
 Girar-li la cara
 Girar-li la cara del revés
 Girar-li l'esquena
 Girar-se el temps
 Girar-se mal dia
 Girar-se-li la boca al tos
 Guanyar diners a cabassos
 Guanyar-se-*ho* a pols
 Guanyar-se el cel
 Guanyar-se el pa
 Guanyar-se la glòria
 Guanyar-se les garrofes
 Guardar les distàncies
 Guardar llit

Guinyar-li l'ull
 Importar-li un *pepino*
 Importar-li un *pito*
 Importar-li un rave
 Jugar-li una mala passada
 Jugar-se-*ho* tot a una
 Jugar-se la pell
Liar el palancre
Liar-la parva
 Llançar a perdre
 Llançar les campanes al vol
 Llançar per la borda
 Llançar-ho tot a perdre
 Llepar-li el cul
Llevar a toc de corneta
Llevar de canto
Llevar més verga que el burro
 del tio Tono
Llevar pel camí de l'amargura
Llevar tesos
Llevar-la urdida
Llevar-lo a mal anar
Llevar-se a matar
Llevar-se una gatada
 Lligar caps
Llimpiar lo que veu la sogra
 Manejar el *cotarro*
 Marejar-se com un poll
 Matar a disgustos
 Matar el temps
 Matar la fam
 Matar peix
 Menejar-se com una llampuga
 Mirar algú per damunt del muscle
 Mirar contra el govern
 Mirar de gaidó
 Mirar de reüll
 Mirar fito-fito
 Mirar-lo *en* bons ulls
 Morir-se com un pardalet
 Morir-se de ràbia com els teuladins
 Morir-se de *rissa*

Morir-se i tornar per més
 Mossegar *en* la boca tancada
 Mossegar-se els *làbios*
 Mossegar-se la llengua
 Mossegar-se les dents
 Mossegar-se les ungles
 Moure cel i terra
 Moure llevant
 Moure vent
 Muntar en còlera
 Muntar un numeret
 Muntar un *pitote*
 Muntar-se-li a la figuera
 Muntar-se-li a la gepa
 Nadar entre dos aigües
 Nadar i guardar la roba
 No aguantar-se dret
 No alçar dos pams d'en terra
 No alçar el cap
 No alçar ni pols ni remolí
 No aplegar a la punta de la sabata
 No aplegar a la sola de la sabata
 No aplegar la sang al riu
 No aprofitar ni per a *tacos*
 d'escopeta
 No arrugar-se-li el melic
 No cabre en la seua pell
 No cabre ni una agulla
 No *caure-se-li* els anells
 No contar històries
 No encantar-se pel camí
 No entendre ni papa
 No enterar-se de res
 No entrar en raó
 No escoltar a raons
 No guanyar *pa* disgustos
 No *llevar* tots els ous en la
 mateixa cistella
 No moure ni un dit
 No moure ni pols ni remolí
 No obrir la boca
 No parar en torreta

No parar en tot el dia
 No parlar per no ofendre
 No poder dir ni pruna
 No poder dormir
 No poder en la seua ànima
 No poder tragar algú
 No poder *vore-lo* ni en pintura
 No poder *vore-lo* ni per una espillera
 No poder *vore-lo* ni pintat en pintura
 No sacar punta
 No sacar-li els ulls de damunt
 No sacar-se una idea del cap
 No *sentar-se-li* la roba damunt
 No sentir-se ni una mosca
 No traure punta
 No trencar mai un plat
 No trobar el moment
 No valdre ni per a taco d'escopeta
 No valdre ni una merda
 No voler estar en la seua pell
 No voler gastar saliva
 Obrir els ulls
 Obrir-lo en canal
 Obrir-se camí
 Obrir-se el cel
 Ofegar-se en dos dits d'aigua
 Omplir-se els *bolsillos*
 Pagar a *escote*
 Pagar a *tocateja*
 Pagar a *tocatoní*
 Pagar el *pato*
 Pagar els plats trencats
 Pagar en escreixos
 Pagar en la mateixa moneda
 Pagar gust i gana
 Pagar justos per pecadors
 Parar en sec
 Parar-li els peus
 Parar-se-li el bocí
Pareixtre Pauet
Pareixtre pitxotxes
Pareixtre que li han donat corda

Pareixtre sant Ramon en els faldons
 penjant
Pareixtre un *agüelo* parlant
Pareixtre una mala cosa
 Partir-li a algú la cara
 Patir de pulmó
 Penjar-se-li del coll
 Pensar en el dia de demà
 Pensar en la mona de Pasqua
 Pensar en les musaranyes
 Pesar com un mort
 Pesar un *quintal*
Pisar de peus en terra
 Pixar alt
 Pixar colònia
 Pixar més que una mula
 Plantar cara a la vida
 Plantar-li cara
 Plegar veles
Plenar-li el cap de pardalets
 Plorar a llàgrima viva
 Plorar com un *xarro*
 Plorar com un xiquet
 Plorar com una Magdalena
 Ploure a cànters
 Ploure a rèjols
 Ploure aigua misericòrdia
 Ploure en ganes
 Poder descansar
 Poder dormir tranquil
 Predicar en el desert
 Provar sort
 Queixar-se de vici
Quirdar l'atenció
 Rebentar-se-li la pollera
 Recórrer mig món
 Regirar-se-li la boca al tos
 Repartir hòsties
Restregar per la cara
Restregar-li pels morros
 Retirar-li la paraula
 Riure-li les gràcies

Riure-se de la seua *sombra*
 Robar-li el cor
 Rodar la palera
Sacar el geni
Sacar les faves de l'olla
Sacar una bona tallada
Sacar-li la pell
Sacar-li la pell a tires
Sacar-li la pell a trossos
Sacar-li la *benda* dels ulls
Sacar-li les castanyes del foc
Sacar-se una cosa del cap
 Saltar del llit
 Saltar el pistó
 Saltar-se a la torera
 Salvar-se de la cremada
 Seguir-li el joc
 Seguir-li *la* corrent
 Semblar un alcavó
 Semblar una lleonera
 Semblar-se com dos gotes d'aigua
Sentar el cap
Sentar el cul en terra
 Sentar-li com una porga
 Sentir campanes i no saber d'on
 Soltar amarres
 Soltar el gos
 Suar gotes de sang
 Suar la gota gorda
 Suar llàgrimes de sang
 Suar més que un *marrano*
 Tallar el bacallar
 Tancar el *pico*
 Tancar els ulls
 Tancar la paradeta
 Tancar-se en banda
 Tancar-se-li la boca
 Tapar forats
 Tapar-li la boca
 Tensar la corda
 Tombar la paradeta

Tombar-se a la *bartola*
 Tornar a les tantes
 Tornar a son ser
 Tornar-li la trompa al xic
 Tragar saliva
 Traure *aclarícia*
 Traure foc pels queixals
 Traure l'aigua clara
 Traure les castanyes del foc
 Traure punta
 Traure-li els colors
 Traure-li els colors de cara
 Traure-li l'oremus
 Treballar a estall
 Treballar com un negre
 Treballar més que un negre
 Treballar per al dimoni
 Trencar el gel
 Trencar-li la cara
 Trencar-se el cap
 Trencar-se la crisma
 Trobar a faltar
 Trobar pegues a tot
 Trobar-se com el peix en l'aigua
 Trobar-se en tot *Cristo*
Tronxar-se de rissa
 Unflar-li el cap
 Unflar-li els morros
 Unflar-lo a verga
 Unflar-se-li els nassos
 Valdre més que un Potosí
 Valdre un colló
 Valdre un colló de mico
 Valdre una fortuna
 Vendre-li la moto
 Viure a la bona de Déu
 Viure a la sopa bova
 Viure al dia
 Viure com un rei
 Vogar tots a una
 Voler com a un germà

Voler donar pel cul	Xarrar més que fetge en brasa
Voler guerra	Xarrar més que una cotorra
Voler menjar-se el món	Xarrar pels colzes
Voler més de cent arroves	Xorrrar-li la gràcia <i>mandunguera</i>
Xafar-li la guitarra	
Xarrar com un descosit	
Xarrar més que alena	

a.4.) Locucions adverbials

A banda i banda	A la que t'encantes
A base de bé	A la que te descuides
A befa	A la remat
A cabassos	A la <i>tràgala</i>
A caixes destemplades	A la via
A caldo recalfat	A la <i>virulé</i>
A cantar la llet	A la vista
A carta cabal	A la xita <i>callando</i>
A cegues	A la xura
A coix coix	A l'albir
A coloc	A l'albur
A cosa feta	A l'altra part del món
A <i>escote</i>	A l'endemà
A espaiet	A <i>leva</i>
A espaiet i bona lletra	A <i>leva leva</i>
A estall	A mà
A final de correguda	A mà no ve
A gallet	A males penes
A <i>grapallades</i>	A mansalva
A grapats	A manta
A l'alba	A mig matí
A l'endemà	A mig dia
A la bona de Déu	A mitges
A la caiguda del sol	A mitges tintes
A la força	A mitjan <i>esprà</i>
A la gòmia	A mitjan matí
A la intempèrie	A mos redó
A la llarga	A orri
A la posta del sol	A pal-i-pal
A la primera	A peu

<i>A piconero</i>	<i>A tuti ple</i>
<i>A pinyó fijo</i>	<i>A ull</i>
<i>A ple migdia</i>	<i>Acabat de fer</i>
<i>A plena llum del dia</i>	<i>Aixina aixina</i>
<i>A poquet</i>	<i>Al biés</i>
<i>A poqueta nit</i>	<i>Al bolic</i>
<i>A porrillo</i>	<i>Al borreguet</i>
<i>A posta</i>	<i>Al corrent</i>
<i>A pressa</i>	<i>Al cul de la nit</i>
<i>A propòsit</i>	<i>Al galillo</i>
<i>A prova de bomba</i>	<i>Al ganyote</i>
<i>A punt</i>	<i>Al peu de la lletra</i>
<i>A punt de caramelo</i>	<i>Al punt</i>
<i>A punt de llançar a perdre</i>	<i>Al sendemà</i>
<i>A punta i pala</i>	<i>Al volen volen</i>
<i>A rajatabla</i>	<i>Allà llunt</i>
<i>A ratos</i>	<i>Ara endespués</i>
<i>A raudals</i>	<i>Ara per ara</i>
<i>A rebentar</i>	<i>Cada dos per tres</i>
<i>A rebolcons</i>	<i>Cagant tomates</i>
<i>A rèjols</i>	<i>Cara a cara</i>
<i>A remolc</i>	<i>Carregat de bombo</i>
<i>A remulla</i>	<i>Com a mínim</i>
<i>A retrotero</i>	<i>Com birli-birloque</i>
<i>A retxamango</i>	<i>Com Déu mana</i>
<i>A sang calenta</i>	<i>Com dos gotes d'aigua</i>
<i>A so de corneta</i>	<i>Com l'alcalde Roquetes</i>
<i>A tall de regala</i>	<i>Com si no existira</i>
<i>A temps</i>	<i>Com si res</i>
<i>A teque</i>	<i>Com un gínjol</i>
<i>A tibó</i>	<i>Contra vent i marea</i>
<i>A tir de pedra</i>	<i>Corrent, corrent</i>
<i>A tocateja</i>	<i>D'entretemps</i>
<i>A tocatoni</i>	<i>D'estrangis</i>
<i>A tota</i>	<i>D'un dia per a l'altre</i>
<i>A tota hora</i>	<i>D'un en un</i>
<i>A tota llet</i>	<i>D'una sentada</i>
<i>A tota màquina</i>	<i>D'amagat</i>
<i>A tota pastilla</i>	<i>De bon matí</i>
<i>A trompa tenyida</i>	<i>De bon rotllo</i>
<i>A trompicons</i>	<i>De bona manera</i>
<i>A trotxe i motxe</i>	<i>De bona tinta</i>

De bones a primeres
 De bones maneres
 De bracet
 De broma
 De bulla
 De caixó
 De cap a peus
 De capa caiguda
 De cara a la galeria
 De carrereta
 De castanyetes
 De casualitat
 De categoria
 De colp
 De colp i volta
 De colp i volum
 De dalt del marge
 De defora
 De dents cap a dins
 De filereta
 De gaidó
 De galduf
 De gorra
 De got i calbot
 De hui per a demà
 De l'any de la picor
 De la gurri-gurri
 De la nit al dia
 De la nit al matí
 De la trompa fina
 De llàgrima fàcil
 De mà de mestre
 De mal gust
 De mala manera
 De mala mort
 De mala veta
 De mata cagada
 De matí
 De matinet
 De mentira
 De mil dimonis
 De moment

De morros
 De nit
 De pa i ceba
 De passada
 De *pénjamo*
 De plantó
 De poc temps
 De pressa i corrent
 De puntetes
 De qualló
 De rebot
 De refiló
 De repent
 De *repica-me* el colze
 De reüll
 De soca
 De solera
 De *sopetó*
 De tant en tant
 De temps de Maria Castanya
 De tirereta
 De tos
 De tota la vida
 De valvulina
 De veres
 De vitat
 De volta i mitja
 De volta volum
 De xapa
 De *xicote* a *xicote*
 De xiripa
 De xurra
 Des *de* que el món és món
 Des del més gran al més *xiquico*
 D'arrapa i fuig
 D'estar per casa
 D'un glop
 D'un tiró
 En *abaix*
 En amunt
 En aclarir el dia
 En *bandeja*

En canvi
 En carn viva
 En cas mal parat
 En cormull
 En cos de camisa
 En *cúrios*
 En *dijú*
 En eixe entremig
 En el cor a la mà
 En el *fondo*
 En el mos en la boca
 En el plat i en les tallades
 En escreixos
 En família
 En fer-se de dia
 En *grandola*
 En mala hora
 En mig en mig
 En pèls i senyals
 En poques paraules
 En ratxa
 En roda
 En *sèrio*
 En *siguieta*
 En tres i no res
 En un bot
 En un bufit
 En vetla
 En *vilo*
 En volandes
 Entre *pitots* i flautes
 Entre tranxes i marranxes
 Fil per agulla
 Filar prim
Fito-fito
Hasta el socarraet
Hasta la soca
Hasta les celles
 Hui per hui
 Hurri qui, hurri lla
 Lo més prompte possible

Mai de la vida
 Mai per mai
 Més aïna
 Més bé
 On fer la mà
 Per a compares i comares
 Per a donar i vendre
 Per a plorar
 Per a sempre
 Per a tota la vida
 Per *baix* cama
 Per *baix* mà
 Per carambola
 Per casualitat
 Per damunt de tot
 Per obligació
 Per res del món
 Per si a un cas
 Per tot i per tot
 Per tota la cara
 Per un pèl
 Poc a poc
 Raent-raent
Ranxant-ranxant
 Res de res
 Sense anar més lluny
 Sense cap ni peus
 Sense falta
 Sense motiu
 Sense parar
 Sense pena ni glòria
 Sense pensar-se-ho
 Sense raó
 Sense ric ni roc
 Sense tindre culpa
 Sense voler
 Si a cas
 Si a mà no ve
 Tot i per tot
 Xino-xano

b) Fórmules

b.1.) Fórmules d'estructura de discurs

Salutació

Alguna volta <i>mos</i> hem conegut!	Bona nit, cresol, que la llum s'apaga
Ave Maria Puríssima	Bona nit tinga el cresol
Bon dia a la gent de la nostra terra	Bona vista <i>vejam</i>
Bon dia a tots <i>menos a uno</i>	Com estem?
Bon dia i bon any	Com va això?
Bon dia i salut	Com va?
Bon dia i salut i força en el canut	De proa a popa, bon dia
Bon dia i bon vent	En algun temps <i>mos</i> ham conegut!
Bon dia tinga el tio Cuc	Hola!
Bon dia tingueu	Quan de temps sense <i>vore-te</i> !
Bon dia, i bona olla a migdia	Salut i força en el canut

Acomiadament

A millorar-se!	Demà serà un altre dia
A passar-ho bé!	<i>Hasta</i> ara
A vore si millores	<i>Hasta</i> demà
Adéu	<i>Hasta</i> demà, si Déu vol!
<i>Adiós</i>	<i>Hasta</i> la pròxima
Bon vent i barca nova	<i>Hasta luego</i>
Bon vent <i>te</i> pegue!	Ja <i>mos</i> vorem!

Transició

A la que t'encantes...	En eixes entremitges
A vore si és que...	Està vist que...
Anem a vore si <i>mos</i> entenem	I, a tot això...
Anem anant!	<i>Lo</i> mateix que si...
Ara que ho pense...	Me fa l'efecte que...
Com aquell que no vol la cosa	Més que res...
Com si diguérem	No siga cosa que...
Com t'anava dient	Per a més senyes...
Comprens lo que vull dir-te?	Per a que tu <i>te</i> faces una idea
De moment, un saquet de cement	Per cert!
De totes les maneres, arròs i pebreres	Per <i>lo</i> que estàvem dient
El cas és que...	Posem per cas que...
En cas mal rodat	

b.2.) Fórmules expressives

Sorpresa

Això què vol dir?	D'a xavo!
Alça, pilili!	Guapo!
Allà va la barca carregada de farina!	Litxi xe!
Allà va!	Mare meua!
Allà vas tu/ell/ella!	Maria santíssima
Car sis ous, mitja dotzena	Nyas
Com s'explica això!	Nyas, castanya <i>pilonga</i>
D'a xavo és el punt	Nyas, coca!
D'a xavo està!	Per a posar-ho en els papers!
D'a xavo la coca!	Salta <i>cego</i> que ve un <i>xarco</i> !
D'a xavo la penyora!	Xi, com t'ho dic!

Desig

Déu el tinga al cel	Que en glòria estiga
Déu que t'escolte	Que estiguem bons i ja està
Déu proveirà	Que més voldria jo
Jo que poguera	Que no siga res
<i>Lo</i> que tinga que ser, que siga ja	Que siga <i>lo</i> que Déu vulga
No t'ho prengues a males	Que siga per a bé
Podries tindre més mirament	Sempre hem de donar gràcies a Déu
Que Déu el tinga en la glòria	Senyor, doneu-me paciència
Que Déu no s'ho tinga en compte	Senyor, <i>lleveu</i> -me prompte
Que el Senyor el tinga en la glòria	Si Déu vol

Agraïment

Això no té preu	Molt que m'alegre!
Damunt de tot, gràcies a Déu!	<i>Mos</i> ha vingut bordat
Damunt encara, gràcies!	<i>Mos</i> ha vingut de perles
De perles!	Obri la finestra, que entre la gràcia
Gràcies a Déu!	de Déu
Gràcies que tu ho has dit	Sempre hem de donar gràcies a Déu
I encara gràcies!	Tan amics com sempre!
Massa i tot!	

Advertiment

A mi no m'emboliques!
 A mi no me la pegues!
 Acaba ja d'una volta!
 Això és la bufà la gamba!
 Això no té ric ni roc!
 Això va per a llarg!
 Això, no me xoca!
 Aquí està l'embós!
 Aquí me canta el calandriot!
 Aquí no *ha-hi* qui estiga!
Cuidadet en la beguda!
 D'eixe no pots fer catxirulos!
Después passa lo que passa!
Después tot són presses!
 Encara que caiguen *raios* de punta!
 Encara que m'isquen els diners per
 la porta!
 Estava veent-ho vindre!
 Fuig no me sulles!
 Jo ja m'ho veïa vindre
 Jo no vull saber-ne res!
 Mira que cobraràs verga!
 No m'embonyigues!

No *me* toques els nassos,
 que *me cabrege*
 No *me* vingues amb romanços!
 No saps la que t'espera!
 No t'ho repetisc més voltes!
 No vull ni una paraula!
 Que no t'ho torne a dir!
 Que no *tinga que* repetir-ho?
 Sense botiges
 Si *me* saque l'espardenya, t'unfle
 a verga!
 Si *me* saque l'espardenya...
 Si no, ja saps *lo* que *tens que* fer!
 Si t'agarre, t'ascle!
 Si t'agarre, *te* faig negre!
 Si t'agarre, t'esclafe!
 Si t'agarre, t'unfle a verga!
 Si *te* descuides, no ho tastes!
 Si vaig allí, te pegue més que Catarra
 li pegà a la burra!
 Tu a mi ja no m'enganyes!

Amenaça

A les bones o a les males!
 Això no és res per a *lo* que *té*
 que vindre!
 Això no m'ho dius a la cara!
Apanya-te com pugues!
Crus i quarto!
 Ja me la pagaràs!
 Ja *mos* vorem!
 Ja *mos* vorem les cares!
 Ja t'apanyaré jo!
 Jo ho he de dir!
 Haver trons i rellamps!
 I que siga lo que Déu vulga!
 I si no, temps al temps!

No *te* claves en *lo* que no t'importa!
 No te'n pots anar *aixina* com *aixina!*
 Per ous i per molla!
 S'ha acabat el *cafeti*
 Si no li ho dic, rebente!
 T'arree una galtada
 T'arree una guantada que *te* fan
 palminetes les orelles
Te pegue una galtada que *te* regire
 la cara
 Tu t'ho has buscat!
 Tu t'ho has cregut!
 Vine aquí que *te* mate!

Asseveració

A mi ni *me* va ni *me* ve!
 A qui li ho digues, no s'ho creu!
 Això és un *sinviure*!
 Això ja ho sabia jo!
 Això no demana pa!
 Això no ho roba!
 Això se'n passa ja de la ratlla!
 Això són paraules majors!
 Això, ni penjat d'un catxirulo!
 Això no ho voran els teus ulls!
 Això no m'entra en el cap!
 Això, no m'ho negaràs?
 Això no m'agrada ni un pèl!
 Això no t'ho creus ni borratxo
 Això no té molt que vore, però té
 molt que mirar
 Això no té nom!
 Aquí estic perquè he vingut!
 Aquí no *hi-ha* qui s'aclarisca!
 Ara ve quan el maten!
 Bé està el món com està!
 Cada u, cada u!
 Cada *uno* que s'apanye com puga!
 Com que dos i dos són quatre!
 Com qui no vol la cosa!
 Com qui sent ploure!
 Com si li ho digueres a la paret!
 Com *té que* ser!
Di-me tu si això és vida!
 Dit i fet!
 És que ho veig i no m'ho crec!
 Estàs al món perquè haja de tot!
 Hui el dimoni va solt!
 I que no se'n parle més!
 Igual estic que estava!
 Ja t'ho *dia* jo!
 Ja tenim la barqueta en el *ceno*!

La professó va per dins!
 Les voltes que pega el món!
 Li dones el dit i s'agarra el braç
 Li van dir de tot *menos bonico*
Lo que jo dic va a missa!
Lo que va davant, va davant
 M'agarren ganes de plorar!
 Mai ho hauria dit!
Me jugaria el coll i només en tinc
 que *uno*
 Més cert que demà ix el sol
 Més vitat que l'hora de la mort
 Mira que t'agrada fer l'en contra
 Molta por però molta poca vergonya
 No és més *tonto* perquè no
 s'entrena!
 No fotes, Batistet
 Pele, Melé i la xica del forn
 Per molts que en garbellen sempre
 en queden
 Per a dir-la, dir-la entrega
 Per a qui és i com li diuen, prou *en*
 n'hi-ha-*hi*
 Per una orella m'entra i per l'altra
 me n'ix
 Però tu què saps de la vida?
 Perquè *te* conec, no t'òbric!
 Posaria les mans en el foc i no
me cremaria
 Puja ahí dalt i voràs a ta *agüela*!
 Puja ahí dalt i voràs París!
 Quan ho dic és perquè ho sé
 Quant ho dic és per *algo*
 Qui no *te* conega que *te* compre
 Si *me desangren*, no *me* saquen ni
 una gota de sang
 Tens aclare o t'encenc un misto

Reprovació i exhortació

A callar s'ha dit!
 A eixe no vull ni *vore-lo*
 A mi me la bufa!
 A mi me la *recantinfla*!
 A mi me té igual!
 A mi m'ho diràs!
 A mi que m'importa!
 A mi que més *me* dona!
 A mi qui me mana...
 A que no eres home?
 A quin sant!
 A volar catxirulo!
 A vore si mos aclarim!
 A vore si t'escaldes!
 A vore tu què t'has cregut!
Agarra-te que venen *curves*
Ahueca l'ala!
 Així el maten!
 Això clama al cel!
 Això com se menja?
 Això conta-li-ho a Rita la Cantaora
 Això prendria ell/ella!
 Això prengueres!
 Això volgueres tu!
 Això, m'ho dius o m'ho contes?
 Això m'importa tres *pitos*!
 Això, ni borratxo!
 Al pas que anem...
 Allà tu!
 Allà va ell *en* el seu martell!
 Allà va ell tot ple de polls!
An cagant
An pinxant
 Apanyats estem!
 Ara sí que m'ha fotut!
 Arre burro, figa al cos
 Arre matxo
 Arre matxo, trenta duros
 Arrea i toca-*te* la panotxa, fadrí

Barraqueta en terra!
 Ben empleat li està!
 Bona l'hem feta!
 Bramits de burro, *oïdos* sords
 Cagar-se en Dénia
 Cagar-se en la mar salada
 Collons, recollons i recontracollons
 Com aquell qui no vol
 Com està el panorama!
 Com està el pati!
 Com s'explica això?
 Conforme s'ha girat la cosa...
 Corre i toca-te la figa
 D'això res!
 De què vas, tio!
 Deixa estar això!
Deixa-me estar!
Deixa-me l'ànima quieta
 Deixeu-me en pau
 Deixeu-me l'ànima tranquil·la
 Deixeu-*mos* viure
 Des de *luego* i des de *luego*!
Después passa *lo* que passa!
 Déu sap on pararà
Ditxós tu!
Duro al matxo
 Eh, para el carro!
 Eh, para el carro, *carretero*!
 Eixa és l'altra!
 El qui faltava per al duro!
 En la vida de Maria Santíssima!
 En la vida del Senyor!
 En quina mala hora!
 Encara diuen!
 Enjornet i aïna!
 És per a hui o per a demà?
 És que ho diu i s'ho creu!
 És que m'agarra una ràbia!
 Escampa el poll!

Escampa la pollera!
 Esta sí que és bona!
 Estàs apanyat!
 Estic de tu *hasta* el *monyo*
 Estic de tu *hasta* més amunt
 Estic de tu *hasta* més amunt
 de la coroneta
 Estic que *bote*
 Estic que els dimonis se m'enduen!
 Estic que els nervis *me* mengen
 Estic que me'n puge per les parets
 Estic que trine
 Folis!
 Fotre!
 Fuig d'aquí!
 Ho diu i s'ho creu!
 Home, ja era hora!
 Home, ves i pega-te un *clareo*!
 I això, a què ve ara?
 I això, per què?
 I ara, veges tu què faig jo?
 I eixe què s'ha cregut!
 I quina creu!
 I un ham!
 I un rave!
 I una llet!
 I una merda!
 I una poca sisca!
 I una porra!
 I una xufa!
 I va que s'estrella!
 I va que xuta!
 Ja hem aplegat on anàvem!
 Ja l'has cagat, llaurador!
 Ja l'hem feta!
 Ja s'apanyarà!
 Ja t'agarraran!
 Ja t'ho *dia* jo!
 Ja voràs, ja!
 Justa la fusta!
 La cosa té collons!

La figa ta mare
 Llàstima de...
 Llengua a la mar!
 Llenya al *mono*!
 Lo que li tiren!
 L'última, la seua!
 Mala barraca!
Mangarrufes en vinagre!
 Marxa, xitxo!
 Me'n vaig per a no *vore-lo*!
 Me catxis!
 Me catxis en la mar!
 Mentira cotxina!
 Més prengueres!
 Més valdria que clavara el cap
 en l'excusat
 Mira que t'ho he dit voltes!
 Mira que té castanyetes la cosa!
 Mira que té collons la cosa!
 Mos ha fotut!
 Mut i a la gàbia!
 Ni de conya!
 Ni fet a mida!
 Ni fet a posta!
 Ni fet d'encàrrec!
 Ni pensar-ho!
 Ni per *assomo*!
 No fastidies!
 No fotes!
 No *me* faces parlar!
 No *me* faces riure!
 No ni poc!
 No sé per què *te* poses aixina!
 No sé per què t'enfades!
 No *se* val!
 No t'ho perdes!
 No *te* cauran els anells!
 No *te* faces il·lusions!
 No *te* fastidia!
 No tens *arreglo*!
 No tens remei!

No tens solució!
 No tinc jo una altra faena!
 On anirem a parar!
 On va a parar!
 Pareix mentira que tu *me* faces
 a mi això!
 Parle jo o passa un carro?
 Per a acabar-ho d'arreglar!
 Per a contar i no acabar!
 Per a despixorrar-se de *rissa*!
 Per a dir-la, dir-la grossa!
 Per a donar-los de menjar a part!
 Per a matar-lo!
 Per a matar-lo a espardenyades!
 Per a què vols més dia de festa?
 Per a què vull gastar saliva?
 Per a tu el duro!
 Per a tu el quinzet!
 Per l'amor de Déu!
 Per què *te* poses aixina?
 Per res del món!
 Per si sí o per si no!
 Però tu que t'has cregut?
 Però tu que t'has pensat?
 Però tu que *te* penses, que *me*
 xuple els dits?
 Perquè ho digues tu!
 Porres!
 Pos sí que estem arreglats!
 Pos sí que estem aviats!
 Punyeta!
 Punyetes!
 Punyetes a ravanadetes!
 Què fem del caldo?
 Què fem, por o fugir?
 Que no haja dit jo res!
 Que s'apega l'arròs!
 Que se me'n passa l'arròs!
 Que t'ha semblat?
 Què *te* creus que me xuple els dits!
 Què *te* pareix la coca!

Quin bocinot!
 Quin borliques
 Quin buig que té!
 Quin *clavao* t'han pegat
 Quin *desfici*!
 Quin desmigre!
 Quin esteri!
 Quin flare caputxí!
 Quin *letxuguino*!
 Quin maldecap!
 Quin mareig!
 Quin morro!
 Quin percal!
 Quin rebombori!
 Quin rebombori que *ha-hi*!
 Quin rompent!
 Quin rosari!
 Quin *safarranxo* s'ha armat!
 Quin *sofoco*, mare meua!
 Quin tapic!
 Quin tasta salses!
 Quin *tute*!
 Quin valor que tens!
 Quin *xollo*!
 Quina barra que tens!
 Quina empanada que tens!
 Quina empastrada!
 Quina gaita!
 Quina frotasada!
 Quina gatada!
 Quina manera de patir!
 Quina mosca t'ha picat?
 Quina trapisonda!
 Quina xamusquina!
 Quines ganes de fotre la marrana!
 Quins ous que té!
 Res t'importa!
 Res t'importa i merda!
 Roïn gallina!
 Salpa!
 Se pot saber per què?

Serà més que milacre!
 Sí home, i una xufa!
 Si no, que baixé Déu i ho vega!
 Sí que estem apanyats!
 Sí, espera-*te sentat*!
 T'arree una bufetada que *te* regire
 la cara!
 T'arree una pinya que t'ascle!
 T'hauria de caure la cara de
 vergonya!
 Tararí que te vi
 T'arree un calbot!
 T'arree una bescollada
 T'arree una ceba!
 Té collons la cosa!
 Te n'has passat!
 Tens una gràcia que *te* xorra
 Tens unes coses...!
 T'hauràs quedat descansat!
 Toca ferro!
Toca-me els ous, Malena
Toca-te el pandero
Toca-te la bufa
Toca-te la figa
Toca-te la petxina
 Tots els *pillos* tenen sort
 Tu creus que està *bonico*?
 Tu, ni cas!
Tururí que *te* vi!
Vamos, quin quadro!
 Veges si t'amarga el dolç!
 Vergonya *me* faria a mi!

Ves a fer la mà!
 Ves a fer gàrgares!
 Ves a fer punyetes!
 Ves a la merda, cotxino!
 Ves a mamar-la!
 Ves a pastar fang!
 Ves a rodar la sènia!
 Ves a volar el catxirulo!
 Ves i escampa el poll!
 Ves i fila!
 Ves i *passeja-te*!
 Ves i *pega-te* un bac!
 Ves i *pega-te* un *clareo*
 Ves i que t'aguante ta mare!
 Ves i que *te* pegue el vent!
 Ves i roda la sènia!
 Ves i sura!
 Ves per la *sombra*!
Ves-te-ne a cagar!
Ves-te-ne a fer la mà!
Ves-te-ne a fer punyetes!
Ves-te-ne a la porra!
Ves-te-ne a mamar-la!
Ves-te-ne a pastar fang!
Ves-te-ne a prendre pel cul!
Ves-te-ne a prendre per sac!
Ves-te-ne on no *te* puga vore!
Ves-te-ne on no *te* veja!
 Voldria *vore-te* per un forat!
 Xe, quina ensalada!
 Xorrut, que me cague!

c) Parèmia

c.1.) Sobre la casa

A casa, una pedra
 Cada u en sa casa i Déu en la de tots
 Com la casa *d'uno* no *hi-ha* res!

Començar la casa pel terrat
De fora vindran que de ta casa *te* tiraran
El casat, casa vol
El qui de sa casa fuig a sa casa torna
Fora d'aquí, una casa damunt de l'altra
Roda el burro i cap a ca casa
Si cau la casa, no t'agarrarà dins

c.2.) Sobre la faena i els oficis

Això és cosir i cantar
Aprenent de tot, mestre de res
El qui no té faena, se la busca
Els mestres d'aquí, els metges de fora
En la panxa plena, que treballa Baena
Faena feta de nit, de matí seran escrits
Faena feta, no corre pressa
Faena? Al coll d'un home
Fes-li cas al mestre per burro que siga
Ja hem complit *en* l'amo
Lo primer és *lo* primer
Més fa el que vol que el que pot
Més val fer les coses que manar-les
Mestre, té faena? No, per a mon germà, que està dormint
Molta faena, però el cornaló no blanqueja
No deixes per a demà *lo* que pugues fer hui
Per a eixa faena no necessites tantes alforges
Primer és l'obligació i després la devoció
Quina pena!... Pena és tindre figa i no tindre faena
Tallant collons s'ensenya *uno* a capar

c.3.) Sobre l'economia

A qui compra, li donen l'enhorabona, i a qui ven, no
A qui poc li costa, poc li dol
Això no és pagat en diners
Cada *uno* fa lo que pot
De tender canviaràs, que de lladre no t'escaparàs
Deixa diners als amics si vols tindre enemics
El que més posa, més perd
El qui paga descansa, i el qui cobra, més

Els comptes clars i el xocolate espès
 Els diners i els collons són per a les ocasions
 Els diners van als diners
 Els iaïos fan els diners, els fills els *disfruten* i els nets els dilapiden
En diners, torrons
 És tan alforradora que lleva l'oli en un sarnatxo i no li cau ni una gota
 La banca sempre guanya
 La pela és la pela
Lo que guanyem *en* la figa ho perdem *en* la macoca
 Ni fills ni res; per a la vellesa, diners
 Ningú dona duros a quatre pessetes
 No li arrende les *ganàncies*
 Pensament de milord i paga de sereno
 Qui no paga *l'alquiler*, al carrer
 Qui no paga, al carrer
 Qui paga mana

c.4.) Sobre el menjar

A la taula i al llit, al primer crit
 A mi me fa més el dormir que el menjar
 A on mengen dos, mengen tres
 Això no menja pa
 Aquí està Blasco, que no fa *asco*
 Déu dona pa/faves a qui no té queixals
 El que cuina dolç cuina per a tots
 El que cuina salat cuina per al gat
 El que menja de *lo* que té li creix
 Fam que espera menjar, no és fam
 Ja han matat a qui mos matava
 La del pobre: abans rebentar que en sobre
 La gallina vella fa bon caldo
 La fam és molt roïna
Lo que no mata *engorda*
 Més val ensalada que fam
 Menjar-se dos *boquerons* i quedar-se empatxat
 No vols caldo?, pren dos tasses
 On no hi ha sang no se poden fer botifarres
 Panxa plena, dormir vol
 Quan més sucre, més dolç
 Qui menja hores, caga *rellonges*

S'enjunta la fam *en* les ganes de menjar
Si no t'agrada, no t'ho menges
Val més fer-li un *tratge* que convidar-lo a dinar
Val més *uno* fart que dos famolencs

c.5.) Sobre la mort

A morir o a viure
En morir-me jo, *se* mor l'animal que més *me* vol
En morir-*mos*, descansarem
En morir-*mos*, que *mos* enterren
Mort per mil, mort per tres mil
No te preocupes tant de la vida, que no tens que eixir viu d'ella
Per a morir-se, estar viu
Per a quatre dies que *mos* queden...
Quina llàstima. Més llàstima és morir-se
Tot té remei, *menos* la mort

c.6.) Sobre la salut

A qui li toca, li toca
Al gos flac, tot són puces
El cos és molt gandul
El meló / taronja, etc., pel matí or, a migdia, plata i per la nit, mata
El que no veuen vint, ho veuen vint-i-*uno*
Els anys no perdonen
Els dolors no se veuen
Els mals no venen soles
És pitjor el remei que *l'enfermetat*
Deixar caure la mà i alçar bambolla
Delicat de Gandia que li va caure una flor de gesmí i el va matar
Dolors que corren, *deixa-los corre*
Mentres va el carro, fa *roïo*
No era res, i li penjava el nas
No estires de la corda que *se* trenca/romp
On està el cos està el perill
Ser més roïn que un refredat d'estiu
Si el treball és salut, visca la tuberculosi
Tot *lo* que pica / cou, cura
Vindre en rama però anar-*se-ne* molguda

c.7.) Sobre les relacions familiars

A qui el Senyor/Déu/Sant Pere no li dona fills, li dona nebots
 Cria fills i t'arrancaran els ulls
 De llevant o de ponent, de la dona sigues parent
 Dos fills, dos penes; tres fills, tres penes
 D'un mal criat, un bon criador
 El qui no li sembla a son pare és un *marrano*
 En el cau de conills, *lo* que fa el pare fan els fills
En xiquets, ni a la glòria
 La primera, criada; la segona, senyora
 On va el poalet, va la corda
 On va la corda, va el poal
 No fiar-se de la mitat de la quadrilla. I eren dos: pare i fill
 T'has casat, l'has cagat
 Tots d'un mateix ventre i cada *uno* d'un temple

c.8.) Sobre les expressions de jocs

Atxicon, panaera
Mariquita l'últim
 Mort i panet
 O juguem tots o trenquem la baralla
 Perdut per perdut, a l'aigua
 Perdut per perdut, a la presó
 Primer *l'agiuela*, i l'últim se la menja
 Torna-li la trompa al xic
 Tota la boleta del món i que no *se* puga dir més
 Tres bombos de moro, pinyó i senya

c.9.) Sobre les referències a llocs

A Tarragona fa bon sol
 Alacantí, borratxo i fi
 Arrea-li que és d'Elx
 Barcelona és bona si la *bolsa* sona
 Crevillent, bona terra i mala gent
 D'Elx i bovo? Canta-li un trobo
 Ja s'ha botat Elx
 Polp per a tu, polp per a mi, polp per al de Guardamar

Tanta cosa i al final taronges en Crevillent
Verga / *Nyenyà* als d'Elx
Vi d'Oriola, que se beu per la gola i se tira per la pistola

c.10.) Sobre aspectes religiosos

Ai Senyor! ... I anava soles
Arribar i besar el sant
Despullar un sant per a vestir-ne un altre
El Diumenge de Rams qui no estrena no te mans
El milacre de Mahoma, que se gità al sol i amanegué a la sombra
El qui no plora Déu no l'escolta
La Magdalena que te guie, i la Maredéu que no m'*olvide*
L'home proposa i Déu disposa
Només se'n recorda de santa Bàrbara quan trona
Que santa Llúcia *te* conserve la vista
Qui fuig de Déu, fuig de bades
Sant Blai gloriós, deixa el xiquet i emporta-te la tos
Sant Pasqual damunt i ma filla en cúrios. Se casa o no se casa?
Sant Pere, que està arrastrant els *muebles*
Senyor *pequé*. Demà a qui fotré?
Tots monges o tots canonges

c.11.) Sobre l'amor

De tant que *te* vull, t'arrancaria un ull
El *roce* fa el carinyo
L'amor és *cego*
Me mires i *te* rius, senyal que *me* vols
Qui té fam *ensomia* rotllos
Si vols que *te* vulguen, fes-te de voler
Tal ell, tal ella
Tira més un pèl de figa que una maroma / estatxa

c.12.) Sobre les característiques físiques

A eixe no l'alcança un galgo
El Senyor li dona faves a qui no té queixals
El sord de les nyores, que sent els quarts i no sent les hores
Ells van cap amunt i nosaltres cap a baix
Hi ha hòmens, homenets, homenicacos i cagamandúrrios

Hi ha mans que pareixen peus
 La carn de burro no transparenta
 Ja vorem, diuen els *cegos*
 La vista és molt dotora
 Més val manya que força
Ningun geperut *se* veu la seua gepa
 No *ha-hi* pitjor sord que el qui no vol sentir
Quan més gran, més baina
Quan més gran, més *tonto*
Quan te van fer, van trencar el *molde*
 Quatre ulls veuen més que dos
 Qui no té bragues, les costures li fan llagues
 Qui va en un *coixo*, a l'any coixeja o, si no, ranqueja
 Tal té el nas té el compàs
 Tot s'apega *menos* la *guapura*

c.13.) Sobre la mar

A la mar *maera* i a la panxa un xusco
 A la mar que vages no trobes aigua
 A la mar, *lo* últim
 A la platja bassetes, amunt barquetes
 A Larraix, ni manant vaig.
 A Larraix, si no és manant, no vaig
 Això no mata peix
 Al vell, sorell
 Al vell, sorell i a la sogra, boga
 Anar a la mar i no trobar peixos
 Boga, per a fotre la sogra
 De nit un vapor, de matí un llaüt
 El peix està venut
 El peix gran se menja al *xiquico*
 El peix per la boca mor
 La mar, per als peixos
 La *patada* del patró no manxa la vela
 Li falta coberta
 Manxa de patró no manxa
 On va la barca va Motxitxa
 Pelé, Melé i qui tirava el rall
 Quan la lluna està gitada, el mariner està alçat
 Queda poca aigua baix la quilla

Sempre té la canya en l'aigua
Tot el peix en la mateixa caixa, no pot ser
Tot són pesqueres i la mar *mos* romp per fora
Xorrol, Moroll i qui tirava/aguantava el rall

c.14.) Sobre el temps

A esta espelma ja li queda poca metxa
Ane-mo-ne que voldran sopar
Ane-mo-ne que volen gitar-se a dormir
Cada cosa al seu temps
Cada cosa al seu temps i cada temps per a una cosa
D'aquí a cent anys, tots *calbos*
El sol ix per a tots
En este món tot s'acaba
En tindre pèls en la palma de la mà
Entre el dia i la nit no *ha-hi* paret
Esta vida són dos dies
Este món són quatre dies
Folleu, folleu, que el món s'acaba
L'arbre s'adreça de jove
L'arbre s'adreça des de xiquico
La professó és llarga i el ciri curt
Lo que pugues fer hui, no ho deixes per a demà
Mengeu, mengeu que el món s'acaba
Ni sopem ni *se* mor el pare
Obrir el cul i agarrar mosques
Per l'Ascensió, cireretes al muntó
Per Nadal, un pas de pardal
Per Santa Llúcia, un pas de puça
Per Sant Joan, bacoress
Quan més prompte millor
Quan no tenim ous, tenim *pitxons*
Qui espera desespera
Qui no fa la vespra, no fa la festa
Si la Candelària plora, l'hivern ja està fora
Tot arriba en esta vida/món
Tots els sants tenen novena

c.15.) Sobre la meteorologia

De ponent, ni gent ni vent
 Els pardalets cauen dels *nyius*
 En este poble al fred li diuen frescoreta
 En estiu, tot el món viu
 Febreret el mocoset
 Gavines en terra, mal temps
 Gavines per terra, temporal per la mar
 Mai plou a gust de tots
Núgols en creu, aigua tindreu
 On passes l'hivern, passa l'estiu
 Sempre plou quan no *ha-hi* escola

c.16.) Sobre les dites de cançons

Putà? Puta... I la meua figa que ho disfruta
 A Xitxo li va pegar pels gossos, i a tu t'ha pegat per...
 Aquí *me* pica, aquí *me* cou, i ahí *te* trenque l'ou
 Calces negres, calces blanques, m'*ajue* un quinzet que no m'*alcances*
 Com el tio Fava, igual estic que estava
 Compare xavet, que me tire un aniset
 Darrere de res begues vi, darrere de ... sí
 Don Gabino i don Tomàs no caben els dos dins d'un cabàs
 Esta vaca no val res, que *mos* tornen els diners
 Ja estem tots, tanca la porta i passa el *tarugo*/pastell
Lo mateix és trenta que trenta-tres
Lo mateix té trenta-nou que quaranta
 Ma mare diu que *me* mire per davant i per darrere i que m'estrene
Mangranorum al costat del *camminorum*, *agrorum*
 No deixar passar basa
 Pobre de qui tinga el *ocho*, que jo tinc el huit
 Qui se xolla s'estrena
Saca, posa; posa, *saca*
 Si tens fam, pega un bram
 Si tens fred, arrima-*te* a la paret
 Si tens set, pixa i beu calentet
 Toca Pere, Pere toca
 Un soldat, un *sargento*, ja s'ha acabat el *cuento*

c.17.) Sobre sentències i consell

A cavall i gronyint, abaixa del carro/burro
 A cavall regalat, no li mires la boca
 A on no *te quirden* no vages
 A qui li *pique* que s'arrasque
 Això són excuses de mal pagador
 Al pa, pa i al vi, vi
 Al qui bon arbre s'arriba, bona *sombra* l'*acobija*
 Al saber li diuen sort
 Al xicote eixiran les voltes
 Amics, *hasta* en l'infern
 Arrancada de cavall i parada de somera
 Cada persona és un món
 Cada *uno se fastidia* quan li toca
 Cànter que va moltes voltes a la font, és molt fàcil que *se rompa*
 Clavar-se en camises d'onze vares
 Com el capità Aranya, embarcar la gent i quedar-se en terra
 Com l'alcalde Roquetes
 Com la perdiu, que tot ho sap i tot ho diu
 Cria fama i gita-*te* a dormir
 D'això s'ha enterat gatet i gosset
 D'on no *n'hi ha-hi* no se'n pot sacar
 Damunt de bony, torondo
 Damunt de *cuernut*, *apalejat*
 De desagraïts el món està ple
 De forment, ni un gra
 De *lo* que *te diguen*, la mitat
 De nit tots els gats són *pardos*
 Dels bons s'abusa
 Dels escarmentats ixen els avisats
 Déu els cria i ells *s'enjunten*
 Déu *mos* lliure d'una mala llengua
 Déu *mos* lliure d'una mala llengua i de la veïna del costat
Di-me en qui vas i *te* diré qui eres
 Dona refranera, maganta i mal faenera
 El més *tonto* arregla *rellonges*
 El món és dels atrevits
 El qui avisa no és traïdor
 El qui vinga darrere que arree

El qui vinga darrere que tanque la porta
En compte de donar llum, donen fum
En n'havia per a Mel i els seus nets
Estar per a les verdes i les madures
Fer vales per al pretoli
Fes cas al mestre per burro que siga
Fugir del foc i caure en les brases
Gat escaldat de l'aigua gelada fuig
Geni i figura *hasta* la sepultura
Gos que lladra no mossega
Gos que no *te* meneja el rabo, no li faces festes
Hi ha *listos* mentres hi ha *tontos*
Home refraner, *maganto* i mal faener
Huits i nous i cartes que no lliguen
Jo no volia, però *se* va posar baix
L'esperança és lo últim que *se* perd
L'últim en enterar-se és el cabró
La cansalada és de borrego
La consciència era verda i se la va menjar un burro
La culpa és molt negra i ningú la vol
La gallina de dalt caga la de baix
La ignorància és molt atrevida
La llei de l'embut, *lo* estret per a mi, *lo* ample per a tu
La necessitat fa fer
La paciència és la mare de tota ciència
La sort és per a qui la busca
Les dones són com les guitarres, si no les toques, no sonen
Lo olviat ni és pagat ni és agraït
Lo que no vulgues per a tu no ho vulgues per als *demés*
Lo que va davant, va davant
Més val caure en gràcia que ser graciós
Més val roïn conegut que bo per *coneixtre*
Més val soles que mal acompanyat
Ningú naix ensenyat
No dir res, que després tot se sap
No és bo mesclar els *ganaos*
No faces als altres més burros que tu
No faces *lo* que no vulgues que *se* sàpia
No fotràs, corb, que tens el *pico* negre
No *me* digues les *vitats* que perdem les amistats
No pots anar a missa i repicar a la volta

No se pot dir missa i repicar
No *te* fies de l'aigua mansa que la corrent se la *lleva*
No té res que vore, però té molt que mirar
Oliveta menjada, pinyolet en terra
On donen molt no vages
On s'ha fet el miracle s'ha deixat les *mulettes*
Ovella que bala perd bosí
Pensa mal i *acertaràs*
Per demanar que no quede!
Per mitja entrada no me cole
Portà-ho en la sang
Primer jo, després jo i sempre jo
Quan *menos bulto* més claror
Quan més alt puges, més gran serà el bac
Quan més dorm, més *sony* té
Quan més en té, més en vol!
Quan tu vas, jo ja torne
Quan una porta *se* tanca, una altra s'obri
Qui canta, el seu mal espanta
Qui diria que este duro és fals
Qui en fa cent i no en fa una, no en fa *ninguna*
Qui és desgraciat *en* els collons entropessa
Qui fa el que pot no està obligat a més
Qui ho sap? El poble i tu
Qui no corre vola
Qui no plora no mama
Qui no te cap ha de tindre cames
Qui no té compares no el bategen
Qui no té memòria ha de tindre cames
Qui no vulga pols que no vaja a l'era
Qui *se* queixa és perquè vol
Qui té vergonya cria ronya
Qui t'ha vist i qui te veu
Qui vulga saber, mentires *en* ell
Roda, roda, figuereta verdal
S'agarra més prompte a un *mentirós* que a un *coixo*
Sap més el diable per vell que per diable
Secrets en reunió, falta d'educació
Sempre en falta *uno* per a la dotzena
Sempre *ha-hi* un rot per a un descosit
Sempre hi ha una tapadoreta per a una olleta

Sempre parla qui té per què callar
 Si jugues *en* foc, *te* cremaràs
 Si la fas, la fas bona
 Si l'enveja fora tinya, seriem tinysos
 Si *uno* no vol, dos no *se* barallen
 Si vas per la *sombra*, canya; si vas pel sol, garrot
 Si vols que te respecten, fes-te de respectar
 Tant va el cànter a la font que al final *se* trenca
 Tot *lo* roïn s'apega
 Tota pedra fa paret
 Totes les juntes fan aigua
 Tots els valents cauen de cul
 Tu que no pots, *lleva-me* al braç
 Uns naixen *en* estrella i altres estrellats
 Val més fer les coses que manar-les fer
 Val més perdre que més perdre
 Val més ser cap de *rató* que *cola* de lleó
 Xaramita pagada no fa bon so
 Xorroll, morroll i xufeta

d) Parells lingüístics

A la taula i al llit, al primer crit / I a treballar, ni *después* d'un xiulit
 A *Larraix*, si no és manant, no vaig / A *Larraix*, ni manant vaig.
 Anar i vindre / Viatge
 Bon dia tia, Maria, el cul se li veu / Déu que t'ho pague fill meu
 De totes les maneres / Arròs i pebreres
 El primer, *l'agüela* / I l'últim se la menja
 En *sèrio* / Un home cagant
Entonces? / Un embut i quatre onces
 És igual! / Igual és un regle que no estiga tort
 Fotre! / Faena de dos
 Gràcies / Gràcies menjarem
 Gràcies / La panxa me rasques
 Gràcies / La panxa me rasques i el cul m'alces
 I ara què fem? / Arriar la vela i anar a rem
 I ara què fem? / Entrar palla o *sacar* fem
 I ara què fem? / Por o fugir
Mentira / Agarra un cagalló i estira
 No té res que vore / Però té molt que mirar

Què fem? / Hissar la vela i anar a rem
Què me pose? / La caixa al cap i la tapadora *arrastrant*
Què passa? / Un burro per la plaça. Corre, corre que se t'escapa
Què templat estàs / Sí. Més templat que un orgue
Quina hora és? / En el cul de ta *agüela* toquen les tres
Quina llàstima / Més llàstima és morir-se
Tinc fam! / Pega un bram
Tinc fred / Arrima-*te* a la paret
Tinc set / Pixa i beu calentet
Tretze / Mal punt
Va a ploure / Què tens el cul hòmit?

8. RECAPITULACIÓ

Aquest és un estudi del valencià utilitzat pels parlants de Santa Pola. Com ja hem assenyalat més amunt, analitzem aquesta varietat des de múltiples perspectives, com són la història de la llengua, la geografia lingüística, la demolingüística, l'antropolingüística, la transmissió familiar de la llengua i la dialectologia.

Per les raons que hem exposat al llarg d'aquest treball, l'estudi d'aquesta varietat local, tant socialment com lingüísticament, va paral·lel al d'Elx. Recordem que el municipi actual de Santa Pola era una partida rural del terme il·licità fins el 1844, quan aconsegueix un ajuntament propi, i el 1946, any en què se li marca terme municipal. Des d'aquesta òptica, no podem parlar de la història de la llengua a Santa Pola en si, almenys fins al segle XIX, sense referir-nos obligatòriament a la història elxana. També és veritat que a partir de l'esmentada centúria, podem veure-hi alguns components propis, com l'arribada del turisme o el contacte amb els mariners andalusos i canaris o l'allau d'immigrants nouvinguts dels darrers decennis. Durant la centúria vintena, les circumstàncies lingüístiques d'aquesta població fan que la història d'aquesta varietat local tinga ja uns trets independents de la capital de comarca.

Tot i que Santa Pola es troba a quinze quilòmetres al nord de Guardamar, ciutat veïna per la costa, va ser en aquesta primera on molts estudis de finals de segle XIX i la primera meitat del XX van situar la frontera meridional de la llengua. I tot fou com a conseqüència de la imprecisió d'un informant que al voltant de 1870 proporcionà una localització inexacta a Milà i Fontanals. A continuació, la praxi científica de les citacions d'autoritat provocà que aquest error s'anara repetint en les obres de destacats autors de la lingüística, com Alcover, Hadwiger, Saroïhandy, Aguiló, Schädel, Fabra, Pop, Badia, etc. Tot i que els diferents treballs de P. Barnils ja advertien de la confusió geogràfica, no fou fins el 1964, que Sanchis Guarnier traçà definitivament la frontera meridional de la llengua en la seua tesi de doctorat, quan es posà el punt final a aquesta confusió.

La nova situació política i social, que s'inicia amb l'adveniment de la democràcia a favor de la recuperació lingüística, fa que es posen en marxa uns quants projectes de recuperació del valencià, el més important dels quals

l'enregistrem en l'àmbit acadèmic, però també en la presència de la llengua en alguns mitjans de comunicació, en l'àmbit institucional i administratiu, en bona part de l'activitat cultural, etc. Cal apuntar també que no tot han estat flors i violes en aquest recorregut. Altres factors han dificultat i impedit aquesta recuperació. Per una banda, el pes demogràfic dels al·lòctons i, per una altra, el pes ideològic carregat tant d'autoodi com de prejudicis i de mentalitat supremacista castellana sembla que han aconseguit guanyar la partida en aquest sentit. Des de la demolingüística podem assenyalar que, si bé les habilitats acadèmiques de llegir i escriure experimenten un augment continu en els diferents censos, des del 1986 fins al 2011, en els segments més joves, pel que fa a les habilitats socials, la comprensió oral està estancada en el 89%, percentatge elevat tenint en compte les circumstàncies, però, i aquí ve la nota negativa, quant a l'expressió oral aquesta s'ha reduït del 69% al 44%, és a dir, 25 punts en els darrers 25 anys, una dada més que preocupant, ja que tot apunta que, segons les darreres dades de què disposem, la tendència és de seguir a la baixa.

Coherent amb les dades de coneixement, ús i actituds que exposem en la nostra anàlisi sociolingüística, podem deduir igualment per on van les dades de la transmissió familiar. Sabem que aquest procés s'inicià en la postguerra, ja que els primers casos d'interrupció intergeneracional de la llengua els datem en els anys quaranta del segle passat. Aquest procés molt probablement s'accelerà en els anys seixanta, igual que ocorre arreu del País Valencià, i encara continua vigent, atès que la interrupció continua, entre altres coses perquè el nombre de matrimonis heterolingüístics és cada vegada major. Segons el nostre estudi, Santa Pola ja marcava un ITIC negatiu de 0,09 i, d'acord amb les dades del darrer estudi de l'AVL de 2022, el valencià és present només en el 10% de les famílies santapoleres.

A grans trets podem dir que el nostre treball recull particularitats compartides amb els parlars veïns, com els arcaïsmes i el contacte lingüístic amb el castellà, i particularitats pròpies, com la influència que sobre la llengua ha exercit aquesta comunitat santapolera dedicada tradicionalment a la pesca. És aquesta activitat econòmica la que ha influït en la creació d'alguns trets lingüístics relacionats amb aquest sector de la pesca. Per això, la interrelació entre el món sociocultural d'aquesta població, que ha girat durant prou dècades al voltant d'una cultura marinera, juntament amb la ductilitat de la llengua, ens ha permès inventariar un conjunt d'expressions lingüístiques i de manifestacions culturals que palesen els trets identificatius d'aquesta comunitat lingüística.

Pel que fa a l'anàlisi dialectològica, les característiques de la parla actual dels santapolers respon a diversos factors historicosocials.

- 1) Com ja hem repetit, en els primers decennis del segle XVIII sorgeix el Lloc Nou de Santa Pola a partir de l'arribada de nous pobladors que, segurament, provenien d'Elx. Aquests configuren una comunitat de parlants que guarden unes clares i evidents coincidències amb la parla dels veïns il·licitans. Aquesta hipòtesi es reforça quan comparem la distància dialectal que hi ha entre el parlar de Santa Pola i el dels altres llocs que són al voltant —ens referim a la parla d'Alacant, de Crevillent o de Guardamar— amb els quals manté una notable diferència. Així veiem com molts dels trets lingüístics enregistrats a Elx, és a dir, els localismes elxans, sobretot de la zona del raval, es tornen a reproduir en la varietat santapolera.
- 2) Aquest parlar de Santa Pola —i de retruc, si volem, també el d'Elx— l'hem d'estudiar sota la perspectiva de la influència de tres factors constitutius —i que coincideixen amb tres moments historicolingüístics— que han intervingut finalment en la configuració i en la modulació de la fisonomia dialectal d'aquest parlar:
 - a) Des d'un punt de vista diacrònic, hauríem d'esmentar, en primer lloc, els elements del català oriental i dels arcaïsmes que hui perduren en aquesta parla i que provenen de la llengua del segle XIII, XIV i XV. Com ja hem esmentat, disposem de dades per a pensar que en la varietat medieval de l'antiga governació d'Oriola, aquesta estava farcida de trets orientals com a conseqüència de la procedència de la major part de repobladors que s'instal·laren en aquestes terres, sobretot en el segle XV.
 - b) En un segon apartat, tot i que algunes d'aquestes característiques orientals encara hi romanen, amb el pas del temps les occidentals han impregnat l'essència dialectal actual, per això hem de fer esment del possible canvi de model dialectal durant els segles XVI, XVII i XVIII cap a la branca occidental, i més concretament cap a la valenciana, ja que la gran majoria dels trets dialectals actuals estan adscrit a aquest bloc dialectal.
 - c) En el tercer i darrer període, etapa que comprendria els segles XIX i XX, s'emmarca en una altra sèrie de factors històrics que justifiquen la presència del castellà i l'inici del procés de substitució del valencià.

Amb totes aquestes coordenades, hem engegat una anàlisi dialectològica per a repassar totes les característiques dialectals que enregistrem en el nivell fonètic, en el morfosintàctic i en el lèxic. En aquest darrer nivell hem

inclòs un extens glossari amb els mots que hem considerat més destacats des d'una perspectiva lèxica. Així mateix, volem subratllar que aquesta anàlisi dialectològica inclou un quart nivell, el fraseològic, amb un recull prou vast de locucions, fórmules, expressions i elements de la paramiologia i parells lingüístics que hem pogut recopilar.

En definitiva, l'aplicació de subdisciplines lingüístiques diverses a l'estudi de la llengua d'aquesta població, situada gairebé a la frontera meridional per la costa de la llengua catalana, creiem que ens ha permès aconseguir una radiografia molt més aprofundida i enriquidora de l'estudi d'aquesta varietat local.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, JOAN (1908), «Fronteres de la llengua catalana i estadística dels que parlen en català», *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona: Estampa d'en Joaquim Horta, p. 638-643.
- ALCOVER, ANTONI M. (1983a [1906]), *Dietari de l'excursió filològica (1906)*, Francesc de B. Moll (ed.), Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- ALCOVER, ANTONI M. (1983b), *Per la llengua*, Josep Massot i Muntaner (ed.), Mallorca / Barcelona: Secció de Filologia Catalana de la Universitat de Palma / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ALCOVER, ANTONI M. (2002 [1900-1902]), *Dietari de les eixides (1900-1902) Volum II*, M. Pilar Pereda (ed.), Barcelona: Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General.
- ALCOVER, ANTONI MARIA & MOLL, FRANCESC DE BORJA (1930-1962), *Diccionari català-valencià-balear*, Palma: Moll, 10 vol. [<https://dcvb.iec.cat/>].
- ALVAR LÓPEZ, MANUEL (1986-1989), *Léxico de los marineros peninsulares*, Madrid: Arco/Libros.
- ÁLVAREZ ANNA & JOAQUIM SERRANO (2007), «Tres-cents anys de la batalla d'Almansa», *Información*, 25 d'abril de 2007.
- AVL: Acadèmia Valenciana de la Llengua (2004), *Enquesta sobre la situació social del valencià*. València. (<http://www.cult.gva.avl>).
- BADIA i MARGARIT, ANTONI M. (1976), *Vint-i-cinc anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes. I: La llengua*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BADIA i MARGARIT, ANTONI M. (1977), *De Ciència i passió dins la cultura catalana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BADIA i MARGARIT, ANTONI M. (1981 [1951]), *Gramàtica històrica catalana*, València: ed. Tres i Quatre.
- BAILE RODRÍGUEZ, ANTONIO (2019), *Santa Pola (1900-1949)*, Santa Pola: edita J. García.
- BAILE RODRÍGUEZ, ANTONIO (2022), *Santa Pola (1800-1899)*, Santa Pola: edita J. García.

- BALDAQUÍ ESCANDELL, JOSEP MARIA (2006), *El model de llengua i la seguretat lingüística dels jòvens valencians*, Barcelona-València: Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- BARNILS I GIOL, PERE (1919), «Dialectes catalans», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, vol. VII, p. 1-10.
- BARNILS I GIOL, PERE (2013), *El dialecte d'Alacant. Contribució al coneixement del valencià*, Robles i Sabater, Ferran (ed), Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.
- BATALLER GRAU, VICENT (2018), *El parlar del «Tinguem». El valencià de Xàtiva i la seua àrea d'influència*, vol. I, Xàtiva: Ajuntament de Xàtiva.
- BELTRAN CALVO, VICENT (2005), *El parlar de la Marina Alta. El contacte interdialectal valencianobaleàr*, Alacant: Universitat d'Alacant – Departament de Filologia Catalana.
- BELTRAN CALVO, VICENT (2008), *El parlar de les Valls del Vinalopó i del Carxe*, Petrer: Centre d'Estudis Locals del Vinalopó.
- BELTRAN CALVO, VICENT i CARLES SEGURA LLOPES (2017), *Els parlars valencians*, València: Publicacions Universitat de València.
- BELTRAN CALVO, VICENT, JOAN-LLUÍS MONJO i MASCARÓ, VICENT-JOSEP PÉREZ i NAVARRO (2004), *El parlar de Guardamar (Un estudi del valencià meridional fronterer)*, Barcelona: Ed. Curial – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BERNAT BALTRONS, FRANCESC (1999), «Una descripció lingüística desconeguda de les comarques del sud del País Valencià al segle XIX», *Caplletra-27*, Barcelona: Publicacions de la Abadia de Montserrat, p. 213-222.
- Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1902-1936), Palma de Mallorca: Estampa n'Amengual i Muntaner.
- BONMATÍ MEDINA, RAFAEL (1983), *Santa Pola. Datos históricos y curiosidades II*, Alacant: edita l'autor.
- BONMATÍ MEDINA, RAFAEL (1988), *Santa Pola. Datos históricos y curiosidades III*, Alacant: edita l'autor.
- BONMATÍ MEDINA, RAFAEL (1989), «Palabras y frases del valenciano santapolero», *Llibre de Festes Patronals i de Moros i Cristians*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola.
- BLASCO GARCÍA, CARMEN; FERNÁNDEZ CURSACH, JOAN; NAVARRO BELMONTE, CARMEL i SERRANO JAÉN, JOAQUIM (1999), *Documents per a la història d'Elx (De la islamització a les darreries de l'Antic Règim). Materials per a una didàctica de la història local a l'Educació Secundària*, Col·lecció Bimilenario, Elx: Ajuntament d'Elx.
- Butlletí de Dialectologia Catalana* (1913-1936), Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CANO I IVORRA, MA. ANTÒNIA (1994), *Llibre de mostassaf d'Elx*, Alacant: Institut Alacantí de Cultura “Juan Gil-Albert”.

- CARBONELL i CORTES, OVIDI, JOSEP TORMO COLOMINA, JORDI COLOMINA i CASTANYER (2012), *Tresor del Valencià Meridional. Diccionari Temàtic i Fraseològic*, Alacant: Institut Alacantí de Cultura “Juan Gil-Albert”.
- CARRERAS y CANDI, FRANCISCO (1922), «El lenguaje valenciano» *Geografía del Reino de Valencia*, Barcelona, p. 553-655.
- CASANOVA, EMILI (2001), «La frontera lingüística castellano-catalana en el País Valenciano», *Revista de Filología Románica*, vol. 18, p. 213-260.
- COLOMINA i CASTANYER, JORDI (1985), *L'Alacantí, Un estudi sobre la variació lingüística*, Alacant: Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, Diputació d'Alacant.
- COLOMINA i CASTANYER, JORDI (1999), *Dialectologia Catalana. Introducció i guia bibliogràfica*, Alacant: Universitat d'Alacant.
- CONCA, MARIA & JOSEP GUIA (2014), *La fraseologia. Principis, mètode i aplicacions*, Alzira: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Editorial Bromera.
- CONCA, MARIA (2000), «Característiques lingüístiques comparades entre locucions i parèmies», V. Salvador i A. Piquer, eds. (2000), *El discurs pre-fabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*, Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, p. 33-48.
- COROMINES, JOAN (1988-1991), *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: ed. Curial.
- COROMINES, JOAN (1997), *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, 8 vol., Barcelona: Curial / La Caixa.
- El Bou. La premsa en Elche, I*, col·lecció Papers d'Elx, 1985, Elx: Mauel Pastor, editor.
- Enciclopedia Italiana* (1931), Milano: Istituto della Enciclopedia Italiana.
- Enquesta sobre el coneixement i ús social del valencià* (2021), Generalitat Valenciana, [en línia <https://ceice.gva.es/va/web/dgplgm/enquestes-situacio-valencia>].
- ERADES MAS, ANTONIO (2021), *Santa Pola. Ahir, hui i demà*, música de Manuel Quisllant Botella, Alacant: Ajuntament de Santa Pola.
- ESPINAL, M. TERESA (2004), *Diccionari de sinònims de frases fetes*, Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona / Publicacions de la Universitat de València / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FABRA, POMPEU (2013), *Obres completes*, vol. 9, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FERRANDO FRANCÉS, ANTONI (2006), «El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906): Repercussions al País Valencià», M. Pilar Perea i G. Colón (ed.): *El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Reflexos i projeccions*, Barcelona: Promocions i Publicacions Universitàries, p. 103-138.

- FERRANDO FRANCÉS, ANTONI & NICOLÁS AMORÓS, MIQUEL (2005), *Història de la llengua catalana*, Barcelona: Editorial UOC.
- FIGUERAS PACHECO, FRANCISCO (1919), «Lengua», Francisco Carreras y Candi, *Geografía General del Reino de Valencia*, Barcelona: ed. Alberto Martín.
- FISHMAN, JOSHUA (1991), *Reversing Language Shift*, Clevedon: Multilingual Matters.
- FISHMAN, JOSHUA (ed.) (2001), *Can Threatened Languages be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*, Clevedon: Multilingual Matters.
- FISHMAN, JOSHUA (1979), *Sociología del lenguaje*, Madrid: Ed. Cátedra.
- FUENTES AGULLÓ, FRANCISCO (1855), *Epítome histórico de Elche desde su fundación hasta la Venida de la Virgen inclusive, y traducción de la Festa que con motivo de esta venida anualmente se celebra en los días 14 y 15 de agosto*, Elx: ed. M. Santamaría.
- FUSTER I ORTELLS, JOAN (1962), *Poetes, moriscos i capellans*, Valencia: ed. L'Estel.
- GARCÍA MARTÍNEZ, NÚRIA (2017), «La situació de la transmissió familiar del valencià a Santa Pola el 2016», *Llibre de Festes*, Santa Pola: Ajuntament Santa Pola, p. 138-141.
- GARCÍA MAS, ALFREDO (1990), *El Puerto de Santa Pola*, Crevillent: Ajuntament de Santa Pola.
- GARCÍA SORIANO, JUSTO (1932), *Vocabulario del dialecto murciano. Con un estudio preliminar y un apéndice de documentos regionales*, Madrid: C. Bermejo Editor.
- GEC, *Gran Enciclopèdia Catalana*, [<https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana>].
- GIMENO MENÉNDEZ, FRANCISCO (1975), *Sociolingüística catalana: el habla marinera de Santa Pola*, Tesi de doctorat, Universitat de Múrcia.
- GIMENO, FRANCISCO I MONTÓYA, BRAULI (1989), *Sociolingüística*, Biblioteca Lingüística catalana, València: Publicacions de la Universitat de València.
- GÓMEZ ORTÍN, FRANCISCO (2004), «El dialecto murciano y sus variedades», *Revista electrónica de estudios filológicos*, núm. 8, p. 7-27.
- GONZÁLEZ ARPIDE, JOSÉ LUIS (2000), *Santapoleros y tabarquinos. Vecinos y parientes: 1850-1940*, Saarbrücken: Editorial Académica Española.
- GONZÁLEZ CATURLA, JOAQUIM (1985), *Les rondalles de l'Alacantí*, Alacant: Institut de Cultura "Juan Gil-Albert".
- GOZÁLVEZ PÉREZ, VICENTE (1976), *Santa Pola: Urbanismo, economía y población*, Alacant: Círculo de Economía.
- GOZÁLVEZ PÉREZ, VICENTE (1999), «La formación del núcleo urbano de Santa Pola (siglos XVIII-XIX)», *Nuestra Historia. Primer Congreso de Historia Local*, Alacant: Gráficas Díaz, p. 151-169.

- GRAU i SEMPÈRE, ANTONI «Assimilació i dissimilació vocàlica al català de Santa Pola», treball mecanografiat sense data.
- GRIERA i GAJA, ANTONI (1916), «L'estudi de la llengua i l'excursionisme», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 256. Barcelona, p. 130-135.
- GUINOT, ENRIC (1999), *Els fundadors del regne de València*, València: ed. Tres i Quatre.
- HADWIGER, J. (1906), «Sprachgrenzen und Grenzmundarten des valencianischen», *ZRPh*, XXIX, p. 7, 12-731.
- HALLIDAY, M.A.K. (1978), *El lenguaje como semiótica social. La interpretación del lenguaje y del significado*, Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- IBARRA i RUIZ, PEDRO (1895 [1982]), *Historia de Elche*, Alacant: Imprenta Agulló.
- IBARRA i RUIZ, PEDRO (1929), *Cuestión sobre el término para Santa Pola. Estudio histórico-crítico documentado*, Elx: Imprenta Agulló.
- INE: *Instituto Nacional de Estadística*. (<http://www.ine.es/infoine>).
- Info Censos*: Censos de població, habitatges, edificis i locals. Comunitat Valenciana, 1990-1991. València: Generalitat Valenciana (Institut Valencià d'Estadística) [CD].
- Informe de l'enquesta de coneixement, usos i actituds lingüístiques al Baix Vinalopó* (2022), Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- JAÉN i URBAN, GASPÀR (2017), *Formació d'una ciutat moderna de grandària mitjana: Elx, 1740-1962 (Del pot i el raval de Santa Teresa al Pla General d'Ordenació Urbana)*, Alacant: Publicacions de la Universitat d'Alacant.
- JAUME I (1982), *Crònica o Llibre dels Feits*, edició a cura de Ferran Soldevila, «Les millors obres de la literatura catalana», Barcelona: Edicions 62.
- JULIÀ i MUNÉ, JOAN (2000), *L'inici de la lingüística Catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de la Abadia de Montserrat.
- LA PARRA LÓPEZ, EMILIO (1999), «El debate sobre la autonomía municipal en Santa Pola», *Nuestra historia. Primer Congreso de Historia Local*, Alacant: Gráficas Díaz, p. 171-182.
- MARTÍ MAESTRE, JOAQUIM (2006), *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- MARTÍNEZ MEDINA, ANDRÉS (2018), «Utopia i realitat: de l'illa Plana a la fundació de Nova Tabarca» *La Rella: anuari de L'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó*, núm. 31, p. 87-116.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (1983), «Aproximació a l'estudi del trobo a Santa Pola», *La Rella-I*, Elx, p. 13-32.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (1991), «Toponímia històrica de Santa Pola», *Actes del XIVè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Alacant: Generalitat Valenciana, p. 657-670.

- MAS i MIRALLES, ANTONI (1992), «Antroponímia i població de Santa Pola entre el 1589 i el 1877», *Actes del XVIè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Castelló de la Plana: Generalitat Valenciana, p. 411-423.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (1993), «Aproximació a la parla de Santa Pola (Estudi sociolingüístic d'un sainet santapoler del segle XIX)», *La Rella-9*, Elx, p. 83-100.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (1994a), *El Defensor de Santa Pola*, Edició i estudi preliminar d'Antoni Mas i Miralles, Alacant: Ajuntament de Santa Pola-Fundació CAM Cultural-Institut de Cultura "Juan Gil-Albert".
- MAS i MIRALLES, ANTONI (1994b), *La substitució lingüística del català. L'administració eclesiàstica d'Elx en l'edat moderna*, Alcoi: Diputació d'Alacant.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (1994c), «Els malnoms de Santa Pola», *Actes del XVIIIè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica* 59, Castelló de la Plana: Generalitat Valenciana, p. 71-84.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (1998), *La toponímia de Santa Pola: una aproximació lingüística*, col·lecció Papers Bàsics, núm. 1, Alacant: Ajuntament de Santa Pola.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2000a), «Aproximació a la variació de la parla de Santa Pola», *El Tempir*, Elx, p. 12-22.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2000b), «Introducció al lèxic de la parla de Santa Pola», *Llibre de Festes*, ed. Ajuntament de Santa Pola.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2001), *La segregació de Santa Pola del terme municipal d'Elx (Anàlisi, hipòtesi i documentació)*, Elx: Ajuntament d'Elx.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2002), «La visita d'Antoni Maria Alcover a Santa Pola», *Llibre de Festes*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola, p. 50-51.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2004a), «Els copistes de la Festa d'Elx: consideracions sociolingüístiques», *La festa i Elx. Actes del Seminari del VII Festival de Teatre i Música Medieval d'Elx*, Elx: Ajuntament d'Elx, p. 217-234.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2004b), «El valencià i els santapolers en el cens de 2001», *Llibre de Festes*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola, p. 155-159.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2006), *La interrupció lingüística a Guardamar*, Alacant: Publicacions de la Universitat d'Alacant.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2008), «L'etnolingüística: el món mariner en la parla de Santa Pola», *Randa*, Núm. 60, Homenatge a Jordi Carbonell, VI, Mallorca: Institut Menorquí d'Estudis; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 179-191.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2013), «La transmissió familiar: la substitució i la normalització del català a Santa Pola», *Actes del 26è. Congreso Internacional de Lingüística Románica*, ed. Casanova, Emili/ Calvo, Cesáreo, València: De Gruyter, p. 685-698.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2015a), «El coneixement del valencià al Baix Vinalopó segons el cens de 2011 (Estudi demolingüístic)», *Saó*, Núm. 406, p. 17-19.

- MAS i MIRALLES, ANTONI (2015b), «El valencià i els santapolers segons el cens de 2011», *Llibre de Festes*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola, p.125-127.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2017a), «Fraseologisme santapoler», *Llibre de Festes*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2017b), «Santa Pola en la revista d'El Tio Cuc», *Llibre de Festes*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola, p. 150-155.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2018), «Els noms de les barques de Santa Pola. Inventari i classificació», *Actes de l'XI Jornada d'Onomàstica / III Congrés de la Societat d'Onomàstica*, València: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 143- 155.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (eds.) (2020), *Santa Pola en el Compensio Histórico Oriolano de Josep Montesinos*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola – Associació Cultural l'Antina.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2021), «D'on ve el nom de Santa Pola?», *Revista de Festes*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola, p. 40-41.
- MAS i MIRALLES, ANTONI (2022), «Dos documents del Castell de Santa Pola de 1706», *Llibre de Festes*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola, p. 154-156.
- MAS i MIRALLES, ANTONI & BRAULI MONTOYA ABAT (2014), «Patrons de comportament de la vocal neutra àtona en textos catalans orientals del segle XV», Casesnoves, R; M. Forcadell, N. Gavalda (ed) *Ens queda la paraula. Estudis de lingüística aplicada en honor a M. Teresa Turell*, IULA, Barcelona: Publicacions de la Universitat Oberta de Catalunya, p. 23-50.
- MAS i MIRALLES, ANTONI & M^a. ÀNGELES SEMPÈRE LINARES (2019), *Els noms de peixos, crustacis i mol·luscos en les confraries valencianes*. Informe de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- MAYOLAS, PEP (2012), «La baronia d'Elx i Crevillent. La falsa dotació nupcial d'Isabel la Catòlica». [<https://www.inh.cat/articles/La-baronia-d>].
- MENÉNDEZ PIDAL, RAMÓN (1908), «Sobre los límites del valenciano», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Estampa d'en Joaquim Horta, p. 340-344.
- MILÀ i FONTANALS, MANUEL. (1877), «Límites de las lenguas románicas», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, Menéndez Pelayo, Obras completas, vol VI, Madrid, p. 530-536.
- MOLINA HERNÁNDEZ, FRANCISCO JAVIER; BELMONTE MAS, DANIEL; SATORRE PÉREZ, ANA; HORTELANO PIQUERAS, LAURA; FERNÁNDEZ PERIS, JOSEP (2019), «El Paleolítico medio en el litoral de la sierra de Santa Pola (El Baix Vinalopó, Alicante)». *Recerques del Museu d'Alcoi*, Vol. 1, Núm. 28, p. 27 - 48, <https://www.raco.cat/index.php/RecerquesMuseuAlcoi/article/view/363660>
- MONTOLIU i DE TOGORES, MANUEL DE (1957), *La llengua catalana i els trobadors*, Barcelona: Ed. Alpha.

- MONTOYA ABAT, BRAULI (1982), «El repartiment lingüístic al Vinalopó Mitjà», *L'Espill*, vol. 13-14, València: Ed. Tres i Quatre, p. 57-70.
- MONTOYA ABAT, BRAULI (1986a), *Variació i desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant l'edat Moderna*, Alacant: Diputació d'Alacant.
- MONTOYA ABAT, BRAULI (1986b), «Al voltant de la substitució i el canvi lingüístics. Els casos d'Elx i Alacant durant la segona meitat del segle XIX». *Treballs de sociolingüística catalana*, vol. 6, p. 113-125, <https://raco.cat/index.php/TSC/article/view/224303>.
- MONTOYA ABAT, BRAULI (1989), *La interferència lingüística al sud valencià*, València: Generalitat Valenciana.
- MONTOYA ABAT, BRAULI (1995), «És reversible el procés de substitució del català pel castellà a la regió d'Elx-Alacant?», *El temps*, núm. 2, p. 4-5.
- MONTOYA ABAT, BRAULI (1997), «La desertització lingüística a la regió Elx-Alacant i l'acció de les associacions cíviques per la normalització del valencià», *El temps*, núm. 10-11, p. 21-22.
- MONTOYA ABAT, BRAULI (2012), «Els primers 80 anys de repressió lingüística institucionalitzada al Regne de València (1707-1787)» eHumanista/IVITRA 2, p. 1-20. [https://www.ehumanista.ucsb.edu/sites/secure.lsit.ucsb.edu.span.d7_files/sitefiles/ivitra/volume2/2%20Montoya%201-20.pdf].
- MONTOYA ABAT, BRAULI (2018), *Aproximació a la història social de la llengua catalana*, col. Essencial, Alzira: editorial Bromera.
- MONTOYA ABAT, BRAULI & MAS I MIRALLES, ANTONI (2011), *La transmissió familiar del valencià*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- MUNTANER, RAMON (2011), *Crònica de Ramon Muntaner*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ORTS MONTENEGRO, MIGUEL (1984), *La prensa ilicitana 1836-1980*, Alacant: Editorial Caja de Ahorros Provincial.
- PÉREZ SALDANYA, MANUEL (2002), *Diccionari de lingüística*, València: Generalitat Valenciana.
- POP, SEVER (1950), *La dialectologie: aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, Louvaine: ed. Gembloux.
- PRADILLA, M. ÀNGEL (2008), *La tribu valenciana. Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística*, Benicarló: Onada edicions.
- RAMOS FERNÁNDEZ, RAFAEL (1983), «Aportaciones cronológicas para el estudio de la pintura parietal», *ZEPHYRVS. Revista de prehistoria y arqueología*, XXXVI, p. 239-244.
- RAMOS FOLQUÉS, ALEJANDRO (1974), *Santa Pola y su historia*, Elx: Talleres Lepanto.
- RASPALL I JUANOLA, JUANA & JOAN MARTI I RASPALL (1984), *Diccionari de locucions i frases fetes*, Barcelona: Edicions 62.
- ROSSELLÓ, VICENÇ (1986), «Les fronteres valencianes del Sud», *La cultura valenciana ahir i avui*, Rafael Alemany (ed.), Alacant: Publicacions de la Universitat d'Alacant, p. 13-22.

- RUIZ TORRES, PEDRO (1981), *Señores y propietarios. Cambio social en el sur del País Valenciano: 1650-1850*, col. "Estudios universitarios", València: Institució Alfons el Magnànim, Diputació Provincial de València.
- SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, M. J. & ALFREDO GARCÍA MAS (1990), *Historia del castillo-fortaleza de Santa Pola, (s. XVI-XX)*, Santa Pola: Ajuntament de Santa Pola.
- SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, M. J. & ELENA BLASCO & ARACELI GUARDIOLA (1986), *Portus Illicitanus. Datos para una síntesis*, Alacant: Ajuntament de Santa Pola.
- SANCHIS GUARNER, MANUEL (1976 [1973]), «La frontera lingüística en les províncies d'Alacant i Múrcia», dins *Obra completa*, vol. 1. València: ed. Tres i Quatre, p. 185-211.
- SANSANO BELSO, BIEL & CASTAÑO GARCÍA, JOAN (1997), *Sainets il·licitans de la Restauració (1874-1896)*, Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- SANZ, CRISTÓBAL (1621-1954), *Recopilación en que se da cuenta de las cosas ancí antiguas como modernas de la ínclita villa de Elche. Sacadas de diversos autores y entendidas personas fidedignas por Cristoval Sanz, regidor de dicha villa. Dirigida a los Señores justicia y jurados de la ynclita y antigua villa de Elche*, AHME, edició a cura de Juan Gómez Brufal amb el títol *Excelencias de la Villa de Elche*, Elx: llibreria Atenea.
- SAPIR, EDWARD (1985), *El llenguatge*, Barcelona: Empúries.
- SAROÏHANDY, JEAN (1906), «Les limites du valencien», *Bulletin Hispanique*, vol. 8, p. 297-308.
- SEGURA i LLOPES, CARLES (1998), *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*, Elx: Ajuntament d'Elx.
- SEGURA i LLOPES, CARLES (2003a), *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó*, Alacant: Departament de Filologia Catalana.
- SEGURA i LLOPES, CARLES (2003b), *Variació dialectal i estandardització al Baix Vinalopó*, Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SERRANO, SEBASTIÀ (1979), *Lingüística i qüestió nacional*, València: Ed. Tres i Quatre.
- TORRES, JOAQUIM (2009), «La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta de model d'anàlisi». In: *Estudis de demolingüística, Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT, IEC*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística, p. 23-37.
- VENY i CLAR, JOAN (1978), *Els parlars catalans: síntesi de dialectologia*, Barcelona: Dopesa.

ANNEX

MAPES

- Mapa 1. El Baix Vinalopó. Font GEC s.v. *Baix Vinalopó*
- Mapa 2. Mapa de les fases de conquesta del regne de València
- Mapa 3. Perímetre de la llengua catalana (Fabra 2013, 180)
- Mapa 4. La frontera entre el valencià i el murcià (Sanchis 1976, 203)
- Mapa 5. Percentatges de pobladors catalans i del bloc dialectal d'origen d'aquests d'acord amb cinc zones valencianes de destinació I, II, III, IV, V
- Mapa 6. Distribució dialectal de la llengua catalana en la part sud-occidental

GRÀFICS

- Gràfic 1. Evolució demogràfica de Santa Pola entre 1761 i 1950. Font: GEC s.v. *Santa Pola*
- Gràfic 2. Evolució demogràfica de Santa Pola entre 1960 i 2020. Font: INE
- Gràfic 3. Percentatge de la distribució demogràfica de Santa Pola en 1970 i 2016. Font: Gozávez (1976) i INE 2016
- Gràfic 4. Evolució de l'estructura professional entre 1900 i 1970. Font: Gozávez (1976, 113)
- Gràfic 5. Activitat de les empreses santapoleres en el 2009. Font: Caja España
- Gràfic 6. Ocupació dels actius santapolers en el 2011. Font: Caja España
- Gràfic 7. Evolució de la població de Santa Pola en els darrers decennis
- Gràfic 8. Percentatge d'autòctons santapolers en els últims decennis
- Gràfic 9. Comparació dels santapolers nascuts en diferent zona segons els darrers censos
- Gràfic 10. Població de Santa Pola segons el continent de procedència
- Gràfic 11. Coneixement del valencià en diferents marcs geogràfics segons el cens de 2011
- Gràfic 12. Evolució de les quatre habilitats lingüístiques
- Gràfic 13. Coneixement de la llengua segons la procedència dels parlants (cens de 2011)

- Gràfic 14. Evolució del coneixement del valencià en xifres absolutes
- Gràfic 15. Coneixement de la llengua en cada població de la comarca (cens de 2011)
- Gràfic 16. Evolució del coneixement del valencià segons el sexe (cens de 2011)
- Gràfic 17. Coneixement del valencià segons l'origen del parlant (cens 2011)
- Gràfic 18. Evolució del coneixement del valencià segons el grau d'estudis (cens 2011)
- Gràfic 19. Coneixement de llengües en les quatre habilitats (Informe 2022)
- Gràfic 20. Ús del valencià en diferents àmbits al País Valencià i Santa Pola (Informe 2022)
- Gràfic 21. Sentiment d'incomoditat o de comoditat en sentir parlar aquestes llengües (Informe 2022)
- Gràfic 22. Motivació a usar el valencià en diferents àmbits (Informe 2022)
- Gràfic 23. Llengua en què creu que s'hauria de parlar al poble (Informe 2022)
- Gràfic 24. Evolució de la població santapolera segons el lloc d'origen (censos 2001 i 2011)
- Gràfic 25. L'ús de la llengua en les tres generacions
- Gràfic 26. Interacció lingüística entre iguals
- Gràfic 27. Llengua de l'alumnat amb els germans majors i menors
- Gràfic 28. La transmissió familiar segons la llengua del matrimoni
- Gràfic 29. Freqüència absoluta i relativa del tipus de matrimoni
- Gràfic 30. Ús de la llengua dels progenitors amb els descendents majors i els menors
- Gràfic 31. La transmissió de la llengua segons la procedència dels pares
- Gràfic 32. La transmissió segons el programa educatiu
- Gràfic 33. Actitud i identitat dels enquestats segons la llengua
- Gràfic 34. Llengua d'identitat en les enquestes de 2010 i 2017
- Gràfic 35. Els ITIC als Països Catalans i Santa Pola

TAULES

- Taula 1. Els interessos per aprendre valencià o millorar-ne el coneixement en un futur (Informe 2022)
- Taula 2. Desfasament generacional del coneixement del valencià segons el padró de 1986
- Taula 3. Distribució dialectal de la variant santapolera
- Taula 4. Paradigma dels demostratius.
- Taula 5. Paradigma dels possessius.
- Taula 6. Paradigma dels pronoms febles
- Taula 7. Paradigma de les combinacions de pronoms febles

FOTOS

- Foto 1. Àpoca sobre el deute d'unes fustes per a cobrir el *cortijo* en la torre del Cap de l'Aljub.
- Foto 2. Full de l'expedient "Inventarios y documentos sobre la artilleria y ornamentación que se encontraba en el Castillo de Santa Pola (Alicante)"
- Foto 3. El trobero José Alonso Ruiz, el Santapoler
- Foto 4. Oficina de Promoció de Valencià de l'Ajuntament de Santa Pola
- Foto 5. L'Associació Cultural l'Antina durant les Trobades de 2019

LINGÜÍSTICA

EL VALENCIÀ A SANTA POLA

ESTUDI LINGÜÍSTIC D'UN LLOC DE FRONTERA

El valencià a Santa Pola: Estudi lingüístic d'un lloc de frontera és un treball que analitza aquesta varietat local des de perspectives lingüístiques diferents. Així, tenim un capítol que tracta la història social de la llengua, un segon sobre la frontera meridional de la llengua, dos capítols més dedicats a la sociolingüística (amb una anàlisi demolingüística i una altra sobre la transmissió familiar), un altre sobre etnolingüística i, finalment, un extens capítol sobre els trets dialectològics (on estudiem els nivells fonètic, morfològic, lèxic i fraseològic), a més d'un capítol d'introducció i un altre final que fa de recapitulació. D'aquesta manera, l'ús de les diferents disciplines lingüístiques ens proporciona una visió molt més aprofundida i enriquidora de la situació actual del parlar santapoler.

Antoni Mas i Miralles és doctor en Filologia Catalana, professor de la Universitat d'Alacant i autor de prop d'un centenar de publicacions sobre sociolingüística, onomàstica i edició de textos. Part del seu treball l'ha dedicat a la investigació de temes locals, com aquest llibre.

<https://publicaciones.ua.es>

PUBLICACIONS
UNIVERSITAT D'ALACANT